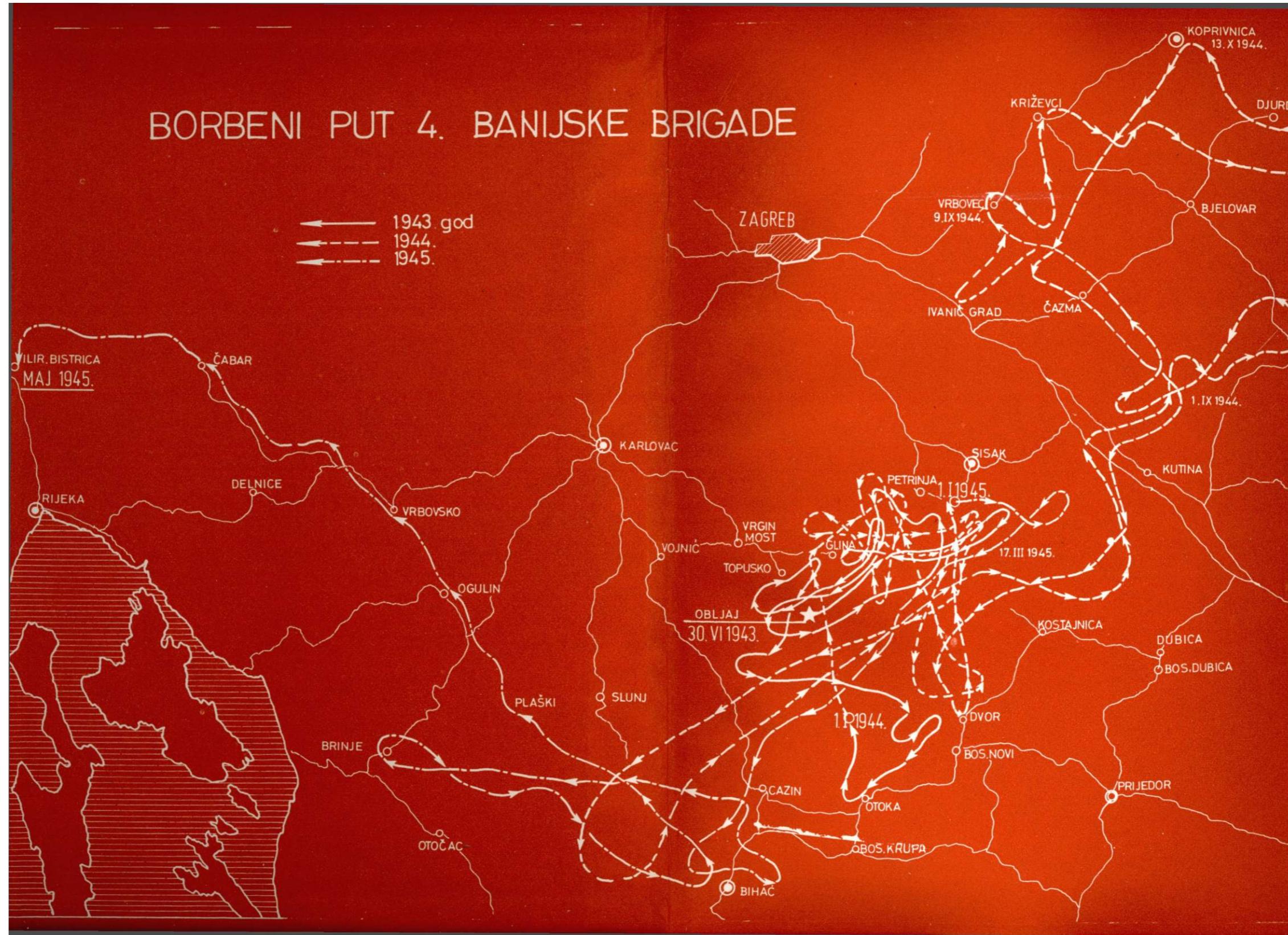

ČETVRTA
BANUŠKA
BRIGADA

BORBENI PUT 4. BANIJSKE BRIGADE

← 1943. god
→ 1944.
↔ 1945.

R E D A K C I J S K I O D B O R

Pero MALJKOVIĆ, Dušan JANDRIĆ, Dušan SMOLJENOVIC, Milan JOKA BUDO,
Savo MATIJAŠEVIC, Josip PAVLČIĆ, Stevo VUJLIĆ, Milan DURIC, Milan KOVACEVIC,
Branko BRKOVIC, Mladen OLJACA, Boško LONCAREVIC, Miloš BEGOVIC,
Božo ARBUTINA, Dragan ŠUŠNJAR i Dragan ERCEGOVAC

G L A V N I U R E D N I K

Dušan SMOLJENOVIC

U R E D N I C I

Milan DURIC i Branko BOKOVIC

R E C E N Z E N T I

Dušan JANDRIĆ, Pero MALJKOVIĆ i Josip PAVLČIĆ

Četvrta
(Druga) banijska
NO udarna
brigada

ZBORNIK SJEĆANJA

B e o g r a d , 1976.

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA I NARODNOSTI

KNJIGA STO DEVEDESET PETA

U R E D I V A Č K I O D B O R

Mirko JOVANOVIC, general-pukovnik (predsednik), Ali SUKRIJA, Risto DZUNOV, Veljko MILADINOVIC, general-potpukovnik, Andro MILANOVIC, Joco TARABIC, general-potpukovnik, Fabijan TRGO, general-potpukovnik, Metodije KOTEVSKI, general-potpukovnik, Viktor KUCAN, pukovnik, Svetozar ORO, pukovnik, Mišo LEKOVIC, pukovnik, Ahmet DONLAGIC, pukovnik, Avgust VRTAR, pukovnik, Radomir PETKOVIC, pukovnik (glavni urednik)

U R E D N I K

Dušan PEJANOVIC, potpukovnik

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

PREDGOVOR

Nastala na inicijativu grupe preživelih boraca Četvrte banijske brigade i sazdana od priloga koje su o brigadi napisali banjški ratnici, ova je knjiga dio onih napora koje ulaze naše društvo da se ne prepuste zaboravu krupni i značajni dogadaji iz NOR-a i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, niti ljudi koji su borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje dali najviše što su mogli dati — svoje živote. Pri tome pretenzije ljudi koji su se prihvatali pisanju priloga za ovu knjigu nisu bile prevelike. I oni i redakcijski odbor knjige, pišući i sređujući priloge, stalno su imali na umu to da što potpunije osvjetle borbeni put ove proslavljenе banijske, hrvatske i jugoslovenske udarne i narodnooslobodilačke brigade, da, opisujući okršaje u kojima su pod zastavom brigade učestvovali, do prinesu da se što kompleksnije sagleda doprinos brigade našoj cjelokupnoj borbi i pobjedi i da se što više palih Banjaca, boraca i rukovodilaca brigade, nađe među koricama ovog skromnog zbornika sjećanja o brigadi.

Redakcija zbornika je nastojala da što više pripadnika brigade iz svih jedinica privoli da napisu svoja sjećanja kako bi se videli svi domeni života, borbe i rada brigade, ti napor, odričanja i žrtvovanja naroda Banje, koji je za sve četiri ratne godine živio za svoje odrede, brigade i svoju — Sedmu udarnu diviziju. Koliko smo u tome uspjeli najmeritornije će ocijeniti — Banija.

Knjigu smo komponovali tako da se najprije sagledaju napori Banje da, poslije tzv. četvrte neprijateljske ojanzive i odlastka 7. divizije u sastav Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba, od mladosti ostale na Baniji i stasale za rat stvorili nove brigade i s novim snagama nastavi borbu za slobodu i za bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda.

Pri tome smo nastojali da partizani, partizanke, borci, komandiri, komandanti, politički komesari, skojevci i komunisti budu okosnica svih priloga koji su nosili teret borbe i slavu brigade u svim njenim borbama započetih na Baniji, nastavljenih u Cazinskoj krajini, Moslavini, Bilogori, Podravini, Kordunu, Lici, Gorskom kotaru i pobjedama okončanih u Istri. Uprkos takvim nastojanjima svjesni smo da su mnoge borbe koje je brigada vodila nedovoljno obradene, jedva naznačene i da su mnogi divni likovi ostali nepomenuti. Do toga vjerovatno ne bi došlo da se veći broj preživjelih boraca uključio u napore Redakcije, pogotovo da su svoja sjećanja napisali svi oni drugovi koji bi, s obzirom na funkcije koje su obavljali u brigadi, imali šta da kažu i tako pomognu da edicija o Četvrtoj brigadi još bolje i dokumentovanije odslika brigadu, da ona i na stranicama ove knjige bude, i za sve generacije Banjaca, i ne samo za njih i ostane ono što je bila i u ratnom vihoru — Četvrta banjiska.

Poslije četvrte neprijateljske ofanzive na Baniji je veoma brzo nastavljena oružana borba. Banjiski partizanski odred, koji se u toku ove ofanzive, sa Sedmom divizijom povukao na Grmeč, probio se Jcroz neprijateljski obruč i preko Sane, Kozare i Une ponovo se vratio na Baniju. Odmah je izveo nekoliko uspješnih napada na saobraćajnice, posade i garnizone i tako iznenadio neprijatelja, koji je vjerovao, i u to svojom propagandom pokušao da uvjeri i narod, da na Baniji više nema partizana. Novo zaplijenjeno oružje i pristizanje novih dobrovoljaca omogućili su odredu da poveća brojno stanje svojih četa i bataljona.

Zahvaljujući tom, e 1. maja 1943. godine od Banjskog odreda je formirana nova banjiska brigada. Sa 8. krajiskom brigadom, ona je ubrzo ušla u sastav novoformirane Unske operativne grupe, i zvala se Prva brigada koja je odmah nakon stvaranja izvela više uspješnih akcija na Baniji i Kordunu i u Cazinskoj krajini.

Za kratko vrijeme sazreli su uslovi da se stvori još jedna, peta po redu banjiska brigada. Ona je formirana 30. juna 1943. godine u selu Obijaju, da bi odmah ušla u sastav Unske operativne grupe, kao njena Druga brigada. Osma krajiska izašla je tada iz sastai'd grupe i vratiла se u Bosansku krajinu. Dvije mlađe banjiske brigade, s Banjskim NOP odredom, izvele su nakon toga nekoliko uspješnih akcija — napale su vozove na pruzi Sisak — Sunja — Kostajnica i likvidirale posade u Starom Selu kod Topuskog, Hrastovici kod Petrinje, Gorama između Petrinje i Gline, u Prekopi kod Gline i zauzele zloglasno ustaško uporište Zrinj.

Kada se početkom septembra 1943. godine Sedma banjiska udarna divizija, desetkovana u višenjesečnim borbama u Bosni, Hercegovini, Sandžaku i Crnoj Gori, pa potom u istočnoj, srednjoj i zapadnoj Bosni, vratila na Baniju, 11. septembra su u njen sastav ušle obje brigade Unske operativne grupe. Prilikom reorganizacije divizije nazivi brigada su izmijenjeni. Dotadašnja Sedma banjiska brigada postala je Prva, Osma banjiska nazvana je Druga, Prva brigada Unske operativne grupe postala je Treća, a Druga brigada – Četvrta brigada Sedme banjske udarne divizije (brigada o kojoj se piše u ovoj knjizi).

Šestog decembra 1944. godine rasformirana je Druga odnosno Osma brigada, a Četvrta brigada je postala Druga brigada Sedme divizije, s tim da gaji tradicije bivše Osme (odnosno Druge) i bivše Četvrte brigade. Međutim, pošto je u ratu najviše vremena nosila ime Četvrta, i pod tim imenom ostala ponata u svim krajevima u kojima je boravila i borila se, mi smo je takvom, označili i u naslovu ove knjige.

Za svojih 666 ratnih dana borbenog postojanja, Četvrta banjiska je prešla put dugačak oko 3.500 kilometara. Na tom putu njeni su bataljoni i čete izvršili 160 borbenih zadataka. U redovima brigade borilo se više od 2.500 boraca, Hrvata, Srba, Slovenaca, Muslimana, Crnogoraca, Italijana, Jevreja, Rusi, Ukrajinaca, Poljaka, Slovaka, Danaca i Norvežana, od kojih je na trnovitom ratnom putu njih 585, drugarica i drugova, omladinaca, skojevaca i članova KPJ, rođoljuba i antifašista, poginulo za slobodu i pobjedu, pa i ova knjiga neka ponajprije bude njima posvećena.

Za vrijeme pripremanja ove knjige poseban napor je učinjen da se prikupe i objave imena svih drugova i drugarica koji su se borili u brigadi. Da bismo o tome što je mogućno više uspjeli maksimalno smo koristili dokumentaciju SUBNOR-a svih banjiskih opština i arhivsku gradu Vojnoistorijskog instituta JNA, a oslanjali smo se i na sjećanja mnogih drugova. Uprkos tome, dogodiće se da se u spisku boraca brigade neće naći baš svi drugovi koji su doista bili borci Četvrte. Ukoliko se to dogodi, tj. ukoliko čitalac otkrije da u spisku nema imena nekih boraca koji su se borili u brigadi, molimo da uvaži naše uvjerenanje da njihova imena nisu dobijena ni iz jednog korišćenog izvora.

Redakcija zbornika se zahvaljuje svima radnim organizacijama i pojedincima koji su novčanim prilozima pomogli da se ova knjiga napiše i štampa, a posebno Skupštini općine Sisak, općinskim komitetima SK Siska i Gline, općinskim odborima SUBNOR Petrinje i Gline, Udruženju penzionera Sisak, Zaje-

dnici mirovinskog i invalidskog osiguranja Sisak, Fondu za kul-turu općine Glina, »ŽeljezariSisak, Stambenom poduzeću, Si-sak, OOUP »Sirovina«, Sisak, Pristaništu i skladištu, Sisak, »Elektri«, Sisak, OOUP »Banija-promet«, Kostajnica, OOUP Pamučna industrija, Glina, Tvorunci opekarskih proizvoda, Sisak Ugostiteljsko trgovinskom poduzeću, Dvor na Uni i Auto-podu-zeću, Dvor na Uni.

REDAKCIJSKI ODBOR

BRIGADA BRATSTVA I JEDINSTVA
I NOVA SNAGA SEDME UDARNE DIVIZIJE

BANIJA JE PET BRIGADA DALA . .

Zovite nas: Peta banijska brigada (po redu formiranja), Druga brigada Unske operativne grupe, Četvrta ili Druga 7. udarne divizije, svejedno nam je, sve smo mi to bili kako kada, od juna 1943. pa do kraja rata, u maju 1945, a ginulo se i tog poslednjeg dana iznad Ilirske Bistrice.

Banija 1943, šta je to? To su četvrta i peta neprijateljska ofanziva. GINU sinovi i kćeri Banije, ali bitku ne gube. Gine divizija — rađa se nova. Neuništiva je partizanska Banija, ona to baš sada, u najtežim danima NOR-a, najvećoj svojoj ratnoj tragediji, kaže i neprijatelju, a drugovima saborcima na Kordunu, u Lici, Bosanskoj krajini i u Slavoniji poručuje da će i dalje zajedno s njima tući okupatora i domaće izdajice.

Januar 1943. Teške borbe 7. udarne divizije sa 369. legionarskom divizijom, zvanom vražja divizija, koja se krajem decembra 1942. i početkom januara 1943. prikuplja na liniji: Petrinja — Sisak — Kostajnica za učešće u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Ne sluteći šta nam se sprema, Sedma napada prve dijelove 369. divizije u selu Majuru 28/29. decembra 1942. a potom početkom januara 1943. sa nekoliko napada na vozove jako usporava koncentraciju 369. vražje divizije. U Majuru su naše snage razbile jedan bataljon, zarobile oko 200 legionara, i zaplijenile 5 protivoklopnih topova 50 mm, od kojih je 3 topa neprijatelj povratio poslije prodora od Kostajnice.

U neprekidnim borbama Sedma nanosi ozbiljne gubitke neprijateljskoj vražjoj diviziji. Pobjedama kod Majura, Bijelnika, Blinje, Čuntića, Budinje, pa kod Bijelih Voda, Balinca i Brubna Sedma je nanijela neprijatelju teške gubitke u ljudstvu i naoružanju i prisilila ga da zastane i pređe u odbranu, da

¹ Narodna partizanska pjesma pjevana već u julu 1943. na Baniji.

predahne, da se sredi i popuni. Kod Blinje zaplijenjene tri protivtenkovske puške već su drugog dana uništavale neprijateljske tenkove kod Jabukovca a kasnije kod Brubna. One su prošle sa Sedmom četvrtu i petu neprijateljsku ofanzivu i više puta u najkritičnijim trenucima pri probajima rješavale situaciju odbijajući napade tenkova.

Za nas ne bi predaha, ni popune, ni odmora. Novi ranjenici samo povećaše teškoće u evakuaciji bolnice preko Une za Grmeč. Sedma, po naredenju Vrhovnog štaba, hita da zatvori pravac Karlovac — Bihać, jer je njemačka 7. SS divizija »Princ Eugen« prodrla već do Slunja, na pola puta za Bihać. Uz ogromno naprezanje ljudstva i stoke Sedma divizija (bez 16. brigade), maršujući neprekidno dan i noć, stigla je 26. januara 1943. u rejon Tržac — Izačić — Šturić. Za to vrijeme 7. SS divizija izbila je čelom u Vaganac. Banjaski NOP odred i 16. brigada zatvaraju pravac Glina — Vrnograč — Cazin, ispred 369. legionarske divizije.

Vrhovni štab uviđa da se prođor u Bihać 7. SS divizije ne može spriječiti, te da bi bilo veoma opasno ostaviti Sedmu banjasku diviziju sjeverno od Une, jer bi nabačena na Unu, mogla biti izložena velikim gubicima, pa naređuje da se Sedma hitno prebaci preko Une i zatvari pravac Bihać — Bosanski Petrovac, a PO Banije pravac Bosanska Krupa — Bosanski Petrovac.

Krajem januara 1943. sa Banije su se povukli preko Une u Podgrmeč: 7. divizija, PO Banije, sve bolnice sa ranjenicima (4—5.000 partizana) i preko 12.000 izbjeglica (od djece do staraca). Računalo se da će Grmeč sa svojim proslavljenim partizanima i našom Sedmom divizijom zadržati neprijatelja, razbiti ofanzivu, pa će se i narod i partizani vratiti na Baniju. Još se nije znalo kolike su neprijateljeve snage, niti se slutilo da je to jedna od njihovih najozbiljnijih i najkrupnijih ofanziva, čiji je bio cilj da se unište jugoslovenski partizani i njihova »Bihaćka republika«, a narod do te mjere istrijebi da više i ne pomisli na otpor.

Ni Grmeč nije zadržao dobro opremljene fašističke divizije. Kritikovane zbog sporog nastupanja i zakašnjenja, one su se sredile u dolini Une i Sane i početkom februara, ulažući ogromne napore, produžile prema Bosanskom Petrovcu. Sedma SS divizija iz Karlovca i 717. iz doline Sane trebalo je da se u roku od dva dana sretnu kod Vrtoča u Petrovačkom polju i opkole partizanske snage, a zatim da ih unište. No njima je za to trebalo 18 dana. To je prva faza ofanzive — »Vajs« I, sa snagama: četiri njemačke divizije, tri italijanske divizije, oko

10.000 domobrana i ustaša i 2.000 četnika. Po dubokom snijegu i vrletnom Grmeču povlačile su se naše snage nanoseći neprijatelju velike gubitke, ne dozvolivši da ih ovaj okruži i uništi. Prva faza četvrte ofanzive je završena — neprijateljeva klijesta su se spojila 7. februara u Bosanskom Petrovcu (prodorom tenkovskih jedinica a ne i pješadijskih). Grmeč je opkoljen, ali ne i partizanske jedinice u njemu. U obruču su se našle samo planski ostavljene partizanske snage i mi, koji smo sada dobili zadatak da uđemo u obruč.

Drinić, partizansko selo na južnoj ivici Petrovačkog polja, uvučeno u padine planine Srnetice, u kome su česti gosti partizani— od Vrhovnog štaba pa do PO Banije. Tu je i Stab 1. bosanskog korpusa a u blizini je i naša 8. brigada. Ovdje se PO Banije rastao sa našom Sedmom divizijom. Vrhovni štab je naredio 7. diviziji da krene ka Gornjem Vakufu i Prozoru, a Banijskom partizanskom odredu da se vradi na Baniju.

Kad je Glavna operativna grupa Vrhovnog štaba (1, 2, 3. i 9. divizija) izbila u dolinu Neretve, Sedma banijska divizija je krenula iz Drvara ka Prozoru. U isto vrijeme i nekoliko hiljada ranjenika i oko 40.000 izbjeglica, uglavnom Krajišnika i Banijaca sa nešto Kordunaša i Ličana, od Oštrelja i Drvara u dugoj koloni slijeva se u Glamočko polje. Ono lijepo, ali kao što je pjesnik nekad rekao za Gacko polje, moglo se tada reći i za Glamočko: » . . . lijepo li si, kad u tebi glada nema, ljuta glada i nevolje ljute .. .«

Obećanje generala Lera, koji je bio lično odgovoran Hitleru za uspjeh četvrte ofanzive, prije početka akcije: »da on mora uspostaviti mir, na makar to bio mir groblja«, nije moglo biti izvršeno, pored sve ogromne nadmoći u ljudstvu i tehniči, zato što je bilo nerealno. Nadmeni fašisti, zaslijepljeni dotadašnjim uspjesima, nisu mogli realno sagledati snagu naroda, koji je, idejno jedinstven i pod uspješnim vodstvom KPJ, nepokolebljivo branio svoju slobodu.

Čim smo dobili naredenje od Vrhovnog štaba, noću 8/9. februara, krenuli smo u Grmeč. Između tenkova i mitraljeskih rafala, po snijegu do pojasa, kod sela Bravska, ušli smo u neprijateljski obruč, uz mnogo crnih slutnji, ali sa jednom mišlju: » Na Baniju!«. Tu se začela klica novih brigada na Baniji.

Pod okriljem mraka, po dubokom snijegu i bespuću izbjegli smo sve neprijateljeve zamke, spustili se u Jelašinovce, gdje, po mišljenju Koste i Osmana,² trebalo da nađemo 6. krajišku

² Košta Nađ, komandant, i Osman Karabegović, komesar 1. bosanskog korpusa.

brigadu. Radost na obje strane. Njih interesuju vijesti van obruča, južno od Grmeča, dokle je neprijatelj stigao i kako se naši drže, a nas zanima situacija u obruču i kako da se iz njega probijemo put Une i Banije. Izmijenjali smo vijesti — i jedne i druge su pune optimizma. Među oko 1.000 Banijaca vladala je velika radost. Nestao je onaj muk izazvan neizvjesnošću oko povratka na Baniju. Sve vri od pokreta, svako bi želio nešto da pita.

U to vrijeme PO Banije sastojao se od tri bataljona (preko 600 partizana). U sastavu odreda na Baniju se iz zbjega vraćao i »Četvrti bataljon« kojeg su sačinjavali: žene, djeca i starci (nešto više od 300). Odmorili smo se i dobro potkrijepili.

Poslije odmora nastavljamo pokret za Baniju. Kod Brav-ska smo ušli u neprijateljev grmečki obruč, sad treba odatle izaći. Duž ceste Sanski Most — Bosanska Krupa raspoređene neprijateljske snage čine sjeverni dio obruča. Nas interesuje odsjek između Lušci-Palanke i Fajtovca. U jednom i u drugom mjestu su jake neprijateljeve snage ojačane tenkovima, a između njih manje posade. Kroz jednu takvu u Skucanom Vakufu moramo proći. Štab 6. krajiške brigade, pored lijepog prijema, omogućio nam je i da se odmorimo, a preuzeo je i brigu da pronađe najpogodnije mjesto u neprijateljevom obruču kuda bismo najbezbjednije prošli.

Cijeli dan neprijateljev saobraćaj je veoma živ, a noću patroliraju cestom tri tenka. Bojali smo se da se neprijatelj ne sprema da upadne u Jelašinovce, pa nas i to nagoni da izađemo iz obruča, iako se pribojavamo na što ćemo naići i kolike gubitke pretrpjeti. Zahvaljujući brzini i pomoći 6. krajiške brigade, koja je cijeli dan izviđala neprijateljeve snage na cesti, odredila mjesto prolaska kroz obruč i dala dva seljaka koji će nas provesti kroz selo, prošli smo sretno. Tenkovska patrola je taman prošla za Lušci-Palanku kad smo mi izbili čelom na cestu. Prelazilo se brzo, a kolona je upozorenja da će se tenkovi vratiti prije našeg prelaska i da ne treba praviti paniku, nego se udaljiti od ceste, pa kad patrola prođe, nastaviti pokret.

Tako je i bilo. Ali kad smo prešli preko ceste i ušli u selo, upali smo u neprijateljev raspored. Tu smo bili otkriveni po buci koju su dizali naši tovarni konji, stresajući snijeg sa sebe, a pri tome su i bacaci i teški mitraljezi zvečali u noći. Osu mitraljez sa čuke iz bunkera, a mi ispod čuke slušamo fijuk rafala iznad naših glava. Svaki put kažemo: »Dobro smo prošli, ali što će biti slijedeći put.« — strepi kolona. U zoru nismo bili ni desetak kilometara udaljeni od neprijatelja. Upali smo u selo Kozin, iznemogli. Mrak, dubok snijeg, oko 30 kilometara

marša, sve nas je to iznurilo. Sviše smo blizu neprijatelja, koji bi po tragu u snijegu mogao da krene za nama, ali od umora i ne mislimo na to — samo što uđemo u kuću, odmah padamo od iscrpljenosti.

Donekle odmorni, po podne smo krenuli za Dubovik, da izmaknemo neprijatelju i slijedeće noći se odmorimo na miru. Sutradan u zoru pošli smo za Rujišku, veliko partizansko selo u Podgrmeču. Nama drago i dobro znano. Iz njega se vidi Banija. Već na maršu od Dubovika vidimo obrise banijskih brda. Rujiška je postala baza priprema za prelaz preko Une. Odmah smo sagradili čamce, jer vezu preko Une sa našom »flotom« kod Dobretina nismo mogli uspostaviti. Tu nam naši stari znanici sprečavaju prelazak — 369. legionarska divizija. Otjera nas sa Banije, a sad nam ne da da se vratimo. Nanijeli smo joj ozbiljne gubitke, istina ne kao u Balincu, jer su oni slučajno saznali za nas i naše namjere.³ Dakle, nema prelaska preko Une, a Banija se lijepo vidi iz Rujiške.

Šta da se radi? Baš u toj neizvjesnosti naiđoše 5. kozaračka i 2. krajiška brigada. Izvukle se i one iz grmečkog obruča pa hitaju na Kozaru, da djeluju u pozadini neprijateljevih snaga. Upoznasmo ih sa našim položajem i zadatkom, a i sa situacijom na Uni. Rekosmo im da smo sagradili čamce, ali nas je neprijatelj otkrio pa ćemo teško uspjeti. Tu neko predloži, možda i zbog čamaca, da idemo s njima preko Sane na Kozaru, pa da tamo kod Kostajnice pređemo preko Une. Tako smo i učinili. Bez većih teškoća PO Banije stiže 21. februara na svoju toliko željenu Baniju.

Do sredine marta stiže i posljednja grupa zbjega. Od Glačica sve bespućem preko Krajine, Like i Korduna do rođene Banije. Prepovljena — što ne pobiše fašisti, to pomrije što od gladi a većina od tifusa. Doniješe i tifus na Baniju, tako Banija plati četvrtu neprijateljsku ofanzivu još jednim dankom.

U naredbi generala Litersa, komandanta njemačkih i uskočko-domobranskih jedinica u četvrtoj ofanzivi, stoje i ove riječi: »... da se objesi ili strijelja svatko tko učestvuje u borbi protiv okupatorskih trupa i hrvatske države ... i zatečeni na poprištu borbe ... Sve ostale ljudi sposobni za nošenje oružja, počev od 15 godina, iz oblasti za koje se sumnja da su partizanske, dotjerati pod stražom u naročite sabirne logore ... Razoriti mjesta ... kao i druge tačke za koje je utvrđeno da su partizanska uporišta.«

³ Jedna neprijateljska patrola, koja je imala zadatak da pronađe 6. krajišku brigadu, upala je u Rujišku i od starog mlinara saznala da nema tu 6. krajiške brigade ali da su ovdje 600 banijskih partizana, koji grade čamce, da se vrate na Baniju.

Dok se, tako, PO Banije probijao u rodni kraj, Sedma banijska divizija je preko snijegom zavijanog Vitoroga (1907 m) i Hrblina (1463 m), kroz mečavu stigla na front kod Gornjeg Vakufa. Počinje slavna, teška, ali najhumanija bitka NOR-a — bitka za ranjenike, u kojoj samo iz 7. divizije gine oko 800 boraca, a ranjenih i promrzlih sigurno je bilo još toliko. Neprijatelj je odbačen, ranjenici spaseni. Dalje — na Neretvu! Vrhovni štab ne odustaje od svog plana. Njegova Glavna operativna grupa (1, 2, 3, 7. i 9. divizija) prelazi preko Neretve, razbija četnike na padinama Prenja, kod Čićeva i Glavatičeva, i prodire ka Crnoj Gori i Sandžaku.

Okupator i njegove služe ustaše i četnici nisu uspjeli. Propala je četvrta neprijateljska ofanziva. To priznaje i njemački komandant jugoistoka, general Ler: »Partizanima je uspjelo da se prebace preko Neretve i da se do poslednjeg čovjeka povuku u sjeverni dio Crne Gore. Oni su se probili na odsjeku koji su držali Italijani i četnici. Nije bilo nikakvog plijena ni zarobljenika. Nijedan partizanski vojnik, pa čak ni poginuli nije pronađen, iako su, sudeći po našim krvavim gubicima, i partizani morali da imaju gubitke u većem broju«.⁴

Banija lijeći rane poslije neprijateljeve ofanzive. Krče se zgarišta, na njima niču kućerci i bajte. Tuga za poginulima, tuga za oboljelima od tii'usa — neizvjesnost o najmilijim, nema vijesti o Sedmoj. Nema čemu da se raduje. Povrh toga neprijateljeva propaganda stalno trubi o uništenju partizana na sve strane. Ustaška kolona maršuje cestom Petrinja — Kostajnica, kroz ustanička partizanska sela, i pjeva:

Sad Banijom tenjak struže,
Nema više, zdravo druže!...

Cemu da se raduje Banija? Jedini lijek, koji će joj razbiti tugu i povratiti poljuljani moral i staru vjeru u neuništivost partizana i revolucije, jesu uspješne akcije PO Banije. Zato se i vratio na Baniju. Stab odreda brzo ispituje gdje da napadne i počaje fašistima da partizanska Banija živi i da se bori i dalje.

Još se nismo ni sredili, a štab 1. bataljona iz Klasnića javlja da je uhvatio vezu sa neprijateljskom domobranskom satnijom u selu Hajtiću.⁵ Posada u Hajtiću je napadnuta i razbi-

⁴ Istorija naroda Jugoslavije, II izdanje, »Prosveta«, Beograd, 1961., str. 518.

⁵ Zapovjednik satnije Zdenko Saršon još je prije neprijateljeve ofanzive uspostavio vezu sa komandantom 7. brigade Ninom Marakovićem i htio mu predati satniju, ali ga je spriječila ofanziva. Sada je opet iskoristio priliku, dao podatke o rasporedu i poduzeo sve da njegova satnija ne bude spremna za borbu.

jena noću 26. februara, pri čemu su zarobljena 74 domobrana, nekoliko je ranjeno i poginulo, a ostali su se u mraku razbjegzali i pobegli za Glinu. Na našoj strani poginuo je najbolji komandir čete Stanko Arbutina; ranjenih nije bilo.

Poslije tog uspjeha štab odreda sređuje i reorganizuje odred. Formiran je novi, 4. bataljon PO Banije. Niče klica nove brigade. Ohrabreni prvim uspjehom, štab odreda i štabovi bataljona, na svojim rejonima djelovanja, ispituju mogućnost za slijedeću akciju, koja ne smije biti neka čarka bez rezultata, nego smjela i uspješna, da odjekne i dalje od Banije. Mislili smo da neprijatelj nije saznao za odred i njegovu jačinu.⁶ Neprijatelj nas je potcijenio, bilo mu je glavno da na Baniji nema 7. divizije, o kojoj je imao podatke gdje se nalazi. To mu se osvetilo.

Uskoro je 3. bataljon, izvjestio štab odreda da je partijska organizacija iz Hrastovca uhvatila vezu sa domobranskim podoficirom iz posade u Sunji, i da je on voljan da dade sve podatke o snagama i njihovom rasporedu u Sunji. Vijest je u štabu odreda primljena sa oduševljenjem. Samo kad bi to uspjelo! Prosto ne možemo vjerovati da će od toga biti nešto, ali treba sve pokušati. Znamo da je Sunja tvrd orah bio i za diviziju. Odmah upućujemo obaveštajnog oficira odreda, iskusnog Stevu Bevandića, majstora za veze sa neprijateljskim garnizonima. Ispostavilo se da je vezu sa domobranskim podoficirom uspostavila učiteljica Maša⁷ iz Vedrog Polja (sela 1–2 km od Sunje), naš stari saradnik.

Čekajući podatke poduzete su sve mjere da se ne gubi vrijeme. Najprije da se cijeli odred prikupi na sektoru 3. bataljona u rejonu Komogovina — Joševica — Gradusa. Odred stiže, a i Stevo s podacima o neprijatelju i, na našu veliku radost, sa značima raspoznavanja za noć 10/11. marta 1943. Dajući podatke 0 jačini posade u Sunji domobranci podoficir je dodao da on neće biti te noći u Sunji, otputovaće u Zagreb, da otkloni svaku sumnju od sebe. Sve sumnje u neuspjeh sad otpadoše. Sad uspjeh ne ovisi o odbrani neprijatelja nego o našim pripremama i preciznom izvođenju napada. Sve starješine bile su upoznate do detalja sa zadatkom, naročito one čije su jedinice imale glavni zadatak, da se sa sjeverne strane (odakle se neprijatelj ne nada) ubace neopaženo i bez borbe u neprijateljski raspored, razoružaju stražare i iznenade neprijateljsku posadu u željez-

⁶ Iz sačuvanih neprijateljevih dokumenata se vidi da je neprijatelj u Kostajnici, preko svoga špijuna, istog jutra kad smo stigli na Baniju, dobio podatke da je 600—700 partizana prešlo s Kozare preko Une na Baniju.

⁷ Ljubica Lukić Maša, poslije ove akcije partizanka na Baniji.

ničkom magacinu. Isturena osiguranja prema Sisku, Kostajnici i Šašu, otkud je neprijatelj mogao brzo intervenisati oklopnim vozovima, dobila su zadatak da poruše prugu.

Sve je išlo po planu. Ubačene snage uspjele su neopaženo upasti i razoružati stražare i potom ući u željeznički magacin, među zaspale domobrane. Za to vrijeme ostale snage su neopaženo prilazile sa južne i zapadne strane.

Jedinicu koja je napadala na željezničku stanicu blagovremeno je primjetio stražar pa je otvorio vatru. To je bio znak za sve da energično krenu u napad. Slab otpor zbunjene neprijateljske odbrane bio je brzo slomljen. Rezultat: ubijeno 3 i ranjeno 5 neprijateljskih vojnika, zarobljeno 3 oficira, ljekar, 157 domobrana, 4 ustaše i 1 Nijemac. Naši gubici: 2 poginula (komandir čete Mile Grujić i borac Mirko Malivuk) i 6 boraca ranjeno. Sad su nastale teškoće — kako izvući ogroman plijen. Malo je prikupljeno seoskih kola za evakuaciju plijena. Za naoružanje našli smo rješenje — povadili smo zatvarače i ponijeli ih a oružje i municiju natovarili na zarobljenike. Iz punih vagona robe uzeli smo koliko se moglo natovariti na kola, a to je bilo neznatno prema onome što je ostalo. Sve je zapaljeno: vagoni, željeznička stanica, željeznički magacin i još neke zgrade. Odred se povlačio, izvlačio plijen i vodio zarobljenike. Po lošim blatnjavim seoskim putevima kretao se vrlo sporo, a trebalo se što prije izvući i preći preko ceste Petrinja — Kostajnica, da nas neprijatelj brzom intervencijom od Kostajnice i Petrinje ne odsiječe, otme zarobljenike i plijen. Tek što smo prešli preko ceste i stigli u naše stare baze Komagovinu, Pastušu i Begoviće, obaviješteni smo da neprijatelj prodire od Petrinje i Kostajnice.

U Sunji smo zarobili ljekara, pa drugovi, znajući da sam ostao bolestan, poslaše odmah za Trnovac. Čim me je vidio, reče: »Tifus«. Tu se zadesio i sekretar OK.⁸ Nešto kasnije zavlada Banjom tifus, bio je to posljednji »dar« iz četvrte ofanzive. Obnavljaju se stare bolnice i grade nove u Šamarici — jedne su pune tifusarima, druge ranjenicima.

Zauzimanje Sunje imalo je veliki odjek. Neprijatelj je bio zapanjen. Poslije tolike propagande da su partizani uništeni, eto, nadomak Zagreba partizani zauzimaju i pale važnu željezničku raskrsnicu. Odgovorni za poraz pravdaju se da su ovaj put partizanske snage bile mnogo veće nego ranije i da se zbog toga posada nije mogla održati.

A kako su naši susjedi, drugovi u Slavoniji i Kordunu prokomentarisali ovaj naš uspjeh. U Slavoniji, odvojenoj od većih

⁸ Branko Borojević.

partizanskih centara, neprijatelj je širio propagandu da su partizani uništeni na Baniji, Kordunu i u Bosanskoj krajini i da se na Neretvi uništavaju posljednji ostaci partizanskih snaga te da će poslije toga doći na red Slavonija. Ta je propaganda imala uticaja jer je bila potkrijepljena i nekim nezvaničnim vijestima iz Bosne i Banije o posljedicama četvrte neprijateljske ofanzive. No kad je pala Sunja, nastade veliko veselje.

Sedma divizija u to vrijeme prelazi preko Neretve kod Jablanice sa Centralnom bolnicom, da bi poslije vrlo napornog prelaska preko Prenja stigla u dolinu gornje Neretve, u rejon Glavatićeva i tu se razmjestila. Evo šta o tome kaže njen komandant Pavle Jakšić: »... posljedice nošenja tifuske bolnice pojavile su se u punom opsegu: 7. i 8. brigadu zahvatio je pje-gavi tifus takvih razmjera da je bio rijedak borac koji je ostao pošteđen od ove teške bolesti, a mnogi i mnogi su podlegli uslijed opšte iznurenosti.«⁹

Eto, nekako u isto vrijeme, zahvatio je tifus i Sedmu i Baniju, što znači da smo ga negdje u Bosanskoj krajini dobili pa ga dalje širili. Mart i april 1943. prođe za Baniju i za 7. diviziju u znaku tifusa, ali dok se Sedma u borbama i tifusu osipa, na Baniji odred iz dana u dan jača.

Lokalna neprijateljska ofanziva na Baniju, poslije zauzimanja i paljenja Sunje, nije uspjela. Neprijatelj je na slobodnoj teritoriji Banije 10–15 dana imao posade, kao onu u Zirovcu, ali ih nije mogao snabdjevati i, stalno napadan, morao se povući u svoja stalna uporišta Dvor, Kostajnicu, Sisak, Petrinju i Glinu.

Svoje uspjehe odred kruniše 1. maja 1943. Veliki radnički praznik Banija slavi dajući novu brigadu, četvrtu po redu.¹⁰

Tada i dugo poslije toga, sve do povratka Sedme, u septembru 1943, nije se ništa znalo o sudbini naše divizije. A evo malog poređenja tadašnje situacije na Baniji i u 7. diviziji. Banija je tada imala više od 1.500 partizana, a rezerve za popunu i formiranje novih jedinica još uvijek su bile dobre. Sedma divizija u pokretu od Kalinovika čelom izbjiga na Drinu u rejonu Foče. Zdravstveno stanje u diviziji se popravilo, a brojno stanje je bilo: 16. brigada 420, a 7. i 8. po oko 300 ljudi. Nije poznato brojno stanje ranjenih i bolesnih u bolnici, a njih je bilo sigurno nekoliko stotina. Jedina popuna Sedme su prezdravljeni vlastiti

⁹ Sedma banijska divizija, Vojnoizdavački zavod, 1967. str. 187.

¹⁰ Ta je brigada dobila naziv Četvrtu jer je bila četvrtu po redu formiranja na Baniji, da bi u junu, poslije formiranja Pete, postala 1. brigada Unske operativne grupe, a Peta 2. brigada u grupi.

borci. Ilustracije radi, treba reći da je prije toga 9. dalmatinska divizija toliko izgubila ljudstva da je sa preostalim borcima popunila 1., 2. i 3. dalmatinsku brigadu.¹¹

Formiranjem 4. banijske brigade Banija je postala ona stara, puna poleta, vjere u budućnost i pobjedu. Ovdje se skuplja hrana za pomoć Lici i Gorskog kotara, gdje se pod vrlo teškim uslovima bore ličke, kordunaške i primorsko-goranske partizanske jedinice.

Glavni štab Hrvatske, u dogovoru sa štabom 1. bosanskog korpusa, ostvaruje plan koji je nikao još u martu, kad je već protutnjala neprijateljska ofanziva. Izgubljena je velika slobodna teritorija u međuriječju Kupe, Save i Une, koja je povezivala veliku slobodnu teritoriju Hrvatske (Baniju, Kordun, Liku i Gorski kotar) sa velikom slobodnom teritorijom u zapadnoj Bosni, koje su zajedno činile poznatu partizansku veliku slobodnu teritoriju (preko 50.000 km²), na kojoj je u Bihaću, na osnivačkoj skupštini AVNOJ-a, nikla klica nove Jugoslavije, a koja se popularno zvala »Bihaćka republika«. Treba vratiti ovu izgubljenu teritoriju, treba u mjesto 7. banijske divizije stvoriti novu snagu na toj teritoriji, koja će potisnuti neprijateljske snage što sada razdvajaju Kordun, Baniju i Cazinsku krajinu. Neprijateljske posade na cesti Glina — Slunj, u Topuskom, Starom Selu, Velikoj Kladuši, Cetingradu i Slunju, treba ponovo likvidirati i obezbijediti nesmetane veze sa GŠH i štabom 4. hrvatskog korpusa, i, ako ne ponovo oslobođiti Cazinsku krajinu, povratiti naš uticaj u njoj, da neprijatelj svojim prisustvom i vojnim i političkim sredstvima ne pasivizira oslobođilački pokret među tamošnjim živiljem.

Prijedlog GŠH da se formira jedna operativna grupa približna diviziji, kao privremena formacija, sada je, formiranjem 4. banijske brigade, postao aktuelan, pa ga je prihvatio i štab 1. bosanskog korpusa. Rezultat tih dogovora bio je formiranje Unske operativne grupe 5. maja 1943. U njen su sastav ušle slijedeće jedinice:

- 4. banijska brigada (tri bataljona u kojima je bilo više od 1.000 dobro naoružanih boraca),
- 8. krajiška brigada (četiri bataljona jačine oko 1.250 dobro naoružanih boraca),
- 2. kordunaški partizanski odred (tri bataljona od 660 boraca).

¹¹ Podaci iz knjige Sedma banijska divizija, str. 188.

Banijski partizanski odred (oko 500 boraca) nije ušao u sastav Unske operativne grupe, ali ga je grupa mogla koristiti na teritoriji Banije.¹²

Neprijateljske snage, u zoni dejstva novoformirane Unske operativne grupe, imale su do 12.000 vojnika (Nijemaca, ustaša i domobrana). Naše snage bile su jačine oko 3.200 boraca, ali smo i pored toga prednost imali mi. Ona se ogledala u tome što smo većinom skupno djelovali i mogli birati objekte napada, dok je neprijatelj bio razvučen po obodu naše slobodne teritorije — dolinom Une, duž pruge Kostajnica—Sisak i duž ceste Petrinja—Glina—Velika Kladuša—Slunj. Tako razvučen, neprijatelj nije mogao iskoristiti svoju veliku nadmoć; jedino je u kratkim ofanzivama postizao privremene uspjehe.

Stab Unske operativne grupe brzo je djelovao i u duhu zadataka dobivenog od GŠH. Nakon što je neprijatelj zauzeo Staro Selo prekinuo je, kod Kamenskog mosta na rijeci Glinici, našu vezu sa Kordunom. Zbog toga je odmah trebalo likvidirati posadu u Starom Selu, koja ima osnovni zadatak da obezbjeđuje snabdijevanje 11. pukovnije (iz 2. pješadijske divizije), čije su se glavne snage nalazile u Velikoj Kladuši, a manje u Cetinogradu i Slunjtu. Noću 12/13. maja 4. brigada je napala posadu u Starom Selu i u kraćoj borbi gotovo je cijelu zarobila a sva utvrđenja razorila. Uz podršku avijacije i artiljerije neprijatelj je ujutro 13. maja krenuo u napad, i to: s dva bataljona iz Velike Kladuše, a sa po jednim iz Glina i Topuskog. Kolone od Topuskog i Glina su odbijene, ali je kolona od Velike Kladuše uspjela da uđe u Staro Selo. Štab grupe je odmah izdao naređenje 8. krajiškoj brigadi da tu kolonu napadne čim padne mrak, ne dajući joj mogućnost da se utvrdi. Međutim, neprijatelj se, na naše veliko iznenadenje, predveče povukao ka Velikoj Kladuši. On je 16. maja ponovo pokušao da posjedne Staro Selo ali nije uspio. Jedanaesta pukovnija izvjestila je Ministarstvo oružanih snaga NDH da se na kontrolu ovog pravca više ne može računati, jer se u rejonu Šamarice nalazi oko 4–6.000 partizana.¹³

Na redu je bila jedna od slijedećih posada na cesti Topusko—Slunj. Dok su se prikupljali podaci, dobili smo dobru vijest iz Komande banijskog područja. Domobranski oficir Stan-

¹² Sastav štaba Unske operativne grupe: komandant Petar Kleut, politički komesar Ranko Mitić, zamjenik komandanta Hamdija Omanić (Zbornik podataka i dokumenata o NOR-u, tom V, knj. 15, dok. br. 12).

¹³ Zbornik V/15, dok. br. 149 i 150.

ko Perhavec, komandir brdske baterije u Bučici, traži da se sastane s komandantom neke partizanske jedinice. Pošto je on i ranije održavao vezu s partizanima, na razgovor s njim je pošao komandant grupe Petar Kleut. Posada u Bučici sastojala se od 2. bojne 5. gorskog zdruga, ojačane brdskom baterijom. Na sastanku su dobiveni podaci o rasporedu neprijateljske posade pa je odmah odlučeno da se ona napadne. Dva bataljona grupe su ostavljena u rejonu Staro Selo—Vrnograč, a ostale njene snage su krenule prema Bučici. Neprijatelj je primjetio da se naše snage prikupljaju prema Bučici, pa se pripremio za odbranu. Zbog velikih zaobilazaka, po bespuću i po mraku izgubilo se mnogo vremena, pa napad nije počeo na vrijeme, niti svim snagama odjednom. Glavne snage (4. brigada) trebalo je da zaobiđu Bučicu preko Taborišta pa da napadnu sa istočne strane, preko šume Kobiljače. Međutim, one su kasnile. Pomoćne snage sa zapada, od sela Degoja, trebalo je da podiđu neprijateljskim položajima i da čekaju početak napada glavnih snaga, ali su one u 01,00 sat primijećene i zasute vatrom. Odgovorile su vatrom i krenule u napad. Tek sat kasnije stigla je glavnina naših snaga preko Kobiljače i žestokim naletom postigla je izvjesno iznenadenje na ovome pravcu — sjeverni dio sela brzo je zauzet a jedna pješadijska satnija i brdska baterija zarobljene.

Taj uspjeh 4. brigade nije iskorишćen. Baš kad je neprijatelj bio pokoleban gubitkom pomenunih snaga, brigada nije nastavila napad već se, zabavila oko plijena i zarobljenika. Kad je oko 04,00 sata prešla u napad na glavne neprijateljeve snage, one su se već sredile. Pošto je ubrzo trebalo da svane, naš protivnik je bio uvjeren da će izdržati dok mu ne stigne pomoć iz Gline a pretpostavljalo se i da će se partizani, po starom običaju, u zoru povući. I doista štab grupe je pred zorom naredio povlačenje u Bović i Kirin s namjerom da se slijedeće noći 24/25. maja obnovi napad na ostatak neprijateljskih snaga u Bučici. Zarobljeno je 112 vojnika, 20 ih je ubijeno a 25 ranjeno; od naoružanja i opreme zaplijenjeno je: 4 topa sa 600 granata, minobacač sa 24 mine, 11 automatskih oruđa, 70 pušaka, 20.000 metaka, 120 ručnih bombi, 60 konja i dosta drugog materijala i opreme.

Pošto je u toku dana stiglo pojačanje u Bučicu, slijedeće noći napad nije ponovljen. Naše snage su se tada povukle na prostoriju Zirovac—Brubno—Bojna—Vrnograč, da se odmore i srede. Poslije nekoliko dana neprijatelj je napustio Bučicu i povukao se u Glinu uviđajući da ne može držati posadu u Bučici. Grupa se u novom rejonu sređuje i odmara. Formiraju se

nove jedinice¹⁴ i naoružavaju zaplenjenim neprijateljskim oružjem u Starom Selu i Bučici. Četvrta brigada formira i svoj 4. bataljon, klicu slijedeće brigade, a od brdskih topova bateriju grupe. Novu partizansku posadu baterije neumorno uvježbava njen komandir Stanko Perhavec. Analizira se napad na Staro Selo i Bučicu, uočavaju propusti, teži se da se oni ne ponove, jer sada dolaze na red teži zadaci i napadi na jače posade.

Zaobišavši u dugom maršu Veliku Kladušu i uz put razbijši manje ustaške posade po selima i žandarmerijsku stanicu u Pećigradu, grupa je 3. juna stigla pred odabrani objekt napada — Slunj, koji je noću 3/4. juna napala i oslobođila. Neprijateljska posada se povukla u Cetingrad. Dva dana poslije toga neprijatelj je ponovo zauzeo Slunj. Sada su se tamo našle veće snage. Pošto se nije moglo računati sa iznenađenjem, za ponovni napad nije bilo dovoljno snaga, jer bi obezbjeđenja u slučaju novog napada morala biti jača. Osma kordunaška divizija bila je zauzeta u borbama oko Plaškog i nije mogla učestvovati u novom napadu na Slunj. Trebalo je odgoditi napad na ovaj garnizon. Zbog lošeg smještaja i slabe ishrane u popljenim selima oko grada, grupa se vratila na Baniju.

Stab 4. hrvatskog korpusa ocijenio je da posade u Kladuši, Cetingradu i Slunjtu treba odsjeći od drugih garnizona i, što prije likvidirati.

Unska operativna grupa dobila je zadatak da blokira glavninu neprijateljskih snaga u Kladuši. Osma kordunaška divizija imala je zadatak da likvidira posade u Cetingradu i Slunjtu, a potom da u sadejstvu sa grupom oslobođi Veliku Kladušu. Deo snaga iz grupe i 8. krajiška brigada imali su zadatak da 16/17. juna od Cazina i Topuskog obezbijede napad glavnih snaga. Kordunaški bataljon je bio u rezervi. Četvrta brigada je trebalo da očisti spoljna obezbjeđenja oko velike Kladuše. Poslije likvidacije ovih posada 8. divizija je trebalo da se 19. juna prebaci ka Velikoj Kladuši i da spriječi intervenciju neprijateljskih snaga iz doline Une, preko Bužina i Vrnograča ka Velikoj Kladuši.

Uveče 20. juna, poslije dvočasovne artiljerijske pripreme, 2. kordunaška i 4. banijska brigada prešle su u napad. Do zore, neprijatelj je bio zbijen na vrlo uzak prostor u srednjem i istočnom dijelu Kladuše, gdje se zabarikadirao u nekoliko čvrstih zgrada. Od početka blokade preko dana smo bili izloženi

¹⁴ Poslije formiranja novih jedinica Kordunaški PO je 26. maja izšao iz sastava Unske operativne grupe i vratio se na svoj teren; samo je jedan njegov bataljon ostao još izvjesno vrijeme u sastavu grupe.

udarima avijacije. Znajući da će oni sada biti pojačani donijeta je odluka da se ne napada u toku dana, već da se jedinice pregrupišu, artiljerija privuče na pogodnije položaje i uopšte da se bolje pripremi novi napad kako bi se konačno likvidirala posada u Kladuši. Međutim, neprijatelj je, pošto su mu uništene posade u Cetingradu i Slunju, shvatio u kakvom se položaju nalazi 11. pukovnija u Kladuši. Riješen da joj pomogne pripremio je jake snage, ojačane tenkovima, i uputio ih prema Kladuši da deblokiraju opkoljenu 11. pukovniju. Iz doline Une, pravcem Otoka—Bužim—Vrnograč—Kladuša, angažovao je 721. lovački puk s bataljonom tenkova, a pravcem Cazin—Pećigrad—Kladuša 741. lovački puk s bataljonom tenkova. Sa sjevera, iz Topuskog, upućena je kolona ustaša (dva ustaška bataljona i četa tenkova) pravcem Topusko—Kamenski most—Kladuša.

Kad se saznalo za ove pokrete prema Kladuši, ubrzan je napad na to mjesto. Ne čekajući mrak, 21. juna u 16 sati otpočeo je novi napad. Neprijateljska pojačanja su, međutim, neočekivano brzo napredovala, probila se kroz naša osiguranja, i odbacila ih od komunikacija. Ispred Kladuše su se pojavili tenkovi. U takvoj situaciji, pošto nisu imale protivoklopног oruđa, naše snage su se povukle.

U toku petodnevnih teških borbi, stalno izloženi dejstvu neprijateljske avijacije, imali smo dosta gubitaka, naročito 4. brigada. Ona je imala najteži zadatak i u ovim se borbama osobito istakla. Poginulo je 26, a ranjeno 86 njenih boraca i rukovodilaca. Neprijateljska 11. pukovnija bila je pred likvidacijom. Izgubila je oko dvije trećine ljudstva (više od 400 poginulih i oko 700 zarobljenih). Zaplijenjeno je: 8 topova, 14 teških mitraljeza, 35 puškomitraljeza, 652 puške, 40.000 metaka i dosta drugog materijala.¹⁵

Koliko su bile uspešne te borbe u toku juna najbolje svjedoči odluka neprijatelja da napusti Veliku Kladušu, pa čak i Topusko, koje nije ni napadano. Tako je prostor između Gline i Cazina ponovo oslobođen. Unska operativna grupa uspješno je izvršila zadatak koji je dobila prilikom formiranja.

Za to vrijeme je na Baniji uspješno djelovao Banijski partizanski odred. Iako, malen, većinom djeluje po bataljonima, a rjeđe kao cjelina. Sve su akcije dobro pripremljene i iznenadno i smjelo izvođene. Zbog nekoliko drskih i odvažno izvedenih akcija dva puta ga je pohvalio GŠH.

Iz sastava Unske operativne grupe odlazi preko Une 8. krajška brigada. Vraća se u svoju Krajinu. Narod je uz put odu-

¹⁵ Sedma banijska divizija, str. 495.

ševljeno ispraća. Za to kratko vrijeme stekla je velike simpatije na Baniji, naročito na bivšem dvorskem kotaru, gdje je najduže boravila. Svi je dobro pamte po borbama i po pjesmi, a i po kulturnim priredbama koje je priređivala u selima gdje god je malo duže boravila. Kolona po jedan razvukla se preko banjiskih brežuljaka i dolina, kroz šljivike i kestenare žuri ka Uni, gdje ih čeka banjiska unska »flota« sa »admiralom« Veljkom Crnogorcem na čelu. Iz cijele kolone ori se njena omiljena pjesma: »Kud narodna vojska prođe...« I danas na Baniji, posebno na dvorskoj općini, rado se sjećaju 8. krajiške i naporanstvo je smatraju svojom.

Ideja o formiranju nove divizije koja se začela u štabu PO Banije, poslije povratka iz Bosne u februaru i prvih uspjeha kod Hajtića i Sunje, postala je preokupacija vojnog i političkog rukovodstva Banije. Posebno je podsticana vijestima o Sedmoj, koje baš nisu bile uvijek povoljne. U početku je rečeno da Sedma u sastavu Glavne operativne grupe VS ide za Srbiju, i da se, ukoliko uspješno prodre u Srbiju, neće vraćati na Baniju do svršetka rata. Neprijateljska propaganda širi glasine o uništenju partizana u petoj ofanzivi. Mi im na to već navikli ne vjerujemo. Stižu i naše vijesti, preko GŠH i preko Bosne, a stigne i poneki borac »dezerter«, negdje se izgubio pa, ne znajući kud je divizija otišla, krenuo za Baniju. Ali ni o čemu dobrom ne pričaju, čak ih upozoravamo da ne govore, da ne šire paniku. Šta, dakle, treba drugo uraditi nego što prije stvoriti na Baniji novu diviziju. Već se narod pomirio s tim da se Sedma neće vratiti, shvatio je on da su veći i važniji zadaci pred njom. Naprsto ne znamo kad i kako je u narodu spjevana i proširila se po cijeloj Baniji malo tužna, a prkosna pjesma:

Druže Tito, kad ćeš u Srbiju,
Pozdravi nam Sedmu diviziju.

Banija daje 30. juna 1943. godine svoju novu brigadu, petu po redu. Sad imamo dvije brigade i odred — nazire se nova divizija, ali se, valjda po inerciji, zadržava staro ime Unske operativne grupe. Formiraćemo mi još i šestu brigadu — za mjesec-dva najviše i eto nove divizije. Tako smo mi tada mislili i bili čvrsto uvjereni — a to bi se zaista ostvarilo da je uspio prvi pokušaj prodora u Srbiju.

Povremeni glasovi koji su stizali o teškim borbama u Sandžaku i Crnoj Gori nisu primani tako tragično. Ponesen našim

uspjesima, narod nije vjerovao da Sedma sa svojih 4.500—4.800¹⁶ najodabranijih banijskih omladinaca, prekaljenih u borbama, ne postiže još veće uspjehe. Banjom se pjevalo:

»Kažite nam, braćo Crnogorci,
Gdje su naši sa Banije borci...«

Dok se Sedma odmara na Romaniji, poslije proboga iz obruča u petoj neprijateljskoj ofanzivi na Baniji je formirana nova brigada. Po odluci Vrhovnog komandanta nije došlo do rasformiranja divizije. »Ona mora da živi!« — rekao je drug Tito. Upućuje je na Baniju, na popunu i u nove borbe do kočne pobjede.

Nova Unska operativna grupa formirana je od 4. brigade i novoformirane 5. brigade. U sastav 5. brigade ušli su: 2. bataljon 4. brigade, Kordunaški bataljon (privremeno ostao petnaestak dana dok ne formiramo novi banijski) i bataljon iz PO Banije. Sredinom jula u grupi su samo banijske jedinice i cijela Banija u njoj vidi svoju novu diviziju. Brigade sad imaju naziv 1. i 2. brigada Unske operativne grupe.

Na sve strane talasaste Banije ori se pjesma. Žanje se dozrelo žito, ogrću nabubreli mladi kukuruzi. Brigade štite žeteoce. Talasa se krvlju zaliveno žito. Sve raste kao iz vode, iako se nasumice nabacalo po plitkom oranju i slabo obrađivalo. »Uh, da nas ne pale i ne pljačkaju, koliko bismo mogli poslati za Liku i sjevernu Dalmaciju«, kaže jedan odbornik koji je u maju učestvovao u prikupljanju dobrovoljnih priloga. Stvarno smo se svi čudili kako je uspjelo to prikupljanje hrane u maju. Samo kukuruz prikupljeno je 25 vagona, i to bez velike muke — daje narod, ne žali. Kažu: »Možda je i naša Sedma gladna, daće i njima neko.« Zaokupljeni brigom oko jačanja jedinica, nismo bili ni svjesni koliko ie narod privržen Sedmoj. O čemu god se govorilo, narod nađe priliku da pita za nju. Ne pita za sina, brata, sestru ili muža, nego za Sedmu, jer je Sedma to sve.

Da ne »zardamo« pored obezbjeđenja žetve, odmora i obuke, »džarnemo« sad ovdje-sad ondje. Upadnemo u Pounje, s minerima malo do Blinjskog Kuta, na prugu ili oko Gline i Gora. Ne rđa samo puščana ili topovska cijev, nego i borci bez okršaja sa neprijateljem. Zato treba stalno u akcije. Kako se nep-

¹⁶ O broju boraca 7. divizije dosad je pisano različito, i ta se cifra kreće od 3.500 do 4.500 ljudi. Uz put se iz banjiskog zbjega u Bosni popunjavala i otuda zbrka, ali sam čuo od M. Medakovića, rukovodioca neke prištapske jedinice, da je negdje u Drvaru ili Glamočkom polju operativni oficir divizije, poslije popune iz zbjega, izvijestio komandanta Jakšića da divizija sada ima 4.800 boraca.

rijatelj povukao i zbio samo na važnije komunikacije bez kojih ne može i dobro utvrdio, svaku akciju treba dobro pripremiti i vješto izvesti, sa što manje gubitaka.

Noću 15/16. avgusta likvidirana je posada u Hrastovici. Preko terenske obavještajne službe dobili smo podatke da je posada u Hrastovici ispred garnizona u Petrinji, demoralisana, da domobrani dezertiraju i da se boje napada. Odlučili smo da ih napadnemo. U toku priprema i izviđanja domobranski oficir iz posade u Hrastovici dao je podatke o organizaciji odbrane, kaže da želi poštovati i nas i domobrane od gubitaka. Pored snaga grupe učestvovao je i odred (bez 2. bataljona), sa četiri bataljona na obezbjeđenju od Petrinje i Gora a sa četiri u napadu. Prva brigada ubaćena je u selo Cepeliš, između Petrinje i Hrastovice, da napadne sa sjevera, odakle se neprijatelj najmanje nada, jer je Petrinja udaljena od Hrastovice svega 3 km. Glavne snage su napadale prema središtu sela gdje je utvrđena crkva bila glavna otporna tačka, a pomoćne snage na željezničku stanicu. Druga brigada je napadala na pomoćnom pravcu (duž ceste) sa zadatkom da se što prije probije do crkve i tu sa glavnim snagama likvidira neprijatelja.

Napad je počeo oko ponoći. Izdvojena otporna tačka na željezničkoj stanci brzo je pala, ali je prodiranje prema središtu sela bilo otežano zbog jake neprijateljske vatre sa crkvenog tornja. Naša artiljerija nije mogla više dejstvovati iz Gorњe Baćuge, jer su se naši borci već izmiješali sa neprijateljem. Druga brigada je sa juga brzo upala u selo, ali s obzirom da je tučena jakom vatrom sa tornja, zastala je i privukla rezervu u selo. Stab brigade se brzo snašao. Shvativši da napredovanje najviše ometa mitraljeska vatra sa tornja, poslao je zarobljenog domobrana da posadi u Hrastovici prenese našu poruku da ćemo artiljerijom srušiti crkvu ako za pola sata ne prestanu tući sa tornja.

Neprijatelj je u početku napada osjetio našu artiljeriju, ali nije znao da je ona sada nemoćna. To smo znali samo mi. Zbijen na mali prostor neprijatelj je strepeo jedino od naše artiljerije. Oko 01,30 sati 16. avgusta neprijatelj se predao. Njegove snage iz Petrinje, međutim, brzo su reagovale i već oko 03,00 sata jedan njemački bataljon, još nerazvijen za borbu, naletio je na naše osiguranje na cesti u rejonu Donjeg Majura. Nije pretpostavljaо da smo toliko blizu Petrinje. Iznenaden jakom vatrom i prvim gubicima, povukao se, sredio, razvio za borbu pa opet krenuo, ali je ponovo naišao na jaku vatru, nekoliko puta pokušao da se probije, pa, ne uspjevši u tome, povukao se i sačekao da svane i da mu stigne pojačanje iz Petrinje.

Dobro organizovanom evakuacijom zarobljenika i plijena već u zoru sve naše snage su se povukle a neprijatelj je kasno ušao u Hrastovicu. Zarobljena su 133 neprijateljska vojnika i oficira. Ostali su se noću sakrili i izbjegli zarobljavanje. Zaplijenili smo 7 mitraljeza, 116 pušaka, 2 automata, 30.000 puščanih metaka, 50 bombi i dosta drugog materijala i opreme. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i nekoliko ranjenih, a naši gubici bili su 3 poginula i 2 ranjena.¹⁷

Poslije akcije bataljoni PO Banije otišli su u svoje rejone, a grupa se prebacila dalje, ovoga puta prema Glini, u širi rejon Trtnika. Nakon odmora i sređivanja poslije uspjele akcije, izviđali smo isturena obezbjeđenja oko Gline. U Glini je jaka posada — više od 1.000 vojnika, divizion topova i 4 tenka. Isturena obezbjeđenja bila su u Selištu (vod), Crnom Lugu (vod) i Prekopi (četa). Noću 18/19. avgusta jedan bataljon 2. brigade obezbjeđenje u Crnom Lugu, a 1. brigada neprijateljevo obezbjeđenje u Prekopi. Obezbeđenje u Crnom Lugu je napadnuto i brzo likvidirano. Zarobljeno je 15 vojnika, a njih 13 je pod okriljem mraka pobjeglo u Glinu. Prva brigada napad na prekopu izvršila je u prazno, naime neprijatelj u Prekopi primjetio da se priprema napad pa se padom mraka neopaženo povukao u Glinu. Poslije tih napada neprijatelj je povukao obezbjeđenje iz Selišta. Očekujući napad neprijatelj je pojačao odbranu Gline. Pokušajem borbenog izviđanja, ispadom iz Gline u Majske Poljane, uvjerio se da su oko Gline naše jače snage, pa se brzo povukao izbjegavši borbu.

Napadom na neprijateljska obezbjeđenja i držeći snage oko Gline zavarali smo neprijatelja. Pretvarajući se da ćemo naptiti Glinu mi smo mislili na posadu u Gorama. Držimo se dalje od tog uporišta, a intenzivno izviđamo uporišta u Gorama i osmatramo saobraćaj od Petrinje i Gline prema Gorama. Preko drugova iz Nebojana tražimo detaljnije podatke o jačini i rasporedu neprijateljskih snaga u Gorama. Selo Nebojani, sjeverno od Gora, u velikoj okuci Kupe, stara partizanska baza još od jeseni 1941, dalo je dosta partizana i u vijek nas obavještavalo o stanju u neprijateljskim garnizonima Sisku, Petrinji i Gorama. Posada u Gorama imala je oko 450 pretežno domobrana, nešto žandarma i ustaša, sa dosta minobacača i automatskog pješadijskog oružja. Položaji su obezbjedeni bodljikavom žicom ispred rovova i drveno-zemljanih bunkera. Težište odbrane je u centru sela, oko crkve. Pomoć iz Petrinje i Gline, zbog blizine, može biti brza i opasna. Jedan domobran Musli-

¹⁷ Zbornik, tom V knj. 17.

man, s kojim smo uspostavili vezu, dao je detaljne podatke o čitavom rejonu i obećao da će uveče pred napad napraviti prolaz kroz žičane prepreke.

Odlučeno je da se noću 24/25. avgusta Gore napadnu pa šta bude. Ako nam prolaz u žičanim preprekama bude otvoren, onda je veza sigurna. Ako prolaza ne ljudi, treba da ih više napravimo sami i da napadnemo energično i brzo, jer što se postigne u toku noći, to je sve. U zoru treba da se povučemo južno od ceste Glina — Petrinja, da bismo izbjegli nepotrebne gubitke kojima bi za dana bile izložene glavne snage i previjalište sjeverno od Gora, u rejonu Mokrica, na glavnom pravcu napada. Izabrali smo najbolji pravac za napad, ali i najnezgodniji pravac za izvlačenje ranjenika.

Prva brigada napada, Druga daje obezbjeđenja prema Petrinji i Glini a jedan bataljon ostavlja u rezervi. Glavni pravac napada je Mokrice — Gore. Iz rejona sela Sibića samo u početku napad podržava baterija. Prolaz kroz žičane prepreke bio je načinjen i tako je napad uspješno započeo. Zahvaljujući ovom prolazu, napad je počeo iznutra. Tako je postignut veliki uspjeh, iako centar oko crkve nije zauzet. Pred zorom se 1. brigada povukla u selo Glinsku Poljanu, da obezbijedi izvlačenje ranjenika preko ceste Glina — Gore. Zarobljeno je 135 neprijateljih vojnika, zaplijenjeno 6 mitraljeza, 2 šmajsera, 115 pušaka, 37.000 metaka, 72 mine i dosta opreme.¹⁸ Naši gubici: 8 poginulih i 12 ranjenih. Međutim, ti gubici su se povećali, jer je u toku dugog transporta 5 ranjenika podleglo ranama.

U tome i ostalim nespomenutim uspjesima grupe i odreda jačale su brigade i bataljoni odreda. Paljena i pljačkana Banija brzo se oporavljala i već je to bila ona stara — nepobjediva i neuništiva partizanska Banija. Već se nazire mogućnost formiranja nove brigade (šeste) a ni formiranje nove divizije nije bilo daleko.

Za 7. diviziju povremeno se čuje, ali samo loše: mnogo je njenih boraca izginulo, ne zna se gdje je divizija, a o njenom povratku nema ni pomena. Zato žurimo da što prije formiramo šestu brigadu i tako dobijemo novu diviziju. Ima mišljenja da bismo mogli tražiti, već sada, od GŠH da Unsku operativnu grupu proglaši divizijom, jer joj ni ime Unsko ne odgovara poslije odlaska Kordunaša i Krajišnika. Pod starim imenom nova grupa je nastavila dejstva samo na Baniji s ciljem da ubrzo preraste u novu banijsku diviziju.

¹⁸ Zbornik, V/17.

Sve te planove presjekla je vijest iz GSH da prihvatimo Sedmu, bolje rečeno njen ostatak, na Uni. Sedma je stigla i odmarala se u Podgrmeču.

Septembar 1943. Rodna godina. Na Baniji ima svega. Biće hrane za partizane, ali pjesme nema. Vratila se Sedma. Od cijele divizije samo oko 500 partizana. Ostali su ili izginuli ili zarobljeni. Vratiše se proslavljeni borci, ali od tuge na Baniji ne mogu se ni radovati povratku niti nam pričati o slavnom putu divizije, i o proslavljenim proleterskim jedinicama, o čijim smo podvizima samo slušali. Radost među borcima Sedme nastala tek kada vidješe šta stvorismo mi što nas vratiše iz Bosne. Vide da imamo čitavu diviziju vojske i raduju se što će moći nastaviti da tuku okupatora i kvislinge istom jačinom kao prije.

Unska operativna grupa (sastava: 1. i 2. brigada, brdska baterija, četa za vezu, inžinjerijski vod, intendantura i štapska straža s kuririma) rasformirana je 11. septembra 1943. Nastaje nova 7. divizija sa četiri brigade. U toj diviziji popunjene brigade (7. i 8) postaju 1. i 2. a brigade rasformirane grupe (1. i 2) ulaze u sastav divizije kao 3. i 4. brigada.

Kapitulacija Italije i jaka 7. divizija donose ponovo radost Baniji. Raduje se narod što je u izgledu bio brz završetak rata i što ponovo imaju snažnu Sedmu. Naša 4. brigada 7. divizije poznata je po mnogo čemu. Ona je nikla poslije naše sagorjele 16. brigade. Formirana je 30. juna, istog dana kad je u istočnoj Bosni poslije probroja obruča na Sutjesci rasformirana 16. brigada. Po svome sastavu je internacionalna uz tri bataljona Srba ima bataljon Hrvata, četu Čerkeza, dosta Jevreja, Muslimana i Talijana. Kud god ide, širi bratstvo među Hrvatima, Srbinima i Muslimanima u Hrvatskoj i Cazinskoj krajini. Ona je sad četvrta, da krajem 1944. godine, kao Druga brigada 7. divizije, i ovom promjenom imena opet ukaže na strahote rata, na to kako ginu Banijci. A Banija više nema ljudstva sposobnog za popunu, te mora rasformirati jednu brigadu da popuni ostale brigade divizije.

Banija je dala pet brigada, ali je više od pet izginulo u toku rata i revolucije.

Dušan JANDRIC

OJ DJEVOJKO, VRUĆA VARENIKO

Tek što se kroz selo pronijela vijest da je formirana brigada »Pero Maljković«, kako su u selu nazivali 4. brigadu, omladinke su zapjevale pjesmu: »Ja ću svoga poslati mladića u brigadu Pere Maljkovića«. Vijest o formiranju brigade i pjesme djevojačke podstakle su i posljednje mladiće iz sela Ivanjske da krenu u brigadu. Još iznuren od preležanog tifusa, krenuo sam sa svojim drugovima iz kom.šiluka, Dušanom i Žarkom Svjetlicom i Milanom Oljačom. Roditelji nas ispraćaju, idemo u rat, u vojsku, prvi put se odvajamo od njih i rodnog sela. Mi smo im i posljednji koje mogu u borbu poslati. Sa suzama u očima majke nam daju savjete i blagoslove, bezbroj puta ponavljaju sve isto prije nego što se rastanemo. »Čuvajte se, draga djeco, i da nam se sretno i živi vratite kućama.« Majčini poslednji savjeti i rastanak od roditelja i domova poremetili su našu mладаљку bezbrižnost, te nam ni rastanak nimalo ne bijaše lak. Čuteći koračamo jedan pored drugoga, svaki sa svojim mislima. Hiljade uspomena iz djetinjstva i roditeljskog doma. Koliko puta smo ovim drumom bezbrižno trčali, jurili za stokom, brali jagode, igrali se, a sad — sad idemo u rat. Borićemo se zajedno sa drugovima sa Banije. Mladi jesmo ali već imamo ratnog iskustva i nećemo osramotiti naše starije drugove koji su sa 7. divizijom prošli težak put. Tako razmišljajući još jednom se okrećemo i pozdravljamo majke koje su u crnini stajale jedna uz drugu i pratile nas sa suzama u očima. Naše misli prekinuo je duboki Milanov glas. Šumom je odjeknulo: »Oj djevojko vruća vareniko, i umrijet ću zadobit te neću.« Mi smo ga podržali i tako sa pjesmom išli u susret brigadi. Pjesma koju smo tada zapjevali bila je obična, iz naroda, ali je, u tom trenutku, bila simbol naše mladosti i življenja, čiju je ljepotu sada trebalo najviše da osjetimo, a rat nam je to uskratio. Uz put

su nam se pridruživale grupe omladinaca, te najposlijе s pjesmom stigosmo u brigadu. Drugovi Banjci nas Bosance lijepo prihvatiše. Raspoređeni smo po bataljonima. Milan, Žarko, Dušan i ja pripadosmo 1. bataljonu. Sa brigadom od formiranja učestvujemo u svim borbama. Borili smo se na Baniji, u Bosni, Kordunu, Lici, Moslavini, Sloveniji. Sa brigadom uzrastamo. U 1943. godini brigada je vodila neprekidne borbe i nama mladim i neiskusnim borcima to je teško padalo. Idemo iz borbe u borbu i svaki put smo sve iskusniji, zreliji. Primljeni smo i u SKOJ. U 1944. godini već smo rukovodioći. Milan je komesar čete, poznat u bataljonu po snazi, pjesmama i jurišima. U prvoj akciji na Rastovici zarobljava nekoliko domobrana, tako da svoje stare vintovke zamjenjujemo novim karabinima. Karabin ubrzo zamjenjuje mitraljezom, pa je i sa njim među najboljima. Drugovi ga zato krajem 1943. primaju u Partiju.

Žarko se od prvog dana ističe okretnošću. Spreman je da izvrši svaki zadatak sa puno vještine, po tome je postao poznat u bataljonu. Komandir je voda sa kojim se ističe u više akcija, a posebno u borbama za Podravski Kloštar i Bihać.

Dušan je vezista, spretan i odgovoran. Delegat je voda i omiljen je među drugovima.

Ja sam bio omladinski rukovodilac u bataljonu.

Na pragu smo 1945. Naziremo skoru slobodu. Sretni smo što je prošla godina i po teškog rata, a mi smo živi i skupa smo u brigadi. Pri svakom susretu obnavljamo uspomene iz detinjstva i doživljaje iz borbi. Radujemo se skoroj slobodi. Vratićemo se s pjesmom kući, kao što smo i pošli u borbu. Čekaće nas majke i djevojke sretne i nasmijane što smo živi i što smo slobodni. Obradovaće se Stoja svom jedincu Miljanu, Miljka Žarku, osobito poslije pogibije starijeg sina Mirka, Milica Dušanu, Anda meni — Mladenu. Sa takvim mislima ulazimo u 1945. Još samo nekoliko koraka i sloboda je tu. A tada će početi novi život. Biće pjesme, djevojaka i svega o čemu smo maštali. Vratićemo se u naše selo, dragu nam Ivanjsku.

Na žalost, želje i stvarnost, posebno u ratu, rijetko se poklapaju. Milan, Dušan i Žarko, koji su za gotovo dvije godine ratovanja prošli kroz stotine iskušenja nisu imali sreće da tih posljednjih nekoliko koraka pređu.

Milan je smrtno ranjen februara 1945. u borbi za Moštanicu kod Siska, i na putu za bolnicu je podlegao. Grob mu je ostao nepoznat, kao i hiljadama drugih boraca. Ostala su samo sjećanja na njega, njegove pjesme, šale i junaštvo.

Žarko je na čelu svoga voda, kao i uvijek do tada, jurišao na Nijemce, koji su htjeli nekažnjeno otići iz naše zemlje. Po-

ginuo je aprila 1945. u borbi kod Bosiljeva. Sahranjen je kraj ceste Bosiljevo — Ogulin. Njegov vod mu je odao posljednju počast, u daljim borbama je osvetio svog komandira.

Dušan je poginuo u posljednjem jurišu u borbi za oslobođenje Ilirske Bistrice. Trebalо mu je samo da zakorači u slobodu. Taj korak za njega je bio koban, pao je posljednjeg dana rata na pragu slobode kada više nije bilo juriša. Brigada je već koračala slobodna, ali njega nije bilo u njenim redovima. Ostao je na zapadnim granicama naše domovine na vječnoj straži.

Tako se ugasi život Milanov, Dušanov i Zarkov. Pali su pred samim ciljem, nadomak slobode. Brigada više nije slušala pjesme koje je Milan rado pjevao o djevojci vrućoj varenici. O tom napitku za kojim je žudio. On i mnogi drugi umrli su, a da je nisu »zadrobili«...

Vratio sam se u rodnu Ivanjsku, bez Milana, Žarka i Dušana. Išao sam slobodnom zemljom u rascvjetanom maju, bez pjesme i radosti, sa suzom u oku i bolom u srcu, sa tužnim pričama za njihove roditelje.

Oni su nam donijeli tako dugo očekivanu slobodu i njima zato i pripada slava.

Mladen OLJACA

DRUGI BATALJON U BORBI ZA VELIKU KLADUŠU

Prilikom formiranja naše brigade, 30. juna 1943. godine, u selu Obijaju, u njen sastav ušao je i 2. (dvorski) bataljon. Bila je to već iskusna i u borbi prekaljena jedinica; on se ranije, oko dva meseca borio u sastavu 1. banijske brigade.

Devet dana pre formiranja 2. brigade, 2. bataljon je bio u jednoj od značajnih akcija — od 17. do 21. juna učestvovao je u blokadi i napadu na Veliku Kladušu. Bataljon je sa Banje u Cazinsku krajinu došao 16. juna, a već 17. juna pre zore napao je spoljna obezbedenja Velike Kladuše, na nekoliko kilometara od grada. Neprijateljske snage su proterane na periferiju Kladuše i tu su ostale do 20. juna. Položaji njegovih jedinica severoistočno od Kladuše išli su linijom selo Miljković — selo i brdo Dremljevo — Nepeka.

Sa zapadne strane, od Cetingrada, Kladušu su blokirale i napadale jedinice 2. kordunaške brigade. Na osiguranju prema Topuskom bila je 8. krajiška brigada, a prema Bužimu jedna kordunaška brigada.

Naš 2. bataljon bio je na položaju desno od ceste Topusko — Velika Kladuša, u Miljkovića Selu, u selu i na brdu Dremljevu, a levo od ceste bio je na položaju 3. bataljon naše brigade.

U toku četiri dana blokade Velike Kladuše odbijali smo ispade neprijatelja iz grada i izdržavali svakodnevno bombardovanje. Neprijateljevi avioni tukli su položaje našeg i 3. bataljona svaki dan. Sklanjali smo se u zaklone, a određeni broj mitraljeza otvarao je vatru na avione. Neprijatelj je bombardovao malim bombama tako da nismo imali žrtava, već je samo ranjeno nekoliko boraca.

Dvadesetog juna uveče krenuli smo sa položaja u napad na Veliku Kladušu. Moja četa napadala je na levom krilu ba-

taljona, pored ceste, i održavala vezu sa 3. bataljonom. Desno od nas napadale su 2. i 1. četa našeg bataljona. U toku nastupanja ka periferiji grada neprijatelj je otvorio jaku vatru pa smo bili primorani da zalegnemo i uzvratimo vatrom. Tom prilikom poginuli su puškomitrailjezac iz 2. čete Stojan Kukić, rodom iz sela Goričke, i komandir voda iz moje 3. čete Milan Polimac, rodom iz sela Švrakarice: bilo je nekoliko ranjenih.

Nastavili smo s napadom potiskujući neprijatelja sa periferije u centar grada. Ali, u centru smo naišli na još jači i žešći otpor, pošto se neprijatelj skoncentrisao u dobro utvrđene veće zgrade, crkvu i džamiju. Pored toga bili smo i pod mitraljесkom vatrom naših jedinica koje su sa Gradine dejstvovali na grad. Na dostignutoj liniji smo zastali neko vreme, a zatim nastavili juriš na centar grada. U toku juriša, posle pola noći, poginuo je komandant bataljona Milan Rajković, rodom iz sela Lovče, a ranjeno je nekoliko boraca među kojima i Mile Makedović, rodom iz sela Švrakarice.

Pošto nam nije uspeo napad u toku noći, zadržali smo se i 21. juna na položajima, jer je pred mrak napad trebalo ponoviti. Mrtve i ranjene borce smo izneli i sahranili.

Dvadeset prvog juna posle podne neprijatelj je uz pomoć tenkova probio položaje naših jedinica na osiguranju i stigao u pomoć svojim snagama u Velikoj Kladuši. Morali smo odustati od ponovnog napada i povući se. Uspeli smo da neprijatelju nanesemo gubitke, da u njegovim redovima izazovemo nesigurnost, pa i da deo muslimanskog stanovništva uverimo u ispravnost i poštene ciljeve naše borbe.

Vratili smo se na Baniju da sačekamo dan kada će naš bataljon ući u sastav novoformirane brigade — 30. juna 1943. godine.

Milan ROKSANDIC

ČETA »MATIJA GUBEC« I PRVI DANI ČETVRTE BRIGADE

Bio je konac juna 1943. kada smo negdje iz pokupskih sela kod Petrinje stigli u selo Klasnić, staro partizansko gnjezdo, razasuto na sjeveroistočnim obroncima Samarice. Borci čete »Matija Gubec« raspoređeni su po kućama zaseoka Kozara, gdje smo se nakon dužeg maršovanja odmarali i nahranili. Ovdje smo se svi osjećali kao kod svoje kuće. I staro i mlado dočekalo nas je razdragana srca. U Klasniću smo prenoćili, a ujutro, u osvit zore, postrojili se i, po običaju, s pjesmom krenuli u pravcu sela Obijaja. Na čelu kolone zastava naše čete — hrvatska s petokrakom zvijezdom, koju smo proujeli kroz hrvatska i srpska sela širom Banije, od Une do Kupe i od rijeke Gline do Save. Pored stroja, sa desne strane, koračaju politički komesar Milan Despot i komandir Dušan Bakrač. Izgledaju nekako sjetno, zamisljeno, ali u isti mah i ponosno, znajući šta je četa učinila na širenju ustanka i bratstva na Baniji i Pokuplju. Kao da kažu: »Neka, jačaju naše jedinice, bliži se naša pobjeda«.

Bila je to zaista divna četa koja je zasluzivala svaku poхvalu. O njoj bi se moglo mnogo pisati. Evo samo nekoliko poјedinosti iz jedne od njenih mnogobrojnih akcija.

Oko sedamdeset momaka, dobrovoljaca, Hrvata i Srba, odlično naoružani, vojevalo je kao jedan. Četa nije znala za neuspehe u akcijama, a neprijatelj, ma koliko se trudio, nije joj ulazio u trag. Nikada nismo dočekali dan tamo gdje smo omrkli. Pred veћe smo, na primjer, uništili neprijateljeve kamione kod Petrinje, a u zoru dočekali kolonu vojnika između Topuskog i Gline. U to su vrijeme topovske granate iz petrinjskog garnizona uzaludno prekopavale naš sinoćni položaj.

Nekoliko dana pred naš odlazak u sastav 4. brigade, jednog jutra, vraćajući se iz akcije u našu staru bazu, u selo Brnjeušku kod Gline, u koloni po jedan, bezbrižno smo koračali preko ne-

pokošenih livada, između Glinskog Novog Sela i Brnjeuške. Miris trave i rani jutarnji zraci ugodno su djelovali na umornu četu, željnu zaslужenog odmora. Međutim, nismo ni slutili da nas umjesto odmora očekuje nova borba. Kada smo stigli do prve kuće u podnožju Šakića strane, ugledasmo na vrijeme šljivike pune vojnika. Raskomoćeni po grupicama, ležali su ili sjedili na travi, a neki su brali trešnje. U prvi mah pomislismo da se odmara neka od naših jedinica, jer je to bila naša slobodna teritorija. Neka žena, mašući rukom kroz prozorče podruma u kojem se sakrila, upozori nas da nešto nije u redu. Komandir joj priđe, a ona sva usplahirena prošaputa: »Drugovi, selo je puno bande!«

To je bilo dovoljno da komandir čete Dušan Bakrač naredi, i to ne glasom, već pogledom i rukama. Brzo se razvismo u strelice, onako iz pokreta, a preko veze dobismo naređenje da je znak za početak borbe rafal komandirova »šmajsera«. Nastupamo šutke i već smo sasvim blizu, a neprijatelj još ne reaguje. Galame i smiju se, a oni na stablima bezbrižno gutaju zrele trešnje. Po običaju, okrenusmo kape, da petokraka dode na zatiljak, a neki su stavili i »domobranku«, jer smo imali dvije vrste kapa, upravo zbog ovako izuzetnih slučajeva. Na udaljenosti od pedesetak metara začusmo kreštav glas:

— Halo, koja je to stožerna?

Odgovor je bio rafal iz komandirovog »šmajsera«, a onda plotun i juriš. Neprijatelj je bio toliko iznenaden i zbumen, da je bezglavo i uz velike gubitke pobegao u pravcu Gline. Od onih koji su brali trešnje, neki nisu dospjeli ni da siđu, već su ostali viseći u krošnjama. Od naših je samo Milan Mišljenović, iz Malog Gradca, bio ranjen iznad koljena.

Tako je izgledala proslavljenja četa »Matija Gubec«, koja je sada ušla u sastav noformirane banijske brigade.

Prošli smo već selo Buzetu i, sijekući sjeverozapadni krak Samarice, odmičemo prema zbornom mjestu, selu Obijaju. Kada smo stigli u Obijaj, na ledini, pokraj zidova spaljene bivše žandarmerijske stanice, već su se nalazile neke jedinice koje su čekale da se postroje. Pozdravljamo se, a sa mnogim poznanicima se rukujemo i grlimo. Stižu još neki dijelovi, a nakon toga — formiranje novih bataljona i četa pa postrojavanje nove brigade na Baniji.

Sjećam se da je gotovo cijela naša bivša četa »Matija Gubec« ušla u sastav 3. bataljona, za čijeg komandanta je određen Janko Aluga, a za komesara Stevo Cvrkalj.

Postrojenim borcima brigade govorili su prvi komandant Pero Maljković i politički komesar Dušan Jandrić.

Poslije ovog značajnog događaja brigada je krenula u nove akcije i zadatke u pravcu sela Gora, Petrinje, Sunje i Kostajnice. Nekoliko dana smo osiguravali žetvu koja je bila u punom jeku, a zatim smo izvršili akciju na voz, na pruzi Sisak — Sunja, kod Blinjskog Kuta. Bila je to uspješna akcija, sa dosta zaplijenjenog oružja i opreme i zarobljenih neprijateljskih vojnika. Iz nje je brigada izašla sa položenim ispitom za veće okršaje.

Božo KOSANOVIC

NAPAD NA SELO PREKOPU

Već smo treći dan u Majske Poljanama, blizu Gline. S nama je i Stab naše brigade s prištapskim jedinicama. Prvi bataljon je u selu Brnješći, a 3. u selu Luščanima. Dosadilo nam je osiguranje žetve i vršidbe žita s ovu stranu ceste Gline — Petrinja i stalno izviđanje neprijatelja na sektoru Gline — Gore. Neprestano smo na »specijalnom zadatku«, ali više po traženju narodnih odbora i »volji« neprijatelja, nego naših štabova.

Iz razgovora s izviđačima saznajemo da u Glini ima oko 600 ustaša i Nijemaca sa pet-šest tenkova i otprilike isto toliko topova i minobacača, te dvadesetak mitraljeza, a u Prekopi, nedaleko od Gline, oko 150 domaćih ustaša. Po danu odlaze manjim snagama u hrvatska sela prema Kupi, a s dva tenka patroliraju prema selu Gorama i prema Glini.

U šljiviku gornjeg dijela sela Majske Poljana kasno poslije podne, 17. jula 1943. godine, stiže u našu grupu poruka da se pripremimo za pokret.

Odlazimo u svoju jedinicu. Nagađamo, hoćemo li u napad i gdje bismo ga sve mogli izvršiti. Čim se iz štaba bataljona vratila naša komandna četa, održali smo kratak četni sastanak. Onako stoječki, pod ratnom spremom. Komandir Jarić kratko saopći da će noćas naš 2. bataljon napasti neprijatelja u selu Prekopi, dok će osiguranje od Gline i Gora vršiti 1. i 3. bataljon. S obzirom da u Prekopi ima oko 150 ustaša, napadače sve tri čete. Početak napada u 23 sata. Pravac napada 2. čete: lijevo most na cesti uvrh sela prema Glini, a desno veća zidana kuća s lijeve strane ceste. Glavni pravac napada — dva bunkera kod mosta i dvije-tri utvrđene kuće niže mosta, s lijeve strane ceste. Prva četa napada sredinu sela, a treća most na ulazu u selo, s pravca Gora.

»Naš napad«, to posebno naglasi komandir čete Jarić, mora biti munjevit iz dva razloga — da bi se neprijatelj iznenadio i zbog opasnosti da neprijatelju pristigne pomoć iz Gline. Zbog toga će na dva bunkera kod mosta napadati Jandrićev vod, a druga dva voda na utvrđene kuće i rovove desno od Jandrićevog voda, do bijele zidane kuće s lijeve strane ceste. Zbog težine zadataka, koji je dobila naša četa, komesar i ja ćemo se nalaziti na desnom krilu streljačkog stroja Jandrićevog voda, a naši zamjenici u streljačkom stroju dva naša voda.

Poslije svega ovoga ne znamo zašto odmah ne krećemo prema Prekopi. Nakon poduzećeg iščekivanja, u našu četu stiže zamjenik komandanta bataljona Dragosavljević. Gega li se gega. Nikad da stigne do nas. Nešto zbog toga što sporo korača, a nešto i zbog stalnog zastajkivanja i osvrtanja prema kući u kojoj je do maločas bio smješten štab bataljona, odakle ga stalno netko poziva. Konačno je stigao među svoje najbliže drugove i suseljane. Međutim, on više šuti nego što govori s komandirom, komesаром i njihovim zamjenicima. U tom času stiže kurir iz štaba bataljona s porukom da se Dragosavljević odmah vrati, ali on to odbija, kaže kuriru da prenese komandantu Strineki i komesaru Dragišiću »da ne odustaje ni po cijenu života«. Nitko od nas koji to čujemo — a čuje cijela četa — ne zna o čemu je riječ? U toj neizvjesnosti krećemo prema Prekopi. Naša je četa na čelu kolone bataljona. Budući da smo još prilično daleko od neprijatelja, razgovaramo dosta glasno. Sve dok odjednom ne stiže naređenje: »Tišina, prenesi dalje.«

Nastavljamo pokret tiho, bez riječi. Iznenada sa začelja stiže drugo naređenje: »Stoj«, pa zatim: »Dragosavljević nazad u štab.« Stojimo i čekamo, ali Dragosavljević se ne vraća. Nakon dva-tri prenošenja tog naređenja iznenada prodoše naprijed komandant Strineka i komesar Dragišić. Idu brzo i dosta zadihani. Poslije kraćeg vremena vratiše se. Ne znamo zašto na istom mjestu toliko čekamo? Primjećujem komesara Trivanovića, koji često gleda na svoj ručni sat, vrti glavom i šakom lupka po natkoljenici. Prilazim mu i tiho ga pitam — kakva je to zbrka? Nakon izvjesne šutnje on mi odgovori: »Nikakva«, i pomalo ljutit posla me nazad u stroj, među ostale drugove. Nekoliko minuta kasnije krenuli smo dalje. Ali, poslije stotinu koraka opet uslijedi naređenje: »Stoj«. Kada je ovo naređenje stiglo do čela kolone, bili smo udaljeni od Prekope najviše 800 metara. Zbog toga se i ne grupiramo već stojimo svaki na svome mjestu i šutimo. U tijoj ljetnoj noći čujemo u Prekopi neku galamu.

Evo, opet nam netko dolazi sa začelja. Ne pazi kako ide, nego lomi sve pred sobom. Pri prolazu prepoznajemo zamjenika komesara, sekretara bataljonskog komiteta Partije. Prođe kao

strijela. Međutim, nakon kraćeg vremena i on se vrati. Kad je nekoliko časaka poslije toga naišao i zastao pored mene i mitraljesca Nikole Kelebude Make, opet prilazim komesaru Trivanoviću i tiho ga pitam. »Sto se to dešava?« Obećavam mu da nikome ništa neću reći.

Komesar mi reče da je Dragosavljević rekao u štabu, prije našeg polaska iz Majske Poljana, kako predosjeća da će noćas poginuti.

»Baš je tvrdoglav. Cijelo veče odbija sve molbe, savjete i naređenja drugova iz štaba da noćas ne ide u borbu. Rekao je da se ne bi vratio u Poljane ni po cijenu isključenja iz Partije. Mene i komandira neće ni da čuje«, reče komesar tiho, ali krajnje zabrinuto.

Vrativši se u kolonu, Mako mi pridiše i upita što kaže komesar? Nisam mogao izdržati, već mu prišapnuh što mi je rekao komesar.

»Treba odustati od napada! On vrijedi više od čitavog neprijatelja!«, Mako će, također šapatom.

Stojim i razmišljam kako je to što je rekao Kelebuda sada nemoguće. Bez obzira što bi sutra svi borci i rukovodioci — ne samo našeg bataljona, nego, sigurno, i cijele naše brigade — jednoglasno odobrili takvu odluku. Ako ni zbog čega drugog a ono zbog toga što su Dragosavljevića svi dobro poznavali i voljeli. Ali, što ja sada o tome razmišljam? O njemu kao čovjeku, kao drugu, borcu, bombašu i jednom od najhrabrijih boraca u bataljonu, kao komunisti, kao rukovodioci, treba drugom prilikom razmišljati, govoriti, pisati, iako će sve što će bilo tko i bilo kada o njemu reći ili napisati biti isuviše malo i šturo prema onome što je on značio za našu borbu. Obuzet ovim što se zbiva i onim što bi kao najgore i najbolje moglo uslijediti, i ne primijetih da se čelo čete pomaklo naprijed.

Za vrijeme zastoja, stiže naređenje sa začelja: »Čelo, ne kreći«. Prenešoh naređenje i odahnuh. Strah me prođe! No, ne zadugo, jer iznenada nađe i prođe naprijed cijeli štab bataljona. Malo kasnije saznah, da je štab otišao naprijed radi Dragosavljevića i komandira čete, koji su samoinicijativno pokrenuli naprijed čitavu kolonu bataljona i to dok su komandant i komesar odlučivali što učiniti da Dragosavljević ne ide u borbu.

Ipak, nakon desetak minuta stiže naređenje: »Naprijed.« Nakon 400 metara hoda u koloni, razvijamo se u streljački stroj. Već lijepo vidimo most, bunkere i kuće u Prekopi. Povremeno čujemo svoje drugove kako, puzeći ka neprijatelju, dižu buku i time otkrivaju sebe i druge. Smeta nam dosta jaka mjesecina. Teren je ravan kao dlan, nigdje nijednog iole čvrš-

ćeg zaklona, osim korita potoka, koji je sigurno pod stalnom paskom neprijateljskih mitraljezaca. Jedva čekamo da počne napad. Kad on otpočne, biće već sve lakše.

Pužemo svaki u svojem pravcu i očekujemo pucanj ili glas komandira voda Jandrića, ili paljbu neprijatelja. Ubrzo neprijatelj otvorи vatru. Ipak, naša je vatra, mnogo jača od neprijateljeve. Naročito naših mitraljeza, kojih u četi imamo šest, četiri »šarca« i dva »brnca«. Zahvaljujući njihovoj vatri dosta drugova dospijeva do kanala s desne strane ceste, što je i bio naš prvi cilj. Ali, ne i do kuća i drugih čvršćih objekata s lijeve strane ceste. Napose ne bliže mostu, gdje se nalaze dva opasna bunkera s rovovima okolo. No, unatoč tome, ne dozvoljavamo neprijatelju da jače koncentririra vatru i živu silu. Štoviše, zahvaljujući našoj sve žešćoj i koncentriranijoj vatri, uspijevamo prijeći preko ceste niže mosta i zauzeti nekoliko kuća s druge strane ceste. Time smo uveliko pomogli lijevom krilu našeg voda, inače prikovanom za zemlju, podaleko od mosta, da se i ono dočepa kanala i ceste niže mosta.

Videći u kakvoj su se teškoj situaciji našli, ustaše odjednom počeše bacati bombe iz rovova i bunkera. Ni s jedne strane im nikako ne možemo prići. Eksplozije njihovih bombi stalno prati neka psovka i poziv: »Jovane, dođi bliže«. Vodnik Jandrić, u jednom trenutku iznenada iz svega glasa viknu: »Juriš, drugovi«. Odjeknu žestok plotun našeg oružja, pa zatim još jače eksplozije ručnih bombi. U nezadrživom jurišu zauzesmo rovove i oba bunkera. Međutim, neprijatelj se, iako većim dijelom uništen, ne predaje. Dok mi iznosimo mrtvog Dragosavljevića, neprijatelj iznenada, s desne strane, otvara ubitačnu vatru. Mi se za trenutak zbumismo, ne znamo što da učinimo? Da nastavimo s izvlačenjem poginulog druga ili da produžimo juriš na dotad neotkrivenog, odnosno pritajenog neprijatelja.

»Drugovi, za mnom, juriš«, viknu iznenada, sada na desnom krilu našeg voda, komandir Jarić.

Kao i čas ranije, opet otvorismo žestoku paljbu i kao jedan krenusmo u juriš za komandrom. Zbog jake neprijateljske vatre i čestih eksplozija bombi, morali smo zastati i poleći. Jasno čujemo dovikivanje ustaša i pozivanje iz svega glasa: »Jovane, dođi bliže, dobit ćeš soli«.

»Bombaši, za mnom! Mako, štiti nas!«, opet viknu komandir Jarić i prvi potrča nekoliko koraka naprijed. Za njime krenu i nas nekolicina, među kojima i komesar čete Trivanović. Pod sigurnom zaštitom našeg mitraljesca Make nitko od nas u prvim trenucima ne nastrada, ali se nitko i ne primače bunkeru nadhvata naših ručnih bombi. Zbog toga vodnik Jandrić pozva mi-

traljesca Roksandića da ušutka neprijateljev mitraljez na lijevoj strani bunkera. Sada, pod zaštitom rafala iz naša dva mitraljeza, nastavljamo puziti sve bliže neprijateljevom bunkeru. Sve tako dok nekoliko neprijateljskih bombi, bačenih iz rovova oko bunkera, ne ubi i komandira Jarića i rani komesara Trivanovića, mitraljesca Maku i mene. Zbog neposredne blizine rovova i bunkera punih krajnje okorjelih neprijatelja nitko od nas teže i lakše ranjenih ne odaje od sebe ni najmanjeg glasa. Čuje se samo vodnik Jandrić koji povremeno naređuje mitraljescu Roksandiću kuda da tuče, što on sa ostalim drugovima odmah i čini. No, ne dugo, jer iznenada s lijevog krila, s ceste kod mosta, otpoče po nama neprekidna mitraljeska vatrica iz neprijateljevog tenka, koji se iz Gline uspio probiti kroz naše osiguranje i doći u neposrednu blizinu našeg napadačkog rasporeda.

Našavši se između dvije ubitačne mitraljeske vatre, vodnik Jandrić naredi da se iznesu mrtvi i ranjeni borci i da se cijeli vod povuče. Ali, kako se sada izvući ispred bunkera? Tko da izvuče mrtvog komandira Jarića i teže ranjene borce? Od šestorice bombaša, četvorica nas je teže ili lakše ranjena. Svi osim vodnika Jandrića. Ohrabren dolaskom tenka, neprijatelj u bunkeru i rovovima još žešće tuče po nama.

Ipak, uprkos svemu, iako ranjeni, mitraljezac Kelebuda u rame, a ja u ruku, uspijevamo nekako izvući teško ranjenog komesara Trivunovića. Vodnik Jandrić izvlači još jednog ranjenog druga. Cijelo vrijeme štiti nas mitraljezac Roksandić i ne hajući za neprijateljev tenk i njegovu neprekidnu vatru iz dva mitraljeza iza naših leđa, na rastojanju od najviše dvije do tri stotine metara. Sva je sreća da u ovoj našoj nesreći tenk ne može prijeći nešto širi i dublji potok uvrh sela, na našem lijevom krilu.

U žestokoj borbi, koja nije jenjavala, nego je postajala sve jača, više najhrabrijih boraca našeg voda, predvođenih vodnikom Jandrićem, ne uspijeva ni nakon nekoliko uzastopnih pokušaja prići bliže neprijatelju, a kamoli izvući mrtvog komandira. Pomoćnici komandira i komesara već su po naređenju štaba bataljona povukli preko ceste dva druga voda čete, ne znaajući u kakvom se teškom položaju našao naš vod. S njima nemamo nikakve veze. Sami vodimo borbu s dva neprijatelja: onim iz novootkrivenog bunkera, i s pridošlim tenkom. U kratkim stankama obostrane mitraljeske i puščane paljbe, povećane eksplozijama samo neprijateljevih bombi, jer mi smo naše već utrošili, čujemo iz pravca Gline i Gora žestoku borbu naših osiguranja s neprijateljem koji, sigurno pokušava priteći u pomoc napadnutoj Prekopi.

»Roksandiću, po tenku! Nikola, Ilija, Stevo, Jovo... s ranjenim preko ceste! Ostali po bunkeru! Prenesi dalje!« ponovo naređuje vodnik Jandrić.

Evo skoro će svanuti, a mi ni nakon dva ponovna pokušaja ne uspijevamo prijeći preko ceste i domaći se kakvih-takvih zaklona s desne strane ceste, bliže oslobođenim selima glinskog kotara. Zdravim borcima ponestaje municije. Neki teže ranjeni jako krvare. Neprijatelj sve preciznije gađa po nama i drži nas sve više prikovane za zemlju. Još nemamo nikakvu vezu s drugim našim jedinicama i štabom bataljona.

»Roksandiću, za mnom na desno krilo! Svi drugi s ranjenicima preko ceste! Prenesi dalje!«, naredi još jednom vodnik Jandrić. Radi izvršenja ovog naređenja zdravi i lakše ranjeni borci prestrojavaju se i nastavljuju borbu samo s tenkom. Ali, suviše nas je malo protiv dobro postavljenog tenka sa dva teška mitraljeza. Ipak, u nesreći imamo malo i sreće! Na momente čujemo glas našeg komandanta bataljona Mirka Strineka. S njim, primjećujemo, nastupaju naši borci. Prilaze i ne otvaraju vatru. Tiho ih dozivamo i upozoravamo da ne otvaraju vatru po nama. Za nekoliko minuta, najhrabriji među njima — jedan mitraljezac — i pet-šest drugih boraca dopuzali su u jarak same ceste, kojih stotinjak metara niže mosta i tenka. Odmah su bez ičije komande otvorili vatru po tenku. Koristimo to i prelazimo preko ceste, ali bez mrtvog komandira Jarića. Konačno, za kratko vrijeme prilično smo odmakli od ceste, domogli se korita potoka i drugih prirodnih zaklona.

»Sta? Jarić poginuo i ostao? Zašto ga niste izvukli!«, glasno i ljutito viče na nekoga otraga komandant Strineka. »Nazad po njega!«, naredi on ljutito, i to dok još od ceste nisu pristigli svi borci koji su štitili naše izvlačenje iz neprijateljevog obruča.

Ubrzo se ponovo zametnu žestoka borba s neprijateljevim tenkom i ustašama, koji su, ohrabreni prisustvom tenka i razdanjivanjem, napustili bunker i pošli put tenka i kuća uz cestu. Međutim, i ovaj poslednji pokušaj izvlačenja druga Jarića nije uspio. Pojačanje neprijatelju iz Gora već je ulazio u Prekopu, a od Gline samo što nije stiglo. Zbog toga se 2. četa morala povlačiti pod vrlo teškim uvjetima. Da se druge dvije čete nisu malo vratile i vatrom podržale njezino povlačenje, pitanje je po koju cijenu bi se ona uspjela povući od mosta u Prekopi, dokle je uspjela doći po drugi put. Ali, vrijedilo je još jednom pokušati da se izvuče mrtvi komandir Jarić, pa i po cijenu novih žrtava. Zbog toga smo još više zavoljeli našeg Strineku.

Povlačimo se prema Majskim Poljanama, pod stalnom vatrom neprijateljevih topova iz Gline i minobacača iz Prekope.

Sreća je naša što slabo gađaju, pa nemamo novih gubitaka. Nešto zbog toga, a još više zbog vještog manevriranja naših četa i seljaka iz Majske Poljane koji kolima voze ranjenike u bolnicu u Šamaricu, a mrtvog Dragosavljevića u Majske Poljane. I jedni i drugi više koriste sve drugo nego putove, pa čak i one malo bolje poljske. Sjedeći uz vozača stalno se okrećem i pozivam komesara Trivanovića, koji je teže ranjen u trbuš. On se sve rjeđe odaziva. Iako sam lakše ranjen u ruku, ne osjećam se dobro. Mnogo sam iskrvario, i još mi rana dosta krvavi.

Milan Dragosavljević, zamenik komandanta 2. bataljona, poginuo 1943. godine u selu Prekopi.

Konačno, evo nas u Šamarici. Komesara Trivanovića i druge teže ranjene borce odmah odnose dublje u šumu. Nas lakše ranjene vode ispod ruku u suprotnom pravcu. Nakon dvadesetak minuta hoda gore-dolje, lijevo-desno spustiše nas u zemunicu i odmah previše. Dadoše nam i neke injekcije, a zatim kroz podzemni hodnik odvedoše u drugu zemunicu, gdje nas smjestiše na, za ratne prilike, odlične bolničke krevete. I nakon svega toga nikako ne mogu zaspati. Muči me briga za komesarom, hoće li ili neće preživjeti. Ipak sam nekako zaspao, ali sam se nakon dva nepuna sata spavanja probudio s istom brigom. Pitam bolničarku, što je s komesarom Trivanovićem? Odgovori mi da ona o njemu ništa ne zna. Molim je da pokuša saznati da li je živ. Obećava mi da će sve učiniti, jer »voli Dvorljane«. U iščekivanju vijesti o komesaru razmišljam i o sudbini drugih ranjenih boraca. Mislim na njih a stalno pred sobom vidim likove Dragosavljevića i Jarića. Kao da oni prošle noći nisu poginuli, gotovo razneseni neprijateljskim bombama.

Milan JOKA BUDO

MUNJEVIT NAPAD NA HRASTOVICU

Od 7. avgusta 1943. godine 1. kordunaški bataljon odmarao se u Knezovljanim, selu na putu Kostajnica — Petrinja. Na tom odmoru osjećali smo se kao da nije rat. Tome je ponajviše doprinio srdačan prijem stanovnika Knezovljana i okolnih sela. Redale su se posjete omladine, koja nam je donosila skromne darove, s njom, i čitavim narodom, pjevali i veselili se. Uz zvuke tamburice ili usne harmonike izgledalo je kao da je rat prošao.

Iskusne ratnike to nije uspavalo. Predvidjeli smo mogućnost napada neprijatelja iz Kostajnice. Pravovremeno smo uredili položaje prema Bjelovcu i Kukuruzarima, na kojima su dežurale jedinice. Njihov je zadatak bio da zadrže eventualni napad neprijatelja i omoguće bataljonu izlazak na položaj.

Naša predviđanja su se ostvarila. Jedanaestog avgusta oko 10 časova jedna bojna 2. gorskog zdruga, svojim desnim krilom izbila je u Kukuruzare i podišla našim položajima oko »Šarenog mosta«. Nakon višesatne borbe izvršili smo snažan juriš i prisilići neprijatelja da se povuče. Kao po pravilu, fašisti su u povlačenju iskalili svoj bijes pljačkom, paljenjem i ubijanjem civila. Pale su nevine žrtve: djeca i starci koji nisu mogli izbjegći iz sela.

Poslije borbe pristupili smo ustaljenom partizanskom postupku: izvršili smo analizu borbe, putem kritike i samokritike, ukazali na slabosti, preraspodijeljena je municija a jedinice dovedene u punu borbenu gotovost. Nisu izostali ni kraći sastanci organizacija KPJ i Skoja, na kojima su te analize bile još oštريје i konkretnije.

Knezovljani su se veoma obradovali našem povratku. Kada su saznali da nismo imali gubitaka, radost je bila još veća. Uveče, po običaju, ples i zabava. A sutradan, dvije neumorne brkajlige, desetar Dušan Kuka i Đuro Kekuš, ustali su prije ostalih. Pomagali su seljanima u obnovi kuća koje im je neprijatelj spalio. Po tome su bili naročito poznati i zaslužili su da ih se mnogi Banijci sjećaju i da im budu zahvalni.

U subotu, 15. avgusta ujutro, bataljon je dobio novi zadatak. Ponovo sastanci članova KPJ i Skoja, sastanci starješina i priprema jedinica za predstojeći napad na neprijateljevo uporište u Hrastovici, u neposrednoj blizini još jačeg neprijateljevog uporišta u Petrinji.

Naređenje za napad saopšteno je neposredno pred izvršenje. Naš bataljon dobio je zadatku da sa Partizanskim odredom Banije, bez jednog njegovog bataljona, spriječi prodor neprijatelja iz Petrinje ka Hrastovici, i da time omogući da ostale snage Unske operativne grupe izvrše napad. Raspolažali smo podacima da u Petrinji ima oko 1500 Nijemaca, ustaša i domobrana. Iako je odnos snaga bio 7 : 1 u korist neprijatelja, to nas nije obeshrabrililo. Znali smo da to iziskuje solidnu pripremu i potpunu tajnost pri izlasku na položaj. Naše glavno preim秉stvo bilo je iznenadenje.

Napad na neprijatelja u Hrastovici predviđen je za 15. avgust u 23,30 sata. Bataljon je u rane popodnevne sate krenuo kroz Knezovljane, Jošavicu i Petkovac i preko kote 223, istočno od Taborišta, izbio sjeverno od raskrsnice puteva Petrinja — Hrastovica — Budičina. Tu, na dva kilometra od Petrinje, savsim blizu isturenim tačkama Streljušu i školi u Bratovčini, gdje su bili smješteni Nijemci, bataljon je zaposio položaj.

Iako smo bili u neposrednoj blizini, neprijatelj nas nije primijetio. Jedinice su za posjedanje položaja raspoređene u toku pokreta. Odmah zatim uspostavljena je veza sa Partizanskim odredom i jedinicama koje su bile na polaznom položaju za napad na neprijatelja u Hrastovici. Brigadna minerska grupa odmah je minirala prugu na oko 150 metara ispred našeg položaja i pripremila rušenje mosta na cesti kod kote 104. Svaka četa isturila je po jednu patrolu ispred položaja, da nas neprijatelj ne bi iznenadio. Sva ta aktivnost bila je dobro, brzo i tajno izvedena. Mitraljeski vod rasporedio je dva teška mitraljeza uz rubove ceste, a jedan uz prugu. Puškomitraljezi 1. čete, po naređenju njenog iskusnog komandira Milutina Kekića, raspoređeni su ispred jedne usamljene kuće, oko 50 metara od ceste. Tako je osiguranje, na cesti Petrinja—Hrastovica, obezbijedilo žestoku vatru. Bataljon je bio spreman za borbu već oko 22 sata.

Napad na neprijatelja u Hrastovici počeo je u predviđeno vrijeme. Sluhom i pogledom pratili smo borbu i napredovanje naših jedinica. Neprijatelj iz Petrinje nije reagovao dugo. Radovali smo se kada je pucnjava jenjavala i kada su se čuli još samo pojedinačni pucnji, jer je to bio znak da je neprijatelj u uporištu Hrastovica savladan. Dvije topovske granate

prohujale su preko naših položaja u pravcu Petrinje. To su naši artiljeri upućivali »poruku« neprijatelju.

Nastalo je zatišje. Neko je našim položajem pronio vijest da neprijatelj iz Petrinje bježi prema Sisku. Međutim, to je bila samo prerana želja svakog od nas. Pred svitanje smo očekivali naređenje za povlačenje. Umjesto naređenja, čusmo od Petrinje topot konja i škripu kola po prašnjavom putu.

Topot i škripu smo sve jasnije čuli, jer su sve bliže prilazili našem položaju. Budnost se pojačava. Neumorni komandir Kekić obilazi jedinicu i priprema je za borbu. Patrola izvještava da neprijatelj ide ka nama. Uskoro, na stotinjak metara ispred našeg položaja primjetisemo neprijatelja. Nastupao je još nedovoljno razvijen u koloni, sa bočnim osiguranjem i nerazvijenom čelnom patrolom. Očevidno je da im je blizina Petrinje ulivala sigurnost. Još nas nisu očekivali.

Pustili smo ih na nekih pedesetak metara, a onda odjeknu iznenadan snažan plotun mitraljeske i puščane vatre cijelog bataljona. Potpuno iznenadeni fašisti se nisu snašli i nekoliko minuta nisu ni metka opalili.

Bilo je pravo zadovoljstvo slušati dejstvo mitraljeskog vođa, kratke i precizne partizanske rafale puškomitraljezaca Višnjića, Krmara, Milana, Gojka, hrabrog povika i držanja Vlade Zeca, koji je par dana kasnije, kao dobar i hrabar borac, dobio novu protivtenkovsku pušku u brigadi, i mnogih drugih hrabrih golobradnih mladića sa tek navršenih 16, 17 ili 18 godina, ali već iskusnih ratnika. Četna bolničarka Stanka Bulat bila je napunila tek 15 godina. To joj nije bila prva borba. Kada su se fašisti pribrali, zasuli su naš položaj žestokom vatrom iz pješadijskog naoružanja. Nisu štedjeli municiju.

Odgovorili smo im istom mjerom. Fijukali su meci na sve strane. Nije se moglo znati ko jače tuče. Borba je trajala nepunih dvadesetak minuta, a potom se sve utišalo. Bataljon se povlačio u pravcu Hrastovice. Povlačio se i neprijatelj, ostavljajući mrtve i ranjene ispred našeg položaja. Kada se potpuno razdanilo, fašisti su, uz pojačanje, nastavili napad u prazno. Došli su u Hrastovicu, gdje su samo mogli konstatirati da njihove posade nema.

Prema naknadno dobijenim podacima, kolona od 500 njemačkih vojnika imala je više od 100 mrtvih i ranjenih, što je bio rezultat iznenadnog i preciznog dejstva naših boraca.*

Miće SLIJEPEČEVIĆ

* Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, knj. 18, str. 206. Vojnoistorijski institut, Beograd.

NEPAŽNJA PLAĆENA KRVLJU

Blokadom Gline naša brigada je zadala neprijatelju mnogo glavobolje oko snabdijevanja njegovih snaga potrebnom opremom i drugim sredstvima za život i rad ovog garnizona. Natrijera je neprijatelja da više razmišlja o povlačenju iz opasne zone, nego da radi na utvrđivanju i obnovi već narušenog sistema odbrane ovog uporišta. Zbog toga smo bili sigurni da će se neprijatelj odlučiti na probor iz blokiranog uporišta, te je 27. avgusta 1943. godine 3. bataljon postavljen u zasjedu na cesti Glina — Petrinja, ispred sela Prekope. Bataljon je zapao i rječicu Maju u borbenom poretku oblika potkovice, uključujući i porušeni most ispred Prekope. Na dobro maskiranom mjestu, s lijeve strane porušenog mosta, bio je postavljen naš mitraljez »švarcloze« a iza njega ručni minobacač italijanske proizvodnje, uspješnog dometa oko 500 m.

Sa desnog krila bataljona prenesena je vijest da se iz pravca Gline cestom kreće neprijatelj prema našoj zasjedi. Ubrzo je ustanovljeno da su to dvije žene koje su s korpama u ruci isle prema našoj zasjedi. Kada su nas primijetile, naglo su počele bježati prema Glini. Na prijetnju jednog našeg borca da će pucati, one su stale. Kasnije su izjavile da su krenule u posjetu rodbini u Prekopi. Na pitanje zašto su bježale prema Glini, odgovorile su da ih je uplašila naša zasjeda. Pošto u to nismo vjerovali, u Prekopi su stavljene pod prizmotru. S obzirom da se žene nisu vratile, neprijatelj je vjerovao da je put slobodan, pa je prema Prekopi, pravo prema našoj zasjedi krenula neprijateljska kolona. Napetost u našim redovima dostigla je vrhunac kada se čelo kolone približilo mostu na oko 150 metara. Čitava kolona našla se u zatvorenem krugu borbenog poretku naše zasjede.

Poslije rafala iz našeg mitraljeza »švarcloze«, bataljon je žestokom vatrom iz svih oružja obasuo neprijatelja. Iznenaden, nije stigao odgovoriti na našu vatru. Vjerujući da je neprijatelj potpuno potučen, prekinuli smo vatru. Tek tada je neprijatelj odgovorio vatrom iz puškomitraljeza smještenog ispod jednog propusta na cesti. Naš »švarcloze« brzo ga je učutkao. Naši bombaši su se prebacili preko mosta i zarobili oficira i pet vojnika, među kojima i puškomitraljesca sa »šarcem«. Zarobljenici su se disciplinovano postrojili na cesti u vrstu. Razoružali smo ih i po naređenju Steve Cvrkalja, komesara bataljona, uveli smo u obližnju kuću četiri vojnika radi saslušanja, a oficir i vojnik Danac ostali su u dvorištu. U to vrijeme, količko se sjećam, stigao je Dušan Bakrač, komandant bataljona. Nakon kratkog vremena uveli smo i oficira. U sobi su se tada našli Stevo Cvrkalj, Dušan Bakrač, Janko Aluga, Mirko Dejanović i pet zarobljenika.

Poslije ulaska oficira u kuću, nakon 2–3 minute, dogodilo se ono što нико nije mogao očekivati. Zarobljeni oficir aktivirao je bombu! Mala nepažnja plaćena je krvlju. Niko od naših boraca i rukovodilaca nije primijetio kako je on to učinio. Samo je Mirko Dejanović u posljednjem trenutku uzviknuo: »Bomba!« ali već je bilo kasno da se bilo šta preduzme i sprijeći tragedija.

Eksplozija je bila žestoka. Sa prizemne kuće padao je crijev zajedno s komadima vanjske fasade. U prvi čas pomislili smo da neprijatelj iz Gline gada minobacačem i da je mina pala u blizinu kuće. Ali kada sam na vratima kuće video krvavog Janka Alugu, bilo mi je jasno šta se dogodilo. Kad je odjeknula eksplozija, nalazio sam se u dvorištu desetak metara od kuće, držeći pod prismotrom zarobljenog Danca.

Od eksplozije bombe, pored zarobljenog oficira, poginula su još dva zarobljena vojnika i komesar bataljona Stevo Cvrkalj, a ranjen je komandant bataljona Janko Aluga. Ostali su bili nepovrijedeni.

Taj događaj je umanjio uspjeh ove izvrsno organizovane akcije. Nedovoljnom budnošću izgubili smo istaknutog rukovodioca 3. bataljona, Stevu Cvrkalja, a pogibijom zarobljenog oficira propali su nam dragocjeni podaci o neprijatelju.

Marko PRERADOVIĆ

BRIGADA MLADIH I HRABRIH

Krajem avgusta i početkom septembra 1943. godine, povratakom Sedme divizije, nastala je nova situacija na Baniji. Unska operativna grupa je pred formiranjem Treće brigade i pre-rastanjem u diviziju, a Sedma divizija, poslije dugih i teških borbi, koje je vodila u tzv. četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi, izgubivši što u borbi što od tifusa oko 4.000 svojih boraca, vraća se sa ostatkom divizije na Baniju.

Radost i tuga u isti mah razlijegoše se po cijeloj Baniji, no to ne potraja dugo, tuga se povlačila, a radost preovlada Banjom opet.

Od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske stiže čestitka štabu 7. divizije:

»U ime Glavnog štaba NOV Hrvatske čestitam borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima vaše divizije na herojskim i slavnim borbama koje ste vodili na vašem velikom maršu od februara do danas. Vi ste svojom krvlju cementirali temelje bratstva slobodoljubivih naroda Jugoslavije i tako stvorili uslove za buduću slobodnu, sretnu i bolju Jugoslaviju, bratsku zajednicu naroda. Ponosimo se da ste u tom maršu i vi tako hrabro učestvovali«. (V. Bakarić).¹

U početku se mislilo da se Sedma divizija popuni iz Odreda i mobilizacijom, pa da ostanu i Sedma divizija i Unska operativna grupa.² Međutim, kad je sagledana situacija u ostatku divizije, i mogućnosti mobilizacije novih boraca na Baniji, doneta je konačna odluka da se rasformira Unska operativna grupa, zapravo ne da se rasformira nego da kao cjelina uđe u sastav nove Sedme divizije, jer u slučaju da ostanu i divizija i grupa

¹ Čestitka političkog komesara GS NOV i POH. Tom V, knj. 18, str. 316.

² Tom V, knj. 18, str. 317, 386 i 408.

po prvoj zamisli, imali bi dve krupne partizanske jedinice, koje ne bi imale perspektive da se dalje razvijaju i jačaju.

Od ostatka Sedme divizije, koja je očuvala jezgra 7. i 8. brigade (16. brigada je poslije pete neprijateljske ofanzive raspunjena) i Unske operativne grupe, formirana je nova Sedma divizija na taj način što su 7. i 8. brigada popunjavane sa 300 boraca iz Grupe, oko 500 iz Odreda i straža komandi mesta Dvor i Glina, a ostalo mobilizacijom. Tako je nova divizija dobila četiri brigade. U novu diviziju ušle su 7. i 8. brigada, kao 1. i 2. brigada, a brigade grupe 1. i 2. kao 3. i 4. brigada nove divizije. Prištapske i prateće jedinice Grupe ušle su u odgovarajuće jedinice nove divizije. Tako je Banija dobila novu snažnu i još brojniju diviziju, novu Sedmu diviziju koja će do kraja rata proći još jedan slavni marš, samo ovaj put do konačne pobjede od Banije do talijanske granice.

U ovoj reorganizaciji formiran je samostalni Hrvatski bataljon, pod komandom PO Banije. Naime, formiranjem naše brigade 30. juna 1943. godine u njen sastav ušla je i samostalna četa »Matija Gubec«, koja je do tada djelovala u hrvatskim selima sjeverne Banije, u dolini Kupe i Gline. Polovinom avgusta Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je da se umjesto ranije čete »Matija Gubec« sa istim zadatkom formira samostalni bataljon od Hrvata partizana na Baniji i uputi na raniju teritoriju čete »Matija Gubec« radi širenja slobodne teritorije i mobilizacije hrvatske omladine u naše jedinice. Ovaj bataljon je početkom 1944. godine, poslije uspjelog razbijanja ustaškog i mačekovskog utjecaja u hrvatskim selima severne Banije, ušao u sastav naše 4. brigade, kao njen 4. bataljon.

U želji da se sačuva od zaborava starjeinski kadar naše brigade (sada Četvrte) navodim imena starješina štabova brigade i bataljona koji su brigadu i njene jedinice vodili hrabro iz borbe u borbu sve do kraja rata i mnogi na tom putu slavno pali.

Štab brigade:

komandanti: *Maljković Petar, Zebić Janko, Miočinović Sava i Babić Branko;*

politički komesari: *Jandrić Dušan, Bobetko Janko, Tintor Đuro i Matijašević Sava;*

načelnici štaba: *Grubor Gojko, Bakarić Vlado, Zebić Janko i Begović Stevo;*

zamjenici političkog komesara: *Slijepčević Uroš, Omazić Milutin, Kljaić Ljuban i Brković Branko;*

operativni oficiri: *Čekić Milan i Broz Veljko;*

obavještajni oficiri: *Kličković Ljuban i Eror Nikola;*

omladinski rukovodioci: *Ercegovac Dragan, Joka Milan Budan i Stojaković Milan;*
intendanti: *Sumenić Nikola i Smoljenović Milan;*
referent saniteta: *Mraović Branko.*

Stab 1. bataljona:
komandanti: *Nevajda Milan, Joka Dmitar i Šušnjar Dragana;*
politički komesari: *Grublješić Stevo, Lončar Stevo, Rajković Stevo, Lončarević Boško i Cvetojević Miloš;*
zamjenici komandanta: *Lovrić Mihailo i Jednak Luka;*
zamjenici političkog komesara: *Cvetojević Jovo, Zivković Ljuban i Lončarević Boško;*
omladinski rukovodioci: *Miljević Pero i Oljača Mladen.*

Stab 2. bataljona:
komandanti: *Strineka Mirko, Begović Stevo, Arambašić Zivko, Dabić Rade i Smijulj Jovo;*
politički komesari: *Dragišić Mišo, Kovačević Milan, Trivanović Petar, Crevar Stevo i Rudić Milan;*
zamjenici komandanta: *Kalambura Božo i Tepšić Aćim;*
zamjenici političkog komesara: *Vujičić Milan, Petrinjac Milan i Vajagić Miloš;*
omladinski rukovodioci: *Joka Milan Budo i Stojaković Milan.*

Stab 3. bataljona:
komandanti: *Aluga Janko, Bakrač Dušan, Keser Petar i Zorić Ljuljan;*
politički komesari: *Cvrkalj Stevo, Relić Jovo, Dragišić Mišo, Kovačević Milan i Resanović Branko;*
zamjenik komandanta: *Keser Petar;*
omladinski rukovodioci: *Radošević Milan i Jakovljević Janko.*

Stab 4. bataljona (u sastav 4. brigade ušao početkom 1944):
komandanti: *Bakarić Vlado, Vujić Stevo i Crnojević Ljubiša;*
politički komesari: *Kovačević Joso, Baćun Ivan, Hrkač Pero i Broz Josip;*
zamjenici komandanta: *Pavičić Josip, Babić Rade i Grublješić Stevo;*
zamjenici političkog komesara: *Broz Josip, Vujčić Milan i Resanović Branko;*
omladinski rukovodioci: *Kaurić Pajo i Bačak Branko.*

Dejstva u Cazinskoj krajini

Poslije reorganizacije, krajem septembra i u toku oktobra, brigada je dejstva usmjerila prema Cazinskoj krajini. Na toj teritoriji su se, pored stalnih neprijateljevih posada u Krupi, Otoči i Cazinu, počele formirati, uglavnom po selima, jedinice muslimanske milicije pod komandom Huske Miljkovića.¹ To je bila nova formacija koja je, pored poznatih ustaških koljača, legionara i domobrana, okupljala i dio zavedene krajiške omladine, pa je brigada dobila zadatak da prati razvoj te nove opasnosti, uhvati Husku Miljkovića i razbije njegov uticaj među muslimanskim življem Cazinske krajine.

¹ Huška Miljković je bio seljak i sezonski zidarski radnik. Rano se počeo baviti politikom i uvijek je bio u opoziciji. Zapažen od komunista iz Kladuše, on je pod njihovim uticajem postao simpatizer, a kasnije i član Partije. Aktivno je učestvovao u pripremanju ustanka i u ustanku, ali se u avgustu 1941., zbog opasnosti koja mu je prijetila od četničkih elemenata, bez znanja i odobrenja Partije vratio u Kladušu. Našavši se u opasnosti da, kao aktivni ustanik, bude uhapšen, prijavljuje se u domobrane. U Petrinji, u domobranskoj jedinici koja je osiguravala komunikacije Petrinja — Glinu, stalno je bio u nedoumici: ostati sa domobranima ili se vratiti u partizane. U tome je uspostavio vezu sa banjaskdm partizanima i, u oktobru, pobegao k njima. U štabu NOP odreda je dugo saslušavan, a zatim se čekalo da njegovi iskazi budu provjereni u Kladuši i Kordunu. Nepovjerljiv po prirodi i svjestan svog izdajstva Partije, stalno je bio u strahu da ne bude strijeljan kao dezterter. Opterećen tim mislima i uplašen od pomisli da bi mogao biti strijeljan, jedne noći pobegao je prema Kladuši, a odande na ustanički Kordon. Objasnivši zašto je dezertirao i zahvaljujući činjenici da su neki drugovi ubijeni od četnika, prešlo se preko njegove greške čime mu je data šansa da nastavi s aktivnim radom u NOP-u. Postaje član OK KPH za Kordon zadužen za rad na području Kladuša — Cazin. Krajem 1942., poslije oslobođenja Bihaća i gotovo cijele Cazinske krajine, postavljen je za komandanta mjesta u Kladuši, a istovremeno je bio i sekretar Mjesnog komiteta Partije.

U toku tzv. četvrte neprijateljske ofanzive bio je zamjenik komandanta Bihaćkog područnog bataljona u kojem se borio i povlačio sa ostatim partizanskim jedinicama. Međutim, negdje u Glamočkom polju je, sa još 25 boraca, samovoljno napustio bataljon i opet pobegao na područje Kladuše. Zbog tog dezertirstva štab I bosanskog korpusa ga je kaznio prisilnim radom, a po izdržanoj kazni ga uputio na Kordon. Zbog podrobнog ispitivanja njegovih grešaka, tim težih što je bio visoki partijski rukovodilac, uplašio se da će biti strijeljan pa bježi u Kladušu, gdje postaje predmet raznih kombinacija neprijateljskih elemenata.

Kao vodič jedne bojne, 21. avgusta 1943. dezertira iz domobrana, odvodeći sa sobom oko 200 domobrana u svoju Krajinu. Ponovo je zaukljen mislima da se vrati u partizane, ali uz podršku ustaša i Nijemaca u toku jeseni 1943. formirana je muslimanska milicija, tako da je krajem 1943. imao 19 četa, organizovanih na teritorijalnom principu širom cijele Cazinske krajine. Koristeći sopstveno partizansko iskustvo,

O situaciji u Cazinskoj krajini je, još 8. septembra 1943. godine, Cazinski NOP odred² pisao Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske: »Izvještavamo Vas da je ovdje jedna dosta ozbiljna pojava i kočnica za ulazak Muslimana u NOB — Huška i njegova banda. Oni prisilno mobilišu. Mi smo ga počeli raskrinkavati, ali uz to raskrinkavanje bio bi potreban i jedan vojnički udarac kako bi razbili te redove koji su i onako labavi i kolebljivi. Zbog toga što bi nam njegovim usporednim, političkim i vojničkim, razbijanjem bila omogućena široka mobilizacija Muslimana, molimo vas da nam odobrite izvjesno vrijeme jednu vašu brigadu koja bi nam pomogla da te zadatke izvedemo...«³

Na osnovi toga zahtjeva naša brigada je dobila zadatak da napadne i razbije Huskinu miliciju. Shvatili smo ozbiljnost situacije i potrebu da napad temeljito pripremimo, što je pretpostavljalo da se otkrije gdje se nalazi Huskin štab, a zatim da se on iznenadi i uhvati. Preko drugova iz Cazinskog partizanskog odreda dobili smo podatke da se Huška nalazi u Skokovima, tako reći u centru Krajine, 8 km sjeverno od Cazina. Sve pripreme za taj zadatak vršili smo u rejoni Obijaja i Bojne, podalje od jedinica muslimanske milicije, kako se ne bi otkrilo prisustvo brigade. Na zadatak smo krenuli po mraku, 17. oktobra 1943. Marševali smo pravcem: Bojna — Aovo — Čaglica — zapadno od Lubarde — Ljubijankići — Gornja Koprovna. U zoru 18. oktobra izbili smo na cestu Cazin — Skokovi — Kladuša, tačnije na mjesto 3—4 km južno od Skokova. Tu smo se odmorili, a zatim u koloni produžili prema Skokovima. S obzirom na to da smo dolazili od Cazina, i to u domobranskim uniformama (čelo kolone je bilo u domobranskim uniformama), računali smo da ćemo uspjeti da obmanemo tamošnje Huskine stražare. I stvarno, kada smo ušli u Skokove, jedinica Huskine milicije se razbjezala bez otpora i gla-

od okupljenih četa je formirao bataljone i stvorio ozbiljnu formaciju u Cazinskoj krajini, postavši važan faktor među muslimanskim življem.

Uspjesi Saveznika u borbi protiv Hitlerovih armija, velike pobjede jedinica NOVJ i raspoloženje naroda Cazinske krajine prema NOP-u natjerali su Husku na pregovore s partizanima, pri čemu je i dalje održavao veze sa Nijemcima i ustašama tražeći od njih podršku i pomoć u oružju i hrani. Poslije uspjelih pregovora, 2. februara 1944. je, po naredenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, od muslimanske milicije, Cazinskog NOP odreda i dijelova 8. krajiške brigade formirana Unska muslimanska operativna grupa (dvije brigade i jedan odred), a Huška postavljen za njenog komandanta. Na toj dužnosti su ga, početkom maja 1944, ubili agenti njemačko-ustaške obavještajne službe.

² Formiran u drugoj polovini avgusta 1943. godine od boraca 7. i 8. divizije NOV Hrvatske i krajiških jedinica.

³ Zbornik. V/19, str. 96.

Stab brigade, s lijeva udesno (sjede): Dušan Kostić, član politodjela 7. divizije; Uroš Slijepčević, zamjenik političkog komesara brigade; Petar Maljković, komandant brigade; Veljko Broz, oficir štaba brigade i (stoje) borci iz štaba brigade, jesen 1943.

vom bez obzira, a Huška je, iz kreveta i samo u gaćama i košulji, pobjegao ispred nas — u jarak. Upali smo u kuću gdje je bio Huskin štab; radio je još svirao, a na stolu su ostali sva arhiva i nekoliko karabina, što nisu uspjeli da ponesu. Na pitanje gdje je Huška, mještanin nam je kratko odgovorio da nam je ispred nosa pobjegao u pravcu obližnje šume. Kad nam ga je pobliže opisao, bilo nam je jasno da je to bio debeljko koji je ispred nas umakao u gaćama i košulji, a da na njega niko nije obratio pažnju. Bilo nam je krivo što ga nismo poznavali i uhvatili u toj prvoj akciji, i ne znajući da će nam zadavati dosta muka sve do početka 1944. godine — kad je sa svojim snagama prešao na našu stranu.

U selima Cazinske krajine zadržali smo se nekoliko dana održavajući zborove i objašnjavajući narodu ciljeve naše borbe, a onda smo se, 1. oktobra, prebacili za Bužim koga smo, poslije kraćeg puškaranja, očistili od Huskine milicije. U toku čišćenja ovog kraja zarobljeno je ili se predalo 30 Huskinih milicionera,

koje smo odmah predali Cazinskom NOP odredu — da ih uključi u svoje jedinice ili ih osudi, već prema tome što su zaslužili, U isto vrijeme je zaplijenjeno: 10 karabina, 5 pištolja, puškomitrailjez i šmajser, 600 metaka i radio-aparat.

Početak oktobra nas je zatekao u Cazinskoj krajini. Za to vrijeme milicija je postala opreznija i revnosnija u praćenju svakog našeg pokreta, tako da ih više nismo mogli iznenaditi. Međutim, našim prisustvom i političkim djelovanjem, a posebno pravilnim odnosom prema muslimanskom življu i zarobljenim milicionerima, postigli smo veliki politički uspjeh; narod nismo odbili od sebe, a kod Huskine milicije počelo je raslojavanje. Svi mještani koji nisu bili u ustašama i legionarima ili njihove pristalice pričali su samo sa simpatijama o našem odnosu prema narodu i odnosu između naših boraca i starješina, o našem drugarstvu itd. Pri tom su nam govorili da su Huška i njegovi »doglavni« zaveli batinanje milicionera i ljudi iz naroda i za najmanju grešku ili sumnju. Pored oružja, Huška i njegove starješine su nosili obavezno i korbač, volovsku žilu i dr. Bili su strah i trepet u Krajini. Udaranje 25 batina bila je najobičnija kazna, a ne rijetko su ljudi kažnjeni i sa 100 udaraca.

Sve u svemu, naše jednomjesečno krstarenje po Cazinskoj krajini politički se duboko odrazило na narod i Huskinu miliciju, što su potvrdili i drugovi iz Cazinskog partizanskog odreda, koji su lakše poslije toga i sa više uspjeha djelovali među muslimanskim življem.

Noću 14/15. novembra 7. udarna divizija je, ojačana 3. brigadom 8. kordunaške divizije, napala Cazin. Napad su izvodile 2. i 3. brigada 7. divizije, dok su 1. i 4. brigada bile na osiguranju od Ostrošca i Bosanske Krupe. Treća brigada 8. divizije je čistila od muslimanske milicije rejon Šturlić — Gata — Vrela i sadejstvovala 1. brigadi na osiguranju od Ostrošca.

Cazin je poslije duže borbe oslobođen 15. novembra u 13,00 časova. Međutim, sav pljen nije mogao biti izvučen, jer je neprijatelj uspio da potisne 1. brigadu i povrati Cazin. Ipak, pobeda je bila dragocjena: zarobljeno je 320 domobrana i jedan oficir, te zadobijen bogat pljen — 4 haubice, 2 teška mitraljeza, 15 puškomitrailjeza, 3 šmajsera, 250 karabina, 10.000 metaka, 120 konja, dosta opreme, radio-stanica i dr. Uspjeh je, dakako, mogao biti i veći da je veza bila organizovana, da su na vrijeme preduzete mjere za bržu evakuaciju plijena i da je 3. kordunaška brigada pomogla našu 1. brigadu na osiguranju od Ostrošca. Uz to, Stab 7. divizije nije na vrijeme i tačno obavještavan o situaciji pa nije mogao blagovremeno da interveniše.

Četvrta brigada je u toj borbi bila na osiguranju prema Bosanskoj Krupi, na liniji Perna — Čojluk. Međutim, neprijatelj na tom pravcu nije intervenisao ali je, jedno viđenje sa tih položaja svim borcima ostalo u neugodnom sjećanju. Naime, kada je svanuo 15. novembar, na položaju brigade se ukazala stravična slika: po vrtačama su se bjelasale razbacane ljudske lobanje i cjevanice, ostaci pokolja žitelja Perne iz 1941. godine, djelo krupskih ustaša.

Poslije tog napada 7. divizija se povukla na Baniju.

Napad na Glinu

U to vrijeme su se u Glini, Gorama, Petrinji, Sisku i Hrastovici nalazili dijelovi SS divizije »Nordland« iz sastava 3. SS pancer korpusa. U samoj Glini su bili: bataljon SS pancer grenadir regimete »Danmark«⁴, satnija ustaša i 60 žandarma.

Napad na Glinu počeo je noću 22. i trajao je do 26. novembra 1943. Pri tom se računalo na iskustva stečena u napadu na Cazin i na vijesti da neprijatelj, navodno, namjerava da napusti Glinu. Međutim, vijest o tome da će neprijatelj napustiti Glinu bila je netačna. Zbog toga se i odustalo od daljnog napada na ovo uporište. Posle povlačenja 7. divizije od Gline, 4. brigada je ostala u Majskim Poljima sa zadatkom da kontroliše saobraćaj na pravcu Petrinja — Glina i sprečava ispadne neprijatelja iz Gline. U toku 29. i 30. novembra zamijenjena je posada Gline a 4. brigada je napadnuta sa oba boka i odbačena od ceste Kihalac — Glina. Brigada se pod borbom povukla na vijenac između Brnjeuške i Glinskog Trtnika. Divizija »Nordland« je 4. decembra napustila Jugoslaviju i otišla na istočni front, a prije toga ju je smijenila Prva konjička kozačka divizija.⁵ Od tada ćemo mi s pukovima ove jedinice imati ceste okršaje. Bila je to u stvari kvislinska formacija formirana od dijela zarobljenih crvenoarmejaca koji su pristali da se bore u sastavu Vermahta. Pripadnike tih kvislinskih jedinica mi smo u svakodnevnom žargonu nazivali Čerkezima ili Kozacima, i to uprkos činjenici da je među ovim kvislinzima bilo najmanje Čerkeza, i da su se, s druge strane, pravi Kozaci za svo vrijeme rata borili u kozačkim jedinicama Crvene armije i da je nekoliko kozačkih divizija proglašeno gardijskim. U nedostatku pogodnijeg naziva mi pripadnike tih kozačkih jedinica, s kojima smo se proganjali dobar dio rata, eto i danas još često zovemo Kozacima ili Čerkezima.

⁴ Zbornik, V/21, str. 372.

⁵ Zbornik, V/21, str. 405.

Neuspjeh u napadu na Glinu je, možda, doprinijelo i to što je noću 21/22. novembra kao proba izvršen napad sa dvije brigade — 3. brigadom 8. divizije i 4. brigadom 7. divizije. Naša, 4. brigada zauzela je jukinački most na Maji i prodrla u Glinu. Most je držala cijelu noć i sutradan do 10,00 časova. Brigada se, po dogovoru, povukla u zoru, ali je ostavila jedan bataljon da drži most do mraka, kada je trebalo da počne opšti napad na Glinu. Međutim, ostavljeni bataljon nije izdržao napad neprijatelja na most i morao je da se povuče u Majske Poljane. Poslije zauzimanja mosta jedna njemačka četa je, oko 11,00 časova, krenula iz Gline prema selu Prekopi. Treći bataljon naše brigade, koji je bio u Prekopi, napao je njemačku kolonu na cesti i tako je razbio da se, uz velike gubitke, morala povući u Glinu. Naš bataljon je zarobio 6 neprijateljevih vojnika i jednog oficira, zaplijenio 2 »šarca« i po 3 šmajsera i pištolja. Borci su zarobljenog oficira sproveli u Štab bataljona, ali su propustili da ga prethodno pretresu. I kada je komesar bataljona Cvrkalj Stevo⁶ počeo da ga saslušava, ovaj je iz džepa izvukao bombu, aktivirao je i ispružio prema komesaru. U tren su na mjestu poginuli komesar Cvrkalj i njemački oficir, a lakše su ranjeni komandant bataljona Aluga Janko⁷ i dva partizana.

Uspjeh postignut u prethodnom, »probnom«, napadu na Glinu 4. brigada nije mogla ponoviti i u opštem napadu od 23. do 26. novembra. Most je bolje branjen, a preko hladne i nabuiale Maje nije se moglo preći čak i da je nisu efikasno tukli žandarmi koji su držali Ciglanu i imali istureno odjeljenje na lijevoj obali. Kasnije, u analizi uzroka neuspjeha, zaključeno je da je u okviru priprema napada trebalo obezbijediti 2 čamca, ubaciti pozadi Gline jedan bataljon i onda most napasti i frontalno i iznutra, što je u našim uslovima, izgleda, bilo i jedino rješenje.

Neuspjeh operacije »Panter«

U decembru neprijatelj izvodi ofanzivu zvanu »Panter«, u nas poznatiju pod nazivom šesta neprijateljska ofanziva. Za to već krajem novembra koncentriše snage: 371. njemačku diviziju (koja je poslije tih borbi otišla za Francusku), 1. kozačku diviziju i dijelove 373. divizije. Operaciju je izvodio 15. brdski armijski korpus, a u operacijskoj zapovijesti za pothvat »Panter« izdatoj 1. decembra, između ostalog, je pisalo:

⁶ Obućarski radnik iz sela Gage, općina Dvor na Uni, jedinac u majke udovice, vrlo hrabar borac i rukovodilac.

⁷ Umro 1973. godine.

»Komunističke bande između Une i Korduna (oko 7—8.000 ljudi, djelimič. sa zaplijenjenim ital. oružjem) svojim djelovima napadaju zasad Glinu i stalno ometaju saobraćaj na željez. linija Zagreb — Sunja i Sunja — Bihać. One se pri tom oslanjaju na mnoga svoja slagališta za snabdijevanje i skrovišta, prvenstveno u Samarici i na području Petrove gore. . .

b) Cjelokupno za vojnu službu sposobno muško stanovništvo od 15 do 55 god. starosti na pročešljanom području treba evakuisati i predati u logor u Sisku«.⁸

Cilj te operacije se jasno vidi i iz radiograma komande 2. tenkovske armije upućenog 2. decembra komandi 15. brdskog armijskog korpusa, gdje je, osim ostalog, stajalo:

»1) 15. brd. arm. korpus izvešće — počev od oko 6.12. — akciju u cilju razbijanja bandi oko Gline i uništenja neprijat. baza za snabdijevanje u Petrovoj gori i Samarici. . .

Čišćenje će se izvršiti na taj način što će 1. kozač. div., dijelovima 373. pješ. div. i dijelovima 2. hrv. lov. brigade obrazovati zaprečnu liniju u vidu kordona, prema kojoj će 371. pješ. div. sa linije Karlovac — Ogulin prodirati pravcem na istok. Akcija će trajati do oko 23.12.43. Pošto je područje koje će se čistiti uvijek služilo bandama kao oslonac, to postoji nacija da se sve muško, za vojnu službu sposobno, stanovništvo evakuiše.

2. U potpunoj tajnosti prema hrvat, vlastima izvršiti pripreme za evakuaciju i komandi 2. tenk. arm. dostaviti što skořije prijedlog za njeno izvršenje. Smatram da će biti cijelisodno da se evakuisano stanovništvo transportuje u Njemačku i upotrijebi za radove«.⁹

O ozbiljnosti s kojom je »Panter« pripreman govor i izvod iz zapovijesti štaba 373. pješadijske divizije od 7. decembra: »Pripreme izvršiti tako da plan ne bude prije početka izvođenja otkriven. Stoga poslijednjih dana izviđanja i akcije vršiti u drugom pravcu. Priključivanje tek u poslednjem minutu«.¹⁰

1 pored svih mjera opreznosti u pripremanju operacije, snage 7. divizije nisu bile iznenadene. Naime, osjećalo se da neprijatelj spremi ofanzivu na Baniju i Kordun. Zbog toga štab divizije naređuje »organizaciju odbrane slobodne teritorije«, pa su brigade 6. decembra raspoređene ovako: 1. brigada na prostoriji Borojevići — Kostreši — Babina Rijeka; 3. brigada na prostoriji Gornja Mlinoga — Klinac — Jošavica; 4. brigada Gornja i Donja Bačuga — Luščani, i 2. brigada na prostoriji Go-

⁸ i ⁹ Zbornik, V/22, str. 697.

¹⁰ Zbornik, V/22, str. 719.

Grupa rukovodilaca brigade, s lijeva udesno: Uroš Slijepčević, zamjenik političkog komesara brigade, Petar Mažković, komandant brigade i Janko Zebić, načelnik štaba — jesen 1943.

rička — Brđani sa ovlašćenjem za punu samoinicijativu u dje-lovanju na dvorskem sektoru, tj. na pravcu Bosanski Novi — Dvor — Žirovac.

Neprijatelj je, u skladu sa svojim planom dejstva počeo preko Korduna i 7. decembra zauzeo Vojnić, dok je u Glinu stiglo pojačanje sa tenkovima, pa se sada u njoj nalazilo oko 3.000 vojnika ojačanih i sa više tenkova. Neprijateljeve snage, ipak, ne vrše nikakve borbene ispade prema snagama 7. divizije, jer su se držale uputstva da ničim ne otkrivaju namjere. Četvrta brigada ie napala pobočnicu neprijateljevih snaga koje su isle za Glinu, i tom prilikom zarobila 7 »Čerkeza«.¹¹

Ni 9. decembra nije bilo napada na snage 7. divizije, pa štab korpusa, zbog situacije na Kordunu, traži od nje da pošalje jednu brigadu prema Kladuši. Taj zadatak je pao u dio 4. brigadi i ona se usiljenim maršem, iz Bačuge, prebacuje preko Klasniča i Obljaja za Vrnograč —• da zatvori pravce Todo-rovo — Vrnograč i Kladuša — Vrnograč.

¹¹ Među zarobljenicima je bio i mladić Pavel Zadorožni, rodom iz Rostova, preko kojeg ćemo kasnije vršiti uticaj na »Čerkeze« u Glini pa će oni početi da prelaze na našu stranu; čak će ih Nijemci morati da povuku iz Gline, jer je cio divizion bio spremjan da pređe na našu stranu.

Brigada je u Vrnograč stigla 9. decembra i tu se zadržala, a prema Kladuši, u Podvizd, isturila svoj 1. bataljon. Noć je bila mračna. Padala je kiša pomješana sa snijegom. Bataljon je bio upozoren da se dobro obezbijedi, s obzirom na veliku vjerovatnoću da ih Huskina milicija napadne u toku noći. Stab bataljona je ozbiljno shvatio to upozorenje i u toj hladnoj i kišnoj noći je angažovao jake snage kako bi borbeni raspored obezbijedio od napada. Ipak, u zoru ih je povukao da se odmore, a na položajima ostavio samo neposrednu stražu.

S druge strane, Huška Miljković je cijelu noć okupljaо svoje nedisciplinovane bataljone, ali u tome nije uspio. Odazvao mu se u potpunosti samo bataljon Memеge Dautovićа¹² i nešto ljudstva iz drugih bataljona. Tako je jedva uspio da skupi oko dva bataljona i da naš 1. bataljon u Podvizdu napadne tek ujutro. Pod okriljem guste magle, Huskini bataljoni su upali u 7,00 časova u Podvizd i iznenadili naš bataljon na spavanju. Bataljon se, tako iznenaden, neorganizovano povlačio i jedino je četa na Gradini, probuđena napadom na selo, uspjela da se organizovano povuče prema Crnom Potoku na Kordunu. Sticajem najnepovoljnijih okolnosti, naš bataljon je pretrpeo teške gubitke: imao je 3 poginula, 4 ranjena i 17 zarobljenih,¹³ izgubio 3 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza, laki bacač i 7 tovarnih konja sa opremom. Štiteći povlačenje bataljona hrabro je poginuo komandir čete Crnobrњa Luka, dok je komesar bataljona Stevo Grublješić teško ranjen.¹⁴

Do 12. decembra kolone 371. divizije prešle su Kordun i sa dostignute linije, po planu »Panter«, krenule da čiste Baniju, što je trajalo do 24. decembra. Do 16. decembra neprijatelj se toliko učvrstio da je toga dana iz Gline krenuo jakim snagama ojačanim tenkovima, i to glavnim snagama drumom Gлина — Zirovac, a pomoćnim Gлина — Majske Poljane — Drenovac, dok su se snage od Ljeskovca usmjerile prema Zirovcu. Tada je postalo jasno da neprijatelj nastoji da opkoli snage 7. divizije, pa njen štab u skladu s tim raspoređuje i pomjera svoje brigade. Tako se 4. brigada, u okviru rasporeda snaga divizije u vrijeme kada su se neprijateljske kolone od Dvora i Gline sastale iznad

¹² Ustaša poznat po zlodjelima, naročito iz pokolja Srba 1941, kada je lično klapo i ubijao maljem. U aprilu 1944. je kao komandant bataljona u Unskoj muslimanskoj operativnoj grupi, uhapšen zbog pokušaja da, sa bataljonom, pobegne u Cazin, pa je osuđen na smrt strijeljanjem.

¹³ Sve zarobljene Huška je pustio; oni su se svi vratili u bataljon.

¹⁴ Deset dana kasnije, 20. decembra, Grublješić je zarobljen u podzemnoj bolnici u šumi južno od Trnovca. Bolnicu-zemunicu neprijatelj je otkrio prilikom pretresa Samarice i u njoj, prema sopstvenim podacima, zarobio 22 teška ranjenika, liječnika, 3 bolničarke i 2 bolničara (vidi Zbornik V/22, str. 772).

Zirovca na Vratniku, opkoljavajući Samaricu, našla na položajima južno od ceste Dvor — Bešlinac, na liniji Kosna — Ljubina, gdje je stigla preko Zirovca i Čorkovače.

Neprijatelj je uspio da zaposjedne sva sela istočno od ceste Glina — Zirovac i počeo da pretresa sela i šume, pljačkajući ili uništavajući sve što je stigao.¹⁵

Do 20. decembra naše snage su se sređivale i odbijale isspade neprijateljskih osiguravajućih dijelova duž komunikacije Glina — Zirovac — Dvor. Toga dana neprijatelj počinje da se povlači — preko Ljeskovca prema Dvoru i preko Klasnića i Brestika prema Glini. Na glinsku kolonu su vršile pritisak 1. i 3. brigada, i to bez većeg uspjeha, a na dvorsku kolonu 2. i 4. brigada, koje su imale uspjeha. Istina pritisak 2. brigade preko Cavlovice i Ljeskovca bio je bez većih rezultata, ali kada se neprijatelj, u toku 23. decembra, povukao u Stupnicu, Trgove i Bešlinac — stvorena je mogućnost da ga 2. i 4. brigada, sadejstvujući jedna drugoj, jače tuku.

Četvrta brigada je na te položaje stigla 18. decembra i, viđeći da neprijatelj pljačka i odgoni mnogo stoke cestom za Dvor, odmah počela samostalno da napada na odsjek ceste Gage — Trgovi, odlučna da spriječi pljačku. Noću 19/20. njeni bataljoni napadaju neprijateljsko obezbjedenje u Grmušanima, ali napad nije uspio zbog neaktivnosti štabova 1. i 2. bataljona, pa je ponovljen 21/22. i postignut potpun uspjeh — neprijateljevo obezbjedenje je razbijeno, zarobljena i ubijena po 2 vojnika a nekoliko ranjeno, dok su se ostali po mraku razbjegali. Zaplijenjeni su teški minobacač sa 46 mina, 2 »šarca«, 2 karabina, 1.700 metaka, 4 šinjela, 4 para cipela, poljski telefon i 2 km telefonskog kabla, 7 ručnih bombi, 12 čebadi, 24 šatorska krila, 15 porcija, šmajser sa 90 metaka i pištolj.¹⁶ U borbi su se istakli komandir čete, poručnik Aćim Tepšić, omladinski rukovodilac bataljona Milan Joka Budo i Milan Stojaković. U toj borbi se istakao i poginuo i omiljeni puškomitrailjezac Grčić iz Pedlja.

Poslije tog uspjeha 2. brigada je pojačala napad na Bešlinac, pa je neprijatelj poslije ogorčene borbe primoran da se povuče za Trgove. U 7,00 časova 24. decembra 2. i 4. brigada su napale neprijatelja na čitavoj komunikaciji Dvor — Bešlinac, sabile ga na komunikaciju i prisilile na odstupanje. Neprijatelj

¹⁵ Prema podacima neprijatelja, po svemu sudeći pretjeranim, u toj akciji je sa Banije otjerano 3.027 grla rogate stoke, 80 konja, 14 mula i 60 tona živežnih namirnica, te, navodno, uništene tri naše brigade. Stope je, zaista, mnogo otjerano, ali su podaci o našim brigadama- potpuno netačni. Opširnije: Zbornik V/22, str. 778.

¹⁶ Zbornik, V/22, str. 447.

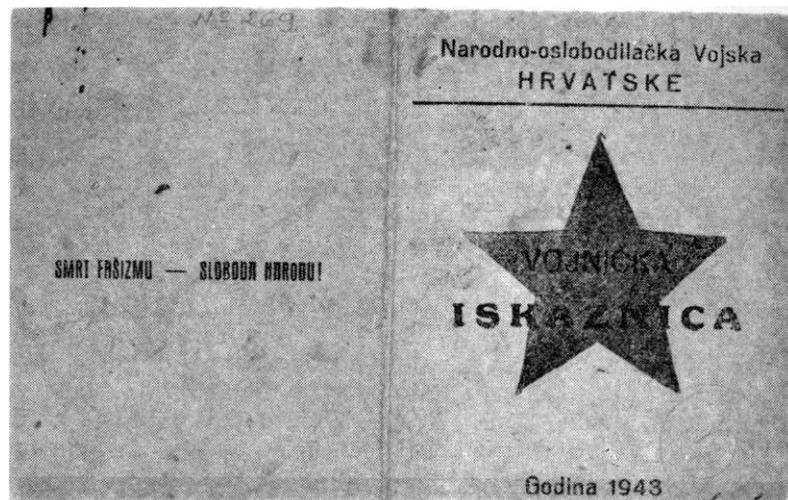
je, bježeći, bio prinuđen da zapali svoj magacin opreme i municije i odstupi u Dvor i Bosanski Novi. Pojačanje upućeno iz Dvora nije moglo da spriječi naše gonjenje, ali je pomoglo neprijatelju da se izvuče. Prema podacima koje smo naknadno dobili neprijatelj je, kada je stigao u Dvor, imao 100 poginulih i velik broj ranjenih. Po ocjeni Štaba 7. divizije u tim borbama su se istakle 2. i 4. brigada, pri čemu je za 4. brigadu rečeno da se u završnim borbama »držala vrlo dobro«. Bila je aktivna i »imala je najbolje uspjehe«.¹⁷

Novu 1944. godinu brigada je dočekala u Žirovcu, gdje se odmarala i sređivala. Po naređenju Štaba divizije, ona je rano ujutro 3. januara iz Žirovca krenula na položaje južno od Gline, Hajtić — Balinac. Maršujući pravcem Žirovac — Brubno — Buzeta — Hajtić, došlo je do susretne borbe u sjevernom dijelu sela Buzete. Pošto naših snaga duže vremena nije bilo južno od Gline, neprijatelj je, saznavši to preko svoje obavještajne mreže, krenuo u pljačku, i to baš u Buzetu. Tako su se posve slučajno podudarali njegova pljačkaška akcija i naš marš ka novim položajima. Obaviješteni od seljaka da je kolona »Čerkeza«, krećući se iz Gline preko Joševice, već stigla u Prijeku, mi smo iz doline Buzete na brzinu razvili našu marševsku kolonu i posjeli položaje da bismo stvorili zasjedu u obliku potkovice u koju je neprijatelj trebalo da upadne. Prvi bataljon je upućen desno, prema Svračici, 3. bataljon na Gasno brdo pa prema koti 135 na raskrsnici za Prijeku. Oba bataljona su imala zadatak da, koristeći se prirodnim zaklonima, što više natkrile bokove neprijatelja i puste ga da što dublje upadne u zasjedu, gdje će ga, u Buzeti, dočekati razvijen 2. bataljon.

Neprijatelj je upao u još nedovoljno razvijenu zasjedu. Iznenadenje je bilo potpuno i on je, zahvaljujući samo činjenici što naš obuhvat nije bio i dublji, prošao bez većih gubitaka. Poslije jednočasovne borbe počeo je da se naglo povlači prema Glini. Naše snage su ga gonile prema Joševici, a potom pokupile plijen i zaposjele naznačeni položaj Hajtić — Balinac. Tri »Čerkeza« su zarobljena a 15 ubijeno, dok ih je više ranjeno. Zaplijenjena su 3 teška bacača sa 59 mina, 3 laka mitraljeza »šarac«, 2 telefona sa dosta kabla, 4 osedlana konja, 3 pištolja i oko desetak seljačkih kola (mobilisanih radi pljačke, pa smo ih vratili seljacima).

Mi smo imali 6 ranjenih boraca među kojima su bili zamjenik komandanta 2. bataljona poručnik Simo Kalambura i politički komesar 3. čete 3. bataljona Branko Akik. U borbi se istakao 3. bataljon i njegov komandant poručnik Dušan Bakrač.¹⁸

¹⁷ Zbornik, V/22, str. 490.
¹⁸ Zbornik, V/23, str. 62.

Jedinica ili ustanova	Treća u Bat.	Broj iskaznice	28488
U boji vi udio		Od kad je u NO Vojsci	24. I 1942
Ime i prezime	Boško Rakas	Cime je naoružan (broj puške)	Pistolj štafer
Datum rođenja	23 XI 1917	Napomena	promjena jedinice
Odelje je mjesto i kotar	Zut, Dvor		
Čin i zvanje	Kamenj pol domaćara cete	Datum:	12 XI 1943
Lični opis:			
Stas	svetlovi		
Lice	osvrnuto		
Oči	zelenkaste		
Usta	pravilna		
Nos	pravilna		
Brkovi	brune		
Osob. znaci	neva		
Ustorski potpis:		Zig	
<i>Rakas P Boško</i>		Politički komesar:	Komandant:
		<i>Aleksandar Mafra</i>	<i>Mihalj Šimunović</i>

Vojnička iskaznica Boška Rakasa.

*Prepiska sa Čerkezima
iz Gline*

Tri zarobljena Čerkeza ostala su u brigadi dobrovoljno pa smo se sa ranije zarobljenima i sa njima dogovorili da pišu svojim drugovima u Glini ne samo da se ne bore protiv nas već i da pređu na našu stranu, da ćemo ih rado primiti i uključiti u naše jedinice. Grupa oko Pavla Zadorožnog, koja je već mjesec dana bila u našim redovima, već je uveliko pisala o tome kako je kad nas. Gotovo svaki dan su išla naša pisma u Glinu i odande stizali odgovori. Jedna žena iz Selišta ili Šibina uspostavila je tako dobru vezu da su je Čerkezi svaki dan željno očekivali. Već u prvim pismima oni na koje smo pisma slali javljali su nam da bi odmah prešli na našu stranu, ali čekaju da organizuju veću grupu. Nešto kasnije su javili da ih ima preko 100 koji bi odmah prešli k nama, ali da čekaju još malo pa će svi preći, pri čemu će prethodno pobiti Nijemce i one svoje koji neće da nam priđu. Čudili su nas takvi podaci i prosto nismo vjerovali da je takva situacija kod njih ali su nas naši Čerkezi uvjeravali da su sigurni u one ljudе s kojima se dopisujemo, Ipak, nismo bili uvjereni u sve to, ne bar dokraja, ali nas je i žena koja je održavala vezu uvjeravala da je to istina, da se svi oduševljavaju i samom pomisli o prelasku na našu stranu, čak oni to, kako nam je prenosila, javno govore, ne krijući svoje antifašističko raspoloženje.

Sedmog januara Štab brigade je dobio naređenje da, u okviru šire akcije divizije, dva bataljona prebaci u Majske Pojljane radi napada na neprijateljsku posadu u selu Prekopu. Taj napad je izведен noću 8. januara u 20,30 časova i posada je razbijena. Zapravo ona se, pod okriljem mraka, razbježala ka Glini, ostavivši desetak poginulih. Naš plijen je bio: 20 konja, 5 sedala, 10 čebadi, telefon i nešto ostale opreme. Šestorica naših su ranjena.

Poslije uspjeha na Prekopi brigada se vratila u Hajtić, na svoje stare položaje, i nastavila »razgovore« sa posadom u Glini. Tako smo 10. januara, dosta kasno, poslali onamo naše pismo, koje je bilo i posljednje, jer smo 11. januara ujutro, preko se-ljaka, dobili vijest da je Gлина slobodna,¹⁹ odnosno da se neprijatelj povukao prema Gorama i Petrinji. Ne vjerujući u to, krenuli smo, preko Selišta i Šibina, prema Glini — da provjerimo. Ali negdje u Donjem Selištu na desnom boku pojavila se neprijateljeva kolona. Zbog ispresjecanog zemljišta nismo mogli da vidimo koje je jačine, pa smo 25 dobro naoružanih Čerkeza smatrali prethodnicom. Razvili smo se za borbu, ali

¹⁹ Arhiv VII, dok br. 40/1, k. 21, i dok br. 1/1-72, k. 58.

nam je javljeno da za to nema potrebe. Jednostavno, 25 do zuba naoružanih vojnika, natovarenih opremom što su više mogli, došli su k nama. Od njih smo saznali kako je tako iznenadno napuštena Glina. Na naš zahtjev oni su, pokušali da noću 10/11. januara konačno okrenu cio garnizon k nama u čemu su bili i neoprezni. Naime, pojedinci iz ove grupe su po zaduženju, na biciklima išli po Glini, obilazili sve položaje i govorili vojnicima da krenu preko željezničke stanice i Pogledića prema nama. Kada je komanda garnizona saznala za te pripreme i opazila da su Čerkezi uznemireni; jedini izlaz je našla u davanju uzbune i zbora. Uto je odjeknula komanda za pokret; u toku noći je napuštena Glina, a njena posada se zaputila ka Petrinji.²⁰

Ovih 25 Čerkeza se snašlo i sakrilo, pa su poslije odlaska posade iz Gline, u zoru krenuli k nama.

Proširivanje slobodne teritorije

Po naređenju Štaba 7. divizije 4. brigada je ostala u Glini nekoliko dana, dok se sredi situacija i pozadinske ustanove preuzmu sve poslove u gradu. Tako je brigada omogućila legalan rad Narodnooslobodilačkog odbora koji je u Glini djelovao još od jeseni 1942. sa direktorom gimnazije Lukom Bučakom na čelu.

Štab divizije, nastojeći da taj uspjeh proširi, pripremao je napad na Gore, angažujući svoje glavne snage (bez 2. brigade, koja je zatvarala pravac Kostajnica — Mečenčani).

Napad na Gore izvodile su 1. i 4. brigada, dok je osiguranje od Petrinje vršila 3. brigada. Prva brigada je napadala između potoka Šiška i Šanje, pravcem: Dubrave — k. 205 — k. 196 — crkva u centru Gora, a 4. brigada duž druma Glina — Gore, od k. 119, obuhvatajući drum i zaselak Marinoviće. Artillerijski divizion je podržavao napad sa vatreñih položaja u sjevernom dijelu sela Luščana, koji su, istini za volju, bili odveć zaklonjeni i suviše udaljeni da bi omogućili efikasnu podršku.

Posadu u Gorama su činili: vod ustaša, četa domobrana sa baterijom od 3 topa, četa »Čerkeza« i oko 100 žandarma (i glinški žandarmi su ostali u Gorama, računajući, valjda, da će se vratiti).

Napad na Gore je počeo 14. januara u 13,00. U prvom naletu i 1. i 4. brigada su likvidirale vanjsku odbranu i počele da napreduju prema centru neprijateljske odbrane. Međutim, nep-

²⁰ Noću 11. januara Glinu su, bez borbe, napustili dijelovi 2. sibirskog kozačkog konjičkog puka, Ustaški krstareći odred i oružnici (Zbornik V/23, str. 354).

rijatelj iz Petrinje je brzo reagovao i, probivši osiguranje tenkovima, upao u Gore. Naše snage su, suočene sa tenkovima, bile prisiljene da se povuku. Treća brigada je napadnuta od 500 Čerkeza podržanih tenkovima, odbačena prema Strašniku, a kad je neprijatelj zauzeo i Strašnik, 3. brigada se povukla prema Luščanima, održavajući kontakt s neprijateljem. U takvoj situaciji i 1. i 4. brigada su se povukle, i to 1. brigada u Glinsku Poljanu, a 4. brigada u Graberje, gdje su sačekale razvoj situacije. Pokušaj sa ponovnim upadom u Gore ujutro nije uspio, jer su tenkovi ostali u mjestu, a i neprijateljev ispad, izveden rano ujutro preko Marinovića, omeo je naš ponovni napad još u samom začetku. Tako je divizija odustala od daljeg napada na Gore i 16. januara rokirala snage na liniju Graberje — Strašnik — Luščani. Sa tih položaja je trebalo da i dalje ugrožavaju neprijateljev saobraćaj komunikacijom Petrinja — Gore, pa i posadu u Gorama. U toku 17. januara neprijatelj je pokušao da, snažnim ispadom iz Petrinje i Gora, odbaci naše snage, ali u tome nije uspio. Borbe su vođene oko Strašnika i Sibića, Da se neprijatelj poslije podne povukao.

U borbama vođenim od 14. do 17. januara nisu postignuti vidniji uspjesi. Sem ostalog, i na jednoj i na drugoj strani je bilo gubitaka: neprijatelj je imao 20 poginulih i 35 ranjenih, a naši gubici su bili 10 poginulih i 36 ranjenih. Iz 4. brigade pao je hrabri komandir čete zastavnik Serbula Stojan. Pored toga, utrošeno je i dosta municije, a glavni cilj — proširenje slobodne teritorije — nije postignut. Posada Gora je i dalje bila isturena u našu slobodnu teritoriju, ali to nije potrajalo dugo, jer ih je neprijatelj, uvidjevši da ih ne može braniti, napustio i povukao se u Petrinju.

Na toj prostoriji brigada je ostala do sredine februara, uspješno sprečavajući neprijatelja da se od Petrinje probije prema Glini i ponovo je zaposjedne. Neprijatelj nije uspio ni da ispadima iz Petrinje odbaci naše snage, pa smo tako dobili slobodnu teritoriju koju smo stalnim napadima od jeseni 1943. željeli osvojiti.

Na tako proširenoj slobodnoj teritoriji, u oslobođenoj Glini je od 25. do 27. januara održana prva divizijska partijska konferencija. Na konferenciji su sagledani naši uspjesi, žrtve i slabosti; konstatovano je da se u diviziji, kao i u narodu Banije, osjeća izvjesna premorenost i iscrpljenost poslije tri godine rata; ocijenjeno je da nema ljudstva za popunu divizije, a stalno se gine; naglašeno je da je poslije oslobođenja Gline i Gora nastala još povoljnija situacija za mobilizaciju hrvatskog življa u jedinice NOVJ, na čemu treba da se angažuje Komanda banjiskog vojnog područja.

Početkom februara je primjećeno da u Petrinju, kao pojačanja, stižu neke nove jedinice. Procjenjujući da bi to moglo biti nove snage za zauzimanje Gline i Gora, štab 7. divizije 7. februara donosi odluku da pojača odbranu na pravcu Petrinja — Glina i angažovanjem svih snaga spriječi svaki pokušaj neprijatelja da se probije do Gline. U tom novom borbenom rasporedu brigada je sa dva bataljona ostala na lijevoj obali Gline, sa zadatkom da bočno dejstvuje na cesti Gore—Glična, a sa ostalim snagama je posjela liniju Gore—Graberje i organizovala prihvatne položaje duž ceste Gore—Glina.

U Vidoševcu je 4. februara održana kratka i lijepa svečanost. Cijela brigada se prikupila i na svečan način u svoje redove, kao svoj 4. bataljon, primila Hrvatski bataljon, formiran prije pola godine sa zadatkom da djeluje na teritoriji hrvatskih sela u sjevernom dijelu Banije, uglavnom između Kupe i Gline. Bataljon je za tih pet-šest mjeseci — iako u vrlo teškim situacijama, naročito dok su postojali neprijateljevi garnizoni u Glini i Gorama — uspješno djelovao, razbijajući pozicije ustaša i mačekovaca u hrvatskim selima. A pošto je neprijatelj napustio Glinu i Gore, potreba za samostalnim djelovanjem bataljona je prestala, pa je uključen u sastav 4. brigade koja će se odsad više zadržavati na tom terenu.

Brigada je oko 12. februara smijenila 3. brigadu na položajima Kosinjak — k. 226 — Zupić. Pošto je neprijatelj te položaje, koje su naše snage držale još od januara često napadao i stalno izviđao, oni su mu bili dobro poznati, pa je 14. februara u 13,00 časova iznenadio naše snage napadom na k. 226 i Zupić, zbacio ih od atle i prodro u Gore. To su bili Čerkezi iz sastava 1. kozačke konjičke divizije i sa njima smo imali dosta muke. Za ustaše i Nijemce smo znali da ako nenapadnu do 10,00 časova, gotovo po pravilu neće napadati cio dan, ali i za »kozake« da često iznenade izborom vremena napada i smjelošću manevra. Sa njima smo imali rđavo iskustvo. Oni bi s malim snagama zaobišli, neopaženo, naš bok i, na brzim konjima, iznenada se pojavili u našoj pozadini i osuli vatru iz automatskog oružja. A mi, zbog veoma slabih veza, sporo smo dobijali podatke o jačini tih snaga, i dok bismo se prikupili i smogli mogućnosti da intervenišemo — naši bi se povlačili sa položaja da izbjegnu okruženje. To su nam priredili više puta, pa i sada. Napali su nas kada smo bili najmanje budni. Na položaju su bile naše slabije snage i neprijatelj je uspio da iznenadi i odbací 2. bataljon sa Zupića na k. 200 sjeverno od Gora, a 3. bataljon prema Strašniku i Sibićima, jugoistočno od Gora, a zatim da se spusti u Gore.

Neprijatelj se zadržao u Gorama i Štab brigade je organizovao protivnapad svim snagama: 2. i 4. bataljon napali su preko Šestanja sa sjevera, a 1. i 3. bataljon sa juga. Neprijatelj je dobro procijenio situaciju i, pod prihvatom svojih snaga raspoređenih na Zupiću i k. 226, počeo odmah da se izvlači, ne čekajući da ga naš napad suviše veže. U toku izvlačenja pokušao je da se zadrži na liniji Zupić-Kosinjak, ali je naš protivnapad bio nezadrživ pa se na brzinu i u neredu povukao u Petrinju, pretrpjevši velike gubitke — 15 mrtvih i više ranjenih. Mi smo imali 7 ranjenih, među kojima je bio i hrabri komesar čete Kojo Šesto.

Angažujući veće snage, neprijatelj je napad ponovio 21. februara, kada su isturene položaje na liniji Zupić—Kosinjak naizmenično držale 3. i 4. brigada. One su se smjenjivale radi odmora, pa je, prije tri dana, 3. brigada smjenila našu 4. brigadu. Treća brigada je posjela pravac Petrinja—Glina po dubini: sa dva bataljona u prvoj liniji Kosinjak—Zupić, a sa drugе dva bataljona — sa obje strane ceste pozadi Gora. Napad na tom pravcu neprijatelj je počeo u 5,00 časova 21. februara, sa oko 1000 vojnika iz 1. kozačke divizije, ustaškog krstarećeg odreda i njemačke oklopne postrojbe.²¹ Neprijateljevi vojnici iz prednjih dijelova imali su bijele ogrtače, pa se na snijegu nisu mogli na vrijeme otkriti. Nastupali su u tri pravca — prema Kosinjaku, drumom, i sa manjom kolonom koja se kretala međuprostorom. Neprijatelj je, postigavši iznenadenje, uspio da dosta brzo ovlađa linijom Kosinjak—Zupić, a potom upadne u nebranjene Gore, tako da je zauzeo Gore i Strašnik. Snage 3. brigade su se, pod borbom, povlačile na položaje zapadno od Gora i južno oko k. 174, ostavivši neprijatelju Strašnik, Sibić i Gore.

Dok se 3. brigada povlačila, Štab 7. divizije je naredio 4. brigadi da sa dva bataljona napadne neprijatelja u Luščanima, a dijelom snaga posudu na Kosinjaku, i tako mu napadom u bok odsječe odstupnicu prema Petrinji. U isto vrijeme Štabu 3. brigade naredio je da organizira protivnapad, i to u čvrstom sadejstvu sa snagama 4. brigade.

Iznenaden pojavom novih snaga na svom boku, preko Strašnika, a pošto, zbog velikog snijega, nije mogao izvesti brz manevar rezervama, neprijatelj se povukao sa Strašnika i, čvrsto držeći kote 226, 135 i 264, štitio odstupanje sopstvenih snaga iz Gora. Međutim, i naš manevar je, zbog teškog terena i velikog snijega, bio znatno otežan, pa je neprijatelj uspio da se, oko 17,00 časova, povuče u Petrinju. U toj borbi plijena nije bilo,

²¹ Arhiv VII, dok. br. 4/9, k. 816.

ali je bilo gubitaka u ljudstvu: na neprijateljevoj strani 27 poginulih i 43 ranjena, a na našoj 12 poginulih i 15 ranjenih.

Novi napad na našu slobodnu teritoriju, preduzet sa jačim snagama i s većim ambicijama, otpočeo je 26. februara, i to iz Petrinje u više pravca: prema Glini, preko Bačuge ka Kraljevčanima i preko Hrastovice prema Budičini.

Stab 7. divizije je, 24. februara, znajući da se u Petrinji i oko Siska nalaze i nove snage — 1. brdska njemačka divizija — raspoređio svoje snage polukružno prema Petrinji, od Gora do Jošavice, pri čemu je 4. brigada dobila rejon Bačuga—Luščani, sa mogućim dejstvom preko Strašnika — kako bi pomogla 3. brigadi, ili prema Donjoj Bačugi — da bi zatvorila pravac Petrinja—Hrastovica—Bačuga—Grabovac. Raspored snaga divizije prema Petrinji je, objektivno, bio suviše linijski postavljen i plitak, pa je neprijatelj već prvog dana imao uspjeha. Na pravcu Petrinja—Glini neprijatelj je, pod okriljem magle, iznenadio snage 3. brigade i, u toku dana, ušao u Glinu. To je za Stab divizije predstavljalo veliko iznenađenje i razlog za neizvjesnost u pogledu namjera neprijatelja. Naime, smatralo se da će neprijatelj ponovo zaposjeti Glinu i Gore, pa su zbog toga poduzete sve mjere da se neprijatelj ne probije na drugom pravcu — preko Bačuge ili Kraljevčana ka Glini.

U isto vrijeme je napadnuta i 4. brigada, i to pravcem Petrinja—Hrastovica—Bačuga. Angažovana dijelom snaga prema Strašniku, ona nije uspjela ni na jednom pravcu, pa se pod pritiskom neprijatelja povukla prema Grabovcu. Međutim, neprijatelj je, pošto je produžio nadiranje uvodeći rezerve, ovladao Grabovcem i Glavicom (trig. 338) koju je držao bataljon 2. brigade. Prikupivši nešto snaga, mi smo protivnapadom povratili Grabovac i Glavicu, dok se neprijatelj sa ovih svojih položaja spustio u Kraljevčane i tu zanoćio.

Poslije uspjelog protivnapada i povlačenja neprijatelja u Kraljevčane, 4. brigada je ponovo posjela svoje stare položaje Bačuga—Luščani, ali sada pojačana na lijevom krilu, prema Gorama i Strašniku.

U toku 27. februara, neprijateljeve snage su se, na naše veliko iznenađenje, povukle oko 10,00 časova iz Gline u Gore, dok su one iz Kraljevčana produžile napad: iz Kraljevčana prema Dodošima i Mačkovom Selu, i iz Čuntića u pravcu Dejanovića. Jedan od bataljona 2. brigade je, pod neposrednim rukovodstvom političkog komesara divizije Uroša Krunića i u sadejstvu sa 1. brigadom, u nezadrživom jurišu razbio grupu neprijatelja koja je išla preko Dodoša, skrenuo pogodnim položajima lijevo, prema Tremušnjaku, i ne znajući za djelove naše 1. brigade u Mačkovom Selu i Begovićima. Ukazala se prilika

da se uništi ta neprijateljeva isturena grupacija. Komesar Kruć se, nalazeći se u 2. brigadi i videći pogodan trenutak za uništenje te neprijateljeve grupe, spustio na položaj bataljona, zgrabio karabin od jednog borca i poveo bataljon u napad, gazeći po dubokom snijegu i otvarajući vatru po neprijatelju. U sadejstvu sa dijelovima 1. brigade neprijatelj je protjeran, a u toj borbi je poginuo Solić Dragan, operativni oficir divizije.

Noću 27/28. februara neprijatelj je iz rejona Gora napao u sjevernom dijelu sela Luščana štab 4. brigade i njen 1. bataljon. On je pri tom uspio da neopaženo prođe pored predstraže i iznenadi bataljon i Štab brigade. Nekoliko boraca iz sastava straže Štaba brigade je poginulo, po cijenu žrtava zadržavajući neprijatelja, što su ostali borci, sa komesarom brigade na čelu, iskoristili da se izvuku. Oni su, istina, ostavili arhivu brigade i dio svog naoružanja i opreme, i, pod okriljem mraka, izvukli se prema Bačugi, ka glavnini brigade. Prvi bataljon se takođe povukao prema Bačugi, dok se neprijatelj zadržao u Luščanima, gdje ga je brigada, oko 10,00 časova, napala. U toku borbe neprijatelja je podržala i avijacija, što mu je omogućilo da ubaci rezerve i, protivnapadom, potisne snage 4. brigade. Tako se brigada povukla na liniju Vlahović—Grabovac, dok je na odsjeku 1. i 2. brigade neprijatelj ponovo izbio u Kraljevčane i Begoviće, čime je opet nastala kritična situacija u rejonu Kraljevčana.

Neprijatelj je zanočio na liniji: Marin Brod—Graberje—Luščani, Grabovac—Dodoši—Jabukovac—Pastuša, a prilično za morene snage divizije su se povukle dublje, ostavljajući prema neprijatelju slabije snage. U takvom rasporedu glavnina 4. brigade se zadržala u Drenovcu, a jedan njen bataljon u Dejanovićima.

Zauzeti raspored je našim snagama omogućavao da se postepeno prihvate borbe s malim snagama i potom, prema situaciji iz dubine, intervenišu protivnapadima kada to bude najpogodnije. Na takvu odluku nas je navelo i pogrešno angažovanje naših snaga u posljednja tri dana borbe, pa se ubrzo pokazalo da su ove naše procjene i odluka bile dobre. Neprijatelj je 29. februara oko 8,00 časova produžio napad, sada podržan avijacijom, artiljerijom i minobacačima. Po koti 304, vijencu Kalamburškog brda i Miočinovićima, oko Mačkova Sela i Begovića, praštale su avionske bombe, topovske granate i mine. Međutim, sve je to bilo bez stvarnih rezultata, jer tamo više nije bilo naših snaga, ili su pak bile male i razređene. Neprijatelj je od Dodoša krenuo šamaričkom cestom i zaputio se prema Miočinovićima, a iz Luščana i Grabovca prema Šušnjaru i Drenovcu. U Miočinovićima ga je dočekao jedan bataljon 2. brigade i,

iznenadivši ga i nanijevši mu teške gubitke, odbacio ga nazad. S prodorom je pokušao i između Šušnjara i Drenovca, ali su ga odatle odbacili dijelovi 4. brigade. Tako su svi pokušaji neprijatelja da prodre prema Drenovcu i Velikom Gradcu na vrijeme spriječeni, a kada su poslije podne snage 2. i 4. brigade prešle u protivnapad — neprijatelj je, čim je zbačen sa Kalamburškog brda, počeo da se povlači, s čime je nastavio i sutradan.

U toku 1. i 2. marta neprijatelj se, uz manje čarke, povukao u Gore i Petrinju, čime je priznao da mu je i taj pokušaj razbijanja 7. divizije propao. U tim borbama imao je 80 poginulih i 120 ranjenih, dok su gubici naše divizije bili 54 poginula, 73 ranjena i 27 zarobljenih i nestalih, što su za naše uslove bili osjetni gubici, jer je Banija bila na izmaku ljudskih rezervi za popunu svojih jedinica.

Drugarstvo i mladost

U takvim uslovima štab 7. divizije je izvršio novi raspored svojih jedinica, prije svega radi njihova odmora i sređivanja. U okviru takvog rasporeda divizije 4. brigada se razmjestila glavninom na prostoriji Hajder—Jame, a jednim bataljonom u Glini. Tu se desetak dana odmarala i sređivala. Iz Štaba divizije je dobila šezdesetak novomobilisanih omladinaca rodom iz hrvatskih sela oko Gline, i oni su uključeni u 4. bataljon. Sira mobilizacija ipak nije uspjela, pa je i zbog toga brigada ovdje razmještena tako da što uspješnije politički djeluje u narodu i pospeši mobilizaciju u ovom kraju.

U cijeloj diviziji je vršena reorganizacija. Osim ostaloga, u brigadama su formirane prateće čete, pa je tada 4. brigada imala: četiri bataljona, prateću četu (6 minobacača, 2 topa ka-

libra 45 mm i 6 mitraljeza), četu za vezu, vod automatičara, dižerantski vod i kompletnu intendanturu. Bataljoni su imali po tri pješadijske čete, mitraljesku četu, vod lakih minobacača i vod za snabdijevanje. Brojno stanje brigade je bilo nešto preko 1000 boraca. Odmor je dobro iskorišćen za pojačan politički i vojnički rad, za nastavak kursa desetara koji je za vrijeme prethodne kratke neprijateljeve ofanzive prekinut.

Prva brdska (njemačka) divizija, u drugoj polovini februara dijelom razmještена radi odmora i u Petrinji, od 26. februara je zajedno sa stalnom posadom počela stalno da napada snage 7. divizije, ali je 14. marta napustila Petrinju i manja uporišta oko nje. Čim je primjećeno da se neprijatelj povlači, njegovi istureni dijelovi oko Petrinje su napadnuti. Tako je 4. brigada, iz pokreta prema Petrinji, napala ustaške posade u Glinskem Novom Selu i Kihalcu, što su, u stvari, bile predstraze neprijateljeve posade u Gorama. To su bile ustaše iz glinских sela, koje su se u toku svake neprijateljeve ofanzive, poput Iješinara, priključivale našim neprijateljima — radi pljačke sela, paljenja domova i ubijanja naroda na našoj slobodnoj teritoriji. Napad brigade je počeo u 19,00 časova 13. marta. Upad jedinica u sela bio je iznenadan, ali su stražari, paljenjem raketa i otvaranjem vatre, dali uzbunu. Našim snagama je dat slab otpor, jer se neprijatelj, osjetivši da je napadnut sa tri strane, panično povukao u Graberje, gdje su ga prihvatile sopstvene snage. Pri tome smo učinili veliki propust što između Graberja i Glinskog Novog Sela nismo postavili zasjedu, jer je samo po sebi bilo jasno da će neprijatelj bježati prema Graberju.

Poslije te akcije neprijatelj je napustio Graberje i Gore i povukao se u Petrinju, tačnije rečeno njemačke jedinice su se povukle a ustaške se nisu usuđivale da ostanu same.

U takvoj, novoj situaciji štab 7. divizije je dejstvo brigada orijentisao na najosetljivije tačke neprijatelja — na komunikacije i transporte duž pruge Sisak — Sunja — Kostajnica — Dvor i neprijateljeve usputne posade. Potom je sa svoje tri brigade (1, 3. i 4) krenuo na rušenje pruge i uništenje neprijateljevog transporta.

Raniji napadi na prugu Sisak — Sunja redovno su izvođeni na odsjeku Piskomjač—Blinjski Kut—Brđani, zbog čega je neprijatelj tada u Komarevu držao jake snage (oko 800), a duž tog dijela pruge imao načičkane bunkere, svaki sa posadom jačine 15 do 20 vojnika, odnosno u stanci Blinjski Kut 60 vojnika. Zbog toga je odlučeno da se minira pruga u rejoni Petrinjaca, blizu Sunje, u kojoj su bile manje snage (oko 3 čete

domobrana i ustaša, sa nešto Nijemaca i četnika), tim prije jer se na lijevom krilu, pored pomenutih snaga u Komarevu i na 2 do 4 km oko njega (u Novom Selu, Praćnu i Mošćenici) nalazilo oko 1000 Kozaka.

Prva i 4. brigada bile su na obezbeđenju, dok je 3. brigada napala voz i rušila prugu. Taj napad nije uspio jer mine nisu eksplodirale. Pošto je napad trebalo da počne kad mine sruše voz, nastala je nedoumica: ili se povući ili napasti? Treći bataljon, koji je bio na pruzi, povukao se, ali je, po naređenju štaba 3. brigade, vraćen da bi ispitao zašto mine nisu eksplodirale. Kad je greška otklonjena, čekalo se da nađe drugi voz, ali on nikako nije nailazio. Vjerovatno je zbog otkrivanja našeg prisustva na pruzi obustavljen dalji saobraćaj dok se u toku dana ne ispita stanje na pruzi. Nešto poslije 02,00 časa 19. marta Štab divizije je naredio povlačenje.

Da bi se pruga mogla ponovo napasti, štab divizije je donio odluku da se, noću 26/27. marta, napadne neprijateljeva posada u Komarevu, najzbiljnija smetnja za izvođenje svakog napada, i to na najpogodnijem mjestu za rušenje pruge. Određeno je da 3. i 4. brigada napadnu sa po dva bataljona, a da se sa po dva bataljona obezbeđuju na svojim pravcima. Četvrta brigada je napadala zapadno od Novog Sela, obuhvatajući selo sa sjevera i juga, a takav isti zadatak je, sa istočne strane, imala 3. brigada. Napad je trebalo početi u 22,00 časa, ali su jedinice zakasnile. Uz to, 3. brigada je, zbog lutanja jednog njenog bataljona po mraku s napadom počela dvadesetak minuta poslije 4. brigade, što je bilo odlučujuće za ishod borbe.

Drugi i 3. bataljon 4. brigade su, u naletu, naprsto uletjeli u selo i zauzeli njegov zapadni dio, sve do težišta neprijateljeve odbrane u centru sela organizovane oko crkve, škole i dvije-tri zidane seoske kuće. Tek tada je napala 3. brigada sa svoja dva bataljona, ali ju je neprijatelj otkrio, sačekao jedan od bataljona i odbio ga.

Bataljoni 4. brigade su, zauzevši pet-šest bunkera, nastavili napad, i to silovito, prodirući ka težištu neprijateljeve odbrane, gdje je došlo do borbe prsa u prsa. Bombe su praštale i sa jedne i sa druge strane. Borci 2. i 3. bataljona nisu popuštali, već su hitali da se sretnu sa borcima 3. brigade, ne znajući da je njihov napad odbijen. Uz to, borački i starješinski sastavi tih dviju brigada imali su neograničeno povjerenje jedni u druge, pa su borci 4. brigade prosto hrlili ka svojim saborcima iz brigade posestrime, ne znajući pravo stanje. U takvoj situaciji Štab divizije je, primivši tačne izvještaje o situaciji i ocjenivši stanje, naredio povlačenje. S tim u vezi 3. brigada se povukla

oko 2,00 časa, a 4. nešto kasnije. Računa se da je neprijatelj u toj borbi, u kojoj su borci 4. brigade bacili bombe u bunkere i kroz prozore u zgrade, imao desetak poginulih i mnogo više ranjenih, dok su naše brigade imale jednog poginulog i 47 ranjenih. Poslije te borbe štab 7. divizije je, osim ostalog, pisao:

»U ovoj borbi naročito se dobro držala 4. brigada, tj. 2. i 3. bataljon te brigade, koji su vršili napad na neprijatelja u Komarevu. Naročito se istakao u borbi Čulibrk Đuro, zastavnik, Šesta Kojo, komesar čete, Arbutina Milan, vodnik, Sundač Jovo, delegat, i borci Miačinović Jovo, Radić Mile, Zorić Đuro i Đarić Gajo. Navedeni drugovi ovoga puta služili su kao primjer dobrog borca i starještine, u borbi su izdržali dok se nije dalo naredenje povlačenja, a u toku same borbe povoljno su uticali na ostale borce, služeći im za primjer. Imenovani će biti pohvaljeni naredbom Štaba divizije«.²²

Dok se 4. brigada povlačila od Komareva, njeni pozadinski dijelovi su napadnuti u Deanovićima i Klincu. Kako je došlo do toga ispada iz Petrinje prema Dejanovićima i Klincu nije bilo jasno. Da li je to neprijatelj, još u toku našeg napada na Komarevo, krenuo iz Petrinje, da bi nam se u zoru našao u pozadini i ugrozio naše izvlačenje (jer je u zoru nastupao od Sunje i Kostajnice do Graduse), ili je napad bio rezultat izdaje a cilj neprijatelja da napadne naše nezaštićene pozadinske jedinice i ustanove — teško je bilo ocijeniti. Tada se pričalo da je te noći dezertirala jedna bolničarka u Petrinju i obavijestila neprijatelja da se pozadinski dijelovi naše brigade nalaze nezaštićeni u Klincu i Dejanovićima.²³

Bilo kako bilo, neprijatelj je oko 4,00 časa 27. marta napao, sa oko 300 vojnika, naše pozadinske dijelove. Četvrta brigada je tada, vraćajući se sa Komareva, bila oko 3 do 4 km od Dejanovića i čula da se vodi borba. Nešto kasnije je, od naroda koji je bježao, saznala da je neprijatelj došao od Petrinje. U prvi mah smo se čudili toj drskosti neprijatelja, ali kad smo čuli prvi »pozdrav« od našeg zaplijenjenog topa — uvjerili smo se da je neprijatelj u Klincu. Bojali smo se da nije riječ o pripremljenom obruču oko naše brigade, pa smo odmah razvili ci-

²² Zbornik, V/25, str. 560.

²³ Ta bolničarka se u naš 1. bataljon prijavila kao zaostali partizan slavonske brigade »Jan Žiška«, koja je nešto ranije boravila na Baniji. Bolničarka je raspoređena u bataljon i na nju nije obraćana posebna pažnja. U toku pokreta bataljona prema Komarevu ona je, noću, neprijetno napustila bataljon i otišla u Petrinju i dala podatke o našem napadu i rasporedu naših pozadinskih dijelova. Podaci o našem napadu neprijatelju su stigli kasno, jer je napad već bio počeo, ali je za napad na pozadinske dijelove brigade bilo vremena.

jelu brigadu sa ciljem da što prije pređemo preko ceste Petrinja—Kostajnica i izbijemo na Metlu i Babino brdo — dominirajuće položaje u tom kraju. I na osnovi iskustva smo smatrali da je onaj ko drži te položaje gospodar situacije, makar da je bilo i bliže da smo iz Moštanice išli pravo prema Deanovićima i Klincu, ali je neizvjesna situacija prosto nalagala da se upravo tako postupi. A kada je neprijatelj primjetio da mu se naše snage pojavljuju na bokovima, brzo se povukao, dok su 3. i 1. brigada cijeli dan vodile borbu sa neprijateljskim snagama koje su, krenuvši iz Sunje i Kostajnice, uspjele da prodru do Graduse.

U toj borbi neprijatelj je 4 naša borca zarobio a jednog ubio, dok smo od oružja izgubili, protivoklopni top, minobacač, bataljonsku komoru i dio opreme Štaba brigade, 15 granata, 7 mina, 5 tovarnih i 3 jahača konja, obavještajnu arhivu, radio-aparat i telefon. U neprijateljevom izvještaju je zapisano: »Posada u selu Komarevu (7 km jugoistočno od Siska) ponovo je napadnuta od jačih neprijateljevih snaga. Napad je odbijen i u progonu zaplijenjeno: protuoklopni top, 2 bacača, 2 strojnica, veći broj ručnog oružja, dojavnička oprema, konji i sedla. Neprijateljski gubici: 5 mrtvih i 11 zarobljenih (3 partizana)«.²⁴

Poslije te borbe brigada je ostala u rejonu Gornje Budičine i Dejanovića, očekujući da neprijatelj ponovo pokuša da na ovom pravcu izviđa i pljačka. Pošto neprijatelj u toku 28. marta nije napadao od Petrinje, štab 4. brigade sredio je u toku dana jedinice i izvršio raspored kojim je zatvarao pravac Petrinja—Budičina—Bijelnik. Stab 7. divizije je, pak, sa ostale tri brigade krenuo prema pruzi Sunja—Kostajnica, sa zadatkom da u toku noći 29/30. ruši i razara prugu. Radi izvršenja tog zadatka 4. brigada je raspoređena od k. 210 na lijevom krilu do Gornje Budičine i mošćeničkog groblja, sve zapadno od ceste Petrinja—Kostajnica, samo jednu četu je isturila preko ceste na Piskavicu (k. 213) da kontroliše pravac Komarevo—Blinj sa koga bi neprijatelj, zadržan u Komarevu, mogao da izbije na desni bok i u pozadinu brigade. Takvim, u suštini defanzivnim rasporedom, Stab brigade je dokazao da ne želi ništa reskirati. Težište naše odbrane je bilo izraženo na cesti Petrinja—Kostajnica. Raspored je bio dobar samo pod uslovom ako bi neprijatelj prodiraо dublje na našu slobodnu teritoriju tim pravcem, ali ne i ako je namjeravaо da pljačka naša isturena sela i da izviđa na kraćim odstojanjima.

Oko 10,00 časova 29. marta primjećen je pokret neprijatelja od šume Kotar prema Donjoj Budičini, a nešto kasnije i

²⁴ Zbornik, V/33, str. 151.

od Komareva i šume Mađarska kosa prema našoj četi na Piskavici. Borba je počela u 10,30 i trajala sve do 17,00 časova. Neprijatelj je, vjerovatno, znao da su naše glavne snage u rejonu Klinac—Gornja Budičina, pa nije nastupao duž ceste Petrinja—Budičina već vijencem koji se proteže istočno i paralelno sa cestom. Zbog toga Stab brigade odlučuje da jedan od bataljona prebaci preko ceste i napadne neprijatelja u rejonu Klupica, a sa ostalim snagama, zavisno od razvoja borbe, vrši najpogodniji manevr. Ta odluka je preinačena kada je od čete na Piskavici stigao izvještaj da neprijatelj nastupa i od Komareva. Tada je odlučeno da se ostane na položajima i sačeka neprijatelj, s tim što je ojačano desno krilo da bi se sa tog pravca mogla pojačati četa na Piskavici. Neprijatelj je najprije pokušao da, prodom preko Donje Budičine u pravcu Klinca, ovlađa k. 331 (Klinacgrad) i odbaci naše snage od ceste, ali je poslije jednočasovne borbe odbačen preko ceste — prema Klupicama. Borbe su se dalje odvijale oko Moštanice, Petkovca i Stražbenice. Postepenim angažovanjem naših snaga istočno od ceste neprijatelj je zadržan, a oko 17,00 časova se i povukao.

Prema podacima koje smo dobili, neprijatelj je u toj borbi imao desetak poginulih i više ranjenih, dok su 3 »Čerkeza« prebjegla na našu stranu. Naši gubici su bili 2 ranjena i 1 zatrobljen.

Dramatična noć u Vrpolju

Sedma divizija (bez 4. brigade) u toku noći 29/30. marta porušila je 7 km pruge, skretnice u Majuru i telefonske stubove, pokupila dosta telefonske žice itd. Poslije te akcije Stab divizije je 4. brigadu uputio na dvorski kotar — radi sređivanja i odmora.

Brigada je 3. aprila, preko Čavića brda, stigla na dvorski kotar. Radost i boraca brigade i naroda je bila velika jer te jedinice dugo nije bilo na teritoriji ovog kotara. Raspjevane kolone boraca spuštale su se južnim padinama Samarice prema Stupnici i Grabovici. Raspored jedinica brigade na odmoru izvršen je za vrijeme odmora na Čavića brdu i sada je svaki bataljon, u kolonama, išao u određeni rejon. Stab brigade i 1. bataljon razmjestili su se u Pedlju, 4. bataljon u Kosnu, 3. u Udetinu, a 2. u Vrpolju. Prema samom rasporedu brigade vidjelo se da ona namjerava da se nekoliko dana odmori, pa je samo 2. bataljon, sastavljen uglavnom od Dvorljana, isturila u Vrpolje, prema Dvoru, koji je u to vrijeme bio jako neprijateljevo uporište. Vrpolje se, u stvari, nalazi na uzvišici sa koje je veoma

pregledan čitav teren do Dvora (7 km vazdušne linije). Kako se niko nije nadao skorom napadu, samo je 2. bataljon, kao najistureniji, dobio zadatak od Štaba brigade da se obezbjedi prema Dvoru, dok su ostali bataljoni samostalno određivali svoja slabija obezbjeđenja, računajući na istureni 2. bataljon i sigurni da je u toj situaciji nepotrebno da oni upućuju patrole dublje prema neprijatelju. Ostaće nejasno kako je neprijatelj otkrio dolazak brigade, ili samo 2. bataljona u Vrpolje. Najverovatnije je da je neki od inače male grupe četnika bio u Vrpolju ili Javornju kada su konačari došli, pa je saznao da u selo stiže bataljon, a kao bivši partizan mogao je znati i to kako se bataljon raspoređuje na konaku.²⁵ Samo time se može objasniti vještina manevra i izbor vremena napada neprijateljevih snaga iz Dvora.

Do tada neprijatelj nikada noću nije pravio tako dubok ispad kao te noći, kada je sa dvije kolone krenuo da opkoli i uništi naš 2. bataljon. Sigurno je da im je vodič bio neko ko dobro poznaje teren i raspored bataljona u Vrpolju. Glavna neprijateljeva kolona došla je cestom Dvor — Zirovac i od Gribišića brda skrenula desno — da istočnim dijelom Gaga tako zaobiđe i odsječe bataljon u Vrpolju da se ne može izvući. Druga kolona je došla preko Javornja u Glavičane — s namjerom da bataljon napadne u Vrpolju sa istočne strane, a dijelom s juga izbjije na vijenac iznad Glavičana i spriječi bataljonu izvlačenje prema Goričkoj. O tome da je neprijatelj znao raspored bataljona svjedoči i činjenica da je našu isturenu četu u Čorama obišao i napad usmerio na glavninu bataljona u Vrpolju. I samozahvaljujući tome što je patrola u Javornju, primjetivši kolonu u noći, otvorila vatru na nju, bataljon je stigao da se probudi i pruži otpor. Kolona koja je s juga zaobišla bataljon žureći da ga napadne sa zapada, nije uspjela da se neopaženo razvije pa je i ona požurila ka Vrpolju, otvarajući vatru prije predviđenog vremena. Sada je Štabu bataljona bilo jasno da je bataljon opkoljen. U takvoj situaciji hrabri komandant bataljona Mirko Strineka naređuje da se glavnina bataljona odmah i organizovano izvlači pravcem Vrpolje—Gorička, vijencem iznad Glavičana, dok četi u Čoramama, po kuriru, naređuje da se izvlači odmah za njima, i to istim pravcem. Na taj način su prvi dijelovi bataljona na vrijeme izbili na vijenac iznad Glavičana, odbili juriše prvih neprijateljevih dijelova i, uz pomoć pristigle glavnine, zadržali Rudlišće (k. 282), stvarajući uslove za nastavljanje izvlačenja.

²⁵ Poslije četničkog puča izvedenog u avgustu 1943. godine u 2. bataljonu NOP odreda Banije, desetak boraca, inače poznatih po nedisciplini i sklonosti piću, pobeglo je u Dvor; najvjerojatnije je da su oni poslužili Nijemcima i kao doušnici i kao vodiči u tom napadu.

U oboruču se našla 3. četa koja se povlačila iz Cora. U proboju, na čelu svoje čete, poginuo je njen komandir Milan Durić, poslije čega je među borcima nastala izvjesna pometnja, ali je situaciju spasao komesar čete Trivanović Pero. On je oko sebe okupio grupu najbližih boraca i, jurišajući na njihovom čelu, ponovo poveo četu u proboj. Tako je i ta četa uspjela da se probije za bataljonom. Izvučeni bataljon se sredio, vratio se na položaje i spriječio dalje nastupanje neprijatelja.

Treći bataljon, razmješten u Udetinu, nije se snašao u mruku, nije dobro ocijenio situaciju i shvatio nužnost da pomogne 2. bataljonu, već se povukao prema Goričkoj. On će tek u toku dana pojačati napad na desni bok neprijatelja i, zajedno sa 2. bataljonom, ugroziti neprijatelja sa te strane i prisiliti ga da se, pod frontalnim pritiskom 1. i 4. bataljona, oko 10,00 časova 4. aprila povlači. A neprijatelj je sa povlačenjem počeo kada je sa Vrpoljske kose zbačen u javoransku dolinu. Povlačio se u panici, ostavljajući sve što je opljačkao (kola natovarena robom, ovce, goveda i konje), bacajući rančeve, torbice, opasaće, oružje.

Naši gubici u toj borbi bili su 3 poginula i 15 ranjenih, a gubici neprijatelja — 2 zarobljena, 25 poginulih i 60 ranjenih.

U analizi ove borbe je ukazano da je propust štaba brigade u tome što 4. bataljonu, koji je prvi put boravio na tom terenu, nije naredio da na Grubišića brdo isturi predstražu, ili da ga kontroliše patrolama, a 3. bataljon raspoređen u Udetinu, propustio je da se obezbijedi u rejonu Glavičana. Ti propusti mogli su biti tragični za 2. bataljon. Sto se to nije dogodilo moglo se zahvaliti brzom reagovanju komandanta 2. bataljona Mirka Strineke i dobrom držanju cijelog komandnog kadra tog bataljona, kao i izvjesnom nesnalaženju neprijateljevih jedinica u toku noći, jer su se one, upadom u selo, zadržale oko kuća otvarajući nasumce zaglušujuću vatru umjesto da su brzo prodrali prema raskrsnici u selu, čime bi bar 3. četu odsjekli i spriječili je da se izvlači za bataljonom.

Poslije te borbe brigada se nekoliko dana odmarala i, ujedno, ispitivala situaciju u Pounju — od Dvora do Divuše, gdje su bile manje neprijateljeve posade, koje je namjeravala da napadne. Međutim, do napada nije došlo, jer je od Štaba divizije stiglo naređenje da se brigada prebaci na bosansku među, u širi rejon sela Kotarana, gdje će dobiti daljnja uputstva.

Zapovijest štaba 7. divizije primili smo 8. aprila u Kotaranima. Iz nje smo saznali za napad na Cazin. Naša brigada je u okviru borbenog poretka za napad imala zadatak da, sa 3. brigadom naše divizije, obezbijedi snage koje napadaju Cazin. Naše dvije brigade su trebale da zatvaraju pravce Otoka—Cazin i

Bosanska Krupa—Cazin, dok su 1. i 2. brigada ostale na Baniji. U zapovijesti je precizirano da naša brigada sa dva bataljona zaposjeda prvu liniju, Veliku Gomilu, a sa ostala dva bataljona drugu liniju, rejon sela Stijene. Desno je bila 3. brigada 8. divizije, a lijevo 3. brigada naše divizije.

Napad na Cazin je počeo 9. aprila u 23,00 časa i trajao sve do 11. aprila u 8,00 časova, kada su se neprijateljeve snage od Bihaća, ojačane tenkovima, probile preko Ostrošca u Cazin, odbacivši 3. brigadu 8. divizije i dijelove 2. brigade Unske operativne grupe.

Neuspjeh u napadu na Gore

U takvoj situaciji odustalo se od daljeg napada na Cazin, ali su snage naše divizije ostale još nekoliko dana na ovom terenu, rušeći prugu između Otoke i Ostrošca, da bi se potom, 18. aprila, povukle na Baniju. U toku marša preko dvorskog kotara ponovo je 21. aprila, napadana Divuša, ali bez uspjeha, dok su 3. i 4. brigada bile na obezbjeđenju od Kostajnice i Dvora. Toga i u dva naredna dana 1. brigada je vodila borbe oko Petrinje.

Neprijatelj je uspio da zauzme Gore, Bačugu i Grabovac, pa su se zbog takve situacije oko Petrinje snage 7. divizije sa terena dvorskog kotara prebacile ka petrinjskom kraju i noću 25/26. aprila napale Gore. Prije toga, 23. aprila, neprijatelj je, odbacivši naše snage sa položaja Zupić–Kosinjak, zauzeo Gore i pokušao da prodre prema Glini, ali je kod Glinskog Novog Sela zaustavljen i odbačen prema Gorama. Zaposjevši Gore, Sibić, Strašnik, Sestanj, Zupić i Kosinjak, on se na tim položajima i utvrdio. Posadu Gora je činila 2. bojna Ustaškog krajiškog zdruga.²⁶

Glavni napad na Gore izvodila je 4. brigada, uz pomoć dva bataljona 1. brigade. Četvrta brigada je napadala u zahvatu ceste Glina — Gore, a bataljoni 1. brigade sa sjevera, sa zadatkom da likvidiraju neprijateljevo obezbjeđenje na Sestanju, a zatim sadejstvujući sa 4. brigadom u napadu pravcem Sestanj—centar Gore. Ostala dva bataljona 1. brigade imala su zadatak da likvidiraju neprijateljevo obezbjeđenje na Zupiću i obezbijede napad na Gore od intervencije iz Petrinje. Treća brigada naše divizije je napadala obezbjedenja južno od ceste Gore—Petrinja, u Sibiću, Strašniku i na Kosinjaku, sa zadatkom da izbjije na Kosinjak i cestu Gore—Petrinja i obezbijedi napad na Gore od intervencije iz Petrinje. Druga brigada je, pak,

²⁶ Zbornik, V/26, str. 633 (fusnota br. 4).

zatvarala pravce od Petrinje prema Bačugi, i to od Utinje do Tješnjaka, kako neprijatelj ne bi, zaobilaznim pravcem preko Bačuge i Luščana, izbio u pozadinu naših snaga.

Zbog jake kiše i pomrčine naše jedinice nisu stigle da na vrijeme posjednu polazne položaje te je napad počeo tri sata kasnije nego što je bilo zakazano, tj. u 2,00 časa 26. aprila. Četvrta brigada je, poznavajući položaje iz ranijeg napada, vrlo brzo zauzela zaselak Marinoviće i prodrla u centar Gora, sve do crkve i popova stana, gdje je i ranije bilo težište neprijateljeve odbrane.

Prodor je zbulio neprijatelja i s početka su postojali svi uslovi da se on likvidira. Međutim, 1. i 3. brigada, uslijed začasnjenja s početkom napada, nisu izvršile zadatke u potpunosti, jer je neprijateljeva posada iz Petrinje brzo reagovala i prije izbijanja brigada na cestu Petrinja—Gore dijelom snaga prešla u Gore a glavnim snagama odbacila napadače od ceste. Tako je 4. brigada moralu odustati od likvidiranja neprijatelja sabijenog u centru Gora. Ona se povukla u Marinoviće, da sačeka razvoj situacije, ali joj je Štab divizije, kada je neprijatelj na pravcu 1. brigade izbio na Sestanj i počeo da se spušta prema Gorama, naredio da se povlači prema Graberju.

U izvještaju štaba 7. divizije, upućenom 28. aprila štabu 4. korpusa, stoji: »Važni momenti u ovoj akciji bili su upadanje jednog bataljona 4. brigade u selo Gore. Dezorganizacija odbrane na tom pravcu i kretanje i ubijanje ustaša u samom selu. Računa se da je postojala mogućnost potpunog uništenja neprijatelja u Gorama, samo da nije dobio pojačanje iz Petrinje, a pojačanja su prodrla zato što 1. i 3. brigada nisu uspjеле da izbjiju na svoje određene položaje i zatvore pravac prema Petrinji.

Istog dana oko 11,00 časova neprijatelj iz Gora je pokušao da vrši dalji prodor preko Graberja, ali ga je 4. brigada, poslije dvočasovne borbe, odbacila u Gore.

Prema našim podacima neprijateljevi gubici bili su: 45 poginulih, 25 ranjenih, 6 ustaša zarobljenih; zaplijenjeni puškomitrailjer, 20 karabina, 1400 metaka, 16 pari odijela, 10 opasača i 11 bombi.²⁷

²⁷ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva glavnog stožera domobranstva o napadu naših jedinica na Gore piše: »Prigodom napadaja partizana (oko 200) na Goru (8 km j. z. od Petrinje) u noći 25/26. IV, hrabra posada, koja je s pristiglim pojačanjem odbila partizane, imala je 25 poginulih ustaša«.

O istom napadu u bojnoj realizaciji Prvog zbornog područja zapisano je: »Ustaška posada u Gori pomoću kozačkih odjela spašena od zarobljavanja. Naši gubici: 15 mrtvih, 3 ranjena, 20 zarobljena« (vidi Zbornik, V/26, dok. br. 178 i 179. i dok br. 4/1—8 k. 58 (Arhiv VII)).

Naši gubici: 18 ranjenih i 4 poginula.

U ovoj borbi naročito se istakao 2. bataljon 4. brigade, koji je upao u neprijateljeve rovove, dezorganizovao odbranu i natio neprijatelju osjetne gubitke. Naročito su se istakli u borbi komandir 3. čete, zamjenik komesara Vujičić Milan, Zec Božo, Zlonoga Jovan i Kaurić Stevo.²⁸

Sve do sredine maja 1944. snage 7. divizije su držale položaje prema Petrinji i rušile prugu od Bosanske Krupe do Otoke i od Kostajnice do Sunje. Neprijatelj se za to vrijeme povukao iz Gora i više puta pravio ispade iz Petrinje, Kostajnice i Sunje i, poslije kraćih okršaja, vrćao se u svoje garnizone. Tako je i 19. maja prodro u Gore, ali se, krajem dana, vratio u Petrinju.

U vrtlogu operacije »Sah«

Zbog predviđanja širih ofanzivnih dejstava neprijatelja na Baniju, Kordun i Cazinsku krajinu 4. korpus NOVJ je pregrupisao svoje snage i orijentisao ih prema Karlovcu, Ogulinu i Plaškom, Bihaću, Petrinji i Dvoru.²⁹ U takvom borbenom rasporedu 4. brigada je orijentisana prema Petrinji.

Operacija njemačkih i ustaško-domobranskih snaga na Baniju, Kordun i Cazinsku krajinu počela je 22. maja i poznata je pod nazivom »Sah«. Napad je počeo uoči izvođenja njemačke operacije »Konjićev skok«, tj. desanta na Drvar. Cilj neprijatelja je bio da veže naše snage i obmane ih o pravcu glavnog udara njemačkih snaga koji je izvodio na Drvar.

Neprijatelj je u operaciju »Sah« krenuo iz svih navedenih pravaca, a glavne borbe su vođene oko Vojnića, zatim Vrginmosta i, na kraju, oko Kamenskog mosta i Katinovca, gdje su neprijateljeve snage opkoljene i dovedene do likvidacije, ali im je uto iz Petrinje upućena pomoć i ona ih je izvukla iz bezizlazne situacije.

U toku neprijateljeve operacije »Sah« 4. brigada je vodila teške borbe oko Petrinje, odbijajući neprijateljeve ispade koji su, vjerovatno, imali za cilj da vežu za sebe naše snage i tako olakšaju položaj svojim ofanzivnim snagama na Kordunu. Kad su neprijateljeve snage na Kordunu, pak, došle u kritičnu situaciju, od Petrinje su 26. i 30. maja upućivana pojačanja da ih deblokiraju.

Neprijateljske snage jačine oko 1.000 vojnika od Sunje i Kostajnice potisle su bataljon NOP odreda Banije i, preko Jo-

²⁸ Zbornik, V/27, str. 20.

²⁹ Zbornik, V/27, str. 504.

šavice, spustile se u Kraljevčane i Jabukovac, gdje su ih zadržale snage naše 4. brigade. Borbe su vođene tri dana (24., 25. i 26. maja). Bataljoni 4. brigade držali su položaje: na Glavici i Vaganima, na Lazarevu brdu u Trmušnjaku, a 3. bataljon NO PO Banije na Metli.

U toku 24. maja neprijatelj je stalno napadao Glavicu i Lazarevo brdo. Tu su se smjenjivali protivnapadi i borba prsa u prsa. Kasno po podne neprijatelj je, napokon, zauzeo Glavicu i Lazarevo brdo, ali kada je mislio da je ovladao tim položajima i počeo se utvrđivati na njima — naši bataljoni su samoinicijativno izvršili protivnapad kako bi povratili izgubljene položaje. Uz vješt organizovanu i efikasnu vatrenu podršku oni su, u naletu, odbacili neprijatelja sve do Kraljevčana. Zbog tog neuspjeha neprijatelj je u toku noći vjerovatno tražio pomoć iz Petrinje, pa je 25. maja ujutro jedan konjički divizion 1. kozačke divizije od Petrinje preko Bačuge izbio na bok našem bataljonus na Glavici. Bataljon se morao povući, pa je neprijatelj zauzeo Glavicu i povezao se sa snagama u Kraljevčanima, tako da je tu ostao cito dan. Neprijatelj je za 26. maj pripremao napad radi prodora prema Glini. U 5,00 časova 26. maja neprijatelj je produžio napad, probio se prema Grabovcu i, ne osvrćući se na dejstva s boka produžio preko Vlahovića za Glinu, a potom za Topusko — radi izvlačenja iz obruča svojih snaga u Katinovcu.

U toku šestoke borbe vođene 25. maja gledali smo kako neprijateljevi avioni prelijeću iznad naših položaja i vuku jedrilice, nekud prema Grmeču. Nismo ni slutili da su to snage koje su izvele desant na Drvar, a neki su čak govorili da je otvoren novi, drugi front, pa Nijemci žure da se brane.

Prodorom neprijatelja prema Glini i Katinovcu 4. brigada se ponovo vratila na položaje oko Gora.

U Čemernici su naše snage (2. i 3. brigada 7. divizije, Omladinska brigada »Joža Vlahović« i 2. brigada 8. divizije) opkolile 29. maja dijelove njemačke 1. kozačke divizije. Pošto se neprijatelj našao u veoma teškom položaju, njemu opet iz Petrinje stiže pomoć.

Naša 4. brigada je kod Gora, na položajima Sestanj, Marinovići, Crkovička i Biljeg, sačekala neprijateljsku kolonu ojačanu sa 4 tenka koja je iz Petrinje trebalo da se probije do svojih opkoljenih snaga u Čemernici. Neprijatelj je na vrijeme otkriven i brigada ga je spremno dočekala u 7,00 sati. Naš 3. bataljon je u Marinovićima prihvatio borbu sa tenkovima, ali naša protivtenkovska puška im nije mogla ništa — pogodala je tenkove, ali ih nije oštetila. Borba se vodila dosta dugo, ali je 3. bataljon morao odstupiti i povući se prema Graberju, a ne-

prijateljska kolona je produžila za Glinu i Čemernicu, gdje je deblokirala opkoljene snage i onda su se, preko Gline, svi povukli u Petrinju.

U borbi kod Marinovića hrabro je poginuo komesar 3. bataljona odbijajući neprijateljske tenkove. U izvještaju štaba 7. divizije povodom njegove pogibije stoji. »Umješnim rukovođenjem jedinicama i ličnom hrabrošću istakao se komesar 3. bataljona drug Mišo Dragišić.«

Napad na Komarevo

Zbog neprijateljske ofanzive izvođene protiv glavnine naše vojske u zapadnoj Bosni, i u nastojanju da se ta ofanziva razbije i olakša situacija jedinicama koje su se na toj prostoriji borile, Vrhovni komandant NOVJ naredio je svim jedinicama da pređu u opštu ofanzivu na neprijateljska uporišta i komunikacije. U tom cilju štab 7. divizije nije čekao da se jedinice, poslije tek minule operacije »Šah«, srede, popune i odmore, već je tražio gdje da udare po neprijatelju. Izbor je pao na posadu u Komarevu, koja je svojim položajem i snagom ometala napade na prugu Sisak—Sunja.

Štab divizije je brižljivo vršio pripreme, držeći svoje jedinice daleko od Komareva radi postizanja iznenađenja, radi čega se odustalo i od uobičajene artiljerijske pripreme. Zapovijest za napad izdata je 5. juna, a napad predviđen za sutradan u 23.00 časa.

Naša brigada se u toku 5. juna prebacila sa položaja između Gline i Petrinje u rejon Dejanovići—Gornja Mlinoga. To su učinile i ostale jedinice kako bi posjele određene rejone. Za napad na Komarevo određeni su 3. i 4. brigada 7. divizije i dva bataljona Omladinske brigade »Joža Vlahović«. Napadačev borbeni poredak je prema Sunji i Kostajnici trebalo da obezbijedi 1. brigada, a prema Petrinji i Sisku 2. brigada i dva bataljona Omladinske brigade.

Naša brigada je, u okviru borbenog poretku, napadala sa zapada, sa istoka od k. 132 3. brigada, a Omladinska brigada sa sjevera, u pravcu crkve u selu gdje je bilo težište neprijateljeve odbrane.

Na temelju dobivene zapovijesti, Štab 4. brigade je donio odluku: izvršiti napad imajući 1., 2. i 3. bataljon u prvoj liniji, a 4. bataljon u rezervi. Drugi bataljon je bio na glavnom pravcu od okuke rijeke Blinje prema tt 146 (crkva u centru); 3. bataljon je napadao lijevo od njega, prema centru zapadnog dijela sela; 1. bataljon je trebalo da prodire duž druma Novo Selo —

Komarevo, obuhvatajući sa sjevera zapadni dio Komareva; 4. bataljon je nastupao iza 2. i 3. bataljona spreman da uđe u borbu prema ukazanoj potrebi.

Brigade su još za dana (oko 18,00 časova), izbjegavajući naseljena mjesta a koristeći se pošumljenim terenom, krenule prema Komarevu. Omladinska i 4. brigada su istim pravcem, preko Starog gaja i Mađarske kose, neopaženo izbile na položaje označene u zapovijesti. Treća i 4. brigada stigle su na vrijeme i da izbiju na polazne položaje i da napadnu, dok je Omladinska brigada, u obilazenu oko Komareva da bi ga napala sa sjevera, zakasnila sa napadom 45 minuta.

Napad 3. i 4. brigade je bio vrlo snažan i energičan. Prvi i 3. bataljon naše brigade, uspjeli su da na svojim pravcima odmah upadnu u selo. Teže je, međutim, bilo na pravcu 2. bataljona koji je u prvom naletu, još ispred sela, zauzeo rovove i bunkere, ali je u jurišu prema težištu neprijateljeve odbrane (crkva) bio zadržan. Slično je bilo i kod 3. brigade; ona je sa dva bataljona takođe upala u istočni dio sela, ali njen 3. bataljon, napadajući prema Donjem Komarevu, ne samo da nije uspio već je čak i odbačen. Borba u zapadnom i istočnom dijelu sela vođena je od kuće do kuće, približavajući se crkvi, zbog čega neprijatelj, pod jakim pritiskom 3. i 4. brigade, napušta jednu po jednu kuću i povlači se prema crkvi i zidanim kućama oko nje, pripremljenim za odbranu. Baš u to vrijeme izvlačenja neprijateljskih snaga prema crkvi uslijedio je napad Omladinske brigade, koji neprijatelj svakako nije očekivao, jer je, zbog zakašnjenja te brigade s napadom, bio uvjeren da mu je sjeverna strana bezbjedna. Zahvaljujući toj okolnosti Omladinska brigada je, upadom u centar sela, nanijela neprijatelju velike gubitke, naročito oko crkve. Međutim, neprijatelj se sredio na težištu odbrane i zadržao naš napad, pa smo morali da sredimo naše jedinice i, u 2,00 časa 7. juna, otpočeli ponovni napad, ubacujući u borbu i 4. bataljon.

Poslije dvočasovne borbe štab divizije nam je naredio da slabijim snagama držimo u okruženju neprijatelja, a sa ostatim snagama organizujemo evakuaciju plijena, da bismo potom povukli sve snage.

U našem ponovnom napadu poginuo je komandant 2. bataljona poručnik Strineka Mirko, vrlo hrabar i omiljen rukovodilac. Godinu dana je vodio bataljon koji je za to vrijeme izraštao u najbolji bataljon u brigadi. U borbi se uvjek nalazio tamo gdje je bilo najteže, često i sa bombašima. I ovoga puta, kada mu je desno krilo bataljona nešto zastalo pred neprijateljevim položajima oko crkve, Mirko je htio da sam, na licu mesta izvidi kakva je situacija i zbog čega su borci i zastali. Pri-

premajući zaledlo krilo za novi juriš i hrabreći borce, jurišao je u streljačkom stroju i pozivao Čerkeze na predaju. Upravo dok je pregovarao sa Čerkezima, pokosio ga je mitraljeski rafal.

Neprijatelj je, pretrpivši u toj borbi velike gubitke u ljudstvu i materijalu, napustio Komarevo. On je priznao u izvještaju da su mu gubici u toj borbi bili: 19 poginulih i 30 ranjenih, 135 nestalih; 44 konja ubijena i 7 ranjeno, a izgubljen, osim ostalog, i teški minobacač.³⁰

Gubici naše divizije u toj borbi bili su: 21 poginuo i 96 ranjenih. Utrošeno je mnogo municije, a zaplijenjeno: teški bacac sa 20 mina, »šarac«, puškomitraljez, 27 karabina, 24.450 metaka, 4 šmajsera, 25 bombi, 170 pari novog i polovnog odijela, 46 pari cipela i čizama, 148 čebadi, 30 pari rublja, 9 poljskih telefona, 2 telefonske centrale, 7 km telefonskog kabla, radio-aparat, kovački alat za radionicu, motocikl, 4 pisaće mašine, kola sanitetskog materijala, 122 konja (većinom sa sedlima) i 4 kola. Zapaljena je zgrada u blizini crkve puna municije i druge ratne opreme, na što smo se odlučili kada smo vidjeli da se taj materijal ne može evakuisati.

Razbijanje »zelenog kadra«

Nekoliko dana poslije te akcije brigada je dobila novi zadatak. Na traženje 4. korpusa 7. divizija je trebalo da uputi svoje dvije brigade na Kordun — jednu prema Karlovcu, a drugu između Slunja i Bihaća, budući da je 8. divizija sa Korduna bila prešla u Pokuplje i na Žumberak. S tim u vezi odlučeno je da se 3. brigada uouti prema Karlovcu, u rejon Vukmanić—Trebinja, a 4. brigada u rejon Tržac—Sturlić—Slunj.

Brigada je dobila zadatak da čisti teren od »zelenog kadra« i spriječi stalne ispade ustaša rodom iz slunjskog kraja koji su, krećući iz Bihaća prema Slunju, vršile teror, špijunirale i ubijale rukovodioce NOP-a na terenu. Taj zadatak brigade je, krstareći desetak dana po tom terenu, uspješno izvršila, tako da je »zelenog kadra« nestalo, a ispadni ustaša prestali.

Da bi se protjerao neprijatelj sa komunikacije Prijeboj—Rakovica i uspostavila veza između slobodne teritorije Korduna i Like, naša 4. brigada je 4. jula napala Vaganac, a 1. brigada 35. divizije Ličko Petrovo Selo, dva naselja koja su jedno od drugog udaljena 2–3 km. Oba napada su počela u jedan čas

³⁰ Arhiv VII, dok. br. 6/1—14, k. 58.

poslije ponoći, a u jednom i drugom neprijateljevom garnizonu posade su bile iz sastava 3. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (oko 500 u Vagancu i oko 300 u Ličkom Petrovom Selu).

Napad na Vaganac dobro se odvijao; zauzeto je cijelo selo osim dijela oko crkve i škole, pa se brigada u zoru povukla i razmjestila u selima Bugaru i Sadilovcu. Istog dana oko 15,00 časova neprijatelj je iz Vaganca, dobivši pojačanje iz Bihaća i Ličkog Petrovog Sela, krenuo u dvije kolone prema našim položajima u Sadilovcu; prešao je Koranu i razvio se za borbu. Poslije višečasovne borbe, pošto su pristigle i ostale snage brigade i udarile u njegov otkriveni desni bok, neprijatelj se povukao u Vaganac. Riječ je bila o tome da je 1. brigada 35. divizije uspjela da zauzme Ličko Petrovo Selo, pri čemu su se neprijateljeve snage povukle prema Izačiću. Tamo im je iz Bihaća stiglo pojačanje u čijem sastavu su bila i 2 tenka. Međutim, neprijatelj je odustao od napada na Ličko Petrovo Selo, a poslije podne je, sa snagama iz Vaganca, pokušao da napadne našu brigadu, težeći da se probije za Drežnik. Kako mu ni to nije uspjelo, on se zadržao u Vagancu, a Ličko Petrovo Selo za izvjesno vrijeme napustio.

Glavni štab NOV Hrvatske je 13. jula, radio-depešom, stavio našu brigadu na raspolaganje 11. korpusu s ovlašćenjem da je upotrijebi za otvaranje komunikacije Lika—Kordun.³¹ Stab 11. korpusa je odmah naredio da brigada pročisti komunikacije Korenica—Prijedor—Poljanak i Ličko Petrovo Selo—Prijedor—Plitvički Leskovac, pa i teren u neposrednoj okolini, a zatim da te komunikacije osigura.

Brigada se 16. jula, s položaja Drežnik—Kršlja, neopaženo prebacila preko Plitvičkih jezera prema Prijedoru. Na samom izlazu iz sela Jezerca, prema Prijedoru, iznenadno smo naišli na neprijateljeve vojnike koji su bezbrižno ležali na suncu. Raspalili smo po njima i, tako reći iz trka, upali u Prijedor. Pred našim iznenadnim napadom neprijatelj nije uspio da organizuje odbranu već se naglo povukao — dijelom prema Plješevici, u planinu, a dijelom prema Ličkom Petrovom Selu, cestom, ostavivši za sobom dosta materijala i municije. Mi smo bez gubitaka izvršili važan zadatak — protjerali neprijatelja sa važne raskrsnice i zaposjeli je. Istina, neprijatelj je narednog dana, ojačan snagama iz Bihaća, uspio da povrati Prijedor i odbaci od njega snage naše brigade, ali je ubrzo poslije toga uslijedio napad 2. brigade 35. divizije preko Javornika na Prijedor. Neprijatelj nije izdržao pritisak dviju brigada i u toku

³⁴ Zbornik, V/33, str. 151.

noći i 18. jula po danu povukao se, uz gubitke, prema Ličkom Petrovom Selu i Bihaću. Prijeko je oslobođen i u njemu je ostala 2. brigada 35. divizije, a mi smo povućeni na liniju Drenik—Rakovica. Sa tih položaja smo čistili teren prema Saborškom i Plaškom od neprijateljskih špijuna i diverzanata, od četnika i »zelenog kadra«. Povratkom 8. divizije sa Zumberka, naša 4. brigada se vratila na Baniju.

»Četvrtu blindirana« u Moslavini i Podravini

Poslije povratka sa Korduna i Like, 3. i 4. brigada naše divizije počele su da se pripremaju za odlazak preko Save — u Moslavinu i Podravinu.

Do ljeta 1944. godine ljudske rezerve na Baniji bile su skoro iscrpljene, pa je boravak 7. divizije (3. i 4. brigade) u Moslavini i Podravini dobro došao i stoga jer je тамо, i pored osjetnih gubitaka, povećala svoje brojno stanje. To se vidi iz uporednih podataka brojnog stanja i nacionalnog sastava brigada prije polaska i poslije povratka. Prije polaska štab 7. udarne divizije dostavio je GS NOV i PO Hrvatske izveštaj o brojnom stanju i nacionalnom sastavu sa stanjem krajem jula 1944. godine. Iz njega se vidi da je 3. brigada imala 872 Srbina i 38 Hrvata, a 4. brigada 781 Srbina i 294 Hrvata.* U izveštaju nisu dati podaci o pripadnicima drugih naroda, ali je poznato da se u brigadama 7. divizije borilo dosta Muslimana, Rusa, Jevreja, Italijana i dr.

Međutim, poslije povratka sa stanjem 24. novembra 1944. godine 3. brigada je imala 888 Srba i 311 Hrvata, a 4. brigada 670 Srba i 542 Hrvata.**

Pripreme su bile sveobuhvatne i veoma intenzivne, jer je i put koji je predstojao bio nepoznat. Zbog toga su prvi put do tada do detalja razrađivana pitanja: utvrđivanje, ukopavanje i maskiranje, način dejstva u ravnici, vođenje upornije odbrane, organizovanje napada na naseljena mjesta, borba protiv tenkova, itd. Trebalo je naše borce i starješine pripremiti i fizički i psihički kako bi se brzo snašli na novom terenu, u novim krajevima i u novim uslovima za dejstvo. Posebna pažnja oosvećena je političkoj pripremi ljudstva. U dosadašnjim dejstvima naše brigade na Baniji i Kordunu, u Krajini i Lici starješine i borci su se veoma rijetko ukopavali. Otuda

* Zbornik, tom V knjiga 29 str. 608 i 609.

** Izveštaj štaba 7. NOU divizije od 24. 11. 1944. broj 607 — štabu 4. NOU korpusa.

i sve naše pripreme u vezi s tim prije odlaska sa Banije (nošenje ašova, pijuka i sjekirica), čak i uz sva nastojanja starješina, nisu ozbiljno shvaćene — sve dok nije zatrebalo u Moslavini i Podravini. A cilj tog prelaska 3. i 4. brigade naše divizije bio je, kako stoji u dokumentu GŠ NOPO Hrvatske, da pojačaju i pomognu »nedovoljne snage X korpusa«.

Naša kolona je krenula 13. avgusta iz rejona Blinje—Bijelnik—Gradusa, prešle preko Save i Lonje 14/15, a narednog dana i noći preko puta i pruge Zagreb—Beograd kod Gračanice i taj naporan marš završila na južnim padinama Moslavacke gore. Četvrta brigada se razmjestila u selima Mikleuški i Srpskom Selištu. Organizacija prelaska preko Save i Lonje bila je dosta slaba; preko Save se prelazilo cio dan, pri čemu se 7 konja utopilo. U momentu prelaska preko pruge naišao je oklopni voz i pocijepao kolonu, tako da se prelazilo pod borbom u kojoj smo imali 9 ranjenih.

Već drugog dana dvije brigade 7. divizije dobivaju od štaba 6. korpusa zadatak da kontrolišu liniju: Popovac—Kostanjevac—Trnovitica—Dražica i spriječe eventualno nadiranje neprijatelja od Bjelovara prema Hercegovcu. S tim u vezi štab korpusa je napomenuo: »...iako je Vaš zadatak, kao što se vidi iz priložene zapovijesti, sporedne naravi, treba da uložite maksimum napora i vještine da ga uspješno izvršite, što će reći: zadržati neprijatelja što duže na određenoj liniji, odnosno prisiliti ga na što većoj udaljenosti od napadnutog uporišta na razvijanje (borba za dobitak u vremenu), ili, ako već neprijatelj dopre do glavnih položaja otpora naših linija (zasjede), da ga napadnete koncentričnim snagama na određenom najpodesnijem sektoru sa ciljem opkoljavanja i uništavanja«.³²

Radi izvršenja tog zadatka štab 7. divizije odlučuje da posjedne položaje desetak kilometara zapadnije od date linije i, odbranom po dubini, obezbijedi njegovo izvršenje. Naša brigada je zatvarala pravac Bjelovar—Šimljanica—Hercegovac, a 3. brigada pravac Čazma—Samarica—Garešnica. Četvrta brigada se, na položajima Kozje brdo (k. 182) — Sv. Jakob—Rastovac (k. 170) — Smiljanski lug, dobro ukopala. Front odbrane brigade bio je dosta širok (8—9 km), pa smo ga posjeli po otpornim tačkama, sa većim neposjednutim međuprostorima. Takvo grupisanje snaga u toku borbe se pokazalo kao vrlo dobro rješenje. U prvom ešelonu su bila tri bataljona, a u drugom jedan. Drugi bataljon je bio iznad potoka Šimljanice, u selu Šimljanici i Simljaničkom lugu; 3. bataljon na Rastovcu (k. 170); 4. bataljon na desnom krilu, iznad sela Raškov-

³⁴ Zbornik, V/33, str. 151.

ca, na položajima Sv. Jakobu i Kozjem brdu (k. 182); 1. bataljon je, pak, bio u drugom ešelonu. Prateća četa i baterija topova dijelom su se nalazile pod komandom štaba brigade, a dijelom pridate 2. i 3. bataljonu na težištu odbrane i postavljene tako da bočno tuku cestu. Minobacači su postavljeni na ivici šume, iznad sela Simljanice. Cesta je minirana jer su očekivani tenkovi. Na Srednjem brdu ispred naših položaja, isturen je borbeno obezbjedenje. Sve je bilo dobro ukopano i maskirano; ašov, pijuk i druga inžinjerijska sredstva prvi put smo obilato upotrebljavali, pod parolom »više znoja, manje krvi«. Položaji su uglavnom uređeni u toku 19. avgusta, a nešto i u toku noći, u rekordnom vremenu.

Oko 6,00 časova 20. avgusta naše patrole su opazile neprijateljske kolone kako izlaze iz Ivanske. To su bile prethodnice 6. kozačkog puka ojačanog tenkovima i artiljerijom. Našim bataljonima je naređeno da položaje ne otkrivaju već da neprijatelja puste što bliže, da u početku ne dejstvuju topovima i minobacačima kako bismo neprijatelja obmanuli o jačini naših snaga. Neprijatelj je ubrzo otkrio naše borbeno obezbijedjenje na Srednjem brdu i prema njemu razvio jače snage, potom ga zbacio sa tih položaja i krenuo cestom za Simljanicu, uz slabija bočna osiguranja sa obje strane ceste.

Gledajući neprijateljsku kolonu kako se približava našim položajima ne šireći se, shvatili smo da se ne namjerava udaljiti od ceste i gubiti vrijeme, kako bi što prije prodrla u pomoć posadi u Hercegovcu. Što se neprijatelj dublje spuštao u dolinu Simljanice, više se isticao dominantan položaj naših jedinica, što je ulivalo sigurnost jedinicama brigade i jačalo njihovu odlučnost da ne dozvole prodor neprijatelju.

Do prvih većih okršaja na prednjem kraju naše odbrane došlo je odmah poslije 7,00 časova. Neprijatelj je više puta pokušavao da odbaci naše snage i produži nastupanje, svaki put pojačavajući svoje redove, ali u tome nije uspijevao i svaki put je odbačen uz osjetne gubitke, tučen našom gustom i efikasnog puščanom i mitraljeskom vatrom, dok su naši minobacači i topovi još čutali. Na to se neprijatelj povukao i razvio sve svoje snage za napad, uvjeren da od brzog nastupanja cestom nema ništa. Počeo je novi napad, ovog puta iza šume na Srednjem brdu, svega 2–3 km od nas. Na naše položaje sručila se zaglušujuća artiljerijska vatra, a već se, između eksplozija, čula i buka tenkova. Artiljerija je tukla po težištu naše odbrane, naročito po položajima jedinica raspoređenih uz cestu. U takvoj situaciji neprijatelj je krenuo u napad svim snagama, podržan artiljerijom i tenkovima. Naši topovi su još čutali, ali smo minobacače već aktivirali. Neprijatelj je tenkove uveo ce-

stom, prvi tenk je naišao na minsko polje i, oštećen, ostao. Tada su počela da dejствуju i naša dva protivkolska topa. Tako smo odbili četiri juriša.

Oko 14,00 časova neprijatelj je uveo rezervu. Nastala je borba u kojoj su pojedini položaji po nekoliko puta gubljeni i vraćani, naročito položaji 2. i 3. bataljona. U borbu smo uveli i 1. bataljon, a u rezervi zadržali jednu četu. Sa 4. bataljonom na desnom krilu nismo imali vezu, a pravac je bio važan i moglo se desiti da nas neprijatelj preko položaja 4. bataljona zaobide. Zato smo načelnika štaba brigade Janka Zebića poslali prema 4. bataljonu da bi upoznao štab sa situacijom na težištu odbrane i uticao na bataljon da što upornije drži položaj.

Oko 15,00 časova borba je dostigla vrhunac. U selu Simljanci su na više mjesta buknule vatre, što je značilo da onamo gore kuće ili stogovi slame i sijena. Sat kasnije pojavila se neprijateljeva kolona od fronta 3. brigade prema našem lijevom boku. To su ustaše iz sastava dviju bojnih skupina, »Nališ« i PTS, hitale u pomoć »kozacima«. Za nas je time nastala kritična situacija. Međutim, štab divizije brzo je reagovao — poslao je bataljon 3. brigade sa Oštrog Zida u bok ustaškoj koloni, što je 4. brigadi omogućilo da pređe u protivnapad. Sada se neprijatelj našao na cesti zakrčenoj raznim vozilima, prekrivenoj ljudskim i konjskim leševima, pa je pretrpio velike gubitke. U naše ruke je u toj gužvi palo oko 20.000 metaka, 5 konja, više kola, automata, opreme i raznog drugog materijala. Dva tenka su oštećena. Zadatak je u potpunosti izvršen, jer neprijatelj ne samo što nije prodro već se vratio, i to uz velike gubitke. Cijeni se da je neprijatelj ispred 3. i 4 brigade tog dana imao više od 200 izbačenih iz stroja, prema oko 70 na našoj strani (u obje brigade), što govori da naš zadatak nije, kao što je predviđeno u zapovijesti štaba korpusa, bio, ili bar ispaо »sporedne naravi«. Pošto se u toj borbi uspješno nosila i sa neprijateljskim tenkovima, borci su 4. brigadu s ponosom zvali »blindirana«.³³

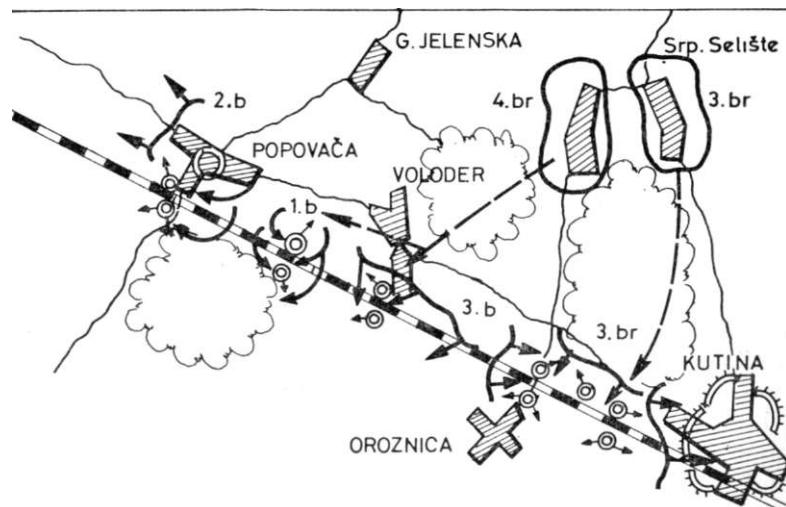
U toj borbi istakli su se mnogi borci i rukovodioci. Ipak, dvojica su ostala nezaboravna. Mitraljezac Pero Drobnjak, omiladinac iz Sočanice, koji je sa svojim mitraljezom nekoliko sati, ne mičući se sa položaja, tukao neprijatelja odbijajući njegove juriše, sve dok ga granata nije raznijela na položaju. Komesar čete Sundač Jovo, iz Javornja, iako teško ranjen iz neprijateljevog tenka, nije htio da napusti položaj.

³³ I sada, poslije tri decenije koje nas dijele od tih dramatičnih zbivanja, desi se da bivši borac, kad ga neko upita iz koje je ratne brigade, ponosno odgovori: »Iz četvrtne blindirane!«.

Po naređenju Štaba 6. korpusa povukli smo se prema Kovacići i Pisanici, a 26. avgusta smo se vratili na Moslavini, u selo Dišnik. Analizom borbe kod Simljanice došlo se do nedvosmislenog zaključka da smo izdržali samo zahvaljujući dobrom ukopavanju na položajima, pa smo se otad redovno ukopavali i po povratku na Baniju.

Oklopni voz leti u vazduh pred Popovačom

Sedma divizija zatim dobija zadatak da razruši prugu između Kutine i Popovače, uništi oklopni voz i likvidira posade i bunkere uz prugu. Radi toga su izvršene solidne pripreme, pri čemu su zadaci razrađeni. Prema zapovijesti Štaba divizije, 3. brigada je dobila zadatak da napadne odsjek pruge između Repušnice i Krivaja, obezbjeđujući se od Kutine, a 4. brigada odsjek od Krivaja do Popovače i uništi oklopni voz koji će naići iz Popovače. Izvršeno je detaljno izviđanje: stanica, bunkera i mina oko njih, oklopog voza i njegove dužine. Inžinjerska četa je, osim rušenja pruge, dobila zadatak da minira oklopni voz po čitavoj dužini, i to primjenom električnog paljenja. Za to joj je na raspolaganje stavljena i velika količina eksploziva.

Četvrtu brigadu u napadu na Voloder i željezničku prugu između Kutine i Popovače, proljeće 1944.

Prvo su mineri postavili mine za oklopni voz i, kao vrstu obezbjeđenja, minirali prugu i put prema Kutini i Popovači, a zatim su jedinice, u 23,00 časa 31. avgusta, napale bunkere 1 stanice. U napadu na bunkere naše tobdžije su bile tako nepogrešive da se činilo da nije bilo promašaja. Za to vrijeme su grupe za razminiranje raščistile eksplozivom prilaze bunkerima. Uto smo obaviješteni da nailazi oklopni voz od Popovače, ali vrlo oprezno. Svi smo čekali šta će biti sa oklopnim vozom, dok nije, lagano, naišao preko mina. Odjednom se proložila strašna eksplozija. Cio voz je odletio u zrak, a njegovi dijelovi su padali na sve strane, tako da smo se pobojali da će se dogoditi ono što nismo ni slutili — da će od tih komada stradati i naši borci. Međutim, sve se dobro svršilo. Uslijedio je naš napad na razrušene bunkere i na stanice. A neprijatelj je, videći šta se zbilo sa očekivanim spasiocem — oklopnim vozom — izgubio volju za borbu i spas tražio bjekstvom kroz mrak ili se predavao. Porušeni su svih 6 bunkera i željeznička stanica Voloder, srušena 2 željeznička mosta, željeznička pruga oštećena na 150 mesta na dužini od 7 km, zarobljeno 12 neprijateljevih vojnika i oficir. Zaplijenjeno je: minobacač, 2 teška i 4 laka mitraljeza, puškomitraljez, šmajser i 35 pušaka, 12.000 metaka, 2 telefona i 20 pari odjeće i obuće. Prema neprijateljevom izvještaju u oklopnom vozu su izgorjela »3 vagona sa strijeljivom«. Poginulo je 88 neprijateljevih vojnika, od čega samo u oklopnom vozu 30, a više je ranjeno. Naši gubici su bili 3 poginula i 10 ranjenih.

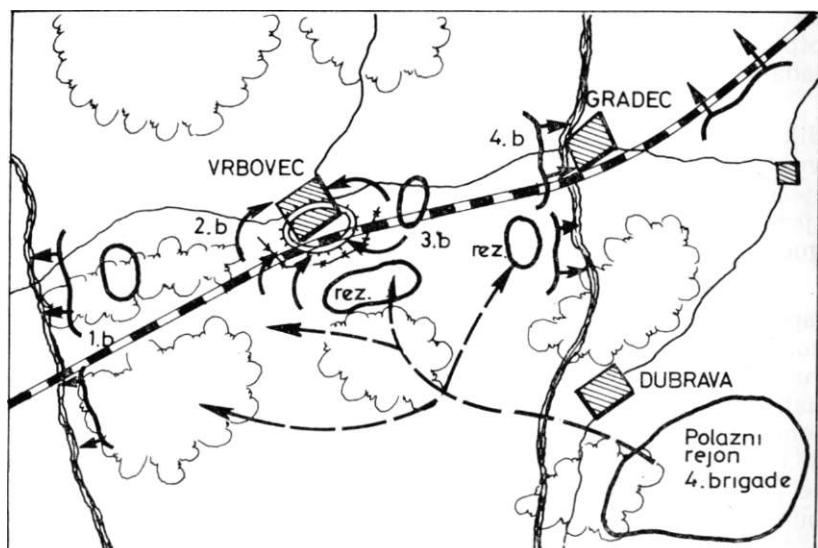
Štab 10. korpusa NOVJ je 2. septembra pohvalio »borce i rukovodioca Sedme udarne divizije NOVJ (3. i 4. brigada) na čelu sa štabom divizije«, ističući ih »za primjer svim ostalim borcima i rukovodicima X korpusa (zagrebačkog) NOVJ, da se na njih ugledaju i slijede njihovim primjerom junaštva i požrtvovanja za opštu korist naše narodnooslobodilačke borbe«.

Iz rejona Srpsko Selište—Čajire—Bršljanica, gdje smo se smjestili poslije akcije na prugu, krenuli smo, preko Moslavine, prema Bjelovaru i Križevcima. Uz put smo dali nekoliko priredbi po selima. Narod nas je svuda srdačno primao, tako da uopšte nismo imali problema oko ishrane. Sela, inače bogata, davala su obilato, dobrovoljno i od srca. Istina, što se tiče popune jedinica, ovdje nismo uspjeli da na dobrovoljnoj bazi privučemo borce u naše redove. Međutim, 10. korpus nam je poslao 50 bivših domobrana koji su ranije dobrovoljno prešli na našu stranu. Radovalo nas je što se o našim uspješnim borbama ovdje već uveliko pričalo.

— Vrbovec, još jedan uspjeh

Stigli smo na teren između Čazme i Bjelovara. Pripremali smo se opet za akciju na prugu, ovog puta na posade u Vrbovcu i Repincu, na pruzi Zagreb—Križevci. Prvu posadu je napadala 4., a drugu 3. brigada. U Vrbovcu je bila ojačana satnija ustaša iz zloglasne PTS, a u Repincu satnija domobrana.

Posada nije bila u selu nego na željezničkoj stаници oko koje se nalazilo nekoliko manjih bunkera, a ispred njih jedno-redna bodljikava žica. Četvrta brigada imala je zadatku da likvidira ustaško uporište, razruši stanicu i sva tehnička postrojenja na njoj i prugu prema Dugom Selu. Sve pripreme su dobro i brzo izvršene, zahvaljujući prije svega iskustvu stečenom u takvim akcijama na Baniji.

Napad na Vrbovec i rušenje željezničke pruge Zagreb—Križevci,
avgust 1944.

Odluka štaba brigade bila je: 1. bataljon i odjeljenje minera obezbjeđivače od Dugog Sela i rušiti prugu sa tog pravca; bataljon će napadati posadu na stanicu, idući preko sela Lazarevca; 3. bataljon će napadati posadu od sela Brčevca; 5. bataljon će biti u rezervi, spremam za evakuaciju zaplijenjenog materijala, dok će njegov manji dio, sa minerskim odjeljenjem, rušiti most i prugu preko Glogovnice. Treća brigada će nas, napadajući Repinac i rušeći prugu,štiti od intervencije iz Križevaca.

Brigada je iz Dubrave, po mraku, 9. septembra, krenula prema Vrbovcu, poduzevši sve mjere maskiranja kako bi iznenadila neprijatelja. U 23,00 časa sve njene jedinice su bile na određenim položajima. Tada su odjeknule eksplozije mina postavljenih na mjestima osiguranja, što je bio znak za početak napada. Međutim, prvi borci koji su stigli do žice otkrili su da je kroz nju puštena struja, tako da je neke dobro streslo, a neke i opeklo. Tek tada nam je bilo jasno zbog čega je neprijateljska posada tako spokojna i kako smo joj mogli prići na tako blisko odstojanje a da odande ni metak nije ispaljen. No naši borci su brzo, koristeći se daskama, gredama i čebadima, položenim preko žice otvorili prolaze, kada su se i ustaše oglasile vatrom. Ipak, bilo je kasno za njih da se snađu, jer je cijela stanica već bila pod našom vrlo jakom vatrom iz pušaka, mitraljeza i minobacača. Kada smo se ubrzo domogli stanice, nije nam bilo teško da u nastavku borbe likvidiramo ostale tačke otpora, tako da je ustaška posada za nepuna dva sata bila savladana.

Na samom početku juriša na stanicu omladinski rukovodilac brigade Milan Joka Budo i Simo Čavić Samardžija provukli su se kroz propust ispod željezničke pruge, izbili na željezničku stanicu i odatile, bombama i rafalima iz puškomitraljeza i šmajsera, osuli kroz prozore stanične zgrade i tako omogućili da stanica u naše ruke padne već u prvom naletu.

Nekoliko ustaša se sklonilo u nekakav podrumski hodnik ispod stanične zgrade, za koji mi nismo znali, ali su i oni ubrzano, kada smo minirali i zapalili cijelu stanicu, završili u tim ruševinama. Tako je likvidirana još jedna satnija ustaša, poznatih koljača i palikuća iz zloglasne PTS, pri čemu smo zaplijenili: 2 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 5 automata, 70 pušaka, 38.000 metaka za pušku i 3.000 za automat. Željeznička pruga je porušena na 132 mesta na dužini od 8 km, uništeno je 12 bunkera i 5 mostova.

U izvještaju političkog komesara 7. divizije je zapisano da je to bila najuspješnija naša akcija poslije prelaska u Moslavinu.³⁴

Dio snaga 6. korpusa 13. septembra je zauzeo Pakrac i Lipik. Neprijatelj je povukao svoje manje posade iz nekih sela u dolini Ilove, tako da je slobodna teritorija Moslavine proširena i spojena sa slobodnom teritorijom Slavonije. To je Štab 10. korpusa navelo na odluku da slobodnu teritoriju proširi i na Bilogori. Dobivši podatke o tome da je posada u Križevcima (bojna domobrana i nešto ustaša) demoralisana, Štab kor-

³⁴ Zbornik, V/33, str. 151.

pusa odlučuje da sa svojom 33. i našom 7. divizijom napadne i oslobodi Križevce. Naše snage su krenule u napad, ali je neprijatelj, vjerovatno, otkrio naše namjere i pripreme, pa je već u toku dana pojačao posadu Križevaca i bojnom ustaša iz crne legije. Tako je neprijatelj zaposjeo čitav spoljni odbrambeni sistem i važnije tačke u gradu. Mi to nismo znali, pa ni naš napad nije uspio i pored toga što su neke naše jedinice prodrle u grad.

Sedma divizija se ponovo okrenula prema pruzi Beograd—Zagreb, ovaj put na dio kod Križa i Dugog Sela. Prema zapovijesti štaba divizije 4. brigada je dobila zadatak da minira i ruši prugu između Ivanić-Grada i Dugog Sela, a 3. brigada na odsjeku Popovača—Ivanić-Grad. U toj akciji miniran je voz koji je naišao u toku akcije i pruga presječena i razrušena na 50 mesta. To je rušenje bilo skopčano sa mnogo teškoća, jer ju je neprijatelj jakim snagama čuvao na čitavoj dužini, zbog čega smo u brigadama imali osjetne gubitke — 20 poginulih i 8 ranjenih. Pet dana pred tu akciju neprijatelj je povukao dio snaga iz unutrašnjosti (Hercegovac, Garešnica i dr.) i bacio ih na prugu, uviđajući da nema snage da se drugdje obezbijedi zbog čega smo ga redom tukli i na pruzi i po raštrkanim posadama u unutrašnjosti. Poslije tog pojačavanja posada duž pruge više se aktiviraju diverzantske jedinice, čime smo izbjegli veće gubitke a saobraćaj je i dalje ometan.

Oslobodenje Kloštara

Krajem septembra 1944., poslije krupnih uspjeha postignutih u borbama u centralnom dijelu Slavonije, jedinice 6. korpusa NOVJ su upale u Podravinu i počele da nižu uspjeh za uspjehom: oslobođeni su Podravska Slatina, Čađavica, Čačinci i dr., ugrožena Virovitica. Početkom oktobra počela je zajednička operacija 6. i 10. korpusa u Podravini. U okviru priprema te operacije, 7. divizija je 28. septembra dobila naredenje da se prebaci prema Novigradu i Đurđevcu, radi učestovanja u napadu na Pitomaču. Tri dana kasnije, prema zapovijesti štaba 10. korpusa, za napad na Pitomaču (predviđen za ponoć 3. oktobra) naša divizija je dobila ulogu rezerve korpusa i zadatku da se prikupi u rejonu Suha Katalina — Kozarevac — Mala Črešnjevica. Međutim, napad na Pitomaču je odgodjen zbog dobivanja novih podataka o navodno znatno većoj jačini neprijatelja od one s kojom se računalo, pa je odlučeno da se sačeka dok slavonske jedinice ne likvidiraju garnizon u Virovitici.

Četvrta brigada se razmjestila u Suhoj Katalini i ona će 4. oktobra oko 22,00 časa, u okviru borbe za oslobođenje Virovitice i Pitomače, napasti na Kloštar čiju su posadu činile tri satnije ustaša iz PTS i 6 lakih tenkova. Mi za te tenkove prije napada nismo znali, jer su, u prodoru prema Kloštaru u toku dana, došli sa snagama od Đurđevca i tu ostali, kao pojačanje posade.

Brigada je Kloštar napadala slijedećim pravcima: ojačani 2. bataljon prodirao je u zahvatu ceste Pitomača—Kloštar, ka samom centru sela, sa zadatkom da razbije neprijateljeve snage, spoji se sa ostalim našim jedinicama na raskrsnici u centru sela i ne dozvoli da se neprijatelj izvuče prema sjeveru, ka Kopanjek kanalu; 3. bataljon napao je od zaseoka Oderjon, u čvrstoj vezi sa 2. i 4. bataljonom; 4. bataljon od pruge u rejon Veliko Polje (kuća čuvara) prema parnom mlinu; 1. bataljon će se, sa vodom topova, uvesti u borbu poslije upada u selo, i to prema željezničkoj stanci i mlinu.

Sve naše jedinice bile su snabdjevene dovoljnim količinama eksploziva. Eksploziv je bio u kesicama sa montiranim fitiljima, što je služilo kao vrsta bombe i kod neprijatelja stvaralo dojam da ga tučemo minama. Odlično su se pokazali i bacaci »džon-bul« kao i protivtenkovske puške, čime je neutralisano dejstvo lakih tenkova. U prvom napadu naše jedinice su, bez većih teškoća, upale među prve kuće, da bi potom postepeno napredovale. Ustaše su u početku bile samouvjerene pa su nam dovikivale psovke i pogrdno nas nazivale, ali što je vrijeme odmicalo one su bile sve tiše. Međutim, pred zorū je napad svih naših bataljona usporen.

Glavni nosilac napada, 2. bataljon, prodro je najdublje i bio pred samim raskršćem i zajedničkim ciljem, ali je tu naišao na jake prepreke i grčevit otpor posada dva veoma jaka bunkera. Prateća oruđa nisu mogla mnogo pomoći. O tome je obaviješten štab divizije i on nam je poslao haubicu. Novi napad bataljon je počeo oko 09,00 časova, prvim pučnjem privučene haubice. Komesar bataljona Trivanović Petar je, iz neposredne blizine bunkera i telefonom, upravljao vatrom haubice, izlažući se životnoj opasnosti. Blagodareći Petrovoj preduzimljivosti, već druga granata je pogodila bunker, a onda i treća. U tom trenutku neprijatelj je napustio oba bunkera i pobegao. Bataljon je nastavio juriš u toku kojega je hrabro poginuo komesar bataljona Trivanović Pero.

Energičan napad naših bataljona nije prestajao. Neprijateljeva avijacija nije se mogla snaći u tome koga i gdje da tuče,

jer nije mogla da utvrdi gdje je ko. Istina, ustaše su im davale signale raketama, ali kad god bi one ispalile žutu ili zelenu raketu — i mi bismo istog trena to činili.

Oko 10,00 časova neprijatelj je bio razbijen. Upali smo u centar odbrane, u krugu raskrsnice. Nastalo je gonjenje ostataka neprijatelja prema Kanalu, na sjever, i na zapad, prema mlinu. Neprijateljev glavni otpor je savladan, ali je ostala manja grupa, zabarikadirana u mlinu. Ispred te tačke otpora spoznili smo se sa dijelovima 2. brigade 33. divizije, koja je napadala lijevo od nas. Da se ne bi, bez velike potrebe, ginulo na debeљim zidovima mлина i uzalud trošila municija, mlin smo zapalili. Oko podne 5. oktobra Kloštar je očišćen od ustaša i potpuno oslobođen.

U toj borbi 4. brigada je ubila 90 ustaša i 14 zarobila, a zaplijenila: 5 tenkova, 3 kamiona, 6 teških mitraljeza, 5 puško-mitraljeza, 69 pušaka, 15 konja, 16.000 metaka, 2 pisaće mašine, 33 para odijela i dosta druge sitne opreme.

Brigada se u toj borbi istakla kao cjelina, prije svega svojom borbenošću, upornošću i prodornošću, a naročito su se pokazali 1. i 2. bataljon, koji su imali i najvažnije zadatke. Od pojedinaca su se posebno istakli zastavnik Gruborović Mile, potporučnik Jandrić Mirko, vodnik Devetak Ljuban, vodnik Obradović Nikola, borci Kladar Stevo, Demidov Pavel, Kruglov Ivan, Pleteža Eduard, Kusturica Ibro, Aust Josip, Durman Ljuban i Bomeštar Dragan, desetar Vujić Stojan, politički komesar 2. bataljona Trivatjović Petar, politički komesar 3. čete 2. bataljona Trivanović Rade, komandir 3. čete 2. bataljona potporučnik Borković Dragan, komandir 1. čete 2. bataljona Zivković Branko, komandir 2. čete 2. bataljona zastavnik Popović Dušan.³⁵

Vratili smo se na Bilogoru, u rejon Kapela—Botinec—Lipovo Brdo—Rakitnica. Tu se okupila i smjestila 7. divizija. U nedjelju 8. oktobra odigrana je i nogometna utakmica između ekipa naše divizije i 10. korpusa. Rezultat je bio neriješen (3:3). A već sutradan je nastavljeno izviđanje prema Đurđevcu, Novigradu i Virju, radi nastavka operacija u Podravini. U okviru šireg napada naša divizija se nalazila na obezbjeđenju od Koprivnice. Naša, pak, brigada, bez jednog bataljona, u okviru obezbjeđenja bila je u rezervi korpusa, u rejonu Javorovca.

Napad na Đurđevac, u kojem su bile i najjače snage, Virje i Novigrad, počeo je istovremeno, u 23,00 časa 11. oktobra. Neprijateljeve posade nisu izdržale pa su se u toku dana pro-

²⁶Zbornik, V/26, str. 633 (fusnotabr. 4).

bijale: iz Đurđevca — prema Goli na Dravi, i to uz velike gubitke; iz Virja — prema Hlebinama, gdje je naišla na 3. brigadu naše divizije i, razbijena, povukla se prema Dravi; iz Novigrada, sa dosta tehnike (tenkovi, kamioni, motocikli), uglavnom cestom za Koprivnicu, gdje je naišla na osiguravajuće dijelove i našu 4. brigadu iz rezerve i tu gotovo sva uništena. Ta grupa je sabijena na otvorenom i uskom prostoru i izložena unakrsnoj vatri jedinica 7. i 32. divizije. Ne mogavši da iskoristi pomoć sopstvene avijacije, uništena je 12. oktobra do po-dne. Spasle su se samo grupice koje su se raspršile po grmlju i u kukuružištima.

Neprijatelj je bezglavo bježao na sve strane. Na bojištu je zavladelo čudno zatišje. Odjednom su nam se, iza leđa, od oslobođenog Novigrada, pojavila dva tenka. Grabili su prema nama. Na njih niko nije obraćao posebnu pažnju, misleći da su naši. Tako nije mislio Zec Vlado, borac koji je stalno vukao tešku protivtenkovsku pušku. Pažljivije je pogledao čelnii tenk koji nam se hitro približavao, zavrtilo glavom i, čutke, uzeo ga na nišan. Malo je sačekao, valjda da još jednom za tren sve provjeri, a onda potegao obaraču. Opalio je. Čelični tenk je zauvijek stao. Posada drugog tenka je, videći kako je prošao prvi, nagla da bježi, ne napuštajući svoju čeličnu zaštitu, ali ga je Zec zaustavio. Plan ustaških glavešina da, koristeći se tenkovima, pobegnu — nije uspio.

U tim borbama ustaške posade su pretrpjele velike gubitke: preko 600 poginulih, ali se više od 1.000 izvuklo iz obruča i pobeglo prema Dravi, a odatle u Koprivnicu.

Skupa cijena neuspjeha na Koprivnicu.

Deseti korpus je, insistirajući da se ofanziva u Podravini produži, izdao zapovijest za napad na Koprivnicu. Naša divizija je napadala grad sa sjeverozapada i sjevera, zajedno sa jedinicama 32. i 40. divizije. Napad je počeo 13. oktobra u 23.00 časa.

U napad smo krenuli iz pokreta, jer je za naše prisustvo neprijatelj znao, čak nas je i očekivao. Pomrčina i nepoznat teren otežavali su nam nastupanje i organizovanje napada. Ipak, bataljoni 3. i 4. brigade su upali u grad, ali su odatle, jakim protivnapadom, izbačeni. Neprijatelj je grad bio opasao za odbranu dobro organizovanim sistemom rovova i drugih utvrđenja i uopšte se pripremio za dužu borbu. Pri tako slaboj vidljivosti, lišeni artiljerijske podrške, nismo mogli prodrijeti

u grad. Naša brigada je u toku noći izdržala i odbila tri snažna protivnapada. U zoru smo se zatekli ispred neprijateljevih položaja, pripremajući novi napad na grad — u toku dana. Taj napad smo, po naređenju Štaba 10. korpusa, počeli u 11,30 časova.

Uz dobro organizovanu vatrenu podršku napad se povoljno razvijao i neprijatelj je istjeran iz prve linije. Ipak, poslije dvočasovne borbe naprijed se, zbog dobro organizovane, ubitačne vatre neprijatelja, nije moglo. Na izvještaj Štaba naše divizije Štabu 10. korpusa da se ne može dalje, naređeno je da se pritisak pojača i napad nastavi. Trpjeli smo velike gubitke, naročito naš 4. bataljon. No i pored toga naređen je novi napad, i tu prigovora nije bilo. Da bude gore, u toku napada, oko 15,00 časova, naišlo je 6 aviona koji su odmah počeli da mitraljiraju naše položaje. Neprijatelj je, koristeći se napadom vlastite avijacije, izvršio više protivnapada na naše položaje i pri tome uspio da potisne neke bataljone 3. i 4. brigade. Time je izbio na otvoreni prostor i izložio se našoj vatri, trpeći osjetne gubitke, zbog čega se povukao na svoje uređene položaje.

Uveče je 12. divizija smijenila jedinice 7. divizije. Treća brigada se povukla u rezervu, a 4. brigada u drugu liniju, spremna da bude uvedena u borbu ako 12. divizija prodre u grad. Međutim, ni u noćnom napadu, 12. oktobra, ni u dnevnom napadu izvedenom u toku 15. oktobra, jedinice nisu imale uspjeha, pa je pred zoru 16. oktobra napad obustavljen a jedinice počele da se povlače. Sedma divizija se povukla na odmor na prostoriju selo Javorovac — selo Plavšinac.

Gubici obiju brigada u borbi za Koprivnicu bili su osjetni: 54 poginula i 111 ranjenih, a utrošak municije pretjeran, čak nedopustiv za naše uslove: 642 mine za teške bacače, 151 granata za protivkolske topove, oko 62.000 puščanih metaka, itd. Cijena jedne pogreške, ili bar nepotpune procjene sopstvenih i neprijateljevih snaga i mogućnosti, procjene objektivne situacije na području Podravine — skupo je plaćena. Poslije velikih uspjeha u dvomjesečnim borbama snage 6. i 10. korpusa NOVJ su postigle velike pobjede i štabovi ta dva krupna sastava su, poneseni tim uspjesima, naredivali produženje napada na utvrđene gradove, i to onda kada je trebalo stati, odmoriti jedinice, popuniti ih novim borcima, politički ih pripremiti za nove napore tog iscrpljujućeg rata, kome se sada, uostalom, već vidio skori kraj, sigurno znao pobjednik. Zbog toga se poslije neuspjeha u napadu na Koprivnicu često stavljalo pitanje: da li je taj grad trebalo tada i u tim uslovima napadati, pogotovo što se nije znalo koje i kolike snage ga brane.

Povratak rodnoj Baniji

Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 17. oktobra, depešom Štabu 10. korpusa, naredio da se 7. divizija (3. i 4. brigada) vradi na Baniju, a kada onamo stigne, za Podravinu će krenuti njene druge dvije brigade (1. i 2)³⁶ da ih zamijene.

Poslije sređivanja i odmora, naše dvije brigade su, iz rečnoga sela Topolovca, krenule za Moslavinu — na maršu za Baniju. Pri prelasku preko komunikacije Bjelovar—Križevci, kod Zabna, obje brigade su se sukobile sa dvije neprijateljeve kolone od oko 1.200 vojnika. Odbivši čelne snage koje su jurišale na naše položaje iznad ceste, prešli smo u protivnapad i, poslije šest časova žestoke borbe, razbili neprijatelja tako da se povukao ka Bjelovaru i Križevcima. Gubici neprijatelja u toj borbi bili su: 150 poginulih i ranjenih i zarobljeno 15 žandarma; zaplijenjeno je: automat, 15 pušaka, 6.000 metaka, 65 bicikla, 3 pištolja, 35 šinjela i dosta ostale opreme. Naši gubici bili su: 7 poginulih, 30 ranjenih i jedan borac nestao.

Poslije te borbe produžili smo marš i brigade su zanoćile u rejonima sela Srpske Kapele i Farkoševca. Ujutro smo nastavili pokret za Dubravu, a između Dubrave i Čazme smo ostali do 23. oktobra i saznali da se vraćamo na Baniju. Uveče smo stigli u Samaricu i Gornju Garešnicu, slijedećeg dana prešli Moslavacku goru i na njenim južnim padinama razmjestili se u selima Srpskom Selištu, Mikleuški i Velikoj Bršljanici. Tako se dogodilo da nas je Moslavina ispratila baš odande gdje nas je prije dva mjeseca prigrnila.

U tim selima smo ostali do 29. oktobra, izviđajući prugu, cestu i uopšte Posavinu — tražeći najpogodniji put za povratak na Baniju.

Sedma divizija je u zoru 30. oktobra prešla preko Lonje i čelom izbila u selo Kratečko, na Savu. Do prelaska preko Save, između sela Lonje i Mužilovčice, bilo je još 12—15 km. Sava je bila nabujala i stvarala je teškoće pri prelasku. Za prebacivanje smo na raspolaganju imali jednu skelu (kapaciteta 50 ljudi ili 10 konja) i tri veća čamca (15—20 ljudi). Za zaštitu prelaska svaka brigada je odredila po jedan bataljon — 3. brigada u Lonji a 4. u Mužilovčici. Prebacivanje preko rijeke išlo je vrlo sporo, tako da je nastavljeno i u toku dana 31. oktobra. Nabujala Sava otežavala je prelazak, ali je neaktivnost neprijatelja omogućila da pri tome nije bilo gubitaka. Noću između

³⁶ Zbornik, V/34, str. 538. i 539; do pomenute zamjene brigada 7. divizije nije došlo zbog izmijenjene situacije.

31. oktobra i 1. novembra 1944. naše snage su prešle i poslednje prepreke na svojoj marš-ruti, pruge Zagreb—Beograd i Sunja—Koštajnica.

Stigli smo opet na rodnu Baniju. Sela Umetić, Mečenčani, Borojevići i Komogovina, naše stare i sigurne baze, radosno su nas dočekali. Veselju nije bilo kraja. Naši uspjesi u prošla dva mjeseca bili su im dosta poznati, ali su nas stalno zapitkivali o ponečem. Jednom su nas upitali šta je sa zaplijenjenim tenkovima iz Kloštara, ali mi još nismo ni stigli da objasnimo gdje je taj plijen, kad se iz mase boraca javi jedan kao iz puške: »Nije bilo takvih volova koji bi ih mogli dovući«. Tako nas je pretekao i »objasnio« znatiželjnima šta je sa tenkovima. Pored šala i veselja bilo je i tuge za onima što se nisu vratili na Baniju, već ostali po Moslavini, Bilogori i širom ravne Podravine, obilježavajući životima slavni put 4. banjiske brigade.

Poslije tog borbenog pohoda, koji je imao velik vojno-politički značaj, bili smo još jači: u naoružanju, opremi, popunjenoštvom novim borcima, bogatiji iskustvom u raznovrsnim borbenim dejstvima na ravničarskom terenu, protiv tenkova, posebno u naseljenim mjestima.

U izvještaju štaba 4. korpusa od 3. novembra 1944, upućenog političkom komesaru Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Centralnom komitetu KP Hrvatske, upisana je slijedeća ocjena o značaju naših borbenih dejstava sjeverno od Save: »U prošlom mjesecu lijepe uspjehe zabilježile su naše dvije brigade Sedme divizije, koje su boravile na sektoru X korpusa. U napadu na Koprivnicu brigade su se vrlo dobro držale, ali je zadatak bio prilično težak a pripreme tako slabe, da je čitava operacija bila neuspješna. Treća i 4. brigada imale su prilikom tog napada prilične gubitke. S obzirom na povratak na Baniju, koji je borce obradovao, taj neuspjeh nije ostavio neke teže posljedice u tim brigadama. One su dosta čvrste, poletne i borbenost im je na visini. Po našoj ocjeni mnogo su bolje nego 1. i 2. brigada, koje su bile ostale na Baniji. . .

Sedma divizija je najjača divizija u našem korpusu po svom brojnom stanju, a po rezultatima koje je postigla u prošlom takmičenju ona je naša najbolja divizija. Njeno brojno stanje je oko 5.800 boraca na licu mjesta. Mislimo da bi 3. i 4. brigadu te divizije trebalo proglašiti udarnim za uspjehe koje su postigle u X korpusu«.³⁷

U toku novembra 1944. godine sve jedinice 4. korpusa su se sređivale, popunjavale, formirale specijalne jedinice, popunjavale komandni kadar; jednom riječju pripremale su se za odsudne i završne operacije našeg dugog i iscrpljujućeg rata.

³⁷ Zbornik, V/35, str. 55. i 56.

Sedma divizija na Baniji se sređuje, formira nove prištapske i prateće jedinice, izvodi manje akcije na neprijateljska uporišta na sektorima Sunja—Kostajnica i Kostajnica—Dvor na Uni. Napadima su osvajani Majur, Unčani, Golubo-

*Omladinci — s lijeva udesno:
Rade Crljenica, Dušan Smo-
ljenović i Svetozar Ljubišić,
januar 1945.*

vac i Zamlača. Štab 4. korpusa je želio da u završnim operacijama ima sređene i moderno opremljene jedinice. Stvaranjem tih novih štapskih i pratećih jedinica nastao je problem popune brigada, koje su dale stare borce u te novoformirane jedinice a nisu prethodno ni svoje gubitke nadoknadile. Sa Banije, koju je rat potpuno iscrpio, nije se imalo šta mobilisati. Jedino riešenje je bilo u tome da se rasformiraju neke jedinice. Prvo je rasformiran jedan od dva NOP odreda Banije, a potom, kada nije bilo drugog rješenja, i 2. brigada, pri čemu je naša, 4. brigada, postala druga u 7. udarnoj diviziji. Svoj slavni borbeni put ova brigada će dalje, do kraja NOR-a i Dana pobjede, nastaviti pod tim imenom.

U redovima brigada borila se i ginula generacija mlađih i hrabrih seljaka, radnika i intelektualaca. Vršili su razne dužnosti, od borca do komandanta i komesara, bombaša, mitraljesta i artiljera. Sagorevali su u vatri revolucije, dajući svoje gole živote za njenu pobjedu, slobodu i bolju budućnost naroda Jugoslavije. Takvi su bili Mirko Strineka, Mišo Dragičić, Ivan Norčić, Pero Trivanović, Stevo Cvrkalj, Pero Keser, Pero Drobnjak, Uroš Trivanović, Miloš Jarić, Aćim Tepšić, Pero Zivković, Milan Durić, Nikola Resanović, Zivko Arambašić, Stevo Meničanin, Mirko Peškir, Rajko Stojsavljević, Vuksan Trivanović, Milan Durić, Luka Crnobrnja, Stevo Vukota, Jovo Sundać, Todor Stojsavljević, Dragan Bubleta, Ranko Tadić, Mirko Tadić, Draginja Dmitrović, Stojan Saša, Milan Šuškalo, Lončar Danića, Dušan Tovarloža, Mirko Arbutina, Rajko Borić, Cedo Lovrić, Vaso Karan, Mirko Gak, Milan Anušić, Stevo Tadić, Ivica Jelić, Dragan Dakić, Gojko Stojsavljević, Jovan Grmuša, Pajo Tadić, Milan Dragosavljević, Đuro Tadić, Jovo Rudić i mnogi drugi.

Na dugom i napornom borbenom putu brigadu su predvodili hrabri i iskusni komandanti i komesari, partijski i omladinski rukovodioci: Petar Maljković, Dušan Jandrić, Janko Bobetko, Janko Zebić, Sava Miočinović, Branko Babić, Đuro Tintor, Savo Matijašević, Branko Brković, Gojko Grubor, Vladimir Bakarić, Stevo Begović, Uroš Slijepčević, Milutin Omazić, Ljuban Kljaić, Milan Čekić, Veljko Broz, Janko Šušnjar, Ljuban Kličković, Nikola Eror, Rade Vujičić, Dragan Ercegovac, Milan Joka Budo, Milan Nevajda, Stevo Vujić, Ljubiša Crnojević, Ivan Baćun, Pero Hrkač, Josip Broz, Josip Pavčić, Dmitar Joka, Dragan Šušnjar, Stevo Grublješić, Stevo Lončar, Stevo Rajković, Boško Lončarević, Miloš Cvetojević, Milan Dragosavljević, Mihajlo Lovrić, Luka Jednak, Jovo Cvetojević, Ljuban Zivković, Pero Miljević, Mladen Oljača, Rade Dabić, Petar Trivanović, Stevo Crevar, Milan Rudić, Božo Kalambura, Milan Vujičić, Milan Petrinjac, Miloš Vajagić, Milan Joka, Milan Stojaković, Janko Aluga, Dušan Bakrač, Ljuban Zorić, Jovo Relić, Milan Kovačević, Branko Resanović, Milan Radošević, Janko Jakovljević, Pajo Kaurić, Branko Bačak i brojni komandiri četa i vodova, komesari četa i politički delegati vodova.

Petar MALJKOVIĆ

PRVA PROTIVKOLSKA PUŠKA

Jednog jutra u kasnu jesen 1943. godine, po pitomim proplancima Banije odjekivale su lijepe pjesme banjiske. Pjevaju ih borci 4. banjiske brigade koja ima zbor u Velikoj Solni. Borci su veoma uzbudeni i radosni jer će se svi naći na okupu. Naročito se raduju stariji borci koji su nekada bili u jednoj četi a sada ih ima po cijeloj brigadi. Nekoliko njih su postali starješine.

Među borcima pročula se vijest da je brigada dobila protivkolsku pušku — navodno, bacili je saveznici iz aviona. Zivo se komentira ko bi je od boraca mogao dobiti. Kome će pripasti ta čast da bude zadužen prvom protivkolskom puškom u brigadi.

Kako pristižu bataljoni, odmah se postrojavaju na jednom proplanku. Postrojenoj brigadi je govorio komandant Petar Maljković, koji je bio mnogo poštovan i cijenjen. On je za svakog borca uvijek imao po neku lijepu, a u najtežim situacijama ohrabrujuću riječ. Na kraju on je borcima rekao da je brigada sada još jača, jer je dobila protivkolsku pušku. Nju treba da nosi jedan od hrabrih boraca.

Na prijedlog Dmitra Joke, komandira čete u 1. bataljonu, iz stroja je izašao, malo porumenio, snažan plavokos momak, i čvrstim vojničkim korakom prišao komandantu brigade. Tek tada su borci u njemu prepoznali Vladu Zeca, hrabrog i prekaljenog borca, koji je evo sada pred strojem brigade, iz ruku komandanta primio prvu protivkolsku pušku. Zahvalio je i rekao da se posebno raduje što je baš njemu pripala čast da prvi u brigadi rukuje protivkolskom puškom.

Vlado Zec sa svojim pomoćnicima Brankom Šašom i Čedom Vajagićem, u borbama protiv neprijatelja na Gorama, Brđanima, Kloštaru i Koprivnici, kao i na mnogim drugim bojištima širom naše domovine, opravdao je povjerenje drugova.

Iz protivkolske puške Vlado je tukao neprijatelje sve do jeseni 1944. godine. Tada ju je predao svom pomoćniku Čedi Vajagiću, a on je po potrebi službe otišao na drugu dužnost.

Dragan RAŠETA

RATOVALI SMO I BOSI

Uoči napada na Cazin, sredinom novembra 1943. dan je bio kišovit, a tokom noći, koju smo proveli u jednom selu pozadi položaja, pao je i sneg. Nas petnaestak iz 3. bataljona tužni smo dočekali to jutro, jer smo bili bosi. Ali, nam nije bilo druge, stisnutih zuba smo pratili sneg, borili se i napadali. Kasnije, prilikom povratka na Baniju, naš intendant, da bi nas kolikotoliko zaštitio, mobilisao je troja kola i pocepaо neke džakove s kojima smo uvili noge. Zadovoljni krenuli smo za brigadom, ali mršavi bosanski konjići vukli su nas jedva koji kilometar. Sneg ih je brzo zamorio i oni su sasvim posustali. Dalje smo morali pešice. Ni krpe s kojima smo štitili noge nisu dugo izdržale. Jedna po jedna su ostajale za nama u snegu i mi smo ubrzo potpuno bosi hitali za brigadom.

Negde oko 25. novembra ukazala nam se dobra prilika da se obujemo. Brigada je dobila zadatak da osloboди Glinu. Jurišali smo od Majske Poljane preko sela Jukinaca dva dana i dvije noći. Ali bezuspešno. Jedva da smo neke delove periferije osvojili. Da bude još gore, drugog dana napada neprijatelju u Glini je stiglo pojačanje iz Petrinje, i mi smo se morali povući.

Hladno vreme i ledena kiša, nisu omeli nas bose borce. Doista, koristili smo krpe i čarape i njima omotavali noge, ali to se brzo raspadalo. Zajedno sa ostalima drugovima nalazili smo se u stroju svojih bataljona i učestvovali u napadu. U sebi smo gajili nadu da ćemo doći do kakve obuće, ali to nam nije pošlo za rukom. Došao je i decembar, a obuće nema. Tako bose nas je zatekla i zima, a s njom 6. neprijateljska ofanziva, u decembru 1943. Izdržali smo sve napore, koje u ofanzivi očekuju borce, dok negde krajem januara nismo uspeli da od neprijatelja zaplenimo obuću. I tako, tri meseca, po blatu, snegu i ledu ratovali smo bosi.

Milan ROKSANDIĆ

VRAĆENA BOMBA

U decembru 1943. štab 4. brigade naredio je 1. bataljonu da, radi suzbijanja prodora milicije Huske Miljkovića, što je nadirala iz Cazina i Krupe, kreće usiljenim maršem u Bosansku krajinu.

Štab 1. bataljona je postrojenim četama ukratko iznio cilj marša. Tu je izvršena i smotra. Bolesni i slabo odjeveni su ostali u brigadnoj komori. Bataljon je krenuo ujutro, odmarao se u Bužimu i uveče stigao u Podvizd, gdje smo se razmjestili — ko u gradinu, ko u kuće, ko u školu. No, odmor nije dugo potrajavao. Huskini jataci su pohitali da ga obavijeste kako su partizani došli u njihovo selo. A ni Huška nije bio strpljiv. Huška je okupio svoje jedinice i napao nas nešto poslije ponoći.

Kada su došli do škole, u kojoj su bili smješteni štab bataljona i mitraljeski vod, odmah im je pošlo za rukom da likvidiraju naš teški mitraljez »švarcloze« i njegovog nišandžiju, a zatim su počeli ubacivati bombe kroz prozore. Mi smo kroz te iste prozore pucajući pokušavali iskakati. A onda je jedna bomba pala među nas. Jedan borac, prisebniji od svih nas, dohvatio je bombu koja se već kotrljala po podu i spretno je hitnuo nazad među neprijateljeve vojниke. To nas je spasio. Iskoristili smo kratku zabunu i — našli se napolju.

U toj borbi poginula su četiri druga, čijih se imena na žalost ne sjećam, a među ranjenima bio je i Pero Dragosavljević.

U toj borbi izgubili smo i osam konja, teški mitraljez, dve talijanske »brede«, dva laka bacača. Da se neprijatelj ne bi koristio tim oružjem, skinuli smo zatvarače. Iako je neprijatelj uspio da nam nametne iznenadnu borbu, mi smo kasnije, kada smo se sredili, potisli njegove dijelove i nanijeli mu gubitke. Takva borba je kasnije prisilila Husku i njegove jedinice da se predaju i tako vrate naše zaplijenjeno oružje.

Vaso DRAGOSAVLJEVIĆ

LIKVIDIRANO I UPORIŠTE GRMUSANE

Decembar je i hladno, ali bez snijega. Od neprekidnih borbi na terenu dvorskog kotara nemamo vremena za odmor. Neprijatelj svakodnevno pokušava prodom na oslobođenom teritoriju da pljačka i pali sela, ali mu to nismo dozvolili.

Komandant brigade je 19. decembra povukao 3. bataljon da se pripremi za predstojeću akciju.

Kolona je krenula i izbila pred rijeku Zirovac ispred sela Grmušana. Naređeno je da se gazom prelazi rijeka. Imali smo ogromno povjerenje u svoje štabove i njihova naređenja. Niko nije ni razmišljao o eventualnim posljedicama poslije prelaska rijeke. Ubrzo smo bili na drugoj obali. Napad je otpočeo. Prva četa je nastupala lijevom stranom ceste prema selu Grmušanima, a ostale dvije lijevo i desno od nje. Uspjeli smo samo doći do četvrte kuće. Dalje nismo mogli. Povukli smo se na drugu obalu rijeke. Minobacač je stalno tukao oko nas, ali te večeri nismo imali žrtava. Poslije svake mine zasipao bi nas pijesak. Tu nismo ostali dugo, povukli smo se.

Prošao je samo jedan dan, a mi smo, dobili naređenje da ponovo napadnemo selo Grmušane. Svi smo osjećali da bismo radije išli u napad na bilo koje drugo uporište, nego na to koje smo već napadali a nismo zauzeli. Ovog puta nismo gazili rijeku, nego smo je prešli kilometar niže, preko nekog brvna.

Zatim je nas desetak išlo pred bataljom kao prethodnica putićem pored rijeke pravo prema uporištu Grmušanima. Osmatrajući išli smo lagano držeći prilično odstojanje. Kada smo došli pred selo, primjetili smo 5 neprijateljevih vojnika, ali su i oni nas u isto vrijeme opazili. Zalegli smo i mi i oni. Razmisljali smo šta da radimo. Poslali smo jednog borca da potrči

nazad u susret bataljonu i javi o neprijatelju. U međuvremenu neprijatelj je počeo pucati na nas. Ugledavši našu kolonu počeše bježati u selo. Narediše nam da jurimo za njima i iskoristimo dok oni zalaze u kuće da im se što više približimo. Oni su utrčali u selo hvatajući se prvih kuća, ali smo i mi jurili za njima. Brzo smo stigli do četvrte kuće gdje smo bili i u prvom napadu. Ovog puta rukovodstvo je bilo upornije i zahtijevalo da se ide dalje. Krenuli smo. Tek tada je počela prava borba. Udarili smo na rovove, ali smo bili odlučniji nego ranije i izbacili smo neprijatelja iz rovova. Neprijatelj je u dva navrata, jarkom uz cestu, pokušao protivnapadom u bok 1. čete povratiti izgubljene rovove, ali smo ga vatrom mitraljeza oba puta prisilili da odstupi.

Osvajali smo kuću po kuću i približavali se centru sela. Sa druge strane se takođe čula jaka pucnjava. Mislim da je to napadao naš 1. bataljon. Na juriš smo stigli u centar sela gdje je neprijatelj ostavio minobacač sa otvorenim kutijama punim mina i jedan mitraljez.

Sa nekoliko drugova utrčao sam uz stepenice u oveću kuću, gdje se vidjelo svjetlo iz prilične daljine, misleći da je tu možda bio smješten neprijateljev štab. Upali smo u veliku osvjetljenu prostoriju i ugledali poredane rance pored zida, a na jednoj stalaži kucao je zidni sat. Svaki od nas uzeo je po ranac i izišao. U toj borbi smo zaplijenili: minobacač, 46 mina, 2 puškomitraljeza, 2 puške, pištolj, automat, 7 bombi, 1.700 metaka, 4 para odjeće, poljski telefon, 2 km kabla, 24 šatorska krila, 12 čebadi, 15 porcija i neki drugi materijal. Naš 1. bataljon je imao jednog mrtvog. Vraćali smo se ponosni što smo uspješno likvidirali važno uporište kao što su Grmušane.

Vrativši se, otvorio sam ranac očekujući da će u njemu naći nešto lijepo. Međutim, razočarao sam se. Našao sam nov ženski kaput od pliša i mnogo smotaka u trubice savijenog domaćeg duvana. Sve je to neprijatelj prethodnih dana opljačkao. Pošto nisam pušio, tužno sam gledao ranac i »pljen«. Drugovi oko mene su bili sasvim drugačije raspoloženi. Grlili su me govoreći da sam sretan. Uzeli su duvan. Prišla je i omladinka Milja. Obukla je kaput, kako ona reče od kadife, okretala se u njemu i stalno isticala da joj je kao po mjeri. Pogledala me je nekoliko puta kao da je željela reći »to nije za tebe«. Meni se srce razniježi i dadoh joj ga. Ona se još malo okretala u njemu i zatim mi dade jabuku i uze moju adresu govoreći da će mi pisati. To obećanje me mnogo obradovalo, jer mi niko nije pisao. Iz logora sam pobjegao u partizane, a u mom kraju bio je neprijatelj.

Prošlo je možda mjesec dana otada. Kuriri su mi donijeli paket. Nekoliko puta sam ga pogledao i bio čvrsto uvjeren da je riječ o nekoj zabuni. Ponovo sam pogledao a ono piše: »Janić Milorad, 3. bataljon 4. brigada«, a sa druge strane Miljino ime. Kada sam ga otvorio, našao sam bijeli muški džemper, rukavice i pisamce. Milja je pisala da mi je to ona oplela, ali da ne zna hoće li mi odgovarati veličina. Likovao sam od radosti ne samo zbog džempera i rukavica, nego i zbog pisma.

Pisamce sam čuvaо dugo kao najveću dragocjenost i pokazivao ga svojim mладим drugovima praveći se važan kako i ja imam djevojkу.

Milorad JANJIC

HRABRO JE POGINUO NAS DRUG JOZA

Bio je 10. decembar 1943. godine. Prvi bataljon 4. brigade se razmestio u selu Podvizdu. Bio sam u pratećoj četi 1. bataljona. Nismo preduzeli sve mere obezbjeđenja. To je iskoristio neprijatelj. Iznenada nas je napala milicija Huske Miljkovića. U toj borbi teško je ranjen puškomitrailjezac Joža. Poslednje reči pred smrt ovog hrabrog borca iz sela Marin Broda bile su: »Drugovi, ako ne možete mene, spasite puškomitrailjez da ne padne neprijatelju u ruke».

Kuzman BRANKOVIĆ

CETA MILOŠA JARICA

Jarić je bio neustrašiv borac. Nizak rastom, ali plećat i snažan čovjek. Ko ga je znao kao borca, desetara i komandira voda i čete sjeća se i njegovog vještog baratanja karabinom i puškomitraljezom. Karabin je u njegovim rukama uvijek bio »na gotovs«, bez obzira da li mu je u ruci ili na ramenu. Kako ga se lati, on pali. Nije mnogo govorio, valjda je samo sa karabinom razgovarao. Kao borcu, desetaru i komandiru voda i čete — neprijatelj mu nije ništa mogao. On je sve opasnosti u borbi na vrijeme uočavao. Čim bi neprijatelja ugledao, pokosio bi ga karabinom. A poginuo je.

Bio sam komandir voda u njegovoj četi. Brigada je dobila zadatak da likvidira neprijateljevu posadu u Prekopi. Naš bataljon je napadao sa istočne strane, od sela Kihalca, s obje strane ceste. Miloševa četa bila je u prvoj liniji. Napad je počeo tačno u predviđeno vrijeme. Bio je žestok tako da je odmah pala spoljna odbrana. Nekoliko domobrana smo zarobili, a nekoliko ih je pobjeglo u Prekopu. Umjesto da »na leđima neprijatelja« uleti u selo, četa je zastala vrteći se oko zauzetih rovova i zarobljenih domobrana. Kad se posle krenulo dalje, zasula nas je jaka i organizovana vatrica. Četa je zaledla. Sa grupom boraca iz mog voda probijao sam se kroz baštę u namjeri da izbijemo na cestu, odakle sam čuo rafalnu vatru puškomitraljeza koja je kosila duž ceste. Tada, kroz mrak dopre glas komandira Miloša: »Naprijed, drugovi!« Nazreh u mraku puškomitraljez. Kad je ispalio dugi rafal, iskočih i zgrabih cijev puškomitraljeza. Poslije kratkog gušanja bio je u mojim rukama. Tek tad osjetih da mi je vrela cijev spržila dlan. Dugo sam imao okrugle otiske »brnca« na dlanu. Nekoliko domobrana smo zarobili, ali sam se čudio zašto je četa zastala, zašto ne produži bar do nas. Nisam ni slutio da je Miloš prije nekoliko minuta

izdavao svoju posljednju komandu. Kasnije su mi pričali da je poslije zastoja sredio četu i nakon onoga njegovog »Naprijed, drugovi!«, prvi se digao, da ličnim primjerom ohrabri četu i povede je u novi juriš. Ali je skriveni puškomitraljez osuo svoj posljednji dugi rafal prema mjestu odakle se čuo glas hrabrog komandira. Sad je taj puškomitraljez u mojoj oprljenoj ruci. Sto ranije ne skočih?

Teško ranjenog komandira borci su izvlačili iz vatre — da mu se pruži pomoć, previje rana. A četa, zbumjena, opet je zastala. To koristi neprijatelj, kojemu iz Gline u Prekopu stižu pojačanja od dva tenka. Organizovanim protivnapadom neprijatelj nas primorava da se povučemo, jer se tenkovima nismo mogli suprotstaviti.

Desetak zarobljenih domobrana nije ništa prema izgubljenom komandiru Jariću. U neprijateljevom protivnapadu ranjeni komandir je zarobljen. Četa je još dugo poslije toga žalila svog hrabrog komandira i osjećala se krivom za njegovu smrt. O Miloševoj sudbini ni do danas nisam ništa pouzdano saznao.

Pričalo se da je umro u bolnici u Sisku, ali to nije provjereno.

Zarobljenim domobranima ponuđeno je da, ako žele, mogu ići kući, ili da ostanu u partizanima. Manji broj je prešao na našu stranu.

Mirko JANDRIC

BADAVA JE »ČIĆA« BIO KOD KUCE

Posle višednevnih borbi sa neprijateljem oko Podvizda, Vr-nograča i Bužima 1. bataljon se smestio u selu Ljubini. Loše vremenske prilike, slaba odeća, a posebno neugodna borba sa Huskinom milicijom kod Podzvida, u kojoj je bataljon bio iznenaden, nepovoljno su se odrazili na moral boraca, a bataljon je počeo gubiti samopouzdanje. Štab brigade je to na vreme uočio, nastojao je da sa bataljonom izvede neku akciju i povrati mu samopouzdanje. Odlučeno je da se napadne neprijateljska posada na brdu Plavnom (kota 302), nedaleko od mesta Otoke.

Plavno su branili domobrani i ono je bilo neposredno osiguranje Otoci. Od ove akcije je umnogome zavisilo da li će bataljon povratiti samopouzdanje, postati sposoban za dalje juriše kao i ranije. Taj metod je i do tada primenjivan i svaki novi uspeh bacao je u zaborav ranije neuspehe. Bataljon je posle kraćeg odmora u Ljubini krenuo na zadatak 25. decembra 1943. godine. Vreme nam je te noći bilo naklonjeno. Iako je već bila zima padala je prava jesenja kiša, a podnožnje Plavna obavijala je sumaglica. Takvo vreme, za koje se u drugim okolnostima obično kaže da je dosadno, omogućilo nam je te noći da se neprimetno, po vrlo nepristupačnom terenu, približimo do žičane ograde.

Neprijatelj nije ni slatio da će tog božićnog dana imati nezvane goste. I dok smo se pripremali da savladamo i tu prepreku, pre nego što uskočimo u bunkere, na horizontu brda pojavi se stražar. Bezbrižno je šetao, glasno razbijao strah uzvikujući: »Odbij od kuće, čiča je kod kuće!« I dok se taj »čiča« pomalo udaljavao od našeg bunkera, omladinci bataljona su prolazili kroz žicu. Podigao sam žicu dok se komesar bataljona Stanić provlačio, a zatim se provukao sa ostalim borcima iz naše grupe.

Zajedno sa komesarom Stanićem uskočili smo u prvi bunker, uperili puške u grupu domobrana koja se grejala kraj vatre i tihim glasom pozvali ih da se predaju. Na naš poziv: »Ruke uvis!« digli su ruke i predali se bez otpora. Pokupili smo oružje i ostalu opremu, a zatim krenuli dalje. Slično je bilo te večeri i u ostalim bunkerima. Kada smo se uverili da je sve gotovo, zapalili smo bunkere — priredili pravi božični vatromet, kako je neko od boraca primetio u povratku, i krenuli nazad.

U tom napadu bataljon je postigao sjajan uspeh. Bez ijeđnog ispaljenog metka, zarobili smo 25 domobrana sa ličnim naoružanjem, zaplenili 15 bombi i 5.000 metaka, za kojima je u to vreme vladala nestaćica, i drugi ratni materijal. Povratak sa Plavna nije bio tih. Na vatromet koji smo priredili odgovorili su nam artiljerijskom vatrom iz Otoke. Tek tada su nebo počele da paraju artiljerijske granate i rakete, a mi smo se, natovareni municijom i drugom opremom, iako umorni, zadovoljno kotrljali niz strme padine Plavna ka selu Baštri. Ovaj napad, došao je u pravi čas, imao je višestruki značaj za borce i bataljon. Ponovo je vraćeno samopouzdanje borcima i bataljonu. Kad smo se svrstali u kolonu, jedan borac glasno upita, da li onaj »čiča« još više: »Odbij od kuće, čiča je kod kuće?«

Marko PRERADOVIC

I U VATRU AKO KOMANDANT KAŽE

Dobar dio rata sam proveo bos. Bilo mi je jasno da nema obuće, pa sam trpio šuteći. Ali jednom kada su mi cipele bile nadohvat ruke nisam imao snage da ih uzmem i obujem. Vraćajući se iz akcije na Otoku kraj Kupe navratili smo u moje rodno selo. Tu smo večerali i krenuli prema Baniji. Išli smo cijelu noć. Snijeg je još s večera počeo padati. Ujutro smo prolazili kroz Dabrinu. Tu su bili moji roditelji. Otac je spremio neke njemačke čizme da mi ih da, ali ja sam se sakrio ispod čebeta da me ne vidi narod koji je stajao pored puta i pozdravljao nas. Među narodom bila je i moja porodica i otac sa čizmama. Ali mene je bilo sramota: partizan, pa nemam obuće.

Tako bos stigao sam do Sočanice, gdje je komandant brigade naredio da svi bosi krenu volovskim kolima do Buzeta . . .

Međutim, ima tu nešto što ne umijem da opišem. Nešto što sam za sve vrijeme rata osjećao. Kada smo krenuli na zadatak da dignemo u vazduh prugu Sisak — Sunja, hladna kiša s gradom je lila kao iz kabla. Teško smo išli. U jednom trenutku pored nas je prošao komandant brigade Pero Maljković gласно nam govoreći: »Naprijed, junaci moji!« Mene je obuzelo takvo uzbudjenje da, iako sam bio bos, išao bih i u vatru samo da je komandant to zahtijevao.

Lazar CULIBRK

POLA SATA PRIJE POBJEDE

Vrijeme nezadrživo juri i u toj divljoj trci briše mnoge uspomene i sjećanja. Potiskuje ih i posipa prašinom zaborava . . . Pa ipak, to naše vrijeme nije svemoćno, jer iz sjećanja ne može da izbriše naše bitke, stradanja i slavne pobjede. I likove mnogih naših junaka.

Eto, prohujalo je već trideset godina, a on, Simo Čizmić, i dalje živi sa mnom i u meni. Simo — zemljoradnik iz Drage u dvorskog kotaru, veliki borac naše revolucije, puškomitralsac, desetar, vodnik i vršilac dužnosti komandira 2. čete, 2. bataljona, Druge, odnosno Četvrte udarne banijske brigade.

U našu jedinicu je došao negdje u prvoj polovici druge ratne godine. Da, baš tada je dobrovoljno stao u naš stroj, taj zdepasti omalen mladić širokih ramena, Simo, sin Jovana Čizmića. Nizak je bio rastom ali veliki duhom. Iz njegovih smedih vedrih očiju uvijek je sijala vjera u skori kraj rata, u pobjedu i slobodu.

O Simi bi se moglo mnogo toga reći. No, sjećam se dobro mutnog, hladnog i kišovitog ratnog novembra 1943. godine. Trebalо je, pri napadu na Glinu, preći preko nabujale i pobješnjele Glinice, koja je valjala drvlje i kamenje. Preko vode se nije moglo gazom. Valjalo je preći preko Jukinačkog mosta i тамо, na drugoj obali Glinice, napasti do zuba naoružanog neprijatelja ustaše i žandarme.

Pred četu je stupio pomoćnik političkog komesara Milan Vujčić, zvani Šnjaco.

— Drugovi, — rekao je — traže se dobrovoljci za udarnu grupu koja bi se prva prebacila preko Glinice.

Nije se moglo mnogo razmišljati. Uz Miću Durića, Simu Calića, Nikolu Tadića, Božu Zeca i mnoge druge stojao je i on — Simo Čizmić. Sve sami članovi Partije i skojevci.

I, doista, nikad tom mirnom, uvijek nasmijanom Simi ništa nije bilo teško. Koliko je puta kao starješina nosio mitraljez iz-nemoglog nišandžije! Nosio je i teške sanduke municije, izvlačio ranjene izlažući se velikoj opasnosti. Uvijek prednjačio.

A moram reći da je Simo, kao i mi ostali, mnogo volio slobodu. A ona nije bila blizu. Put do nje krčili smo oružjem i krvlju. I samo pola sata prije pobjede, iz naših proređenih borbenih redova nestao je i Simo. Nije doživio priželjkivanu slobodu. Ostao je na posljednjem borbenom položaju Banijaca da bi zauvijek počivao u bratskoj slovenačkoj zemlji. Uzdao je sebe u nerazrušivi bedem bratstva i jedinstva, koje se tako kovalo. Simo je, doista posljednja žrtva našeg velikog boja, boja 2. (dvorskog) bataljona »Mirko Strineka«.

Dogodilo se to posljednjih ratnih dana, sedmog maja 1945. godine. Sloboda je bila blizu, nadohvat ruke, ali Nijemci nisu mirovali. Sa obližnjeg brda kod Ilirske Bistrice nisu prestajali pucnji iz njihovih pušaka i mitraljeza. Znali smo da je zvijer koja krvari opasna. Saznali smo i to da se već vode pregovori o prekidu vatre i kapitulaciji njemačke vojske. U to smo se još više uvjerili kad smo sa naših položaja ugledali tri njemačka vojnika. Išli su ka nama noseći bijelu zastavu. Dan je bio sunčan. Sa svih strana se osjećao dah slobode. Pa ipak, Švabi nismo vjerovali. Zlu ne trebalo, bili smo spremni na svojim borbenim položajima.

Kao omladinski rukovodilac brigade sa Simom sam zauzeo zaklon iza velikog sivog, kraškog kamena. Razgovarali smo o slobodi i mladalački joj se radovali. A tamo ispred nas puškaranje nije prestajalo. Neprijatelj je bio na izdisaju a Simo je valjda htio da to vidi. Podigao je glavu, izvirio iza kamena i pao mrtav. Njemački snajperist pogodio ga je posred čela. I tada je njegovo lice ostalo nasmijano, bez smrtničkog grča. Tog trenutka mi se učinilo da se i mrtvi junaci, kao što je bio Simo, umiju radovati suncu slobode, koja je za Simu zakasnila. Jer Simo Čizmić je poginuo onda kada se najmanje nadao. Njegovo junačko srce prestalo je da kuca sedmog maja 1945. godine, samo pola sata prije konačne kapitulacije neprijatelja... Ja, kao 1 mnogi njegovi drugovi i saborci — koji smo bili u neposrednoj blizini — kada smo vidjeli da je pao mrtav, zaplakali smo. Plakali su, eto, ljudi koji su dobro upoznali pakao rata, koji su mnogo toga prošli i preživjeli, ali ovog puta je bilo sve drugačije i teže.

Otada je prohujalo punih trideset godina. Vrijeme je mnogo štošta izbrisalo i okrnjilo ali sjećanja na Simu Čizmića nisu usahnula. Nisu možda baš zbog toga što nije dočekao trenutak koji je toliko želio. Smrt ga je pokosila pola sata prije sunca slobode. On, nezaboravni drug, junačina i komunist, i sada počiva daleko od rodnog sela. Sa mnogim saborcima pokopan je Simo u Slovenačkom primorju, na seoskom groblju u Pivki, koja je decenijama stenjala pod jarmom italijanskog fašizma. I žurila u susret slobodi, baš onako kao i Banjac Simo Čizmić.

Milan-Mile STOJAKOVIC

U CAZINSKOJ KRAJINI

Za vrijeme borbi u Cazinskoj krajini u jesen 1943. godine 4. brigada je imala zadatka da u sadejstvu sa snagama Cazinskog partizanskog odreda i drugim jedinicama obezbijedi potpuniju kontrolu dijela teritorije na prostoru Otoka — Bužim — Bosanska Krupa — Cazin, a i mobilizaciju raspoloživih snaga i sredstava radi daljeg širenja i jačanja narodnooslobodilačkog pokreta na ovom prostoru.

U okviru tog zadatka, brigada je trebalo da osloboди Bužim, odnosno da iz njega protjera dijelove tzv. Huskine vojske koja je u to vrijeme bila u službi okupatora. U sklopu ovog zadatka brigadna artiljerija je imala precizan zadatak da na ugovoren signal otvorи vatru po bužimskom gradu (tvrdavi). Za neposredno borbeno obezbeđenje vatrengog položaja artiljerije ostavljeno je desetak boraca s puškomitrailjezom. Vrijeme je odmicalo a ugovorenog signala nije bilo. Međutim, naše jedinice su, uz neposrednu podršku i pomoć pristalica narodnooslobodilačkog pokreta u samom mjestu, brzo očistile Bužim od Huskine milicije, tako da intervencija artiljerije nije bila potrebna. Očekujući signal za dejstvo artiljerije, ne znajući za razvoj situacije u Bužimu, u osvit zore, kada su se pojavili prvi zraci sunca, ugledali smo na horizontu, na jednoj čuki, i siluete ljudi — za koje smo pouzdano znali da nisu borci iz naše jedinice. Sa te čuke naš položaj je bio ozbiljno ugrožen. U takvoj situaciji, imajući u vidu da artiljerija mora izvršiti zadatka i da ne smije pasti u ruke neprijatelju, donijeta je odluka da situaciju na čuki, istočno od našeg položaja, treba razjasniti.

Da bi se ovaj zadatak izvršio a da se pri tome ozbiljnije ne ugrozi neposredno borbeno obezbeđenje vatrengog položaja artiljerije, na izvršenje zadatka pošlo je svega šest boraca — dobrovoljaca, a među njima i dva »starija druga« — jedan od

njih je bio Moco¹ a drugi Proko². Nismo bili posebno oduševljeni što su se njih dvojica javili jer smo ih smatrali »starcima« koji u ovoj situaciji ne mogu mnogo pomoći. Međutim, znali smo da se borci koji se dobrovoljno javljaju i kreću na važan zadatak ne smiju ničim povrijediti, pa smo se pomirili sa činjeničnim stanjem i krenuli na zadatak. Samo što smo izbili na čuku, sukobili smo se sa naoružanom grupom domaćih izdajnika. Došlo je do iznenadne borbe u susretu, i to na vrlo bliskom odstojanju, od svega desetak metara. U tom kratkom okršaju, zahvaljujući jačini naše vatre i izuzetnoj hrabrosti i snalažljivosti svih naših boraca, bila je razbijena i uništена ta neprijateljska grupa. Koliko je bila pogrešna i sama pomisao »što će nam ovi starci« — pokazala je i ova borbena akcija u kojoj su volja, elan, hrabrost i spremnost na žrtve mlađih udruženi sa iskuštvom i spremnošću za borbu starijih boraca — urodili — pozitivnim rezultatima.

U toj borbi, u okršaju između naše grupe i slugu okupatora, pale su i žrtve. Slučaj je htio da je jedan od slugu okupatora pao smrtno ranjen u blizini svoje kuće. Bio je to tužan prizor, a naročito u času kada je dotrčala maloljetna kći i počela da plače: »babo, babo . . .«. Na plač i jecaj nesretnog djeteta, jedan prisutni mještanin je dodao: »Jadno dite, nema majku a sada ni oca«. U takvoj situaciji, potreseni bolnim prizrom, a ne mogavši da pružimo bilo kakvu liječničku pomoći ranjeniku, kazali smo: »Vozite ranjenika u Bosansku Krupu jer mu mi ne možemo pomoći«. Nije ga trebalo voziti, ubrzo je izdahnuo. Taj prizor je na sve nas borce ostavio vrlo jak utisak. Još dugo smo o tome razgovarali i razmišljali, postavljali pitanja i davali odgovore kakvi moraju biti ljudi koji nemilosrdno uništavaju sve živo svojih protivnika, njihovu djecu, roditelje, braću i sestre, a takvi su upravo bili ovi fašisti. Nakon izvjesnog vremena sreo sam druga sa kojim sam u predvečerje drugog svjetskog rata sjedio u školskoj klupi. Bio je to skojevac prije rata, borac od prvih dana narodnog ustanka, već izrasli rukovodilac — komesar bataljona u jednoj krajiškoj muslimanskoj jedinici.

Nakon prvih riječi koje smo izmijenili upitao sam ga: »Molim te, reci mi odakle si? »Začudivši se takvom pitanju, odgovorio je: »Pa znaš da sam iz Bišća.« »Da,« rekoh mu, znam, ali odakle je »tvoj otac«? On mi na to odgovori: »Iz Bužima, odnosno okoline.« Tada ga upitah je li mu rođak onaj što je maloprije poginuo, otac one nesretne djevojčice? Odgovorio je po-

¹ Kampos Moric Moco.

² Proko Rakić iz sela Strmena.

tvrđno. Na pitanje kakav je to bio čovjek i kako se ponašao do tada u ovom kraju, odgovorio je: »Još pitaš. Takav da bi ga trebalo usmrstiti sa stotinu smrti. Bio je ubojica i krvnik koji je klapo i ubijao nedužnu djecu, žene i starce u obližnjim srpskim selima. Bio je ustaša od prvih dana uspostavljanja ustaške tvorevine NDH. Saznanje da je u borbi sa našom grupom pao jedan od ratnih zločinaca još više je govorilo o značaju akcije.

U toku ove akcije, odmah poslije završetka borbe, prišao nam je mladi Musliman. Rekao je da je skojevac i da nam može pokazati kuće ustaša u kojima ima mnogo opljačkane robe, a posebno kuću iz koje su otac i dva sina u ustaškim redovima u Bosanskoj Krupi. Kada smo došli u tu kuću i zatražili od supruge i majke ovih ustaša da nam iznesu sve opljačkane stvari, one su odgovorile: »Nema, bolan, ništa u mojoj kući, dina mi, a ako nađete bilo što, sice nam glavu na panju«. Kada smo izvršili pretres i pored ostalog našli i nekoliko novih vojničkih uniformi i druge vojne opreme oduzete od vojnika bivše jugoslovenske vojske u aprilskom ratu 1941. godine, i kada je to sve iznijeto u dvorište, pozvali smo hanumu da pride panju gdje je bila sjekira, kako bismo izvršili osudu koju je sama sebi izrekla. Bez riječi je izvršila naređenje, a tada smo joj, njenog zaprepaštenje, rekli: »Slušaj, stara, nećemo ti oduzeti život iako si sama sebe osudila na smrt. Budi poštena pa to reci i svojim zlikovcima, koji bi bez milosti pobili naše roditelje, braću i sestre. Zapamti, partizani nisu ubice. Partizani se bore za slobodu sviju pa i tvoju.«

Dragutin ERCEGOVAC

S DOČEKA NOVE GODINE U AKCIJU

Poslije odmora i sređivanja u Gornjem i Donjem Zirovcu, gdje smo dočekali Novu, 1944. godinu, brigada je dobila zadatak da zaposjedne položaje oko Gline i da ne dopusti neprijatelju da iz garnizona Gline ugrozi slobodnu teritoriju. Prilazeći Glini, od mještana koji su bježali k nama saznali smo da su neke neprijateljeve jedinice pošle iz Gline da pljačkaju selo Buzetu. Brigada se odmah razvila u borbeni poredak i zaposjela položaje u neposrednoj blizini ceste Glina — Buzeta.

Na neprijatelja je, kada je ušao u selo i približio se našim položajima na oko 200 metara, sručio vatru naš 1. bataljon. Neprijatelju je ostao samo jedan slobodan pravac povlačenja, prema sjeveroistočnom dijelu Buzeta. Svi ostali pravci bili su zatvoreni.

U drugoj fazi borbe, uz čvrsto sadejstvo našeg 1. i 3. bataljona, neprijatelj je potpuno potisnut u istočni dio sela, odakle je dobro organizovanom vatrom dočekao naš 2. bataljon. Ali tuchen vatrom našeg 1., 2. i 3. bataljona, neprijatelj je u sjeveroistočnom rejonu Buzete potpuno razbijen i u popodnevnim časovima prisiljen da se povlači kroz šumu Pogledić u Glinu. Ni ovaj put nije mu pošlo za rukom da izvrši svoj zadatak — da pljačka, pali i ubija nedužan narod sela Buzete. Naša brigada mu to nije dozvolila.

Marko PRERADOVIC

PLJAČKAŠI ZAUSTAVLJENI I NAJURENI

U toku narodnooslobodilačkog rata selo Buzeta, udaljeno od Gline 9 kilometara, bilo je glavna prolazna partizanska baza za Slavoniju, Baniju, Kordun i Liku.

Bežeći iz svojih sela, oko Gline, seljaci su se sa stokom i pokretnom imovinom, sklonili pred neprijateljem u Buzetu 3. januara 1944. godine.

Saznavši za to, neprijatelj je odlučio da opljačka i pobije seljake a selo spali. Na brzinu je prikupio vojsku i mobilisao veći broj seoskih kola kojima bi odvezao opljačkano. Noću 3/4. januara iz Gline je sa nekoliko topovskih granata tukao Buzetu. Granate nisu nanele ni ljudske ni materijalne gubitke.

Rano ujutro 4. januara poslao je jednu špijunku da u donjem delu sela proveri ima li partizana. Posle izveštaja da partizana nema, ispalio je nekoliko mitraljeskih rafala i oko 9 sati se primakao donjem delu Buzete.

Preplašen narod je potražio sklonište u obližnjoj šumi. Oko 9.30 u gornji deo Buzete je ulazila 4. udarna banijska brigada. Saznavši od seljaka da je neprijatelj u donjem delu, brigada je hitro zauzela položaje.

Neprijatelj je glavninom zašao u Buzetu oko 10 sati. Neotkrivena brigada je spremno otvorila preciznu vatru. Iako dobro naoružan, neprijatelj se nije mogao odupreti vatri i jurišima brigade, pa je oko 14 sati odstupio neobavljenog posla. Bežeći ostavio je dvoja kola, dva para konja, dosta municije i osatalog ratnog materijala.

Iz Buzete su poginula dva seljaka.

Dirljivo je bilo posmatrati kako se narod Buzete raduje pobjedi 4. brigade. Samoinicijativno, bez ičijeg naređenja, narod

je oslobođiocima brzo spremio za jelo i piće ono što je imao. Oslobođeni su oslobođiocima zahvalili rečima »da vas nije bilo, danas bi selo bilo uništeno, a pitanje je tko bi od nas preživio«.

O tom podvigu 4. udarne banijske brigade i sada, posle 30 godina, priča se u Buzeti i okolnim selima.

Kada se to događalo bio sam na dužnosti u okružnim radionicama Banije u Malom Gradcu, a toga dana nalazio sam se u Buzeti.

Simo JEDNAK

SILAN JE BIO NAS JURIŠ*

Žurno izlazimo iz kuća i zaposijedamo unapred pripremljene položaje. Tamo iza Klinca i brda obavijenog maglom prema Bjelniku, čuje se pucnjava. Štekću mitraljezi. I bacač ponkad lupne. Borci su veseli.

— Ej, Švabo, Druga ti je priredila zalogaj, pa čak i konak. I to pod zemljom! — smije se vodnik Pero.

— Slušajte, čuje se borba i oko Gora. To sigurno Treća prashi — javlja se Akik.

— Drugovi, ne slikajte se jer neprijatelj osmatra! — opominju komandiri.

Nijemci silaze u selo. Ide ih samo petnaest. Naš plan je slijedeći: pustiti ih što bliže pa — plotun, hura, juriš! Nestrpljivo ih očekujemo.

Tišina. Evo »gospode mine«. I zaista, jedna tresnu iza nas. Za njom druga . . . dvadeseta i tako redom. Srećom, snijeg je velik pa nisu tako opasne. Iza one petnaestorice nastupaju drugi. Po selu počinju svoj stari zanat. Dreče kokoši, skiće svinje, a njemački vojnici pljačkaju i lupaju po kućama.

Očekujemo da pođu prema nama. Nikako da se odluče. Svejedno, napast ćemo ih!

Iz stotinjak grla prolomi se: «Naprijed!» Poletjesmo svi kao jedan po snijegu, jureći na iznenadene Nijemce, misleći samo na jedno: uhvatiti pljačkaše za gušu, udaviti ih, ubiti ih kraj kokošarnika i svinjaca da nikad više ne posegnu za našim blagom.

Silan je bio naš juriš. Razbili smo ih i protjerali. Svježi tragovi njemačke krvi ostali su po ugaženom snijegu. Pobjegli su glavom bez obzira.

Toga dana kuhar im je lako podjelio večeru ... Mnogi su zauvijek ostali da leže u vlastitoj krvi na tlu Banije.

Mišo DRAGIŠIC

* Iz lista »Sedma divizija« br. 2/1944.

SVEČANO U SASTAV 4. BRIGADE*

Danas je svečanost. Borci 1. hrvatskog banijskog bataljona primljeni su u 4. brigadu 7. divizije. Borci 4. brigade raduju se što primaju u svoju sredinu mlađe drugove Hrvate sa Banije, dobrovoljce koji će se rame uz rame boriti sa braćom Srbinima sada u 7. udarnoj. I do sada su se oni borili, ali kao mali samostalan bataljon s malim naoružanjem. Ali sada oni ulaze u sastav jake solidne jedinice, u sastav brigade. Zato i stoje radosni, postrojeni nasuprot nje i dive se njenom naoružanju.

- Gle, koliko »šaraca« imadu — kaže jedan.
- Pogledaj one teške bacače — dodaje drugi.
- Bogami, nećemo se sada više morati povlačiti pred jačom silom.
- E, da nama dadu bar jedan »šarac!« — uzdiše Čik, ne bi ga nikome dao. Kada sam ga mogao vući u Tigar diviziji tri mjeseca, vukao bih ga i ovdje bez smjene tri godine, ali ne bi ni sam davo mogao k meni.

Ovakvi i slični razgovori se vode. Kada su doznali da će i oni dobiti neki šarac, raspoloženje postaje još bolje.

— Brigada mirno! . . . Brigada, pozdrav na desno! . . .

Dolazi drug komandant i komesar divizije. Pozdravljuju svoje stare i svoje nove borce. Govore im toplo, očinski, drugarski. Poslije toga govore dva boraca. Jedan ispred hrvatskog bataljona, jedan ispred 4. brigade. Govore čisto i jasno svakome da više nitko neće uspjeti nikada da zavadi Srbe i Hrvate.

Ali još se odigravaju dva događaja. Dotadašnji komandant 7. divizije, drug Jakšić, opraća se od svojih boraca. Za rastanak dobio je zaista najljepši dar koji je mogao poželiti. Dobio je Hrvatski bataljon koji treba da preraste u Hrvatsku banij-

* Iz lista »Sedma divizija«, 1944.

sku brigadu. Istovremeno predaje se nova protukolska puška trojici omladinaca, trojica najboljih boraca da s njom uništavaju neprijateljske čelične nemani.

Ore se povici drugu Titu, bratstvu i jedinstvu naroda naše domovine, slobodnoj Jugoslaviji.

Četvrta brigada i čitava Banija imale su danas svečan dan. Danas je opet zadan novi udarac neprijateljima jedinstvom Srba i Hrvata, danas je opet dodana jedna cigla zgradi bratske federalivne zajednice naroda Jugoslavije.

Vladimir BAKARIC

BORBENI PUT HRVATSKOG BATALJONA

Početkom septembra 1943. godine u selu Maji je od boraca 1. partizanskog odreda Banije Hrvata formiran 1. hrvatski bataljon na Baniji. Njegovi osnovni zadaci bili su, u prvo vrijeme, da politički deluje i afirmiše NOB u hrvatskim selima u okolini Gline.*

Sredinom novembra 1943. godine iz 1. bataljona 1. partizanskog odreda Banije kao popuna u Hrvatski bataljon stigli smo: Jovo Bakrač, nekoliko boraca, jedan puškomitrailjezac i ja. Bataljon smo našli u selu Vidoševcu kod Gline.

Borbeni put bataljona počeo je kada smo prešli preko rijeke Gline kod sela Glinske Poljane i Slane i napali neprijatelja na Perkovića brdu kod sela Gora. Tom prilikom puškomitrailjezac Jovo Bakrač bio je lakše ranjen. Noću smo ostali u Glinskoj Poljani, u kojoj nas je u rano jutro napao neprijatelj pa smo se morali povući na položaje iznad sela Glinske Poljane i Slane, prema šumicama Kat. ušinki i Breški, ali smo se naveče vratili preko rijeke Gline u selo Jame.

Više puta neprijatelj je iz Gline pokušavao da se probije preko sela Vidoševca i Adjera prema selu Solni, ali je redovno natjeravan u bjekstvo. Novembra 1943. godine bataljon je, isključivo noću, prilazio Glini i preko rijeke otvarao vatru na neprijateljske posade. Prije zore vraćao se u selo Vidoševac, jer se zbog brisanog prostora i ravnice ne bi mogao održati preko dana bez većih gubitaka. Poslije ovih borbi bataljon je ušao u sastav 4. banjikske brigade kao njen 4. bataljon, koga su svi Banjci zvali hrvatski, jer je bio prva veća jedinica u 7. diviziji koju su sačinjavali Hrvati.

* Bataljon je formiran nedaleko od mosta na reci Maji, tj. na raskrsnici puteva koji vode za sela Svračicu i Donjoke. Tu se postrojio i krenuo u Joševicu.

Kada je neprijatelj 10. januara 1944. napustio Glinu, naš bataljon se nalazio u selu Vidoševcu. U toku povlačenja primijetili smo dugu kolonu raznih vozila, među kojima i zaprežnih, kako izlazi iz Gline i kreće se prema selu Gorama. Odmah smo krenuli cestom za Glinu, oprezno prošli kroz sva mesta, sve do sela Jukinca. U njemu smo prenociли i već sutradan krenuli u selo Gore koje je naša brigada napala. Naš bataljon nije učestvovao u napadu već je bio na obezbjeđenju u Međuračama — Mokricama. Tek u slijedećem napadu na Gore, krajem aprila 1944. godine, učestvovao je i naš bataljon. Ovaj napad je uspio. Selo je zauzela naša brigada a neprijatelj je pretrpio velike gubitke. Naš bataljon nije imao ozbiljnijih gubitaka, osim što je od granate iz protivkolskog topa ranjen komesar bataljona Ivan Bačun i bataljonska bolničarka Marica.

Sutradan je neprijatelj iz Petrinje krenuo jakim snagama, koje su, uz podršku avijacije, napale naše položaje i primorale nas da se povučemo prema selu Graberju. Povlačeći se, naše jedinice su posjele pogodne položaje, sa kojih su u popodnevnim časovima izvršile protivnapad i odbacile neprijatelja prema Petrinji.

Dvadeset petog maja, na dan desanta na Drvar, naš bataljon je vodio jednu od najtežih borbi od svoga osnutka. Nastojjeći da veže snage 7. divizije, neprijatelj je napadao iz Gline i Petrinje. Kod sela Šušnjara nastojao je da po svaku cijenu probije naše položaje. Bataljon je cijeli taj dan, uz velike žrtve, hrabro odoljevao svim napadima, ali kada je neprijatelj poslije podne ubacio u borbu odred »kozačke« konjice, morali smo se povući. Naročito su oštре borbe vodene na Lazarevom brdu. U toj borbi poginulo je mnogo naših boraca, među njima i komandir 3. čete Josip Bajt.

Početkom ljeta, poslije borbi koje smo vodili kod Kraljevčana, bataljon je sa ostalim jedinicama 4. brigade krenuo prema Cazinskoj krajini i Lici. Žestoko smo se tukli sa ustašama kod Vaganca, Prijeboja i Plitvičkih jezera. U borbi za Prijeboj poginuo je omladinski rukovodilac bataljona Slavko Čačić.

Narednih dana u okolini Cazina izveli smo nekoliko akcija, i u jednoj od njih, prilikom povratka iz zasjede kod Ostrošca, sukobili smo se sa pristalicama Huske Miljkovića. Njihova zasjeda je otvorila na nas vatru iz pušaka i mitraljeza, ali začudom nismo imali gubitaka. Brzo smo se razvili u streljački stroj i zauzeli položaj. Borba nije dugo potrajala, ali je neprijatelj bio razbijen, tako da je u neredu bježao i povukao se u pravcu Ostrošca, ostavivši nekoliko mrtvih. Tom prilikom smo zaplijenili puškomitraljez i nekoliko pušaka, i bez gubitaka nastavili put prema Bužimu.

Poslije povratka iz Cazinske krajine na Baniju, sredinom jula 1944, brigada je napala teretni voz kod sela Blinskog Kuta. Vladala je jaka vrućina, a pošto smo se morali maskirati lišćem i granama, bilo nam je još toplige. Naši inžinjeri postavili su mine, a mi smo iz svih oružja otvorili žestoku vatru po vagonima. Naše protivkolske puške brzo su neutralisale oklopni vagon. Borba nije trajala dugo i ubrzo je nekoliko zaprežnih kola punih razne zaplijenjene opreme iz voza pošlo ka oslobođenoj teritoriji. Odmah zatim neprijatelj je počeo tući artiljerijom iz Sunja, ali nam nije uspio nanijeti veće gubitke.

Nakon izvjesnog vremena provedenog na Baniji brigada je, a s njom i naš bataljon, 13. avgusta 1944. krenula preko Save, u Moslavinu i Podravinu.

Ubrzo poslije dolaska u Moslavinu brigada je napala posadu garnizona i željezničku stanicu Voloder. Napad je uspio. Zaplijenili smo minobacač 50 mm, dva teška mitraljeza, nekoliko pušaka i drugog lakšeg oružja. Bataljon je izgubio nekoliko boraca, među kojima i operativnog oficira bataljona Stevu Noršića, dobrog druga i rukovodioca.

Sutradan, poslije borbe za Voloder, u sklopu našeg bataljona formirana je mitraljeska četa. Do tada je u bataljonu postojao mitraljeski vod sa tri teška mitraljeza »brede«. Za komandira čete postavljen je Marko Prpić, dotadašnji komandir mitraljeskog voda, a za komesara Pero Subarić Brkica.

Nakon toga bataljon je učestvovao u napadu na Vrbovec i na Križevce, a odmah poslije prelaska u Podravinu i na Podravski Kloštar.

Između Novigrada i Hlebine 3. i 4. banjiska brigada nanijele su težak poraz ustašama bobanovcima, zlikovcima koji su klali, ubijali i palili srpska sela u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Iza njih su ostajala zgarišta i nebrojene nevine žrtve djece, žena i staraca. Iako sam se često sretao sa ustašama, sadam prvi put shvatio o kakvim je okorjelim zlikovcima riječ.

Njihovom porazu znatno je doprinio i naš bataljon.

Naša mitraljeska četa je u toj borbi uništila jedan tenk. Pogodio ga je nišandžija protivkolske puške Drago Kink. U tenku su bila dva bobanovca, jedan je poginuo u tenku a drugog, koji je iskočio, savladao je Stjepan Marić, udarivši ga nogarima teškog mitraljeza.

Toga dana ušli smo u selo Hlebine, u kojem smo ostali do odlaska u napad na Koprivnicu. U brigadi i našem bataljonu poslije mnogih uspjeha u proteklim borbama vladalo je veliko raspoloženje. Gotovo u svim kućama u kojima smo bili smješteni orila se pjesma.

Poslije poraza koje je u to vrijeme pretrpio u mnogim garnizonima Podravine, neprijatelj je bio vrlo oprezan, preostale snage povukao je u Koprivnicu i pripremao se za odbranu, tako da ga naš napad nije iznenadio.

Očekivali smo da će se za Koprivnicu voditi žestoka borba, jer su neprijateljeve snage, iako demoralisane poslije mnogih poraza u Podrovini, bile brojne i spremne za borbu.

Koprivnicu je napadalo nekoliko brigada — dvije banjiske, Osječku, 12. slavonska, brigada »Braća Radić« i druge.

Napad je počeo žestokom vatrom iz svih oružja. Poslije artiljerijske vatre krenuli smo u napad, ali smo ubrzo morali zastati. Ni slijedeći juriši nisu prošli bolje, jer je neprijatelj bio toliko utvrđen da se bez artiljerijskog rušenja prednje linije nije moglo računati na ozbiljniji uspjeh. Ispred čvrstih neprijateljevih bunkera nalazila su se gusta minska polja i bodljikava žica kroz koju je bila sprovedena struha.

U prvom jurišu bataljon je imao velike gubitke, ali to nije omelo da s nesmanjenom žestinom nastavimo borbu cijeli sutrašnji dan i slijedeću noć, sve dok nismo dobili naređenje da pređemo na novi položaj.

Hrabi borci 4. hrvatskog bataljona junački su se borili, jurišali, bacali bombe i ginuli. Tijela mnogih ostala su na minskim poljima i u bodljikavoj žici.

U to vrijeme bio sam delegat voda u mitraljeskoj četi te nisam mogao znati imena mnogih boraca koji su izginuli u napadu na Koprivnicu, a bilo ih je dosta. Od svih njih sjećam se samo Ivice Jelića i Vlade Novosela Čika, koji su poginuli kao komandiri čete. Tada je bio teže ranjen i komesar bataljona Pero Hrkac.

Poslije odstupanja od Koprivnice naš bataljon se sa ostalim jedinicama naše brigade vratio u Moslavino. Prilikom tog marša sukobili smo se na cesti Bjelovar — Križevci sa pripadnicima oružničke pukovnije. Jedna od tih borbi trajala je nekoliko sati. Razbili smo oružnike, nanijeli im osjetne gubitke i prisili ih da se povuku u Križevce i Bjelovar.

Iz Moslavine smo krenuli za Baniju. Poslije borbi za Majur, kod Kostajnice, bataljon je prešao u okolinu Dvora na Uni i tu je, sa ostalim dijelovima brigade, učestvovao u nekoliko uspješnih akcija. Spomenuću samo onu koja mi je ostala najviše u sjećanju.

Bataljon se nalazio u jednom selu ispod brda Palanke (selo Kepčije), na kojem je jedan streljački vod, ojačan s dva odjeljenja teških mitraljeza obezbjeđivao jedinicu od eventualnog neprijateljevog napada iz sela Struge. Pošto je štab bataljona saznao da neprijatelj svakog jutra izlazi na položaj iznad

se sela Struge komandant bataljona Stevo Vujić odlučio je da mu priredi iznenadenje. Nas dvadesetak dobrovoljno smo se javili za ovu akciju. Zadatak nam je bio da tokom noći zaposjednemo njihove rovove, da ih ujutro dočekamo žestokom vatrom, a zatim da se bez upuštanja u borbu povučemo. Za komandira ove grupe određen je komandir 3. čete Tomo Ledinko. Krenuli smo odmah poslije ponoći, ponijevši sa sobom gotovo sve lakiše automatsko oružje, i brzo se našli u neprijateljevim rovovima. U vrlo gustoj magli nije se moglo vidjeti dalje od deset koraka.

Borci 4. bataljona, s lijeva udesno:
Marica Kuzmić i Milka Radočaj,
ljeto 1944.

Čekajući, čuli smo znak za ustajanje u selu Struzi a zatim zvezket porcija za vrijeme doručka. Ubrzo je izašla kolona, ovaj put na naš položaj. Kada se primakla na svega desetak koraka, zasuli smo je žestokom vatrom. Od čelnog ustaše uspjeli smo zgrabiti »šarac« i odmah smo se povukli. Kada smo se povukli nekoliko stotina metara, čuli smo plotune sa Palanke. Shvatili smo da je neprijatelj napao naše obezbjedenje, pa smo požurili u pomoć. Međutim, naše osiguranje je već bilo zbačeno sa Palanke, ostavivši postolje »brede« koje ranjeni pomoćnik nišanđije nije mogao ponijeti.

Kada smo se vratili, bataljon se brzo sredio, prihvatio borbu i natjerao neprijatelja na povlačenje sa Palanke, na kojoj smo u jednoj živici našli postolje našeg mitraljeza.

Početkom decembra 1944. naše jedinice su stigle u okolinu Siska, gdje smo se desetak dana kasnije sukobljavali sa neprijateljevim snagama koje su nadirale iz Sunje preko Brđana ka Starom Selu. Bataljon je u Starom Selu i Brđanima dočekao neprijatelja i, poslije gotovo cijelodnevne žestoke borbe, pošto je odbio mnoge protivničke napade, uspio je da ga potisne ka Sunji. Neprijatelja je neštedimice pomagala i artiljerija. Uspjehu u ovoj borbi dosta je doprinijela naša mitraljeska četa. Tog dana je poginuo vodnik Milivoje Sučić.

Početkom 1945. godine, naša brigada je napadala na neprijateljevo uporište u selu Mošćenici. Naš bataljon je branio položaje u Capraškim Poljanama sprečavajući prodor neprijatelja iz Siska i Capraga prema Mošćenici. Neprijatelj je uporno pokušavao da preko naših položaja stigne u pomoć napadnutom garnizonu u Mošćanici, ali se njegove želje, zahvaljujući hrabrosti i izdržljivosti naših boraca, nisu ostvarile. Mošćenica je oslobođena, a neprijatelj je pretrpio velike gubitke.

Poslije borbi kod Capraga bataljon je učestvovao u raznim akcijama sve do marta 1945. godine, kada se sve jedinice 7. udarne banjikske divizije prikupljaju u Bosansku krajinu da bi nastavile opštu ofanzivu za konačno oslobođenje zemlje.

Neposredno pred polazak u posljednje borbe naša mitraljeska četa je rasformirana. Teški mitraljezi predati su brigadnoj komori, jer su bili neprikladni za akcije koje su predstojale. Ljudstvom mitraljeske čete popunjene su ostale tri čete bataljona.

U posljednje okršaje brigada je krenula u gotovo svečanom stroju. Na čelu je išla muzika, koja je na izlasku iz sela (ime-na se ne sjećam) stala i ispratila cijelu brigadu.

Već 21. 3. 1945. počele su žestoke borbe koje nisu prestale sve do 15. maja, kada su neprijateljeve jedinice u okolini Ilirske Bistrice odložile oružje.

Prilikom napada na Izačić-Grad brigada je dobila zadatak da ovlada jednom kotom (brdom Prtišlenom) i da neprijatelju presječe odstupnicu u pravcu Bihaća. Za napad na Izačić-Grad glavni zadatak dodijeljen je 4. bataljonu. Kada je naša 1. četa krenula ka koti, neprijatelj ju je dočekao žestokom vatrom, od koje je poginuo puškomitraljezac (imena se ne sjećam) i pomoćnik komesara čete Janko Komljenović.

Poslije snažne artiljerijske pripreme, 4. bataljon je izveo juriš i borborom prsa u prsa, bombama i bajonetima uspio da uzme Prtišlen.

Istoga dana poslije podne izvršen je snažan napad na Izačić-Grad i neprijatelj je bio prisiljen da se u neredu povuče prema Bihaću, pretrpivši velike gubitke.

Poslije oslobođenja Izačić-Grada bataljon je, sa još nekim dijelovima brigade, kod sela Pokoja prešao preko rijeke Une i učestvovao u uništavanju neprijateljevih uporišta ispred Bihaća. Slijedećeg dana bataljon se ponovo prebacuje natrag preko Une da bi spriječio nadiranje neprijateljevih jedinica od Bosanske Krupe prema Bihaću (104. njemačke divizije).

Poslije oslobođenja Bihaća bataljon je krenuo u Liku, gdje sa ostalim dijelovima brigade učestvuje u gonjenju i uništavanju neprijatelja od Jezerana do Brinja.

Prilikom nastupanja od Jezerana prema Brinju bataljon se sukobio sa grupom četnika. U krotkoj borbi četnici su razbijeni i tom prilikom poginuo je komesar 2. čete. Znam samo da mu je ime bilo Nikola. U Brinje smo ušli pred mrak i u toku noći smo obezbjeđivali pravac prema Žutim Lokvama, a već sutradan smo se usiljenim maršem vratili prema Ličkom Petrovom Selu da bismo spriječili prodor dijelova 104. njemačke divizije od Bihaća prema Karlovcu.

U rejону Ličkog Petrovog Sela bataljon je vodio žestoke borbe u kojima je poginuo vodnik Milan Dukić, a nekoliko boraca bilo je ranjeno. Nakon izvojevane pobjede nastavili smo gonjenje i uništavanje neprijatelja sve do ispred Slunja, i tu smo ga potpuno razbili. Poslije tih borbi krenuli smo prema Oštarijama i dalje prema Bosiljevu, u kojem smo vodili borbu gotovo dva dana i dvije noći, dok nismo protjerali neprijatelja Drema Generalskom Stolu. Tu nas je smijenila jedna crnogorska jedinica koja je nastavila da goni neprijatelja prema Karlovcu, a naša brigada i 7. divizija hitale su usiljenim maršom preko Gorskog kotara prema Slovensačkom primorju i Istri.

Zurili smo da prije saveznika stignemo u Slovensačko primorje i Istru, pa nam je ta pomisao ublažila umor i glad, jer naše kuhinje nisu imale vremena da pripreme hranu. Prilikom marša čuli smo radosne vijesti — o oslobođenju Zagreba, padu Berlina, pa nam je i to olakšalo napore i podstaklo nas da brže napredujemo ka cilju.

Kad je stigao na operativno područje Ilirske Bistrice, bataljon je u sklopu brigade napao dijelove 97. njemačkog korpusa na putu Sent Peter — Ilirska Bistrica.

U borbama za Ilirsku Bistricu bataljon je pretrpio velike gubitke. Izginula je oko četvrtina bataljona. Posljednjeg dana rata moja četa, čiji je komandir bio Jakov Miškulin, a ja pomoćnik komesara, potpomognuta sa dva tenka, izvršila je juriš

po vrlo nepristupačnom terenu i izbila na jednu kotu sa koje smo odbacili neprijatelja i zauzeli položaj. Poslije kraćeg vremena došla su nam dva njemačka oficira sa uzdignutom bijelom zastavicom. Objasnili su nam da više ne moramo pucati i da će njihova jedinica predati čim stigne njihov komandant koji je otisao na pregovore o predaji.

Poslije dužeg čekanja, tek negdje poslije podne stigao je džip u kojem su bili komandant 7. divizije Mićun Pavlović, njemački komandant i nekoliko naših oficira.

Njemački komandant naredio je svojim oficirima, koji su bili sve vrijeme sa nama, da postroje jedinice za predaju i odlože oružje. Odmah zatim počeli su njemački vojnici da izlaze po grupama na naš položaj, da uredno slažu oružje u kupe i da se postrojavaju bez oružja. Kasnije nas je smijenio bataljon koji je vodio brigu o zarobljenicima, a mi smo krenuli na odmor u jedan zaselak kod Sent-Petra.

Ove borbe trajale su oko dva dana i dvije noći, sve dok se drugog dana oko podne neprijatelj nije predao. Bila je to posljednja borba, posljednja prolivena krv boraca 4. hrvatskog bataljona u NOR za novu Jugoslaviju.

Prilazeći Sent-Petru sa borbenih položaja, u naselju je iznenada zapucalo. Hitno smo se razvili u streljački stroj misleći da je neka zaostala neprijateljeva grupa upala odnekud i napala naše snage u naselju. Znali smo da su tamo naši štabovi pa smo im pohitali u pomoć. Međutim, ubrzo smo saznali da se »puca od veselja« jer je objavljeno da je Jugoslavija slobodna! Tada smo i mi ispalili uvis nekoliko plotuna, postrojili se i u koloni krenuli na mjesto određeno za odmor.

Na odmoru smo se zadržali oko dva dana, a zatim u sastavu naše 2. odnosno 4. brigade krenuli kroz Postojnu prema Ljubljani. Neposredno pred Ljubljandom zadržali smo se u jednom selu odmarajući se i pripremajući za prolaz kroz glavni grad slobodne Slovenije.

Poslije toga nekoliko dana smo proveli kraj Zidanog Mosta, a zatim se vratili na italijansku granicu, na kojoj smo ostali sve do početka 1948. godine.

Ovo je bio borbeni put 4. hrvatskog bataljona 2. (ranije 4) banijske brigade. Bio je težak i obilježen humkama naših drugova, čija slava nikada neće potamniti.

Ljuban PAVLOVIC

NA DONJOJ BACUGI

Bio je februar 1944. Naš bataljon se nalazio na položajima oko Donje i Gornje Bačuge. Tek je prošla ponoć kada smo preko sela Luščana krenuli u pomoć 3. bataljonu 3. brigade. Moja je četa bila u prethodnici, a ja vođa patrole. Išli smo pred jedinicom sve do iza Luščana, gde smo uspostavili vezu sa 3. bataljonom 3. brigade, koji je napadao selo Strašnik.

Dobio sam zadatak da sa patrolom uđem u Strašnik i na vidnom mestu zapalim slamu, da bi četa prilikom napada mogla da se orijentiše. Kada smo ulazili u selo, počelo je da svijeće. Rasporedio sam patrolu tako da svako ide svojim pravcem ka središtu naselja. Uz put smo naišli na nekoliko poginulih partizana. Jedan od njih (verovatno ranjen), da ne bi pao u ruke neprijatelja, aktivirao je ručnu bombu i ubio se.

Išli smo u najvećoj tišini. I u selu je bilo tiho. Niotkuda nije dopirao nikakav zvuk. Čulo se samo škripanje snega pod nogama. Naslućivao sam da u Strašniku nije sve u redu. Idemo niz selo prema zaseoku Sibiću. U patroli je pored mene Đuro Zdjelar. Imena drugog iz patrole se ne sećam. Ubrzo sam izabrao pogodno mesto i naredio drugovima da zauzmu što bolje zaklone. Jedan od njih doneo je naramak slame, i kada se ponovo našao u zaklonu, zapalio sam slamu. U tom trenutku iz neposredne blizine neprijatelj nas je zasuo plotunima. Znači, uspeli smo neopăženo da uđemo u selo i da iznenadimo neprijatelja.

Na sreću imali smo dobre zaklone iz kojih smo otvorili žestoku vatru. A za svega nekoliko minuta stigla je i naša četa. Njen silovit juriš i juriš 3. bataljona 3. brigade prisilio je neprijatelja da pobegne u Zupić i dalje prema Petrinji. Zahvaljujući iznenađenju i silovitom jurišu u samu zoru, kada je neprijatelj očekivao da ga nećemo više napadati, mi smo uspeli. Uspeh je bio to veći što smo ga postigli bez gubitaka.

Pajo TRKULJA

NESPORAZUM NA KUPI

Neprijatelj je jakim pešadijskim snagama, potpomognut tenkovima i avijacijom, 26. februara 1944. krenuo iz Petrinje ka Glini, izbio na liniju Luščani, Prekopa, Glinska Poljana, i tu zaustavljen. Ovim prodorom želeo je da se ponovo dočepa Gline i da zatvori veliku okuku Kupe, da bi neometano sekao hrastove šume u Mokričkom Lugu. Sem toga trebalo je da vrati poverenje u svoju snagu, koje je bilo poljuljano upornim, danoноćnim borbama 3. i 4. brigade, njihovim prisustvom na ovom terenu i političkim delovanjem u narodu.

U svojoj nemoći i ovoga puta je neprijatelj ispoljio brutalnost. Pljačkao je i mučio seljake. U tom prljavom poslu takmčili su se ustaše i Čerkezi a Nemci su nemilice sekli najbolju hrastovu šumu u Mokričkom Lugu i trupce odmah odvozili za Petrinju. Ovakav postupak Nemaca i njegovih slugu u narodu je izazvao veliko ogorčenje.

U takvoj situaciji 4. brigada je vodila borbe u odbrani. Nije dozvolila neprijatelju da prodre dublje na slobodnu teritoriju. U podne 26. februara stiglo je naređenje štaba brigade, da 4. bataljon uputi jednu četu u Mokrički Lug. Zadatak je glasio: krenuti u 16 časova za Jame, preći na levu obalu Kupe kod Šašinaca, ući u krivinu reke i ponovo je preći, u rejonus Šuma Bilević, Novi Farkašić, Dumača; ostatak noći provesti u kućama na brdu kod Nebojana, a 27. februara u zoru neprimećeno se prebaciti na Konjsku glavu i tu sačekati dolazak drvoseča. Čim otpočne seča, opkoliti grupu drvoseča i na prepad ih zarobiti.

Za izvršenje ovog zadatka određena je 2. četa 4. bataljona. Borci su snabdeveni belim čaršavima kao ogrtačima i potanko upoznati sa zadatkom. Pošto sam dobro poznavao teren, u štabu bataljona je odlučeno da pođem sa četom na taj zadatak.

Zahvaljujući dobroj organizaciji, prelaz čete na oba mesta preko Kupe, protekao je bez teškoća. Zasluga pripada i političkim radnicima i njihovim vezama na terenu. Na svakom prelazu našli smo drugove sa čamicima, koji su vešto prebacivali borce na drugu obalu. Ispred svakog sela čekala je veza koja nas je vodila prikrivenim stazama do Nebojana. Zahvaljujući Ivici Bobincu i Ivanu Čauševiću, koji su svojski bdeli nad četom i starali se o ishrani i obezbedenju, ostatak noći proveli smo u toplim sobama. U 4 časa obilno smo doručkovali a odmah zatim, ponovo navukavši bele čaršave, krenuli kroz šumu Slatinu, uz desnu obalu Kupe, ka Petrinji, gazeći dubok sneg. U 7 časova stigli smo na istočnu stranu Mokričkog Luga — na Konjsku glavu. Tu smo se odmorili i završili poslednju pripremu za akciju. Za to vreme upućene su dve patrole sa zadatkom da otkriju tačno mesto seče, jačinu i položaj obezbeđenja. Jedna patrola trebalo je da se vrati čim to otkrije a druga da prikrije prati kretanje obezbeđenja dok četa ne stigne. U 8 časova počela je seča a do nas je dopirao odjek udara sekira i galama drvoseča. Odmdio zatim vratila se patrola sa izveštajem da su drvoseče došle, a nije primećen niko s oružjem. Pošto je šuma sečena uza sami put Mokrice — Nebojan, postojala je verovatnoća da je obezbeđenje postavljeno zapadno od puta, odakle je Nemциma pretila opasnost da budu napadnuti, pre nego od pravca Petrinje. Zbog toga je upućen jedan vod sa zadatkom da zaobide mesto seče sa zapadne strane i, ukoliko otkrije obezbeđenje, da ga na prepad razoruža.

Ogrnuti belim čaršavima, borci se nisu mogli lako primestiti. Tako maskirani iznenada smo upali među drvoseče i odmah im oduzeli sekire i testere. Pojedince u domobranskoj uniformi pretresli smo i sve priveli na jedno mesto, radi lakšeg čuvanja ako dođe do borbe. Iznenadene i prestrašene drvoseče su vikale: »Ja nikš partizan, ja radnik, domobran«. Borci su se tome smejali. Miljanu Simunoviću takvo ponašanje dosadi pa reče: »Ako ti nisi partizan, ja jesam. I ne bulji tako u mene nego idi u stroj«. Jako me je začudilo da ljudi u strahu ne vide gotovo ništa. Među drvosečama bilo je dosta onih koji su me poznavali. Iako sam sa nekim išao u školu, služio vojsku, radio na utovaru i istovaru šlepova, nijedan me nije prepoznao. Tu je bio i Josip Dražetić, s kojim sam 1936. služio vojsku. Zapitao sam ga gde im se nalazi obezbeđenje. Oslovio me je sa »gospodine« i rekao: »Ne znam zašto gospodin inžinjer i obezbeđenje nisu došli danas na posao, ali vas molim da nas pustite, jer mi nismo partizani«.

Četa se prikupila i sa drvosečama krenula kroz Dumaču i Novi Farkašić na mesto prelaska preko Kupe. Kod Dumače

nas je dočekao Ivica Bobinac i saopštio da nas čamci čekaju na istom mestu gde smo prešli na ovu obalu. Dodao je da ustaše iz Zažana nisu dolazile u sela na desnoj obali. Dogovorili smo se da on napravi spiskove drvoreća, koje ćemo pustiti kućama tek kada budemo sigurni da neprijatelju ne mogu otkriti naše prisustvo. Usput smo se našalili sa zarobljenicima koji su se tek tada »osvestili«. U šali su prednjačili Bobinac i komandir čete Stevan Noršić.

Posle ručka stigli smo u Farkašić, gde nas je dočekao jedan drug, koji nam je rekao da su u Vratečku Čerkezi, kako su u našem kraju obično nazivali pripadnike kvislinskih formacija formiranih od dijela zarobljenih crvenoarmejacima. Požurili smo i ubrzo izbili u šumu Biševića, na mesto gde je trebalo preći preko Kupe.

Tek što smo pustili nekoliko radnika i poslali obezbeđenje na položaj, začusmo pucnje iz Vratečke, a odmah zatim na nas se sruči žestoka vatra sa druge obale. Razvili smo se u strelice i zauzeli položaj prema Kupi. Situacija je bila vrlo neugodna. Bobinac nam je predlagao da se povučemo u šumu Ponikvarski gaj i da tamo sačekamo mrak, a potom da nešto smislimo i prebacimo se na drugu obalu. Kolebao sam se i pomno tražio pravo rešenje. Pošto ga nisam našao, ustao sam i iz sveg glasa viknuo: »Ne pucaj! Ovde su partizani!«.

Nekoliko ispaljenih metaka me prisililo da legnem. U sledećem trenutku neko je pitao iz koje smo jedinice. Pucnjava je prestala. Ponovo smo rekli tko smo, ali nam ovi s druge strane nisu poverovali. Predložili su da neko od nas priđe obali da se dogovorimo. Pero Hrkač i ja smo, zatim, stigli do obale. Komandir sam rekao da nas štiti. Neizvesnost je bila sve veća, jer je postojala opasnost da nas Čerkezi napadnu s leđa. Na obali smo počeli razgovarati s onima s druge strane, ali se nismo sporazureli. Našeg sagovornika s druge obale zbunjivali su naši beli ogrtači i grupa civila koju smo vodili. Pokušao sam da im objasnim celu našu akciju, ali — uzalud.

Najposle je naš sagovornik predložio da neko od nas pređe na drugu obalu i tamo se sporazume. Pošto nisam video čamce na našoj strani, a na njihovoj ih je bilo, rekao sam da neko od njih dođe po nas. I to zamalo nije dovelo do nesreće, jer je moj sagovornik video na našoj strani sakriven čamac, pa nam je doviknuo: »Lažeš, čamac ti je pred nosom, a ovamo — ne-maš čime preći preko reke!« Tek tada sam primetio čamac na našoj strani. Krenuo sam da čamcem pređem na drugu obalu, ali me Pero Hrkač ubedi da sam potrebniji četi, posebno zato što dobro poznajem teren. Krenuo je on. Gledao sam ga kako

prelazi preko reke. Obuzimao me je strah da sam poslao čoveka u smrt. Kada je prešao, odmah su ga razoružali, što me je još više uverilo da sam pogrešio. Na sreću uskoro je Pero s one obale doviknuo da su to drugovi iz brigade »Joža Vlahović«.

Ubrzo smo saznali kako je došlo do skrivanja naših čamaca. Partizani s one strane su videli naše čamce i čamđije. Videli su da im se približava kolona vojnika obučenih u bele ogrtače. Pomislili su da su Nemci. Otvorili su vatru po čamcima da bi sprečili prebacivanje protivnika. Čamđijama Miji Bobincu na »našoj« obali i Matiji Pleši na »njihovoj« nije preostalo ništa drugo nego da se sakriju.

Uskoro smo, iako malo neraspoloženi zbog ovog nesporazuma, ipak srećno stigli u sastav svog bataljona izvršivši uspešno još jedan borbeni zadatak.

Josip PAVIČIĆ JOZA

IZNENAĐENI

To veče sam se nalazio u četi za vezu brigade. Dežurni čete bio je vodnik Milovan Krneta. Kako je moje dežurstvo počinjalo smjenom u 1 sat poslije pola noći, legao sam da se odmorim. Na žalost nisam dugo spavao. Probudio me je dežurni vičući na uzbunu. Bombe i »šarci« su zasipali zgradu štaba a raketne su je osvetljavale. Borba je prihvaćena i vođena do svaruća i nastavljena cijeli dan. Tek pred veče smo odstupili u selo Vlahoviće. Na groblju iza sela Luščana sreо sam intendanta brigade, bosa, samo u donjem rublju. Pričao mi je kako je uspio samo uzeti mašinku i kako je tako bos i go išao sve do groblja. Njegove noge su bile izranjavljene i otečene. Kasnije smo saznali da nas je napala neprijateljeva smučarska jedinica. Naš stražar, Dušan Petrović, od šuštanja skija mislio je da zec gricka živicu i nije reagovao. Iako nas je uspio iznenaditi, neprijatelju nije pošlo za rukom da nam nanese gubitke. Budnost nije bila na visini i zato smo stražara stalno zadirkivali.

Lazar CULIBRK

IZDAJA

Iz sela Velikih Dejanovića, u proljeće 1944, krenuli smo u akciju na Komarevo. Moja četa je Komarevo napadala od Novog Sela. Komandir Božo Stojaković poslao me je da 2. vodu prenesem neka dopunska naređenja. Kada sam se vraćao, borba se već uveliko vodila. Kako nisam poznavao teren, »krivudao« sam svuda dok nisam upao u jedan bunker, srećom prazan. Našao sam dva topla čebeta, kao da je neko tog trenutka skočio sa njih. Zurio sam da se što prije vratim u svoj vod. Već je tuklo iz voza sa Capraga i iz mnogih minobacača. Pronašao sam komandira, podnio mu izvještaj da sam izvršio naređenje i krenuo u borbu. Uz jednu štalu zbili smo se kurir 1. čete Mirko Dumić, Rus po imenu Nikolaj i ja. Rus je što je glasnije mogao pozivao Čerkeze na predaju. Ali ga oni nisu slušali, već su otvorili vatru po nama, te lakše ranili Nikolaja i mene. Uskoro je i cijela četa odstupila pod snažnim pritiskom Čerkeza. Bilo nas je dosta ranjenih. U obližnjoj šumi su nas previli, a odatle smo kolima krenuli prema Velikim Dejanovićima. Tamo odakle smo jutros pošli u akciju.

Idemo sasvim sigurni na našu slobodnu teritoriju. Kada smo se približili selu, neko otvorio vatru po nama. Seljak što nas je vozio stade bježati. Nije nas htio dalje voziti. Pošto sam znao da je tamo ostala naša četa za vezu, htio sam mu objasniti da to naši pucaju. Ali, u to se začu žešća pucnjava, i kada vidjeh komandanta 3. bataljona kako uzmiče, shvatih da se situacija u selu promijenila. Na to Rus i ja potrčasmo iako ranjeni. Imao sam englesku bombu a Rus — engleski šmajser. Krenuli smo na stranu suprotno od pucnjave i tek smo u svetu uspjeli da stignemo u jedinicu.

Jedna djevojka, doušnik okupatorov, obavijestila ga je da je u Velikim Dejanovićima ostalo malo partizana. I dok smo mi napadali Komarevo, neprijatelj je zauzeo Velike Dejanoviće i tako nas doveo u nepriliku iz koje nas je izvukla — srećom. Ovaj primjer stalno nas je kasnije podsjećao da uvijek moramo biti budni i svuda organizovati vlastito obezbjeđenje i izviđanje. Špjunka je dobila zasluženu kaznu, a mi smo zahvaljujući nedovoljnoj odlučnosti neprijatelja, dobro prošli — bez gubitaka.

Pajo TRKULJA

USPELA ZASEDA 1. ČETE 3. BATALJONA

Sa područja dvorskog kotara, gde smo vodili teške borbe u šestoj neprijateljskoj ofanzivi, došli smo u selo Lušćane na odmor.

Odmor nije dugo trajao. Već sutradan uveče smo održali četni sastanak za predstojeću akciju. Iz Petrinje smo dobili podatke kada i koliko će Čerkeza naići.

Naređeno nam je da postavimo zasedu u zoru uz cestu između Petrinje i Gora i da štedimo municiju koje nam je malo ostalo, jer smo je istrošili u prethodnim borbama.

Ceo 3. bataljon bio je u zasedi petnaest minuta pre nailaska Čerkeza. Tada smo začuli pesmu i ugledali kolonu od 40 do 50 konjanika.

Kada su Čerkezi bili u visini zasede 1. čete, mitraljeska četa je na njih otvorila kratku vatru, a zatim smo krenuli na juriš. Na čelu su bili komandir i politički komesar čete Milan Miljković i Milan Kovačević. Presekli smo kolonu. Veći deo Čerkeza se povlačio ka Petrinji a manji deo sa komandirom voda, ostao je na položaju. Komesar Kovačević ih je pozvao da se predaju. Komandir voda i 8 njegovih vojnika su prešli na našu stranu.

Sašo i ja smo uhvatili 3 konja, ali su nam jednog ubili vojnici što su se povlačili ka Petrinji.

Vraćajući se posle uspele zasede, sa zarobljenicima, zaplenjenim konjima, dosta municije i odeće, bili smo veoma zadovoljni. Ja sam se posebno radovao. Naišla je Jovanka Perić, nosеći nove vojničke cipele. Dala mi ih je, pošto sam bio gotovo bos. Obuo sam ih i dugo nosio.

Na eksplozije topovskih granata, koje su padale oko nas, nismo obraćali pažnju. Navikli smo na to.

Radost nam je prekraćena time što nam je teško ranjen u grudi vodnik koji je došao u našu četu nekoliko dana pre ove borbe. Ne sećam se njegova imena. Posle sam čuo da je umro.

Zarobljeni Čerkezi su se brzo prilagodili — Vasko, koji je na levom rukavu imao znak crvenog krsta, i kod nas je bio bolničar, Aleksej, Nikolaj i Lenjin — su ostali živi i borili se u našim redovima do kraja rata; Grga je poginuo, imena ostale trojice se ne sećam niti znam kakva im je bila sudbina.

Milorad JANJIC

HRABROST JE POBIJEDILA

Od 29. marta do 2. aprila 1944. godine 4. brigada je vodila ogorčene borbe s neprijateljevim snagama oko Petrinje, nanoсеći im znatne gubitke u ljudstvu i materijalu. Brigada je zato 3. aprila dobila zaslужeni odmor. Istoga dana stigla je i razmjestila se u selima Pedlju, Gagama, Vrpolju i Udetinu. Poslije većere bataljoni su se razmjestili na spavanje. Budni su ostali samo stražari, dežurni i patrole. Negdje oko 23,00 sata mrtvu tišinu noći razbili su rafali iz automata koji su dolazili iznad istočnog rejona sela Pedlja. Na dati znak uzbune, naš bataljon se odmah našao na nogama i razvio u borbeni poredak, te zaposjeo položaj u sjeverozapadnom dijelu Pedlja. Nakon kratkog vremena stigla je vijest preko kurira da nije neprijatelj, već da je rafale ispalio komandant brigade Pero Maljković da provjeri našu budnost. Nastavili smo odmor. Ali, na žalost, odmora go-tovo da nije ni bilo.

U rano jutro 4. aprila zaklokotaše neprijateljevi puškomitrailjezi sa istočne strane Pedlja. Bataljon se, kao i prethodnog dana, brzo razvio u borbeni poredak, krenuo u susret neprijatelju i prihvatio borbu. Ovoga puta imali smo priliku da vidimo, herojsko držanje, požrtvovanje i krajnju upornost Sime Vile. S mitraljezom na ledima, on se trčeći popeo uz veliku strminu, postavio mitraljez u rakiju jednog drveta i prihvatio borbu s mnogo nadmoćnjim neprijateljem. Nije sačekao ni da mu stigne pomoćnik sa postoljem mitraljeza. Sve je radio nevjero vatno brzo, kao da je neprijatelju htio da prioprijeti da se više ne usudi da podi u pljačku njegovog rodnog Vilenskog brda.

Ali situacija se ubrzo izmjenila. Neprijatelj je preuzeo inicijativu i potisnuo naše jedinice prema Pedlju. Sima je spretno prebacio svoj mitraljez na pedljansko groblje, na dominirajuću tačku koja mu je omogućila da vatrom »prikuje« neprijatelja.

telja za zemlju, sve dotle dok dijelovi naših jedinica nisu bili spremni da neprijatelju nanesu odlučujući udar u njegov lijevi bok, koji se završavao na Vilenskom brdu. Tako je otpor neprijatelja na ovom dijelu fronta bio potpuno slomljen, a ostali su potisnuti prema njegovom desnom krilu. Dok se neprijatelj pregrupisavao na ugroženim tačkama, naše su jedinice potpuno ovladale situacijom.

Ova pobjeda 1. bataljona mnogo je značila, ne samo za bataljon već i za čitavu brigadu, jer se tek sad neprijatelj mogao potpuno protjerati. U popodnevnim časovima, nakon osmočasovne borbe, neprijatelj je potisnut na čitavom frontu i prisiljen na povlačenje u svoje uporište Dvor na Uni.

Ovo je postignuto zahvaljujući čvrstoj volji, odlučnosti i gvozdenoj disciplini mnogih boraca i rukovodilaca 4. brigade, među kojima su i komandir čete Milan Durić, komesar čete; Pero Trivanović, delegat voda; Nikola Bulat, vodnik; Pero Arbutina, Simo Vila, Milan Vujičić Snjaco, Milan Joka Budo i mnogi drugi.

Posebno priznanje treba odati prvom komandantu 4. brigade Peri Maljkoviću, koji je, svojom ratnom vještinom, znao gdje treba raspoređiti bataljone svoje brigade, kako ukliještiti neprijatelja i tako riješiti borbu u našu korist.

Neprijatelj je u ovoj borbi imao 25 mrtvih i 60 ranjenih. Zaplijenili smo nekoliko karabina sa oko 3000 metaka, 12 mina, minobacač i nekoliko konja. Naši gubici bili su tri mrtva i 16 ranjenih.

Nakon borbe 1. bataljon se vratio u selo Pedalj, gdje je oko 17,30 sati na pedaljskom groblju prisustvovao sahrani poginulog delegata voda Nikole Bulata.

Marko PRERADOVIC

OVO S' BRAĆA DVORSKOGA KOTARA

Proljeće 1944. godine. Četvrta brigada 7. udarne banijske divizije polazi iz petrinjskog kotara u pravcu jugoistoka. Na čelu kolone je 2. bataljon, kojeg u brigadi, diviziji i čitavoj Baniji nazivaju i »dvorski« ili Strinekin — jer u njemu su borci i rukovodioci većinom iz dvorskog kotara, a komandant mu je Mirko Strineka, također rodom iz dvorskog kotara.

Krećemo se laganim korakom i pjevamo. Pjesmu vodi komandant Strineka, a prate ga njegovi Javornjani i njihovi susjedi Vrpoljani, Corani, Goričani... Kao i uvijek do tada, Strineka započinje najomiljenjom pjesmom svih Dvorjana.

»Ovo s' braća dvorskoga kotara
Maro, rano, sunce iza gore.«

Nastavak ove dobro poznate pjesme, u čitavoj Baniji, Pošavini, Lici, Kordunu, Bosanskoj i Cazinskoj krajini, preuzima zamjenik komesara čete Pero Joka zvani Kavgo:

»Koji ginu jedan za drugoga
Ustaj, Maro, svanulo je davno.«

Prate ga Trgovljani, Koštani, Gagani, Ljubinci, Grmušanci, Rujevčani, Stupničani, Pedljani... Poslije Kavge pjesmu nastavljuju »naši« Bosanci od Suhe Međe, odnosno Corkovače — braća Tatić i Zec.

»Ne plač' majko kad u borbu pođem
Maro, rano, češljaj kose svoje«

Prate ih njihovi »zemljaci« i susjedi Kotarani, Jovničari, Dobretinčani... Iza njih javlja se Žirovčanin Mirko Jandrić:

»Vec ti plači ako ti ne dođem
Maro, rano, ljubim te odavno«

I njega prate uglavnom Zirovčani, Komorani, Cavlovčani i borci iz drugih susjednih sela. Poslije Mirka pjesmu nastavlja Nikola Dabić sa svojim Segetinčanima, Oravčanima, Lotinja-nima, Roguljama, Riječanima . . .

Poput najuvježbanijeg zbora od oko 250 članova, pjeva čitav bataljon. Strofu za strofom, pjesmu za pjesmom. Pjeva je ne znajući da li kreću u borbu ili na zasluženi odmor negdje u unutrašnjost Banije.

Čuje se pjesma i drugih bataljona i dijelova brigade. Naročito 4. hrvatskog koja, reklo bi se, sve više nadjačava pjesmu našeg bataljona. Oni uglavnom pjevaju internacionalne borbene pjesme. Po tome su posebno poznati i voljeni, bez obzira da li prolaze kroz sela i krajeve naseljene srpskim ili hrvatskim stanovništvom. S njima se već dugo ponosi čitava Banija, a i drugi krajevi kuda naša brigada često odlazi.

Sto dalje idemo, pjesma brigade sve je jača. Izaziva sve više naroda na putove kojim brigada prolazi. Pojedini »nedisciplinirani« drugovi »ispadaju« iz marševske kolone i pozdravljaju se s poznanicima i rođacima. Neki kvase osušeno grlo vodom ili šljivovicom. Sto se brigada više približava prevoju Samarice, većina boraca zaključuje da idemo u dvorski kotar. Zbog toga valjda pjesma i ne jenjava nego jača.

Napokon, evo nas na jednom od dva glavna prijevoja Samarice, prijevoju otkud puca pogled na sela dvorskog kotara, na Kozaru, Grmeč, gotovo čitavu Bosansku krajинu. Stiže naređenje »Odmor, prenesi dalje«. Uslijedio je odmor, ali pjesma ne prestaje.

Poslije pola sata odmora uslijedilo je naređenje »Pokret, prenesi dalje«. Pjesma se još jače nastavlja. Za odmora pojedinci na neki način uspjevaju saznati da »sigurno« idemo na odmor u dvorski kotar. Njihovo i našo radosti nema kraja.

Kako ne bi bilo kad će mnogi nakon dužeg vremena imati priliku da posjete svoje najbliže. Međutim, još niko osim članova štaba bataljona ne zna gdje će koji bataljon ili četa biti raspoređeni. Ali, bilo kako bilo, svi smo presretni.

Evo, već prolazimo kroz prva sela dvorskog kotara. Narod nas sve češće prepoznaće, sve srdačnije dočekuje i časti svim i svačim. I tako, dok jedni pjevaju, drugi se ljube i grle, ali neki na žalost plaču za onima koji su trebali s nama doći, a nisu došli — poginuli su negdje u petrinjskom, sisačkom ili nekom drugom kotaru drage nam Banije, ili su ostali u bolnicama Samarice i Petrove gore.

Po dolasku u selo Vrpolje i Crljenice u koje stigosmo brže nego smo se nadali, zaključismo da smo najbliži neprijatelju u

Dvoru na Uni, Bosanskom Novom i u pounjskim selima. Ovdje poznajemo svaku stopu zemlje, svaki busen.

Patrole odmah odoše bliže neprijateljskim uporištima. Nekoliko drugova dobi priliku da ode u kratki posjet svojim najmilijima. Uglavnom nekolicina iz susjednih sela, Goričke, Gaga, Trgova, Ljubine, Cora, Bobera i Donjeg Javornja. Među tim sretnicima nađoh se i ja, pa brzo odoh u selo Trgove.

Poslije kratkog boravka i gošćenja u rodnom selu pozdravih se s rođinom, rođacima i prijateljima, zabacih torbu preko ramena i ubrzanim hodom krenuh nazad u selo Vrpolje, u svoj dvorski bataljon.

Prečice brzo stigoh na određeni cilj. Skiljave lampe već su se uveliko dimile u lijepo uređenim vrhpoljanskim kućama. Pred štabom bataljona nađoh na komandanta Strineku kako razgovara sa stražarom. Kad me primijeti, upita otkud žurim? Odgovorio sam mu da dolazim od kuće, a on na to zapita za moje roditelje i saopći mi da je moja četa u Čorama na predstraži.

U četu sam brzo došao i u kući zatekao drugove gdje leže, ali ne spavaju. Među njima bio je i komesar Pero Trivanović, koji, čim me je primjetio, upita: »Je 1' i meni tetka Kata (moja majka) nešto poslala?« Kad sam mu odgovorio da jeste i da u torbi imam svašta, on kao ne vjerujući naglasi: »Zar i rakije?«

»Da, i rakije, puna čuturica.«

»Znači, malo ćemo da probamo«, reče komesar i istovremeno se maši čuture.

Čuturica je išla od usta do usta i brzo se ispraznila. Zato valjda komesar i predloži da idemo na spavanje rekavši da je dosta kasno i da se ne zna što dan nosi.

Neprijatelj je već u zoru 4. aprila 1944. godine iznenada napao gotovo čitavu brigadu. S jednom kolonom nastupao je preko sela Gaga i napao 3. bataljon kod sela Udetina. Druga kolona napala je dijelove 1. bataljona na Palanci Glavičana, a srednja 3. četu 2. bataljona u selu Čorama. U naročito teškoj situaciji našao se 2. bataljon, jer je gotovo bio opkoljen.

Neposrednu prisutnost isturenih neprijateljevih dijelova ispred 2. bataljona prvi je otkrio Rade Trivanović, a najavio »sardžija« Mile Vranešević. Za kratko vrijeme, poslije prvih Milinih rafala, većina boraca bataljona bila je spremna da prihvati iznenadnu borbu u dosta nepovoljnim uslovima. To je komandant Strineka najbolje procijenio, pa je stoga i naredio da 1. i 2. četa sa mitraljeskim vodom najhitnije zauzmu položaje iza sela Vrpolja. Treća četa imala je zadatak da spriječi prodor neprijatelja na pravcu Bobere—Core—Vrpolje.

Za kratko vrijeme otpočela je žestoka borba između neprijatelja i naše 1. i 2. čete, koje su se probijale iz Vrpolja.

Treću četu u selu Čorama iz pravca Vanića napao je neprijatelj jačine 100–150 vojnika. Bili su to dijelovi srednje kolone. Nismo znali što se dešava kod glavnine bataljona, ali smo poslali kurira u štab bataljona da izvijesti o napadima od sela Vanića.

»Alaj naši gare« — dovikuje s desne strane zamjenik komesara čete Pero Joka Kavgo. Izgleda da neprijatelju nije lako, kao što neće biti ni ovima ispred nas. »Zašto ne idu dok imam ovako dobar zaklon« nastavlja Pero uvaljen u neku vododerinu, natkrivenu velikom starom borovicom iza koje izviruje čas lijevo, čas desno. Opali po neki metak i uvijek to poprati riječima »ti si sad moj i božji«.

Poput Pere i većina drugova dobro se »udomila« u odlične prirodne zaklone. Svako gađa neprijatelja samo kad je siguran da će neki Nijemac ili ustaša »biti njegov i božji«. Mitraljesci se samo povremeno javljaju s po dva-tri metka. Mora da i oni biraju »svoje i božje«, ranoranoce iz Dvora, Bosanskog Novog i pounjskih sela. Prema vatri moglo bi se zaključiti da se biju dvije-tri desetine, ali to je samo prividno i privremeno, jer za kratko vrijeme počeše s lijevog i desnog krila čete stizati poruke: »Neprijatelj se sve bliže privlači našem položaju«.

U međuvremenu odnekud dopuza i komandir čete Milan Durić.¹ Cim je stigao, komesar mu predloži da četa pređe u napad, jer je to bolje nego se braniti, s čim se komandir nije složio, već reče da treba sačekati njihov napad, odbiti ga, pa onda izvršiti protivnapad.

Ubrzo Nijemci i ustaše krenuše u napad. Napadaju s dosta velikog odstojanja, otprilike od oko 300 metara, preko dosta ne-povoljnog terena, tako da im je malo pomogla žestoka mitraljaska vatra popraćena stalnim povicima oficira: »Forverc, forverc« i »Naprijed ustaše«.

Pola čete počelo je da tuče iznenadenog neprijatelja na desnoj strani. Zbog naše ubitačne vatre, naročito mitraljeske, koja ih je uhvatila na brisanom terenu, neprijatelj je morao najprije zastati, pa se potom i povući na polazni položaj.

»Sva sreća da maloprije nismo prešli u protivnapad — iznenada reče komesar Trivanović. — Da smo to učinili, ovi bi nas s desne strane pokosili sve do jednog.

»Ajmo sad na ove ispred nas«, predloži zamjenik komesara čete Kavgo. »Slabi su, kažem vam. Slomit ćemo ih lako, jer su načeti. Bolje mi na njih, nego oni na nas«.

¹ Milan Durić je u to vrijeme bio zamjenik komandira čete.

»Jok, nipošto! Moramo najprije saznati što je s drugim našim četama i vodovima. Oni znaju za nas, a mi ne znamo za njih. Neprijatelj se preko nas ne smije probiti u Vrpolje i dolje, odgovori komandir Durić, mladić dvadesetih godina, rodom iz sela Gage.

Malo po malo razvila se žestoka borba. Neprijatelj je ponovo prešao u juriš. Unatoč našoj vatri, ipak je uspio privući se našim položajima, ali je zaustavljen.

Poslije kraćeg vremena iza naših leđa začusmo vrlo jaku mitraljesku paljbu i eksplozije topovskih granata i ručnih bombi. Ocijenimo da je otprilike negdje oko Pribićanskog groblja. Na mahove čujemo i isprekidane povike: Juriš!« Na brzinu smo zaključili da 1. i 2. četa vode borbu protiv neprijatelja negde oko sela Glavičana. Uto stiže kurir i donese vijest da u Vrpolju nema naših snaga i da nije uhvatio vezu sa štabom bataljona. Navečer smo saznali da je u to vrijeme naš bataljon probijao obruč između sela Glavičana i Udetina.

»Probili smo se na sektoru Pribićanskog groblja i izbili na jugoistočne padine Osječenice. Juriš naše 1. i 2. čete bio je tako silan da ga neprijatelj nije mogao zadržati. Bila je to borba na život i smrt, borba prsa u prsa s nadmoćnjim neprijateljem. Ali, mi smo ga ipak pobijedili. Neprijatelj je skupo platio danasni dan. Vidio sam više od 20 mrtvih i ranjenih Nijemaca. Neprijatelj to već sada najbolje zna i osjeća, pričao mi je Milan Vujičić, zvani Snjaco, kasno navečer 4. aprila 1944. godine u selu Vrpolju.

Dok je većina boraca 2. bataljona jurišala na neprijatelja na sektoru Pribićanskog groblja, naša 3. četa je uspješno odojivala napadima jačeg neprijatelja.

Međutim, nešto poslije dvanaest sati, položaj 3. čete postao je sve kritičniji. Neprijatelj je, od sela Cora i Bobera, sve jače tukao naše položaje.

Krajnje kritična situacija tražila je hitno donošenje dobro promišljene odluke. I ona je brzo donesena. Komandir i komesar riješili su da se četa što neprimetnije povuče.

Četa se povlačila pod zaštitom mitraljeza koji su povremenno tukli neprijatelja. Glavnina je uspjela brzo da uđe u selo Vrpolje, rastjera manje grupe ustaša, koje su već uveliko pljačkale imovinu seljaka i palile kuće i staje, te da zauzme uzvišicu Oglavak.

Patrola koju smo uputili vratila se s izvještajem da su jake neprijateljeve snage zaposjele čitav prijevoj kod Pribićanskog groblja. Našli smo se u okruženju iz kojeg se trebalo probiti. Vremena za razmišljanje nije bilo. Moralo se odmah krenuti u probor.

»Nastupanje prema Pribieanskom groblju. Prenesi dalje.«

»Za juriš biti spremam svakog časa. Prenesi dalje.«

Nastupamo tiho, gotovo nečujno. Misli i pogledi uprti su u sve što je pred nama. Svakog časa može doći do pojedinačne i kolektivne pogibije. Pojedini drugovi drže bombe spremne da ih začas upale i bace na neprijatelja.

Odjednom ispred našeg streljačkog stroja ispriječi se strijelački stroj Nijemaca i ustaša. Zeleno-sivkaste prilike sa čeličnim šljemovima na glavi kao da je vulkan iznenada iz zemlje izbacio. Dijelilo nas je jedva pedesetak metara. Bez ičije komande zametnu se ogorčena borba. Jurišali smo kao jedan. Našu žestoku plotunsku paljbu i povike »juriš, juriš« upotpunjavale su eksplozije ručnih bombi. Nastao je pravi pakao. Od paljbe oružja, eksplozija bombi, i povika, kamenja i zemlje što su ih u zrak dizale naše bombe, ništa se ne vidi i ne čuje.

U tom proboru jedan Nijemac uspjeva oteti našem mitraljescu Drobnjaku postolje teškog mitraljeza »brede«, a ovaj njemu mitraljez »šarac«, s kojim odmah nastavlja kosit neprijatelja. No, unatoč žestokom okršaju i borbama prsa u prsa, mitraljezac Drobnjak ne zaboravlja postolje svoje »brede« i pod kraj okršaja on ga iznosi.

Neprijatelja smo jednostavno pregazili. Za kratko vrijeme bio je slomljen. Nastao je radostan trenutak, trenutak koji se ne može opisati. Ali, naša radost i sreća nisu bili potpuni. U jurišu poginuo je komandir Milan Durić. Poginuo je smrću heroja u posljednjem odlučujućem okršaju. Nismo više mogli do njegova mrtvog tijela, ali smo zato, čim smo probili obruč, odredili dva mitraljesca da naizmjeničnom vatrom štite mrtvo tijelo nezaboravnog druga i komuniste. Nijedan neprijateljski vojnik nije se uspio privući do tijela našeg komandira, a pojedinci koji su to pokušali skupo su svoje pokušaje platili.

»Nećeš, Švabo, ni vidjeti a kamoli odnijeti mrtvog Đurića —« neprekidno je ponavljao i naizmjenično ih tukao iz svoga »šarca« nišandžija Simo Calić, mladić od oko 18 godina, rodom iz sela Gorička. Tako je i bilo.

Osim komandira, lakše i teže je ranjeno nekoliko drugova, među kojima i Pero Arbutina² iz sela Vrpolja. On je teško ranjen pri kraju probora, u času kad je naša grupa iznenada napletjela na veću grupu Nijemaca i ustaša.

»Halo, halo — tko je dolje?« — čuje se poziv s položaja naše 3. čete, koji smo zauzeli poslije probora neprijatelja na Pribičanskom groblju.

² Pero Arbutina je od ovog ranjavanja ostao težak ratni invalid.

»Ovdje 2. bataljon! A tko je gore?« odgovara i pita neko-liko boraca naše čete.

»Halo, jel' 'to Treća?« — opet će isti glas.

»Ne pitaj nego nastupajte, — ovdje Trivanović« odgovara komesar.

Kakve li nove radosti nakon što smo se uspjeli probiti iz obruča poslije prvih časova žalosti za komandirom Đurićem! Jer, to se javlja naša 1. i 2. četa.

Neprijateljska artiljerija nemilice sipa granate po našim novim položajima. Nigdje naći zaklon.

Pošto se sredila, 4. brigada prelazi u protivnapad. Drugi bataljon napada prema selu Vrpolju. Treća četa nastupa pravcem kojim se prethodno probijala. Do mjesta našeg probroba brzo stižemo, jer trčimo. Nosi nas želja za pobjedom i osvetom komandira Đurića, pritajena nada da možda i nije mrtav, nego samo ranjen. No, na našu žalost, nalazimo ga ipak mrtvog.

Da, komandir Durić je mrtav, ali komandir Milan Durić je 4. aprila 1944. godine nadmudrio i pobijedio nadmoćnijeg neprijatelja. Njih preko 300, od kojih je veliki broj zauvijek ostao u jarcima selima Čorama, Boberama, Udetinu, Vrpolju, Javoraju i Glavičanima.

Našeg nezaboravnog komandira Đurića sutradan smo dosljedno sahranili u groblju njegova rodnog sela Gaga.

Osim Đurića, iz 2. bataljona poginula su još dva druga, a 16 ih je ranjeno. Tog je dana poginulo i ranjeno i nekoliko seljaka iz sela Vrpolja i susjednih sela, izgorjelo nekoliko kuća i staja. Ali, većina naroda i njegove imovine spasena je, zahvaljujući 4. brigadi i njenom 2. bataljonu.

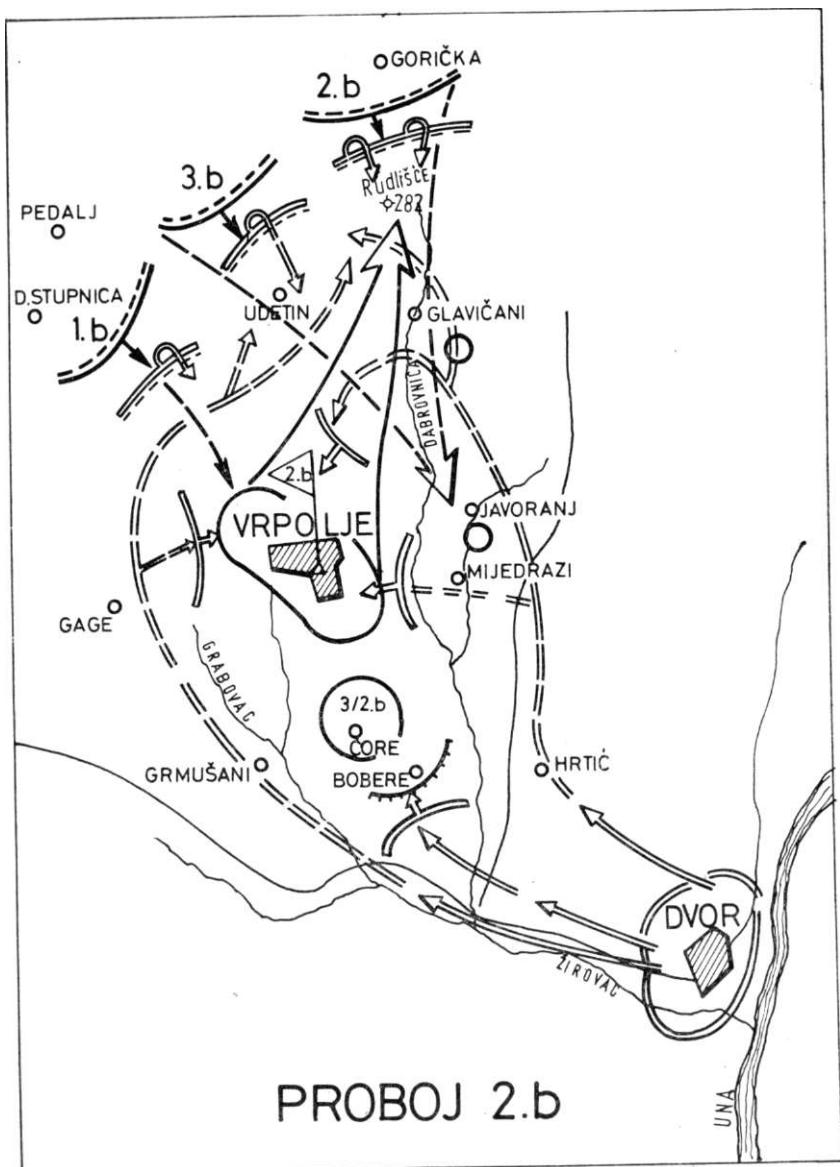
Milan JOKA BUDO

PROBOJ DRUGOG BATALJONA IZ OKRUŽENJA

Posle žestokih borbi koje je vodila na teritoriji petrinjskog kotara (oko Gora, Stražnika i Komareva), 4. brigada se prebačila u dvorski kotar radi kraćeg odmora. Bila je razmeštena po bataljonima u selima Rujevcu, Pedlju, Gornjoj i Donjoj Stupnici, Udetinu i Vrpolju. Drugi bataljon nalazio se u Vrpolju. Dolazak u dvorski kotar obradovao je naročito borce i starešine 2. bataljona, jer je većina njih bila sa ove teritorije i postojala je mogućnost da vide svoju najbližu rodbinu.

Pošto su borci bili umorni od učešća u ranijim borbama i napornog marša od preko 40 km, jedva su čekali da stignu u selo i da se odmore. Grupa konačara dočekala je i razmestila bataljon. U popodnevnim časovima 3. aprila 1944. godine on se, kao najisturenija jedinica brigade, obezbedio od neprijatelja u Dvoru. Trebalo je dobro obezbediti najosetljiviji pravac koji iz Dvora na Uni, preko sela Vanića i Cora, vodi ka selu Vrpolju. Za obezbeđenje ovog pravca određena je 3. četa kojom su komandovali zamenik komandira Milan Duric i komesar čete Pero Trivanović. Četa je bila u selu Čorama kao predstraža bataljonu. Ostale čete nalazile su se u selu Vrpolju, i dobine su zadatak, — jedna da uputi jaču patrolu prema selu Glavičanima, a druga prema selu Mijedrazima, jer se očekivalo da će neprijatelj i ovim prvcima uputiti snage ka Vrpolju. Pored spoljnih obezbeđenja, bataljon je isturio i neposredno obezbeđenje.

Neprijatelj je od domaćih izdajnika brzo saznao o dolasku i razmeštaju naših jedinica i odlučio je da noću napadne bataljon u selu Vrpolju. Verovatno je smatrao da će iznenaditi jedinice bataljona i da će ih tako iscrpljene razbiti. Sem što je imao jasnu predstavu o rasporedu 2. bataljona, sa dosta sigurnosti je prepostavljao gde se nalaze i njegova obezbeđenja.

Proboj 2. bataljona iz okruženja u selu Vrpolju, april 1944.

Tada su se u Dvoru na Uni nalazili ojačani bataljon Nemača, ustaše, domobrani i desetak četnika*. Neprijatelj je za vodiče koristio domaće izdajnike, jer su oni bili sa ovog terena i dobro su ga poznavali.

Neprijateljeve snage krenule su noću 3/4. aprila 1944. godine u tri kolone: jedna preko sela Bobera i Čora, druga preko Grmušana i Gaga i treća preko Hrtića i Javornja, — sve prema Vrpolju.

Srednja kolona imala je zadatku da u Čorama veže i potisnuje 3. četu, i to tek kada bočne kolone opkole 2. bataljon u Vrpolju i otpočnu borbu u selu. Kolona koja je nastupala preko Gaga iznenadila je naše snage i, zajedno s kolonom koja je došla preko Javornja, opkolila je 2. bataljon i gotovo mu presekla odstupnicu prema selu Goričkoj. Naše patrole primetile su kolonu od Javornja, ali u prvi mah nisu verovale da je to neprijatelj, jer je on retko izvodio napade noću. Kada su se patrole uverile da je reč o neprijatelju, jednovremeno su se povlačile i otvarale vatru, ali kada su stigle do glavnine bataljona, već je bilo kasno, jer je i neprijatelj u istom času izbio u selo Vrpolje u kojem su se nalazile glavne snage bataljona.

Neprijateljeva kolona koja je dolazila sa pravca sela Udetina potisnula je na naše manje delove, tako da se uspela spojiti sa kolonom koja se kretala od sela Javornja.

Kada je neposredno obezbeđenje primetilo neprijatelja u selu Vrpolju i otvorilo vatru, bilo je jasno da je bataljon opkoljen. Osnovni signal za nastalu situaciju bila je neprijateljeva vatra, a ne izveštaj od obezbedujućih delova. Tako je jednovremeno otpočela borba protiv glavnine bataljona i 3. čete koja je bila na obezbeđenju u selu Boberama. Otpočela je žestoka borba i više se nije znalo gde su naše, a gde neprijateljeve jedinice. Štabu, koji se nalazio sa glavninom bataljona, bilo je jasno da je bataljon iznenaden i opkoljen. Vremena nije bilo za razmišljanje i detaljnu procenu situacije pa je štab bataljona trebalo vrlo brzo da reaguje i preduzme odgovarajuće mere.

Hrabri komandant bataljona, prekaljeni i iskusni starešina i borac Mirko Strineka, oblačeći se, izdavo je kratka i jasna naredenja članovima štaba. Naredio im je da odu u čete i odredio pravac probroja: Vrpolje — Gorička, preko k. 282. Odmah je uputio kurira da prenese naredenje 3. četi da se povuče za bataljonom koji se probio u pravcu sela Goričke. Komandant je krenuo sa 1. četom koja je bila na čelu bataljona i prva se pro-

* Već dolaskom konačara grupa četnika iz Dvora preko svojih veza saznala je gde će biti razmešten 2. bataljon. Podatke su dali neprijatelju u Dvoru. Odlučeno je da se pomoći četniku, kao vodiču, napad izvede u toku noći.

bijala u pravcu sela Goričke. Neprijatelj je bio vrlo jak i sa svih strana snažno je pritiskao bataljon. Naročito je forsirao snage koje su trebale da zatvore pravac probaja. Pre nego što je našla 1. četa, krilne kolone su se spojile na brdu Rudlišću (k. 282). Čete su se probijale jedna za drugom.

Kako bi se koja četa probila, neprijatelj je ponovo na istom mestu uspevao da zatvori obruč, tako da se svaka naredna jedinica morala probijati samostalno. U toku probaja iz sela Vrpolja izmešali su se naši borci i neprijateljevi vojnici. Borba je vođena prsa u prsa. Nastalo je pravo rvanje naših boraca i starešina sa neprijateljevim. Pojedina oružja su više puta prelazila iz ruke u ruku.

Posebno je nastala teška situacija za vreme probaja 3. čete, koja je zastala jer je bila na obezbeđenju. Dok se glavnina bataljona probijala, neprijatelj je bio razvučen, ali kada se počela probijati 3. četa, uspeo je skoncentrisati veće snage, ugroziti pravac probaja i još više otežati situaciju u kojoj se našla 3. četa. U prvom jurišu, na pravcu probaja, poginuo je zamenik komandira čete Milan Durić i tada je nastala još teža situacija u četi. Videći u kakvoj se teškoj situaciji našla četa, komandir voda Petar Arbutina preuzeo je komandu. Uzeo je puškomitrailjer, komandovao četom i krenuo u probaj. Komanda je bila kratka: »Drugovi borci, za mnom! . ;. Niko ne smije i ne može nazad! Hrabro je poveo četu, i u silovitom jurišu uspeo je da zbaci neprijatelja sa kote 282 i da se s četom probije prema glavnim snagama bataljona. Glavne snage bataljona podržale su 3. četu u vreme probaja. Veliku ulogu u tom probaju imao je snalažljivi i hrabri komandir voda Petar Arbutina iz sela Goričke. Osim njega, istakli su se Božo Arbutina, takođe iz Goričke, vodnik Petar Arbutina, rodom iz Vrpolja (koji je teško ranjen u ovoj borbi), zatim vodnik Pero Kukić, komesar Petar Trivanović i mitraljesci čete Simo Ćalić, Milorad Dukić još neki borci i starešine.

Neprijatelj se nije snašao u noći i nasumce je otvarao vatru. Ona je bila toliko jaka da su oni koji su je slušali sa strane mislili da od boraca i starešina 2. bataljona ne može niko ostati živ. Bataljon se, zahvaljujući pomrčini i nesnalaženju neprijatelja u noćnoj borbi, uspeo izvući iz Vrpolja i probiti prema selu Goričkoj. Ostala je kuhinja i jedan deo tovarnih konja.

Čim je neprijatelj ovladao Vrpoljem, zaustavio se i nije nastavio gonjenje, nego je, prema starom običaju, počeo da pljačka i pali kuće. Za to vreme 2. bataljon se prikupio i sredio. Stigli su i drugi bataljoni brigade u pomoć, pa je cela brigada krenula u protivnapad.

Borbe 2. bataljona 4. brigade noću 3/4. aprila oko sela Vrpolja, njegov probor u toku dana prema selu Goričkoj i izvođenje protivnapada, u sadejstvu sa ostalim bataljonima brigade, uspešno su završeni.

Posle snažnog protivnapada, u kome su se istakli borci i starešine 2. bataljona, neprijatelj se morao povući prema Dvoru. Cim je primećeno da se neprijatelj povlači, naše su jedinice prešle u energično gonjenje. Još veći podstrek borci su dobili kada su videli da neprijatelj beži i ostavlja sve što je opljačkao (kola natovarena suvim mesom, slaninom, kobasicama i dr.) Deo snaga ostao je u selu Vrpolju da zajedno sa narodom gasi požar i spasava ono što se može spasti.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 25 mrtvih i 60 ranjenih, zaplenjeno je 10 pušaka, 2 pištolja, 3 automata, 12 mina za minobacač, 30.000 metaka i dosta raznog ratnog materijala. U 2. bataljonu, koji je vodio borbu u toku noći i gotovo čitav dan, poginuo je jedan borac i nekoliko ih je ranjeno. Prosto je neverovatno kako se bataljon mogao probiti iz sela Vrpolja, zapravo izvući iz tako teške situacije sa tako minimalnim gubicima, jer je poznato da su borba u okruženju i probor najsloženiji i najteži oblici borbenih dejstava. Kad je reč o gubicima, karakteristično je, a u brigadi i poznato, da je 2. bataljon gotovo u svakoj borbi, uz najmanje gubitke, postizao dobre rezultate. Stoga su borci ovog bataljona zbog umešnog komandovanja imali neograničeno poverenje u svoje starešine, a posebno u komandanta bataljona Mirka Strineku.

Milan KOVACEVIĆ

BORBE KOD GORA

Tokom prvih mjeseci 1944. godine vođene su mnoge borbe na cesti Petrinja — Glina, U drugoj polovini aprila neprijatelj je, snagama 2. bojne ustaškog krajiškog zdruga, uspio ponovo uspostaviti garnizon u Gorama. Istorene dijelove imao je u selima Marinkoviću, Šestanju i Župiću. U Petrinji je imao više od 800 domobrana sa 4 topa, petrinjsku ustašku bojnu od 200 ustaša i konjički divizion od 700 kozaka sa 4 topa.

Takvim rasporedom, neprijatelj je zaprijetio Glini i Topuskom, u kojima se nalazilo političko rukovodstvo Hrvatske.

Poslije procjene tako stvorene situacije, štab 7. udarne banijske divizije donosi odluku da borbom vrati neprijatelja u Petrinju. U sklopu takve zamisli 4. brigada dobila je zadatak da napadne Gore i to glavnim snagama pravcem Marinkovići, — Gore, a pomoćnim potok Šišak. Početak napada 25. aprila u 23 sata.

Kišni aprilske dan pretvorio se noću u pravu mračnu komoru. Zbog toga je napad otpočeo oko pola noći.

Neposredni zadatak za napad na Gore dobili su: 2. bataljon 4. brigade koji je imao napadati na južni dio, i 3. bataljon 1. brigade koji je napadao na sjeverni dio sela.

Komandant 2. bataljona 4. brigade Mirko Strineka donio je odluku: da s bataljonom napadne neprijatelja na pravcu Marinkovići, da se privuče što bliže rovovima i uz jak plotun i ručne bombe upadne u neprijateljev raspored. Istovremeno na raskrsnici između Marinkovića i južnog dijela Gora ubaciti jedan vod boraca.

U selu Bilaču izdvojen je 1. vod 3. čete čiji sam ja bio komandir. Iznad sela, vod je kolektivno izvideo teren i uporište u Marinkovićima. Mjesto gdje treba stići pokazao je komandant

bataljona orijentirno, jer se nije moglo vidjeti. Vodnik je sa vodom izvidio pravac kretanja i udaljenost do određene raskrsnice. Tako pripremljen, vod je, nešto prije pokreta bataljona, krenuo na svoj zadatak.

Na putu do cilja vod se uskim stazama i potocima privukao liniji neprijateljeve odbrane u Marinkovićima. Tu je zastao da osluškivanjem utvrdi situaciju. Odatile je počeo da puže. »Još samo sto metara pa smo iza prve prepreke«, šapnu drugu iza sebe vodnik Petar. Ali, tih sto metara trebalo je preći.

Neprijatelj je pri posjedanju položaja prema partizanskom slobodnom teritoriju, čim bi pao mrak, ispaljivao povremeno kraće ili duže mitraljeske rafale. Ti rafali straha, kako smo ih nazivali, počeli su da paraju tamnu kišnu noć, malo prije nego je vod prošao kritičnu liniju. Iza Marinkovića vod je čekala neizvjesnost. Pred vodom je bio nepoznat raspored neprijatelja u dubini, trebalo je zaobići mjesta s mogućim neprijateljevim osiguranjima, izbjegći patrole, a posebno ne upasti u njegovu zasedju. Bez obzira na sve, naprijed se moralo.

Uprkos neprijateljevim rafalima, svakom borcu je bio pred očima postaljeni zadatak. Pred polazak komandant bataljona je rekao: »Vaš vod ima poseban zadatak: ubaciti se u neprijateljevu pozadinu, posjeti raskrsnicu putova između Marinkovića i Gora, i spriječiti intervenciju iz Gora, i povlačenje neprijatelja iz Marinkovića. Vi ste iskusni borci. Nije potrebno da vam govorim šta morate uraditi i na što sve možete naići.«

Između prvih rafala vod je puzeći krenuo dalje. Još samo dvadeset metara dijelilo ga je od prve borbene linije uporišta Marinkovića. Tada je s brežuljaka, koji je neprijatelju služio kao oslonac u odbrani, zasvijetlila bijela raketa. U istom času mitraljeski rafali, kao roj pčela, prozujaše preko naših glava.

Zatim se sve umirilo. Borci su ipak shvatili da su to rafali neprijateljevog straha. Vod je krenuo dalje i ubrzo se našao iza linije neprijateljevih rovova. Tada je nastalo malo olakšanje i vod se od bašte do bašte kretao ka cilju. Rafali su fijukali u pravcu odakle je vod došao.

Ubrzo se vod našao na raskrsnici na koju je i upućen. Raspoređeni u grupe, borci su čekali dalji razvoj situacije.

Poslije kraćeg čekanja u mrkloj noći prolomi se jak plotun oko neprijateljevih položaja na Marinkovićima. Bataljon je uspio da iznenadi neprijatelja.

Poslije pola sata neprijatelj je počeo manjim dijelovima da se povlači prema selu Gorama. Na raskrsnici smo ga dočekali i pribegli lukavstvu. Zvali smo ih i predstavili se kao njihovi, a zatim tiho i bez muke zaustavljali i hvatali. Međutim, poslije

nekoliko takvih prevara oni su shvatili da su obmanuti i nastao je žestok okršaj. Povlačili su se prema selu Marinkovićima i sa brda u zahvatu ceste bezuspješno su nas napadali, jer su bili dočekani snažnom vatrom. Ubrzo je municije nestalo, pa je počela borba prsa u prsa. Kako je koji ustaša nailazio, po dva borca su ga hvatala i tako rješavali ishod borbe. U toj borbi hrabro je poginuo Branko Stambolija, puškomitraljezac.

U međuvremenu, na raskrsnicu je stigao i bataljon te smo svi zajedno napali ustaše u crkvi.

Za pokazanu hrabrost vod je dobio zasluženo priznanje.

Petar ARBUTINA

NA GORAMA JE UVIJEK GORELO

U noći 25/26. aprila 1944. godine 4. brigada napala je neprijateljevo uporište u selu Gorama, na saobraćajnici Petrinja-Glina. Drugi bataljon je bio na glavnom pravcu napada brigade.

Druga četa 2. bataljona dobila je zadatak da izvrši napad pravcem istočni dio sela Marinkovići—Gore. U sumrak četa je krenula na izvršenje zadatka. Iznenadenje je teško bilo postići, ali nam je na ruku išla velika pomrčina i kiša koja je stalno pada. Teren su osvjetljavale munje i neprijateljeve raznobojne rakete.

Komandu čete sačinjavali su komandir Nikola Dabić, komesar Jovo Kladar, zamjenik komandira Pero Kukić i zamjenik komesara Jovo Samardžija.

Nastupali smo vrlo oprezno i u potpunoj tišini. Kad smo došli do prvih kuća, već je bio pao mrak. Dok smo nastupali kroz zaselak, između kuća i preko plotova, uprkos našoj opreznosti, neprijatelj nas je primijetio, otvorio vatru i jedan metak pogodio je komandira Dabića u nogu. Izvukli smo ga i otpremili u brigadno previjalište. Nastavili smo napad i osvajali kuću po kuću. Istovremeno i druge jedinice pošle su u opći napad na Gore. Razvila se žestoka borba oko cijelog sela i neprijatelj je počeo da popušta.

Dio boraca iz 2. čete stigao je do grupe kuća i zašao neprijatelju za leđa. Pored mene i još nekoliko drugova tu su bili Dušan Popović sa »šarcem« i Božo Zec sa »brncem«.

Kada su se ustaše počele povlačiti putem od južnog dijela sela Marinkovića ka Gorama, nisu znale za nas već su mislile da smo i mi ustaše, pa su se slobodno povlačile. Međutim, njihovu neopreznost iskoristili smo tako što ih je Božo Zec zaustavio i naredio da jedan od njih dođe pred njega. No, kada je

ustaša prišao, Božo mu je rekao: »Ti nisi ustaša, ti si partizan«, i osuo iz puškomitrailjeza rafal po njemu. To su drugi čuli i počeli vikati da su ustaše a ne partizani. Poslije nekoliko ovakvih prevara ustaše su se uvjerile da je riječ o partizanima, pa su izvršile juriš na grupu kuća u kojima smo mi bili, ali su ih Popović i Zec dočekali rafalima iz svojih puškomitrailjeza. Vidjeći da im juriš neće uspjeti, počele su se šuljati oko plotova i kuća da bi se povukle uz što manje gubitaka. Tako smo se izmiješali oko grupe kuća, nije se znalo tko je partizan, a tko ustaša, pa je počeo »slobodan lov« u kojem smo vrebali jedni druge. Moram priznati da mi u tom času nije bilo nimalo lako, poduzimali su me žmarci, koji su mi istjerivali krupne kapi znoja na čelu, ali nije bilo drugog izbora nego ostati gdje si i čekati — da uloviš ili da budeš ulovljen. Sto je vrijeme dalje odmicalo, sve sam se više navikavao na nastalu situaciju.

U jednom momentu, na par koraka od sebe, ugledao sam siluetu vojnika u mraku, bio sam uvjeren da je to neki drug iz moje čete, ali sam ipak upitao: »Tko si ti?« Misleći da sam ustaša, mirno je odgovorio: »Pa, ustaša, tko bi bio.« U tom času razmišljao sam da li da odmah otvorim vatru po njemu, ili da ga prisilim na predaju. Ovo drugo bilo je riskantno, jer u mraku nisam mogao vidjeti položaj njegovog oružja, i on je mogao prvi opaliti na mene. Brzo sam odlučio i pritisnuo obarač na automatu. Imao sam utisak da je rafal pokosio ustašu, ali za čudo on nije odmah pao, već je koraknuo u pravcu dvorišne kapije i zatim se skljokao na zemlju. Da je on slučajno mene zapitao: »Tko si ti?«, ja bih mu sigurno odgovorio: »Partizan«, i dogodilo bi se vjerovatno isto, samo obrnuto. To su one nevjerovatne situacije koje se čovjeku mogu dogoditi, valjda, samo u ratu.

Poslije nekoliko minuta, u toj mrkloj noći ugledao sam dva vojnika kako se rvu u dvorištu otimajući se za nešto. U tom času nisam znao ni ko se rve ni šta se to dešava. Međutim, sjetio sam se da je u mojoj blizini bio Božo Zec i shvatio sam da je on u opasnosti. Nisam smio pucati, jer sam se bojao da ne ubijem Božu, ali je uskoro rafal »brnca« presjekao moju neizvjesnost. U tom momentu instiktivno sam povikao »Božo, jesli li živ?«. Odgovorio je »jesam«, i objasnio mi da je ubio ustašu koji je pokušao da mu otme puškomitrailjez. Ujutro, kad se razdanilo, došli su neki borci iz 4. bataljona i identifikovali tog ustašu. Rekoše nam da je to poznati zlikovac koga su zvali Silobod.

Nakon toga okršaja u centru Marinkovića, manji dio ustaša povukao se između kuća u pravcu raskršća gdje su ih dočekali vatrom borci naše 3. čete. Pred zoru sve čete 2. bataljona

izbile su u visinu raskršća sela i spojile se s prvim vodom 3. čete kojim je komandovao Petar Arbutina.

Poslije toga dobili smo novi zadatak — da nastavimo napad u pravcu crkve (istočno od glavne ceste) a lijevo od nas u zahvatu ceste napadala je naša 3. četa. Neprijatelj je davao žilav otpor, te smo bili prisiljeni da osvajamo kuću po kuću. Nastupajući tako, našao sam se na lijevom krilu čete. U jednom momentu neko je osuo vatru po nama i ranio borca naše čete Paju Tatića, zvanog Žuga. U tom momentu četa je skrenula udesno i uhvatila zaklon iza kuća koje su bile poredane duž desne strane ceste. Našao sam se iza jednog jablana čija debljina nije pružala siguran zaklon. Neki ustaša je to primijetio i osuo rafalom po jablanu, pa je oko mene i po meni počelo da pršti iverje. Čuvši da ustaša mijenja doboš na »šarcu« i da zatvarač škljoca, iskoristio sam priliku i brzo se prebacio iza jedne kuće i tako uhvatio sigurniji zaklon. Dok sam se prebacivao u novi zaklon, Božo Zec je ispalio rafal na ustašu. Ustaša se skljokao sa unutrašnje strane, a »šarac« je pao s prozora u dvorište.

Kada smo stigli do centra sela, pred komandanta Mirka Strineku je došao seljak i obavijestio ga da se u njegovoј štali, 6—8 metara od nas, nalazi pod jaslama skriven ustaša, naoružan automatom, i da ga treba likvidirati, ali se pri tome valja dobro čuvati da koga ne ubije. Ako ne bude drugog izlaza seljak je predložio da zapalimo štalu i da ustašu na taj način likvidiramo. Komandant je rekao seljaku da štalu ne treba paliti već da ustašu na neki način valja izvući. Dok smo mi razmišljali kako da ga izvučemo iz štale, borac naše čete Adam Ćugalj, na naše čuđenje, već je prisilio ustašu da se preda. Na Strinekino pitanje odakle mu civilno odijelo, da nije slučajno radnik, ustaša je odgovorio da nije radnik dodavši da je on pravi ustaša. Da bi to i dokazao, iz džepa je izvadio ustašku legitimaciju. Okrenuo se Strineki i rekao: «Gospodine komandante, ja od vas očekujem kuršum i molim da mi se i udijeli». Mirko je napisao na ceduljici nekoliko riječi i naredio borcima da ustašu sprovedu u štab brigade.

Ubrzo zatim uslijedio je žestok kontranapad ustaša i »Čerkeza« i mi smo se povukli u pravcu sela Marinkovića i Graberja, gdje smo se sredili i sprečavali prodor neprijatelju ka šumi Biljegu i Glinskom Novom Selu. U toj borbi ustaše su imale osjetne gubitke. Mnogo ih je ostalo mrtvih na raskrsnici u Gorama i Marinkovićima i na cesti prema brijezu.

Tu je poginuo puškomitrailjezac iz naše 3. čete Branko Stambolić. Bio je to veoma mlad, lijep i vitak momčić, pomalo kickoš. Djevojke su ga voljele i često darivale. Najmiliji poklon

bile su korice od raznobojnog pletiva, u kojima je nosio bombe »kragujevke«. Bio je to hrabar borac, dječačkog izgleda, velika dobričina, stalno nasmijan, skojevac. Ležeći mrtav u grabi pored puta izgledao je nasmijan. Velika tuga bila je ispunila sve njegove saborce.

I Božo Zec zaslužuje da o njemu kažem bar nekoliko riječi. Pripadao je plejadi omladinaca Cazinske krajine kojih je bilo mnogo u 4. brigadi. Bio je to mladić izrazite gorštačke ljepote, veoma hrabar i snalažljiv u borbi. Stalno je nosio puškomitrailjez i kao puškomitrailjezac dobio čin vodnika. Bio je sposoban da komanduje vodom, što mu je više puta nuđeno, ali je on to odbijao govoreći da ne može da se rastane od puškomitrailjeza. U jurišima držao je puškomitrailjez »na gotovs«, remnik je držao na desnom ramenu, vatru je otvarao u pokretu i precizno gađao. Iza njega četa se kretala slobodno. Božo je bio veliki veseljak i pjevač i zajedno sa drugovima stalno je vodio pjesmu, a pjesma nam je davala krila u borbi. Pjesma se orila i onda kad smo bili umorni, gladni, žedni, pospani, pa i tužni zbog izginulih drugova. Pjesma je bila sastavni dio borbe i našeg života.

Jovo SAMARDŽIJA

NIŠTA NAS NIJE MOGLO POKOLEBATI

Ko zna DO koji put borci jedinica sa Banije sprečavaju neprijatelja da prodre na slobodnu teritoriju i zaposjedne položaj iznad sela Šušnjara. Ko zna po koji put narod ovih sela napušta ognjišta i sakriva od neprijatelja što se sakriti može. Taj ponositi i hrabri narod podnosi neopisive teškoće rata na svojim plećima. Sve ofanzive i pljačke neprijateljevih jedinica svih boja očešale su se o njega, ali ga slomile nisu. On je iz zgarrišta i opustošenih polja uvek nalazio hrane i odeće za svoju vojsku i obezbeđivao joj ugodan smeštaj. Mnogo puta sam se sâm i sa borcima 4. hrvatskog bataljona pitao odakle tom narodu tolika snaga i svest. Odgovor je uvek bio isti: nahraniti borca za slobodu i ostati gladan, ustupiti mu svoj ležaj, dati mu svoju odeću. To se potvrdilo i 22. maja 1944. Narod iz Bačuga, Mlinoga, Jabukovca i ostalih sela napustio je svoja ognjišta i u Šamarici pomogao svojim ratnicima u borbi.

U zoru 24. maja 4. hrvatski bataljon poseo je položaje za odbranu na Lazarevom brdu i u šušnjaru, sa zadatkom da spreči prodor kozačkog puka iz Kraljevčana ka Glini. Levo od nas bio je 1. a desno 2. bataljon. Naša 1. četa branila je cestu od sela Kraljevčana ka Glini, 2. četa istočne padine brda, a 3. četa je bila u bataljonskoj rezervi, u rejonus groblja na Lazarevom brdu, dok je 4. četa po delovima bila pridata 1. i 2. četi. Prateća četa bila je u rezervi na jugozapadnim padinama Lazarevog brda. Radni vod se razmestio u južnom delu sela šušnjara. Bataljon je poseo ranije iskopane rovove i odvojene zaklone koje je neko pre, ko zna kada, iskopao i podesio za odbranu. Štab bataljona je zabranio kretanje po položajima i otvaranje vatre sa njih, a za odbijanje »kozačkih patrola ispred položaja 1. čete istureno je jedno odeljenje ojačano »bredom«. Neprijatelj tako, nije mogao otkriti naš glavni položaj, niti raspored naoružanja. U zoru 24. maja prešao je u napad i ceo dan uzalu-

dno pokušavao da osvoji Lazarevo brdo. — Izviđanjem i iz vazduha nastojao je da otkrije raspored naših snaga, ali mu nije uspelo.

Naše očekivanje da će neprijatelj rano otpočeti nadiranje prema Glini nije se obistinilo, iako su njegove jedinice primećene u pokretu ka selu Kraljevčanima i na drumu od sela Jabolkovca. Oko osam časova stiglo je naređenje da u sadejstvu sa desnim susedom, napadnemo Kraljevčane. Došlo je do susrete borbe, jer je i neprijatelj u isto vreme krenuo u napad. Na našu sreću njegovi su vojnici, zbunjeni zastali. To nam je omogućilo da se bez gubitaka povučemo i da zauzmemо nove položaje.

Zbunjen našim pokretima, neprijatelj nije iskoristio mogućnost da zauzme Lazarevo brdo. Sve što je kasnije pokušao da učini, činio je sa zakašnjenjem, a i sa nedovoljnim snagama. Zbog toga je bio odbačen i prisiljen da ponovo organizuje napad. Posle kraćeg predaha otpočeo je kratkotrajnu artiljerijsku pripremu. Ka našim položajima su krenuli »kozaci«, kako smo mi nazivali vojнике kvislinskih formacija, formiranih od zarobljenih crvenoarmejača. Odmah zatim usledio je jak napad na naše položaje. Glavni udar neprijatelj je usmerio na groblje.

Poslednjim naporima 2. četa je uspela da odbije juriš. Borba se sve više rasplamsavala. Pretila je opasnost da budemo odbačeni sa groblja. Zahvaljujući hrabrosti i izdržljivosti boraca i tome da smo bili na položaju koji je omogućavao dobru odbranu, neprijatelj je i ovoga puta morao da odstupi i da se povuče na polazne položaje. U ovoj žestokoj borbi nismo imali gubitaka, sem što su nam dva borca lakše ranjena.

Posle kraćeg dogovora, štab bataljona je odlučio da mitraljeze premesti na nove položaje, odakle će efikasnije dejstvovati. Tako je i »breda« prebačena na levo krilo 2. čete. Odatle je mogla uspešno tući neprijatelja ispred te čete i kontrolisati drum Kraljevčani — Dodoši.

Neprijatelj je u 13 časova ponovo krenuo u napad, ustredivši se na groblje. Borci 2. čete su postojano odolevali. Posle drugog neprijateljevog juriša u borbu je uvedena bataljonska rezerva. Protivnapad je uspeo. Izveli su ga borci 3. čete. Neprijatelj je odbačen u selo Kraljevčane.

Prilikom povratka na svoje položaje, borci 3. čete su naišli na jednog starca iz Dodoša koga su »kozaci« vezali za drvo. Kraj njega je bilo jedno prase.

Komandir čete Josip Bajt reportirao je komandantu bataljona da je četa izvršila zadatak: zaplenila je »šarac«, desetak pušaka, sanduk municije i oslobođila jednog starca koji je želio da vidi komandanta.

Komandir je dobio priznanje od komandanta bataljona za uspešno izvršen protivnapad.

Gubici bataljona su se povećali na četiri mrtva i šest ranjenih boraca. Mitraljezi su ostali sa malo municije. Poslat je kurir u štab brigade sa izveštajem o situaciji kod Kraljevčana i o stanju bataljona.

Komesar bataljona Ivan Bačun razgovarao je sa starcem i odgovarao na pitanja o tome koja jedinica brani Lazarevo brdo i koja je poterala »kozake« u Kraljevčane. Bačun je na kraju zapitao starca zašto ga sve to zanima. Starac se nakašlja i rekao: »Druže, mene su naši borci oslobođili iz ruku dušmana, i sramota je da ne znam ime te jedinice. Čuo sam da su iz Hrvatskog bataljona, pa sam došao u štab da to proverim. I vidiš li, druže, ovo svinje je krivo što sam pao u ruke dušmana. Pobeglo mi iz šume u koju smo se sakrili od bande, pa sam hvatajući ga i sam bio uhvaćen. Naši junaci su me oslobođili i niko drugi osim njih neće ga pojesti«.

Oprostir se od nas poželivši nam sreću u borbi.

Neprijatelj je u noći između 24. i 25. maja samo povremeno tukao naše položaje artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Mi smo te noći ponovo prebrojavali municiju. Svaki borac je dobio po deset metaka. Radnom vodu je oduzeta sva municija, pa je tako za svaki puškomitraljez prikupljeno po 150 metaka. Jedino je »breda« imala dovoljno municije.

Svanulo je. Novi dan doneo je novi napad na naše položaje. U 7 časova počela je artiljerijska priprema. Čitav jedan čas žestoko su tučeni naši položaji. U 8 časova krenula je u napad neprijateljska pešadija. Ne žaleći žrtve »kozaci« su do podne izvršili tri juriša i sva tri puta bili odbačeni. Oko 13 časova krenuli su još silnije u napad. Kako su naši borci ostali bez municije, kozaci su upali u rovove i sukobili se sa borcima 3. čete, koja je tog dana odbila četiri napada. Borba je bila kratka, ali silovita. U sukobu važnu ulogu odigrala je »breda« koju je Gavran postavio na ledinu i preciznom vatrom pomagao protivnapad bataljonske rezerve. Tako je i ovaj napad odbijen. Treća četa je ostala bez svog komandira Josipa Bajta, omiljenog druga i hrabrog borca. Svoju četu vodio je u napade s pesmom na usnama. U svakoj teškoj situaciji nalazio je reč kojom bi razveselio svoje borce.

Taj dan, koji je doneo mnoga neprijatna iznenadenja, još je trajao. Trebalo je odbraniti položaje sa malo municije, i to u situaciji kada je neprijatelj osetio da vatrena moć branilaca slabla, i kada je jurišao sve žešće. Naređenje o povlačenju sa položaja nije stizalo, niti se kurir vraćao iz štaba brigade sve do 14 časova. Gubici su se neprekidno povećavali. Trebalo je iz-

držati do mraka, i tek tada naći neko rešenje i izvući bataljon iz borbe. Nastavljati borbu nije bilo mogućno. Svi borci zajedno imali su samo nekoliko metaka a ni puškomitraljezi nisu više imali municije. Takvu situaciju u bataljonu je pogoršala vest da je Tito uhvaćen u Drvaru i da su svi u Vrhovnom štabu izginuli. Nismo znali odakle je ta vest stigla, ali je štab bataljona morao hitno preuzeti mere i suzbiti širenje takvih glasina. Niko od nas nije znao da je tog dana izvršen desant na Drvar. Nismo znali cilj sedme ofanzive niti smo mogli pomisliti da je vest istinita. Bili smo ubedeni da je to propaganda i da, kao i do sada, Gebels trubi da su partizani uništeni.

Članovi štaba bataljona su sa takvim raspoloženjem krenuli na položaje. U 3. četi zatekao sam Jožu Borića kako razgovara s borcima. Bilo mi je mnogo lakše kada sam čuo da taj stari član Partije i jedan od najboljih političkih radnika na terenu Bučice tumači borcima baš onako kako sam ja bio dužan da objasnim. Pridružio sam mu se i borci su brzo shvatili o čemu je reč. Počeli su razmišljati kako da odbiju naredni napad kozaka. Uskoro je komesar bataljona Bačun preneo naređenje da i dalje branimo položaje, a da će nam u pomoć stići 2. i 3. bataljon. Te vesti su borcima vratile samopouzdanje. Radovali su se dolasku i pomoći drugova. Poverenje između bataljona stvarano je u borbama, baš kao i bratstvo između Srba i Hrvata i drugarstvo i ljubav između boraca. Brigada je bila kao složna porodica. Bataljoni su stigli. Prispele su pošiljke municije i mali pokloni koje su borci međusobno izmenjivali. Sve je bilo lepše i mnogo lakše.

Na položajima prema Kraljevčanima smenio nas je 3. bataljon. Mi smo povučeni na odmor i sređivanje. Već 26. maja krenuli smo ka Glini i poseli položaje na Poglediću. Na njima smo ostali nekoliko dana. Tu je jednog jutra u štab bataljona stigao onaj starac koga su kozaci uhvatili i vezali. Došao je sa jednim dečakom noseći na ražnju pečeno prase. Starac je pitao za komandanta Hrvatskog bataljona, i čim ga je ugledao, reče: »Doneo sam poklon za borce Hrvatskog bataljona . . .« Govorio je isprekidano, ali od srca, sa suzama u očima, o bratstvu Srba i Hrvata koje se kuje u ovom ratu i da neće zaboraviti nikada da su ga baš Hrvati oslobodili iz ruku dušmana. Te neveštvo izgovorene reči na mene su ostavile utisak koji neću zaboraviti dok sam živ. Poruka ovog starca bila je poruka naroda Banije. Njegove reči bile su reči svih rodoljuba naše zemlje, svih onih koji mrze ropstvo i kojima je stalo do bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti.

Josip PAVICIC

IZ BORBI NA LAZAREVOM BRDU

Dvadeset trećeg maja 1944. godine 4. bataljon je vodio borbu u selu Gorama sa ustašama i »Čerkezima« koji su se kretali od Petrinje prema Glini. Napadima iz Gline i Petrinje na slobodnu teritoriju Banije neprijatelj je htio da za vreme desanta na Drvar veže jedinice 7. udarne divizije i spriječi ih da se prebace u Bosansku krajinu. Kako je neprijatelj jače snage usmjerio pravcem Petrinja — selo Kraljevčani — Glina, štab 4. udarne brigade je naredio svom 4. bataljonu da se prebaci sa položaja u selu Gorama u rejon sela Šušnjara i Lazareva brda.

Poslije usiljenog marša bataljon je već 24. maja stigao u određeni rejon. Na položajima Lazarevo brdo — Šušnjar štab bataljona je rasporedio čete. One su odmah zauzele borbeni raspored za odbranu. Lijevo i desno od nas položaje su zauzeli i ostali bataljoni naše brigade. Očekivali smo da će ujutru 24. maja neprijatelj nastaviti pokret jačim snagama u pravcu Gline. Pošto je bataljon cijelu noć bio u pokretu, četama je naređeno da, kad zaposjednu i urede položaje (ukoliko nas neprijatelj ne bude napadao), postave osmatrače i upute patrole u pravcu Kraljevčana, a ostalo ljudstvo da se odmara.

Već je prilično odmakao dan, a neprijatelj nas ne napada, niti preduzima pokret u pravcu Gline. Zbog toga štab 4. brigade donosi odluku da mi napadnemo njega u Kraljevčanima. U duhu ove odluke komandant brigade naređuje 4. bataljonu da krene u napad sa Lazareva brda (groblja). Drugom bataljonu je naređeno da napada od Mačkovog Sela.

Nakon kratke pripreme i dogovora 4. bataljon je krenuo sa Lazareva brda, i u koloni se spuštao kosom prema Kraljevčanima da bi zauzeo raspored za napad. Ali dok smo se mi kretali prema Kraljevčanima, neprijatelj je preuzeo pokret u

pravcu Lazareva brda, da i on nas napadne. Tako je došlo do susreta na pola puta. Pri tome je neprijatelj uspio da prvi otvori žestoku vatru. S obzirom da se bataljon u trenutku sudara u kolonama kretao terenom nepogodnim za brzo razvijanje, odlučili smo da se jedinice povuku prema groblju. To nam je povlačenje omogućilo da se brzo razvijemo i da za borbu angažujemo sve jedinice. Protivnik pak, misleći da mi bježimo, krenuo je u napad u pravcu sjevera.

Da bismo manevar što uspješnije izveli, naređeno je pra-tećoj četi brigade da sa položaja na zapadnoj strani Lazareva brda štiti naše povlačenje.

Borci 4. bataljona, s desna u lijevo (stoje): Josip Borić, Josip Broz, Josip Mavračić, Josip Radočaj, Stevo Vujić, Stjepan Borić, Stjepan Božić i nepoznati drugovi, (čuće) Ilija Kreštalica, Slavko Zugaj, Milan Grahovac i Stevo Fratrović.

Povlačenje i zaposedanje novih položaja za odbranu izvršeni su uspješno i bez žrtava. Zauzeti su položaji na Lazarevu brdu i na putu prema Šušnjaru. Druga četa je ostala na kosama jugoistočno od groblja koje se spuštaju prema selu Dodošima. Treća četa je bila u drugoj liniji borbenog poretku bataljona, na jugozapadnim padinama Lazareva brda, spremna za protivnapad na pravcu groblja na Lazarevu brdu i dalje prema Kraljevčanima. Prateća četa brigade bila je u borbenom poretku bataljona, između Lazareva brda i Šušnjara. Štab bataljona bio je u streljačkom stroju 1. čete, na groblju.

Prvi bataljon naše brigade bio je lijevo od nas, a 2. bataljon desno. Uz pomoć štaba brigade i zahvaljujući savjetima komesara divizije Uroša Krunića 4. bataljon je vrlo brzo bio pripravan da odmah stupi u borbu.

Za vrijeme našeg povlačenja i zauzimanja položaja za odbranu, neprijatelj nas je stalno napadao, uz jaku podršku artillerije, nastojeći da nas razbije i što prije zauzme Lazarevo brdo i Šušnjar, jer je te položaje smatralo ključnom tačkom u sistemu naše odbrane. Iza svog streljačkog stroja privukao je jake rezerve.

Protivnik je bio veoma jak — napadali su nas jedan kozački puk, dijelovi 10. ustaške bojne, jedna satnija 3. domobranske bojne i nešto Nijemaca.

Pošto nije uspio da nas već prvim napadom razbije, neprijatelj je pokušao da to ostvari drugim, trećim, četvrtim napadom, uz podršku artiljerije i minobacača s vatreñih položaja iz rejona Kraljevčana i Banskog Grabovca. Neprijateljeve su snage napadale tako silovito da je više puta dolazilo do borbe prsa u prsa. Hrabrošću i izdržljivošću naši su borci odljeli svim jurišima protivnika.

U posljednjem jurišu neprijatelj je uspio da stigne do istočne ivice groblja. U tom trenutku »kozaci« su držali istočnu a mi zapadnu ivicu groblja. Groblje je bilo ničija zemlja. Da bi ostvario cilj neprijatelj nije študio svoje vojnike i nastojao je da bez obzira na gubitke, sačuva dostignutu liniju. To mu nije lako polazilo za rukom. Uporno se držao svoje koncepcije da odmah iza streljačkog stroja ima jaku rezervu. Izgledalo je da se kreće više streljačkih strojeva ešeloniranih po dubini, što nam je omogućavalo da ih bolje tučemo.

Izbijanjem do istočne ivice groblja, neprijatelj je povjeroval da je svoj cilj ostvario. Zbog toga je svoje snage izvukao na istočnu padinu Lazareva brda i tako nam omogućio da postignemo ono što smo željeli — da ga dovedemo u poziciju koja je za nas povoljnija. Sve ovo se događalo oko 16 časova 25. maja. Vrijeme je radilo za nas. Još malo pa će pasti mrak, a noći smo mi gospodari. Poslije 16 sati borba se još više rasplamsala. U takvoj situaciji pripremali smo se za poslednji i odlučujući juriš u kojem smo neprijatelju željeli zadati najjači udarac.

Bataljon je tog dana stekao novo iskustvo u borbi sa »kozacima«, uočivši njihove slabosti i nedostatke u rasporedu. Istovremeno borci su se očeličili i uvjerili se u snagu svoje jedinice i njenog naoružanja.

Ohrabreni prisustvom štaba brigade i komesara divizije Uroša Krunića, koji su se nalazili u streljačkom stroju bataljona, borci su shvatili značaj zadatka i svoju ulogu.

Pri zalasku sunca borba je dostigla vrhunac pa je štab bataljona morao uvesti u borbu i 3. četu, koja je bila u rezervi. Zatim je bataljon prešao u najžešći protivnapad koji je izведен tog dana, ne dozvolivši »kozacima« da se ukopaju na istočnoj ivici groblja. Uspjeli smo da razbijemo neprijatelja, da ga natjeramo u bijeg i na tom malom prostoru unesemo paniku u njegove redove. Vojnici su bježali u neredu, obuzeti strahom, izloženi našoj ubitačnoj vatri koja im je nanijela velike gubitke. Zahvaljujući dobrom sadejstvu sa drugim jedinicama naše brigade, uspjeli smo da mnogo jačeg i bolje opremljenog neprijatelja tučemo i natjeramo da se povuče.

I ovog puta dali smo neprijatelju dobru lekciju kako se vodi borba. U toku te borbe naš bataljon je ubio oko trideset i ranio oko četrdeset neprijateljskih vojnika.

Mrtve i ranjene su jedva uspjeli odnijeti.

Naši gubici: jedan nestao i dva mrtva. Među ovom dvojicom poginulih bio je i komandir 3. čete Josip Bajt, rodom od Virovitice.

Stevo VUJIĆ

JEDAN DAN NA LAZAREVU BRDU

Neprijatelj je 25. maja 1944. vršio desant na Drvar. Hrvatski bataljon je vodio borbu na Lazarevom brdu. Borci su u toku dana tri puta zauzimali položaje kod groblja i gubili ih. Bio sam pomoćnik nišandžiji na minobacaču Dragutinu Kinku, iz Zatrešića kraj Zagreba, neobično hrabrom borcu, kasnije komandiru voda. On se i sad sjeća kako sam ga u toj borbi vukao za šinjel da legne. »Lezi, budalo, što stojiš!« par puta sam mu rekao, ali on to nije htio ni da čuje.

Neprijateljeva jedinica je odjednom krenula u zbijenim redovima ka nama. Vojnici su nam dovikivali: »Predajte se«. To je bilo lukavstvo, jer su drugi između tih prvih redova pucali na nas.

Par koraka lijevo od nas stajao je i prepirao se sa ustašama i Čerkezima Josip Bajt, komandir čete. Na žalost, Bajt je nasjeo prevari. Pogoden u usta, odmah je izdahnuo.

Desno od mene, na groblju, među preko dva i po metra visokim drvenim križevima, sa dvogledom u ruci promatrao je bojno polje Uroš Krunić, politički komesar 7. udarne divizije. Na sebi je imao dugi kožni kaput. Nišandžija neprijateljevog »šarca« ga je primijetio i zasuo vatrom. Par puta sam se naknjivao da skoknem tih desetak koraka da ga upozorim da treba da legne, mada je teško povjerovati da bi me poslušao. Mislio sam: to je samoubojstvo, a ne primjer hrabrosti. Kao da ga sada vidim: stoji, netremice prati neprijatelja, dok rafali »šarca« sijeku granje hrastovine tako snažno da ono jezivo fijuće zrakom.

Uskoro je pred snažnim protivnapadom neprijatelj počeo da bježi. Grupice njegovih vojnika su se provlačile kroz jedan veliki prolaz u živici. Nišandžija Kink je tada vješto sadio mine u taj prolaz.

Dok je na zemlji praštalo, na nebu su se smjenjivale formacije aviona. Neprijateljevi su prevozili tovare na Drvar, a saveznički bombarderi su se vraćali sa borbenih zadataka iznad Njemačke. Iz jedne oštećene »leteće tvrđave« iskočilo je pet-šest padobranaca srušavajući se desetak kilometara iza nas, tako negdje kod Bijelih Voda. Mi smo uvek sa zanimanjem pratili iskakanje padobranaca, ali sada sam morao glavu držati priljubljenu uz zemlju. Poneki bi je podigli i, na žalost, odmah bi je spustili, zauvijek . . .

Omladinski rukovodilac 4. bataljona
Drago Gobac, zima 1944.

U predahu između dva juriša, iza nas se pojavila duga šarena kolona. Zene Banije, tako su radile cijelog rata, donijele su hranu svojoj vojsci, na samo dvadesetak metara iza prve borbene linije. Na žalost, te divne žene vratile su svojim kućama dio donijete hrane. Ne onaj što ga nismo mogli pojesti, već onaj što bi pojeli naši drugovi da nisu tu zauvijek ostali. Mi smo, uz pomoć ostalih naših bataljona, uspjeli da razbijemo neprijatelja i još jednom ga uvjerimo da ga skupo staje okupacija naše teritorije.

Stjepan SUNTIC

MILIVOJ — MIŠO DRAGIĆ

Milivoj Dragić ili Mišo, kako su ga od milja zvali, bio je jedan iz plejade dječaka boraca našeg oslobodilačkog rata i revolucije. Rođen je 8. avgusta 1927. godine u selu Jamnici, kotar Dvor na Uni, u prkosnoj i slobodoljubivoj Baniji. Roditelji, otac Srbin i majka Hrvatica, bili su učitelji u Rujevcu, očevu rodnom mjestu. Osnovnu školu je završio u Rujevcu, a realnu gimnaziju je pohađao u Karlovcu, rodnom mjestu majke. Sve razrede Mišo je završio sa odličnim uspjehom.

Rujevac je za Mišu uvijek ostao dragi zavičaj; u njemu je provodio sve školske raspuste; za njega ga je vezivalo bezbrižno djetinjstvo, školovanje, period vlastitog sazrijevanja i idejnog opredeljenja i prvi koraci u revoluciji.

U jednom punom ljudskom životu koji traje decenijama nije teško pronaći nekoliko značajnih i možda prelomnih trenutaka. Ali, šta odabratи iz kratkotrajnog životnog bljeska jednog dječaka.

Jedan četrnaestogodišnjak se dobrovoljno i svjesno krene putem u koji je vjerovao i njime smjelo, borbeno i revolucionarno korača nepune dvije i po godine. Za to kratko vrijeme potpuno se i do kraja ispoljio kao čovjek i borac. A tada ga je, u naponu snage, zaustavila — smrt.

Burno proljeće 1941. godine Mišo je dočekao u Karlovcu. Tu je doživio fašističku okupaciju i stvaranje tzv. Nezavisne Države Hrvatske. U Karlovcu je čuo za ustaše, a zatim ih upoznao i na djelu. Kad je došao kući u Rujevac, saznao je pojedinosti o zlodjelima što su ih ustaše već bile počinile u dvorskem kotaru pa i u Rujevcu. Odmah poslije uspostavljanja vlasti, ustaše početkom maja 1941. godine, po nalogu ustaškog logornika Đurića, streljaju prvu grupu Srba u Dvoru. U junu streljaju još veću grupu (32 Srbina) u Krnjajića potoku pokraj

Dvora. Do tog vremena već je u dvorskem kotaru, pa i u Rujevcu, bilo uhapšeno oko 200 Srba. Samo su neki od uhapšenih pušteni kućama, i to uz skupo plaćenu cijenu, a najveći broj podlegao je mučenjima ili je odveden da se više nikad ne vratи.

*Milivoj-Mišo Dragišić (1943. godine)
komesar 2. a docnije 3. bataljona,
poginuo 1944. kod sela Gora.*

Mišo je svakodnevno slušao vijesti o pokoljima i paljenju sela Banije, Korduna i Bosne. Gledao je kako preko Une, na brežuljcima Kozare, iz seoskih domova izvija dim i pretvara se u stravične plamene buktinje. U tihim jesenjim noćima 1941. slušao je priče starijih o ratovima, ili je sam, u gluvo doba noći, prisluskivao kako tamo, preko Une, Kozarčani jurišaju i ruše prugu Bosanski Novi — Sunja.

Jednog avgustovskog dana 1941. godine stiglo je u Rujevac mnogo Srba izbjeglica iz Cazinske krajine, koji su bježeći pred razularenim ustašama, tražili spas. Tada je došla do izražaja ljudska solidarnost u zajedničkim nevoljama. Pored odraslih mještana Rujevca i okoline i Mišo je prigrlio iz izbjegličke kolone malog Jovu Čajanovića i doveo ga u svoj dom. Drukčije i nije mogao, jer je bio oduvijek takav. Nikada se, ni kao đak gimnazije, nije izdvajao od svojih vršnjaka u selu; često je sa njima dijelio svoj ručak. Tako je i sada prihvatio malog Jo-

vicu, primio ga u svoj krevet, dao mu svoju odjeću, čitao mu knjige, vratio mu prekinuto djetinjstvo i toplinu roditeljskog doma.

Upravo u to vrijeme u Rujevac je stigla i grupa Slovenaca koje su fašisti protjerali. Ljudi Rujevca ih primaju u kuće i hrane. I mali Mišo, po prirodi bistar, načitan, sada shvata šire i bolje suštinu fašističke okupacije i divljanje ustaša u njegovom kraju. Sada mu postaje jasnije zašto je i Tomo Ugarković*, omladinac Hrvat, u junu 1941. bio uhapšen i odležao u zatvoru u Bosanskom Novom. Znači pored Srba, progone i Slovence i Hrvate.

Mišu su rado primali i stariji, povjeravali mu zadatke, jer su znali da umije čuvati tajnu. Od njih je slušao istinite priče o prvim borcima za slobodu, kojih ima dosta u Šamarici, Čerkezovcu, u Bosni, na Kordunu i preko zelene Une. Mišinoj značitelji da što više sazna o partizanima nije bilo kraja. On se tih dana u mislima prenosi među te borce, gleda ih kako jurišaju na neprijatelja, vidi sebe u jurišu, sa puškom u ruci, sa velikom crvenom petokrakom zvijezdom na kapi. . .

Iz Rujevca među prvima otišli su u partizane omladinci Zivko Arambašić, Čedo Dragišić i Dragan Meničanin i omladinka Dragica Madžarac. Kada je to saznao, i Mišo je tražio da ide u partizane.

I uskoro, u decembru 1941., banjaski partizani iz Šamarice i Čerkezovca, uz pomoć jednog voda partizana iz Grmeča, skršili su otpor neprijatelja u Gvozdanjskom i Bešlincu i u žandarmijskoj stanici u Rujevcu. Tada je narod ovog kraja slavio prvu veću pobjedu. U tom opštenarodnom slavlju, pun zanosa i sreće, učestvovao je i Mišo. Prvi put je vidio partizane. Njegovi još mladalački snovi i onaj dan o kojem je maštalo kada će vidjeti partizane, postali su stvarnost.

Prema odluci OK KPH za Baniju januara 1942. godine priступilo se organizovanju drugog vojno-političkog kursa za omladince dobrovoljce, na kotaru Dvor na Uni, za koje je to bio i period »regrutske obuke« prije nego što uđu u sastav partizanskih jedinica. Među prvima se prijavio za kurs. Istovremeno mu je povjeren zadatku da agituje po selima među omladinama da se dobровoljno javljaju na kurs. Gledajući ovog golobradog dječaka sa koliko je zanosa, poleta i oduševljenja izvr-

* Tomo Ugarković se vraćao iz Zagreba, gdje je bio kod brata, poznatog revolucionara Stipe Ugarkovića, u Bosanski Novi. Ustaše su kod Tome pronašle neki propagandni materijal i sliku Staljina, pa su ga kaznile zatvorom. Tomo je poginuo 1943. kod Kladnja kao komesar bataljona u Sedmoj diviziji.

šavao svoj prvi ozbiljniji zadatak, malo je ko mogao da odbije poziv i ne pode njegovim primerom.

Rezultat ove agitacije bio je petostruko premašen. Umjesto 120, jednog januarskog dana 1942. godine pred školom u Rujevcu okupilo se preko 500 omladinaca. Svi su podvrgnuti pojedinačnom pregledu i izboru. Ni po uzrastu Mišo nije mogao doći u obzir, jer je bio još fizički nedovoljno razvijen. Uz to je bio naviknut u roditeljskom domu na dobar život, pa se smatralo da neće moći izdržati. Mišina majka je molila komandira kursa Dmitra Mitića da Mišu ne primi jer je mlad i nejak. Ali Mišo je bio uporan. Pošto su i rukovodioci i njegovi roditelji pretpostavljali da će on sam kasnije odustati kada se suoči sa teškim naporima, primljen je na kurs. Međutim, prevarili su se i jedni i drugi. Mišina odluka nije bila samo prolazni zanos dječaka, već potpuno svjesna odluka, toliko puta kasnije potvrđivana kroz svakodnevni teški život i borbu.

Među 95 omladinaca na kursu Mišo je vrlo brzo zapažen u učenju, izdržljivosti, drugarstvu i disciplini. U toku trajanja kursa Mišo je sa još 15 omladinaca postao član SKOJ-a. Dirljivo je bilo slušati ove golobrade dječake, među kojima je Mišo bio najmlađi, kako se na tom sastanku iskreno i puni poleta i vjere u pobjedu zaklinju na vjernost borbi, Partiji, SKJ-u...

Prvo vatreno krštenje Mišo je doživeo 22. februara 1942. godine u akciji na zloglasni ustaški garnizon u Zrinju. U ovoj borbi su učestvovali svi kursisti. To je bio praktični dio obuke. Bilo je toga dana užasno hladno, ali je Mišo izdržao u dubokom snijegu, na položaju. I taj ispit, kao i onaj iz školske klupe, poliožio je sa najvećom ocenom. Dva dana poslije prve akcije Mišo je položio partizansku zakletvu. Imao je tada samo četrnaest i po godina.

Pored potreba za popunu partizanskih jedinica, pojavom prve slobodne teritorije i sve većim zahtjevima za organizaciju života na njoj, pojavile su se i nove potrebe za kadrovima na terenu, koje je takođe trebalo pronaći, osposobiti i uputiti u rad. Između petnaest najboljih omladinaca sa vojno-političkog kursa odabran je i Mišo za novi petnaestodnevni skojevski kurs, jer su njegova bliskost sa drugovima, talenat i osobine masovika bile zapažene još dok je agitovao među omladinom za prvi vojno-politički kurs. On je zaista po svemu obećavao vrsnog omladinskog rukovodioca. Zato je poslije završetka i ovog kursa zadržan na terenu, gdje je trebalo organizovati omladinske i skojevske organizacije, razvijati politički rad, vršiti mobilizaciju, pomagati narodnu vlast i raditi za potrebe NOV. Mišina istu-

panja na omladinskim mitinzima u Gvozdanjskom, Majdanu, Rujevcu i drugim selima bili su pravi doživljaji za omladinu.

Već u martu Mišo je postao član općinskog komiteta SKOJ-a Rujevac. Tako je on započeo svoj politički i revolucionarni rad.

Početkom aprila 1942. godine Banijski partizanski odred privremeno napušta Baniju i preko rijeke Une prebacuje se u Bosnu. U to vrijeme na dvorskem kotaru i u Rujevcu ustaški agenti stupaju u akciju, šireći vijesti o propasti banijskih partizana, te da je jedini izlaz prikloniti se ustaškoj vlasti i biti lojalan prema NDH. U Rujevcu glavnu ulogu igra ustaški agent, katolički fratar Osvald Toth, koji ljudi nagovara na pregovore s ustaškim vlastima, jer će samo tako ovaj kraj biti pošteđen od dalnjih progona, pokolja i paljenja. On uspijeva okupiti nekoliko viđenijih ljudi, odvuci ih u Dvor na pregovore s ustašama i tako izvršava svoj zadatak zbog kojeg je decembra 1941. i ostao na slobodnoj teritoriji. Ljudi koji su pošli sa fratom bili su tada rukovođeni njegovim obećanjima da će se on založiti da ovaj kraj bude pošteđen od zlodjela. I bez obzira na njihovo tada naivno uvjerenje, sve su ih partizani kaznili najstrožom kaznom — smrću. Među tim ljudima bio je i otac malog Miše.

Taj momenat bio je za Mišu najteži u njegovom kratkotrajnom revolucionarnom radu. Proživljava tešku porodičnu tragediju. On sam, uz našu pomoć, svojih najbližih drugova, donosi konačnu, ali neopozivu odluku i ostaje partizan, omladinski rukovodilac. Tih aprilskih dana, nakon slučaja sa ocem Mišo se opršta i od majke i sestre, koje nakon porodične tragedije odlaze u Karlovac. Može se samo pretpostaviti koliko je Mišo tada morao pokazati i hrabrosti i odvažnosti, a iznad svega dosljednosti revoluciji. On je tada, kao da je punoljetan, odlučio da bez kolebanja podredi svoje lične interese i osjećanja općoj stvari borbe za slobodu. Shvatio je, da naša revolucija nije tada mogla oprštati greške, pa makar i naivne, ako su štetile općoj stvari borbe za slobodu. Mišo se donekle tješio s time što smo svi znali, da su njegovi otac i majka bili simpatizeri i pomagači NOP-a, pa je snagom svog uvjerenja o ispravnosti puta kojim je pošao savladao nastalu krizu, a u radu s omladinom našao utjehu zbog gubitka oca i rastanka s majkom i sestrom. Ta odlučnost i hrabrost označila je Mišu kao pravog revolucionara.

Krajem aprila, prije povratka našeg odreda iz Bosne, Mišu smo zbog pokazane hrabrosti, potvrđene odanosti i vjernosti našoj borbi, kooptirali za člana kotarskog komiteta SKOJ-a. Pošto se Banijski odred vratio, Mišo nas je molio da ga uputimo u

odred. I pored svih naših ubjedivanja, prvih dana maja 1942. godine udovoljeno je njegovoj želji i on je otišao u 3. četu 2. bataljona. Tadašnji komandir čete Miloš Suzić postavio je Mišu za političkog delegata 3. voda. Mišo je u četi našao i drugove sa vojno-političkog kursa, među kojima i Tomu Ugarkoviću. Mišu su u četi brzo zavoljeli, za kratko vrijeme stekao je simpatije svih boraca, bio je hrabar, dobar drug i politički radnik.

Na osnivačkoj konferenciji KPH za kotar Dvor na Uni, 9. maja 1942, pored ostalog, data je pozitivna ocjena o uspješnom organiziranju omladine u cijelom kotaru. Tada su izneseni podaci, da je do tog vremena bilo organizovano 33 aktiva SKOJ-a sa 320 članova, stvoren 41 odbor Saveza mlade generacije sa 1189 članova, uspješno djelovao kotarski komitet i nekoliko općinskih komiteta SKOJ-a. Uzimajući u obzir Mišinu sposobnost i mladost, odlučeno je da se povuče iz čete i vrati na rad u kotarski komitet SKOJ-a za Dvor. Tada izabrani kotarski komitet KPH za Dvor, na čelu sa Debeljak Stjepanom Bilom, krajem maja postavio je Mišu za sekretara kotarskog komiteta SKOJ-a za Dvor na Uni.

U julu 1942. godine Mišo je primljen za člana KPJ. Bio je perspektivni partijski radnik, koga je trebalo školovati i razvijati za revoluciju. Kada je u julu iste godine organizovan drugi po redu partijski kurs za kadrove na dvorskem kotaru, drug Bil je uputio Mišu na taj kurs. Mišo se na kursu ponovo sreće sa mnom, Ugarkovićem, Đurićem, Gaćešom, Smoljenovićem i drugima. Poslije kursa ostao je na radu u omladinskoj organizaciji do jeseni iste godine, kada je definitivno otišao u jedinicu.

Za nepunu godinu dana Mišo je završio tri kratka kursa, doživio prvo vatreno krštenje, prijem u SKOJ i Partiju, odlazak u jedinicu i povratak na teren i ponovni povratak u jedinicu.

U jeku četvrte neprijateljske ofanzive postao je politički komesar čete u odredu.

Kada su se na Baniji, u odsutnosti njene 7. divizije u ljeto 1943. godine, formirale dvije nove brigade — treća i četvrta — Mišo je prekomandovan iz odreda u 4. brigadu, u kojoj je postavljen za političkog komesara bataljona. Navršio je 16 godina. Bio je tada vjerovatno jedan od najmlađih komesara bataljona u NOV.

Nepunu godinu dana su komandant bataljona Mirko Strineka i politički komesar Mišo Dragišić zajedno vodili svoj bataljon iz borbe u borbu. Mišo je u Mirku imao ne samo velikog druga, iskrenog prijatelja, učitelja i saborca već i oličenje partizanskog komandanta u kome su se ispreplitale i raskošno isti-

cale ljestvica i ponos, stasitost i prkos, a iznad svega dobrota i hrabrost. Oni su svojom hrabrošću u jurišima i kovitlacima boja ulivali povjerenje drugovima i potčinjenima, uvijek bili na prvom mjestu borbe i gdje je bilo najteže.

Mišo je bio pravi politički komesar — duša bataljona. Uvijek skroman i među najhrabrijim. Poslije gotovo svake akcije u kojoj je učestvovala njegova jedinica, prije ostalih su isticani Mišina hrabrost i rukovodilačke sposobnosti. U međuvremenu Mišo je postavljen za komesara 3. bataljona.

U maju 1944. godine neprijatelj je organizovao operaciju »Šah«, u namjeri da »pročešlja teren« od partizanskih jedinica na Baniji i Kordunu. S takvim ciljem je 30. maja 1944. godine krenula iz Petrinje prema Glini neprijateljeva kolona od 600 vojnika, podržavana artiljerijom i tenkovima. Istog dana ujutro, na položajima kod sela Gora, borbu sa ovom neprijateljskom kolonom primila je 4. brigada. Mišin bataljon dobio je najteži i najvažniji zadatak da zatvori pravac u zahvatu komunikacije Petrinja—Glina kod sela Marinovići, a to je značilo suprotstaviti se neprijateljevim tenkovima.

Mišo je još jedanput, prije nego je borba otpočela, obišao položaje i svoje borce.

»Drugovi, budite sigurni da preko nas živih neće proći nje mački oklop.«

Tenkovi su nadirali. Bili su već sasvim blizu. A onda, nadat znak, proložio se prvi plotun boraca. Razvila se oštra borba. Protivtenkovska puška je zaustavila prvi tenk. On je zastao obavijen dimom. Ostali su krenuli napred otvarajući sve žešću vatru. Mišo se podigao u jednom trenutku, ali je bio pogoden.

O borbi toga dana u izvještaju stoji: »Treći bataljon koji je držao selo Marinoviće primio je borbu sa tenkovima i dosta je dugo vodio. Protukolska puška koju su imali bila je dobro upotrebljena i sa nekoliko metaka pogodili su tenk ...«. »U ovoj borbi svojom hrabrošću i borbenošću istakao se treći bataljon četvrte brigade«. I dalje: »Umješnim rukovođenjem jedinica ma i ličnom hrabrošću istakao se komesar trećeg bataljona Mišo Dragišić«. A u izvještaju o gubicima kaže se: »Naši gubici tri mrtva, među kojima komesar trećeg bataljona četvrte brigade Mišo Dragišić i dva ranjena druga«. Prema izjavni tadanjug komandanta brigade Mišo je i sam gađao neprijateljeve tenkove iz protivtenkovske puške.

Tog kobnog majskog dana 1944. prestalo je da kuca jedno hrabro i plemenito srce. Prekinuta je jedna mladost koja je bila u punom usponu i razvitku, jedan život od svega 16 godina, 9 mjeseci i 22 dana.

U srcima boraca, omladine i naroda Banije bolno je odjeknula vijest: »Poginuo je mali Mišo Dragišić«. Toga maja 1944. godine na cesti koja vodi iz Petrinje za Glinu kod sela Marićevića pogoden je rafalom iz tenka hrabri partizanski komesar, omiljeni omladinski rukovodilac i do kraja vjeran borac naše revolucije.

Kao da je slučaj htio, istog dana kada su posmrtni ostaci Miše Dragišića dovezeni u Rujevac radi sahrane, omladina dvorskog kotara bila je na okupu — na omladinskoj konferenciji. Tako je prva mogla, da minutom šutnje oda dužnu počast svojemu omiljenom rukovodiocu, ali i da uzme obavezu da u novim radnim pobjedama nastavi i produži ono za što je Mišo pao. Na konferenciji je odlučeno da 2. omladinska radna brigada, koja je upravo formirana, dobije ime »Mišo Dragišić«.

Tako je Mišo u stotinama omladinaca i omladinki i poslije pogibije produžio da živi, da se bori i da radi.

Na grobu Miše Dragišića omladina i narod dvorskog kotara podigli su spomenik.

Osmogodišnja škola u Rujevcu dobila je ime »Mišo Dragišić«, a 30. maja je proglašen danom škole.

Takav je bio Mišo omladinac komesar čija je mladost ostala nedozivljena, ali koji je, iako vrlo mlad, zrelo shvatio istorijski trenutak svoje generacije, predao se njemu sav, dokraja i zauvjeck.

Adam DUPALO

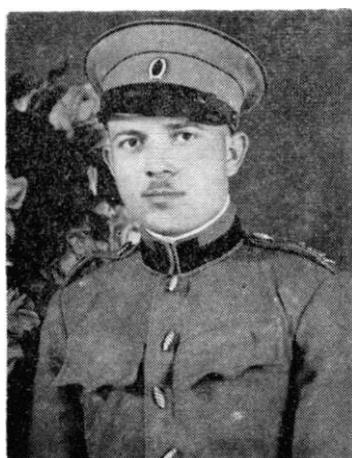
MIRKO STRINEKA ZIVI I POSLE SMRTI

Vreme u kojem živimo udaljilo se od našeg partizanskog vojevanja više od tri decenije, sećanja na te dane i njihove likove počela su da blede, mladost nas ratnika još živi u tom vojevanju, radost preostalog življenja izmešana je sa uspomenama na drugove kojih davno nema i sa novom mlađošću koju smo izrodili. Naša svakodnevница čeličnim nitima života vezana je i isprepletena sa uspomenama iz doba tog slavnog vojevanja.

Bez svega toga, bez tih uspomena, bez tih priča i prepričavanja za nas bojovnike ne bi bilo ni smisla ni radosti daljeg življenja. Bilo gde da se okupe, borci 4. brigade 7. banijske udarne divizije ožive uspomene na te dane, na dane ratovanja, na uvek dragu i voljenu Baniju, na rodni zavičaj, na drugove saborce, drage nam likove, na bombaše, mitraljesce, jurišlike, komandire, komandante i komesare — seljačke momke, radnike i »školarce«; na junake; mrtve i žive. Iako više puta ponovljene, uvek su te uspomene drage i nikad se njihovo prepričavanje ne završi a da se ne spomene svima nama dragi lik i ime komandanta 2. bataljona Mirka Strineke. Koliko smo ga puta spomenuli?

Mirko je rođen 3. novembra 1917. godine u selu Donjem Javornju u bivšem kotaru Dvor na Uni, i to kao šesto, od dvanaestoro dece, u brojnoj porodici Ilije-Iće Strineke. Odrastao je i završio osnovnu školu u selu, bavio se poljoprivredom i čuvao stoku. Kad mu je bilo 18 godina, otišao je u Bogojevo i zaposlio se kao radnik, na železnici. U vremenu 1937/38. godine odslužio je vojni rok u Kraljevoj gardi. Posle odsluženja vojnog roka ponovo se zaposlio na železnici u Vinkovcima, gde je ostao sve do leta 1941. godine. Tih godina prvi put je čuo za napredne ideje socijalističkog i komunističkog pokreta. To je gotovo cela predratna biografija Mirka Strineke, koja u mnogo čemu liči na životni put mnogih momaka Banije.

Međutim, počev od jeseni 1941. godine, pa sve do svoje smrti, Mirko je u borbi, u redovima banijskih jedinica, delima, junaštvom, sposobnošću, omiljenim likom, doprinosom u borbi za slobodu naroda Jugoslavije i napokon svojom herojskom smrću ispisao jednu od najbogatijih, najlepših i u isti mah tragičnu biografiju čoveka koji je rođen na tlu slobodarske Banije.

*Mirko Strinek, komandant
2. bataljona poginuo 6. juna
1944. u Komarevu.*

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i stvaranja tzv. Nezavisne Države Hrvatske, iz raznih krajeva zemlje u selo Javoranj, kao i u ostala sela Banije, vratilo se mnoštvo omladine i veći broj vojnika koji su izbegli zarobljavanje. Među povratnicima koji su stigli u zavičaj bio je i Mirko. U proleće i leto 1941. godine u selima dvorskog kotara okupila se nabujala mladost u cvatu, baš tada stasala za borbu, za umiranje, za istoriju i rat koji je tek trebalo da počne.

S početkom ustanka na Baniji, počev od jeseni 1941. godine, odlazili su iz Javornja i svrstavali se u ustaničke redove sinovi i kćeri Cavića, Strineka, Smoljenovića, Vujanića, Sundaća, Smoljanaca, Tišama, Durića, Bjelaca, Zunića, Lukića, Dabića, Pešića, Sekulića, Niševića, Blagojevića, Januzovića i dr. Odlazili su dobrovoljno, tiho, zajedno ili jedan za drugim. Do 1943. godine otišli su svi do poslednjeg koji je bio sposoban da otme od neprijatelja i nosi pušku. Mirko je otišao među prvima. Već u prvim borbama videlo se da je hrabar u borbi i vešt u rukovanju oružjem. Ubrzo je postao komandir čete u Banijskom partizanskom odredu. Borio se u redovima 8. brigade 7. divizije

i 1. brigade Unske operativne grupe. Potom je postao komandant 2. bataljona koji je sačinjavao jezgro novoformirane 2. brigade Unske operativne grupe, odnosno 4. brigade 7. banijske divizije.

Mirka su krasile mnoge vrline pravog borca revolucije. Bio je izvanredno hrabar, sposoban i pronicljiv komandant, omiljen i voljen kao čovek i starešina naročito od omladine i boraca, bio je zreo komunista, i pravi patriota.

Gоворити о Mirkovoj hrabrosti знаћи говорити о свим борбама у којима је учествовао он и 2. баталјон. Mirko је у тешким ситуацијама увек био на челу баталјона, тамо у стрелјачком струју, међу бомбашима и јуришљама, тамо где је посла било само за храбре. Ево само неких примера njегове hrabrosti. Lukavstvom i hrabrošću, u borbama za Bihać 1942. primorao je satniju domobrana na предају. Nemci су 4. aprila 1943. године опколили 2. баталјон у селу Vрpolju. Mirko је брзо процено ситуацију, doneo odluku, izdao наређења организма штаба и потом на челу 1. ћете пoveo баталјон у пробој и пробио се ка селу Goričkoj. При нападу на село Gore с првим борцима upao je међу устаše. Prvi je uzviknuo »juriš«, i poveo баталјон у борбу на Hrastovici. Међу првима је улетeo међу Nemce u возу који je napadnut na pruzi Sunja — Sisak. Poslednji se povlačio испред најезде бројних Čerkeza који су из Gline nadirali ka селу Majskim Poljanama. За време напада на Komarevo први se подигao под кишом kuršuma, имао времена да Čerkeze као »braću« pozove на предају, аkad kad su njegov poziv odbili, stao je na чelo 3. ћете da je povede u juriš.

Mnogi partizanski komandanti nisu završili vojne akademije, ali su veoma uspešno komandovali svojim jedinicama. Među takve spada i Mirko Strineka. Skromno vojničko znanje, стечено за време služenja vojnog roka, usavršio je i proširio u praksi bojeva у којима је komandovao четом и баталјоном. Баталјон је водио у борbu по свим наčelima тактике партизанског ратovanja, зрео и војничи је знао да ценi ситуацију, да изабере и донесе најбољу odluku i да веšto vodi баталјон у борби. Znao je kada treba остати на командном mestu, a kada otići међу борце, u стreljački stroj i boriti se s njima kao vojnik. O tome koliko je зрео знаo да proceni ситуацију, да oceni svu ozbiljnost predstojeće борбе, da unapred sagleda njen ishod i posledice, најбоље svedoči njegovo shvatanje dobijenog zadatka za напад на Komarevo. Dok су други говорили да ће то biti akcija kao stotine drugih које је до тада водила 4. brigada, Mirko je drugačije mislio. Duboko je shvatio svu težinu борбе за Komarevo i svojim drugovima je rekao: »Ovo je vrlo težak zadatak«. Događaji су pokazali da je bio u pravu.

Mirka su voleli i poštovali borci, omladina i deca. U njihovim srcima bio je veoma omiljen. Bio je podjednako omiljen u selima glinskog, petrinjskog i kostajničkog kotara kao u svome rodnom Javornju. Drag je bio zato što se hrabro borio, što je bio pravi vojnik revolucije, što je umešno vodio bataljon u boju i bio, ako je trebalo, mitraljezac i bombaš, a to su tada bila najlepša zvanja i zahtevala najveće znanje.

Voleli su ga jer je za svakoga imao pravu reč, reč koja hrabi, uliva poverenje i daje snage da se izdrže i najteži napor. Cenili su ga borci jer je s njima uvek delio dobro i zlo, radost pobede i tugu poraza.

Mirko je po prirodi bio veseo. Voleo je pesmu. Rado je vodio omiljene pesme »Ova s' braća dvorskoga kotara, koji ginu jedan za drugoga«, ili »Oj mladosti, najmilije doba« i »Oj djevojko gorska trninice, smije 1' ti se poljubiti lice«. Svi borci u bataljonu voleli su da pevaju s Mirkom, zbog sadržaja pesme i zbog toga što pesmu vodi baš njihov komandant.

Bio je omiljen i stoga što je veselo društvo umeo da učini još veselijim. Negde u jesen 1943. godine u selu Majskim Poljanama posle priredbe igrali su borci i omladina. Uto je na priredbu stigao Mirko i njegov komesar Mišo Dragičić. Kad je video da su se njihovom dolasku svi obradovali, uzviknuo je: »Opa, neka, pa neka, stigao je i Strineka!«.

Pred početak napada na Prekopu, u letu 1943. godine, Mirku je saopšteno kako se u bataljonu priča da je njegov zamenik Dragosavljević ceo dan bio potišten i da predoseća da će u napadu na Prekopu poginuti. Mirko je sve učinio da ubedi Dragosavljevića da te noći ne ide u borbu, ali, nažalost, ovaj ga nije poslušao i te noći je poginuo.

U sklopu aktivnih dejstava jedinica 7. banijske divizije izveden je napad na selo Komarevo koje su branila četiri eskadrona 2. konjičkog puka 1. kozačke divizije jačine oko 800 Čerkeza i nešto Nemaca. Komarevo su napadale 3. i 4. brigada 7. divizije i 16. slavonska omladinska brigada »Joža Vlahović«. Četvrta brigada je imala zadatku da napadne centralni deo sela, njen 2. bataljon otpornu tačku čiju su okosnicu sačinjavali crkva, škola i ispred njih nekoliko bunkera. Napad je počeo u 23.00 časa 6. juna 1944. godine. Vođena je žestoka borba, naši bataljoni su jurišali, zastajali i ponovo jurišali. Mirkov bataljon je uspeo ovladati prvim rovovima i izbio je pred bunker koji se nalazio blizu crkve. Dalje je išlo teško, jer je vatra »Čerkeza« i Nemaca iz bunkera i crkve bila ubitačna. Bataljon je zastao, a trebalo je ovladati bunkerom i crkvom i spojiti se sa Omladinskom brigadom »Joža Vlahović«. Svestan važnosti zadatka i

odgovornosti koja leži na njegovom bataljonu, Mirko je došao kod 3. čete, neposredno u streljački stroj, s namerom da, kao uvek kad je najteže, povede bataljon u juriš.

U takvoj situaciji, pod kišom kuršuma, smogao je snage i imao vremena da »Čerkeze« pozove na predaju. Odgovorili su mu rafalima. I u času kada se pripremao da bataljon povede u juriš, rafal iz neprijateljevog mitraljeza izrešetao mu je grudi. Ostatkom snage uhvatilo se rukama za jedno drvo, i dok mu je krv šikljala iz grudi, okrenuo se prema najbližim borcima, izgovorio poslednje reči: »Drugovi, nema više Strineke«, i pao na zemlju. Da, od te noći 6/7. juna 1944. godine nije više bilo komandanta 2. dvorskog bataljona Mirka Strineka. Vest o njegovoj smrti brzo se pronela među borcima i širom Banije. Tužan je to bio dan na Baniji. Suze su se mogle videti na sve strane; civilile su Mirkove sestrice, plakale su i moje sestre, a toga dana u suzama su bile mnoge sestre i majke Banije, za Mirkom i za hiljadama Mirka, Dragana, Ivana, Jovana, Miloša i Anti, sinova i kćeri Banije koji su, kako će to docnije narodni pesnik reći, »za domovinu u jurišu umirali slavno«.

Dok su se kola sa telom mrtvog komandanta — u pratnji suseda Ace Smoljenovića — kretala preko Samarice ka rodnom Javornju, prema Žirovcu je marševao jedan bataljon, pognute glave, bez uobičajene pesme i bez voljenog komandanta na čelu.

Kad god se okupimo, mi borci 4. brigade 7. banjške divizije, oživimo uspomene na te dane i ne završavamo ih a da ne spomenemo, da se ne setimo dragog lika i imena komandanta Mirka Strineke.

Dušan SMOLJENOVIC

USPOMENE NA BORCE DRUGOG (DVORSKOG) BATALJONA

Za komandanta ovog bataljona došao sam u proljeće 1944. godine, neposredno posle pogibije dotadašnjeg komandanta Mirkka Strineka, legende i ponosa cijele Banje.

Ovu odluku prihvatio sam sa zadovoljstvom, posebno i zato što ostajem u 7. udarnoj diviziji i idem za komandanta jednog od najboljih bataljona u diviziji.

U štabu 4. udarne brigade primio me je Pero Maljković i upoznao sa stanjem u ovom bataljonu, sa bogatim borbenim iskustvom koje je ova jedinica stekla u dotadašnjim borbama. Posebno je tada istakao da je jedinstvo i drugarstvo koje vlada među svim borcima jedna od najboljih osobina koja krasiti ovaj bataljon. Zbog toga je ova jedinica cijenjena kao jedna od najboljih u diviziji.

Srdačan prijem u štabu brigade ostavio je na mene dubok utisak. Iako sam se tada prvi put susreo sa komandantom brigade, video sam u njemu sposobnog komandanta, iskusnog i hrabrog borca, ozbiljnog i strogovog starješinu i dobrog druga. On me je zatim upoznao sa članovima štaba brigade i sa komandantima bataljona Dmitrom Jokom, Dušanom Bakračem i Stevom Vujićem.

Dan kasnije, poslije prijema u štabu brigade, u selu Donoj Pastuši susreo sam se i upoznao sa borcima i rukovodiocima 2. (dvorskog) bataljona, u stvari, tada sam i zvanično primio bataljon. Stab bataljona sa komesarom Perom Trivanovićem, komandiri i komesari četa, a i svi borci, iako duboko žaleći za svojim bivšim komandantom Mirkom Strinekom, primili su me iskreno, drugarski i sa poštovanjem, onako kako su to činili samo partizani, iskusni i hrabri borci. Nije to bila neka zvanična primo-predaja. To se odvijalo kroz međusobno upo-

znavanje sa borcima i rukovodicima bataljona i razgovore sa njima o proteklim i predstojećim akcijama. Bio je to dogovor kako sa što manje gubitaka izvršavati naredne borbene zadatke. Stekao sam tada dojam da je bataljon veoma jedinstven i čvrst kolektiv i da je njegovo moralno-političko stanje, i pored pretrpljenih gubitaka, posebno u posljednjoj akciji na Komarevu, vrlo dobro. To me je posebno ohrabrilo i ulilo mi novu snagu da se još više založim kao njegov starješina, a i povjerenje da će ovaj bataljon i dalje biti jedan od najboljih. Osjećao sam se tada kao da sam sa tim borcima već dugo živio, radio i borio se, kao da je u tom dugotrajnom poznavanju bio nastao samo jedan trenutak kada sam privremeno bio odsutan iz ove sredine i u nju se ponovo vratio. Te svoje prve utiske o svim ljudima sa kojima ću ubuduće živjeti i boriti se kasnije sam samo kroz zajednički rad, život i borbu potvrdio i u njih se praktično uvjerio.

Gotovo svi borci i rukovodioci bili su sa područja bivšeg kotara Dvor na Uni. I njihov bivši komandant Mirko Strineka bio je takođe iz te sredine pa je bilo sasvim razumljivo što su ga borci neizmjerno voljeli i duboko žalili što su ga izgubili. Ali, iako im je on nedostajao, primili su me iskreno, kao da sam iz njihove sredine, jer su bili svjesni da se u ratu mora i ginuti i da on ne bira žrtve.

Ta njihova svijest i želja za pobjedom došla je do punog izražaja već u prvim narednim akcijama i okršajima protiv neprijatelja, bez obzira na ranije gubitke i žrtve. Samo takvi borci mogli su se poslije uspješno izvedenih akcija na širokoj teritoriji Slunja i Cetingrada sa pjesmom vratiti na svoju rodnu Baniju.

Poslije trideset godina, gotovo je nemoguće sjetiti se svih ljudi koji su bili svjedoci i učesnici događaja, jer jedni su ginuli i nestajali, a dolazili su novi i zamjenjivali ih. To je bio neprekidan lanac koji je trajao sve dok naš narodnooslobodilački rat nije završen. Zato ću prema sjećanju i prikupljenim podacima iznijeti samo neke primjere o podvizima nekih drugova koji su poginuli, njihove likove koji se ne mogu zaboraviti.

Poslije napada na selo Komarevo, bataljon je u sastavu brigade izvodio borbena dejstva na teritoriji oko Slunja, Cetingrada, Vaganaca, Drežnika i Plitvičkih jezera. U tim borbama poginuli su Matija Poznanović iz sela Gornjeg Zirovca i Milan Ivković iz sela Brđana.

Pred napad na Prijeboj, bataljon se nalazio u selu Poljanak. Imao je zadatak da, pored obezbjeđenja šire teritorije i priprema za napad na Prijeboj, kontroliše i pravac Poljanak — Saborski. Kontrola ovog pravca povjerena je desetini Pere

Vuišaka. Ispred sela Saborskog desetina je upala u neprijateljevu zasjedu. Neprijatelj je bio mnogo nadmoćniji, bio je u zasjedi prikriven i maskiran, zbog čega je i uspio postići trenutno iznenađenje. Desetina se u tom času našla na brisanom prostoru. Bez obzira na prednost koju je imao, neprijatelj nije smio dočekati glavninu, već je otvorio vatru na izvidnicu, tj. na desetara Vuiška i dva borca. U kratkoj borbi poginuli su i desetar Pero Vuišak rodom iz sela Goričke, i njegova dva hrabra druga, čijih se imena ne sjećam. Ostali borci te desetine brzo su se snašli i do dolaska pojačanja razbili neprijatelja, prisilili ga na povlačenje i izvukli tri poginula borca.

Krajem jula i početkom avgusta 1944. godine, 4. udarna brigada vratila se na Baniju, gdje se po naređenju štaba 7. udarne divizije, pored izvođenja akcija, pripremala za odlazak u Moslavinu, zajedno sa 3. udarnom brigadom. Prije odlaska u Moslavinu, krajem prve polovine avgusta, brigada je danju postavila zasjedu i izvela napad na voz kod Blinjskog Kuta. U toj akciji 2. bataljon je imao zadatak da poslije miniranja pruge napadne voz. Iako je napad izведен danju, bataljon je uspješno izvršio zadatak.

Iz čete Dragana Borkovića poginulo je 8 boraca. Sedmorica su dali život za svog mrtvog druga, komandira voda Jovu Rudića, koji je poginuo prelazeći preko pruge. Da bi izvukli mrtvog druga, junaci su dali svoje živote: delegat 1. voda Ante Meničanin, desetari Ilija Vranešević i Stevo Durman i borci Đuro Bogdanović, Slavko Tadić, Karan i Glušica. Nekoliko boraca je ranjeno, medu njima i delegat voda Milan Durić. Ta je akcija, bez obzira na date žrtve, još više učvrstila snagu i moral boraca 2. bataljona, tako da oni sa još jednim ratnim iskustvom odlaze u Moslavinu, na veoma teške i složene borbene zadatke.

U sastavu 4. udarne brigade bataljon se sredinom avgusta prebacio u Moslavinu. U Moslavini i Podravini 2. bataljon je u sastavu brigade učestvovao u mnogim borbama. Iznosim samo neke od njih: kod Oštrog Zida i sela Simljanica, Velikih Zdenaca, na železničkoj pruzi Kutina — Popovača, na željezničkoj stanici Vrbovec, gdje su se posebno istakli Simo Calić, mitraljezac, i Milan Joka Buđo. Oni su se provukli kroz propust ispod željezničke pruge, izbili na željezničku stanicu, pobili nekoliko ustaša i zaplijenili dva mitraljeza.

U borbama kod sela Simljanica, blizu Bjelovara, posebno se istakao mitraljezac Pero Drobnjak, koji se nekoliko sati nije micao sa položaja na kojem je dao svoj život. Raznijela ga je neprijateljeva granata.

Bataljon je u sastavu brigade izvodio još nekoliko značajnih akcija. Za 2. bataljon su najznačajnije — napadi na Podravski Kloštar i Koprivnicu.

Napad na Podravski Kloštar planiran je 3. oktobra u 24 sata. Drugi bataljon je napadao cestom od Pitomače ka centru grada. Pred zoru je izbio nadomak centra sela. Tu je zaustavljen. Ispred njega su bila dva utvrđena bunkera. Trebalo ih je savladati, ali bez jačeg artiljerijskog oruđa to je bilo neizvodljivo. Pred zoru 4. oktobra, na naš zahtjev, štab 7. udarne divizije preko štaba 4. udarne brigade, uputio nam je haubicu 100 mm.

U borbama za Podravski Kloštar poginuo je i komesar bataljona Pero Trivanović i hrabri borac Simo Samardžija, rodom iz sela Goričke. Nešto kasnije, u napadu na Koprivnicu poginuli su borci: Stevan Trivanović iz sela Žuta, Pero Dragosavljević iz sela Sočanice i mnogi drugi čijih se imena više ne sjećam.

U oktobru, poslije izvršenog zadatka u Moslavini i Podravini, 4. udarna brigada vratila se na Baniju i ušla u sastav 7. udarne divizije. Pored ostalih, bataljon je učestvovao u borbama oko sela Mošćenice. Drugi bataljon imao je zadatak da osigura pravac od Siska, otkuda nas je neprijatelj najžešće napadao. Bataljon je vodio žestoku borbu protiv tenkova koje je pratila pješadija. Bilo je zaista teško zaustaviti ovaj val neprijatelja. Drugi bataljon je to izdržao. Nije dozvolio neprijatelju da se spoji sa snagama u Mošćenici. U toj dugotrajnoj i nemilosrdnoj borbi poginuli su: Ljuban Borković iz sela Vrpolja, Ljuban Menićanin iz sela Goričke i drugi. Tada je teško ranjen i borac Ljuban Durić. Ovdje je bataljon, iako na ravnici, pokazao neizmjernu hrabrost, požrtvovanje i prisebnost i nije dozvolio da neprijateljevo pojačanje iz Siska dođe u pomoć odsječenim neprijateljevim snagama u selu Praćno.

Sjećajući se boraca i rukovodilaca 2. (dvorskog) bataljona, posebno mi je ostao u nezaboravnoj uspomeni njegov komesar Pero Trivanović. On je bio među najhrabrijim borcima, i svojim komunističkim žarom i primjerom u najtežim situacijama pokazivao kako se treba boriti za bolju budućnost naših naroda, za njihovo oslobođenje, ravnopravnost i bratstvo i jedinstvo.

Stevo BEGOVIC

VAŽNIJE BORBE 3. BATALJONA U DRUGOJ POLOVINI 1944. GODINE

Dužnost komesara 3. bataljona primio sam početkom juna 1944. godine, posle pogibije dotadašnjeg komesara Miše Drađišića. Na toj dužnosti ostao sam do januara 1945. godine. U ovom periodu 3. bataljon je samostalno ili u sastavu 4. brigade učestvovao u mnogo borbi. U njima je postigao vidne uspehe, ali ja ču se zadržati samo na onima kojih se najviše sećam.

Napad na Komarevo

U selu Komarevu bila su četiri eskadrona 2. konjičkog pučka 1. kozačke divizije jačine oko 800 »Čerkeza« i Nemaca. Za napad na Komarevo određene su 3. i 4. banijska i Omladinska brigada »Joža Vlahović«. Prva i 2. brigada 7. divizije doobile su zadatak da budu na obezbeđenju — prva prema Kostajnici i Sunji, a druga prema Petrinji i Sisku. U ovim garnizonima bile su jake neprijateljeve snage, koje su imale i tenkove, pa je bilo potrebno odrediti i jake snage za obezbeđenje.

Komarevo se nalazi 8—10 km jugoistočno od Petrinje i Siska i 15—20 km od Sunje i Kostajnice. Selo je gusto naseđeno, ima dosta zidanih kuća, proteže se preko manje grede pravcem istok — zapad, a zemljište se spušta na južnoj i severnoj strani, pa je stoga vrlo pogodno za odbranu i nepogodno za napad. Za neposredno obezbeđenje prilaza naselju neprijatelj je postavio žičane prepreke, na osetljivim mestima i pri-lazima izgradio bunkere i postavio minska polja, a u samom naselju pretvorio je crkvu i školu u vrlo jake otporne tačke. Iako neprijateljeve snage nisu bile brojno jake, zbog njegove čvrsto organizovane odbrane naši štabovi su pre napada morali rešiti brojne probleme i dobro pripremiti napad.

Zadatak za napad na Komarevo primio je u štabu brigade komandant i komesar bataljona 6. juna. Posle povratka u bataljon izveli smo neposredne pripreme za napad. Održani su sastanci u skojevskoj i partijskoj organizaciji i vojničkim kolektivima.

Stab bataljona kolektivno je pripremalo starešine i do detalja razradio plan napada na Komarevo. Precizne zadatke dobile su čete, vodovi, pa i pojedina odeljenja — grupe boraca. Ovako temeljito i detaljno pripremali smo se zbog težine zadatka i stoga što smo ranije stekli gorka iskustva iz borbi za Komarevo.

Pri kraju priprema iz rodnog Javornika došao mi je u posetu otac Jovo. Bio je odbornik i vozio je u komandu mesta hranu za partizane, pa je odlučio da navrati i k meni. Po običaju doneo je bocu šljivovice, pečenu kokoš, kuvana jaja, jabuke i druge sitnice. Nešto je poslala majka Ruža, nešto sestra, a nešto je, naravno, bilo od njega. Poseta me je mnogo obradovala, izmenjali smo misli, obavestio me o najbližima i novostima u našem rodnom mestu. On se s petrinjskog, iz sela Dejanovića, vratio u dvorski kotar.

Počastio sam svoje najbliže drugove i saradnike, ali nešto sam ostavio i za svoga ranijeg komandanta Mirka Strineku. Stavio sam svega malo u torbicu, pojahaoo konja i krenuo k njemu. Našao sam ga u seoskoj kući u štabu bataljona. Izneo sam ono što sam doneo u torbici i slatko smo to pojeli i popili.

Nakon toga Mirko me je upitao šta mislim o zadatku koji smo dobili. Odgovorio sam da to neće biti naročito težak zadatak već napad kao i svaki drugi do sada. Međutim, on nije tako mislio i rekao je: »Slušaj, mali, ovo je vrlo težak zadatak i ja ti mogu reći da se iz ove akcije neću živ vratiti«. Njegove reči su me potresle, jer nikad ranije od njega nisam čuo tako nešto, a proveli smo dugo vremena zajedno. Ponovo sam mu na to odgovorio: »Mirko, zašto tako govorиш, pa valjda nam nije ovo prva akcija, a sam znaš koliko ih je dosad bilo takvih«.

Vreme je odmicalo i bližio se naš rastanak. Kada sam polazio, ponovio je: »Mali, ovo je možda naš poslednji sastanak«. I doista, te noći u napadu na Komarevo, na čelu 2. bataljona, u jurišu na bunker poginuo je Mirko Strineka, jedan od najomiljenijih komandanata i najhrabrijih boraca Banije.

Ovo iznosim stoga jer je Mirko najdublje pronikao u dobijem zadatak. Shvatio je svu njegovu težinu, vojnički ocenio situaciju bolje od svih nas koji smo dobili zadatak da moramo neprijatelja razbiti u Komarevu. Pri izlasku iz štaba brigade napomenuo je da će ovaj napad biti vrlo složen i težak, ali će

predstavljati naš doprinos opštim ofanzivnim dejstvima koja se izvode da se razbije sedma neprijateljska ofanziva. Za razbijanje te ofanzive i pomaganje jedinicama u zapadnoj Bosni vrhovni komandant drug Tito naredio je svim jedinicama da predu u ofanzivna dejstva. Mirko je shvatio suštinu ovog naredjenja i značaj osvajanja Komareva. Znao je da će neprijatelj pružati jak otpor i da je potrebno da on na čelu bataljona ličnim primerom povede bataljon u napad. To je mogao da uradi samo tako hrabar čovek kao što je bio Mirko.

Treći bataljon krenuo je iz sela Dejanovića u pravcu Komareva, zauzeo je polazni položaj i napadao Komarevo od potoka Blinje, tj. zapadno od škole koja se nalazi u centru sela. Desno od 3. bataljona napadao je 2. bataljon, takođe od potoka Blinje u pravcu crkve i škole. Levo od 3. napadao je 1. bataljon, a u rezervi je ostao 4. bataljon.

Napad je otpočeo tačno u 23.00 časa 6. juna. Od početka napada vodili smo žestoku borbu. Neprekidno su se smenjivali juriši, i trebalo je zauzeti svaku otpornu tačku. Nakon jednočasovne borbe telefonom sam razgovarao sa Strinekom i interesovao se kakvo je stanje kod 2. bataljona. On me je ukratko upoznao sa situacijom i rekao da su uspeli zauzeti nekoliko otpornih tačaka i da se momentalno pripremaju za napad na bunker iz kojeg je ubitačna vatrica kočila dalji napad. Posle zauzimanja ovog bunkera trebalo je nastaviti napad u pravcu crkve i škole da bismo se što pre spojili sa 16. slavonskom omladinskom brigadom »Joža Vlahović«. Međutim, nakon izvesnog vremena na pravcu napada 2. bataljona vatrica je jenjavala i više nije bilo onako žestokih okršaja i juriša kao do tada. Ponovo sam potražio vezu sa 2. bataljonom, javio se zamenik komesara bataljona Milan Petrinje,¹ koji mi je saopštio najtužniju vest u životu. Tužno je rekao: »Poginuo je komandant bataljona Strineka pri napadu na onaj bunker«. Ta vest bolno je odjeknula u čitavom bataljonu jer su borci veoma voleli svog proslavljenog komandanta.

Treći bataljon je uspeo razbiti neprijatelja na pravcu napada, ovladao je s nekoliko otpornih tačaka, upao u selo i spojio se sa 16. omladinskom brigadom »Joža Vlahović«. Neprijatelj se povukao prema crkvi i školi ispred kojih su naše snage zaustavljene. Bataljon se sredio i ponovo krenuo u napad ali bez većeg uspeha. Pošto naša artiljerija nije imala municije za razbijanje zidanih zgrada i objekata, u 04,00 časa naredeno je da se napad obustavi, a jedinice povuku u rejone iz kojih su došle.

¹ Pukovnik JNA. Poginuo 1972. godine u saobraćajnoj nesreći.

Gledano u celini, napad je uspeo. Neprijatelju su naneti gubici: poginulo je 5 oficira i 144 vojnika i ranjeno 198 vojnika. Zaplenjeno je: teški bacač sa 20 mina, 1 »šarac«, 1 puško-mitraljez, 4 automata, 25 ručnih bombi, 27 pušaka, 24.450 metaka, 2 telefonske centrale, 9 telefona, kola sanitetske opreme, 122 konja, 170 pari odela, 148 čebadi, 46 pari čizama i cipela i druga oprema.

Naši gubici: 21 mrtav, 96 ranjenih.² Koliko je gubitaka imao 3. bataljon tačno se ne sećam, ali znam da je u borbi ranjen (od bombe) Milan Roksandić, delegat voda.

Nakon ove akcije bataljon je kraće vreme držao položaje prema Petrinji. U međuvremenu učestvovao je sa drugim jedinicama brigade u napadu na voz kod Blinskog Kuta.

*Borbe kod Prijekoja i
Ličkog Petrovog Sela*

Nakon kraćeg odmora, već 18. juna brigada kreće prema Kordunu i Lici. Taj pokret izazvao je izvesno negodovanje kod boraca, pa im se odlazak brigade sa Banije morao politički objasniti. Ovo najviše stoga što su se borci udaljavali od svojih kuća i najbližih, a najhitniji razlog je u tome što se odlazilo u nepoznat kraj.

Od značajnijih borbi koje je vodio 3. bataljon u ovom kraju bio je napad na Prijekoju i Ličko Petrovo Selo. To su bila jaka neprijateljeva uporišta. Za ta mesta vodile su se borbe prsa u prsa. Neprijateljeva artiljerija prelazila je iz ruku u ruke po nekoliko puta. Cak su i teža oruđa 3. bataljona po nekoliko puta prelazila iz jednih u druge ruke. Na Prijekoju vodili smo oštре borbe protiv legionara obučenih u kratke pantalone i košulje sa kratkim rukavima — bili su vrlo drski, hrabri i borbeni.

Pre napada na Prijekoju tražili smo vodiče jer su nam ovi krajevi bili nepoznati. Prišao sam jednoj omladinkи koja je stajala na kućnoj kapiji i zapitao je gde možemo naći četiri ili pet vodiča za bataljon. Odgovorila je da će ih vrlo lako pronaći. I doista, nakon izvesnog vremena dovela je pet omladinki i rekla: »Druže komesare, evo, dovela sam ti vodiče«. Kažem joj: »Drugarice, pa ja sam mislio na muškarce«. Na to će ona meni: »Druže, zašto ti nas potcjenujućeš. Mi smo skojevke, u našem selu nema muškaraca, jer su svi u partizanima«. Uvideo sam da je u pravu i zahvalih joj. Rasporedili smo omladinke po četama, a jednu smo zadržali u štabu bataljona.

² Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, knj. 28, dok. br. 36.

Uveče smo krenuli na izvršenje zadatka. U toku marša nailazili smo na neprijateljeve zasede iz kojih je otvarana vatra na osiguravajuće delove bataljona, iza kojih se kretao štab. Kada je zapucalo, brzo smo se razvili u strelce i zauzeli zaklone. Pitam komandanta bataljona Dušana Bakrača gde je vođič, a on mi reče da je verovatno pobegao. Međutim, iz neposredne blizine omladinka mi odgovori: »Druže komesare, prvi si ti pobegao i prije našao zaklon nego ja«. Moram priznati da mi je bilo neugodno i da me je posramila. Kada smo već približili Prijeboju i zauzeli polazne položaje za napad, rekao sam omladinkama da su slobodne. »Ne«, odgovorila je jedna od njih, »mi ostajemo sa vama sve dok se akcija ne završi, jer sigurno će biti ranjenika kojima treba pružiti pomoći i izvlačiti ih iz borbe«. Tako je i bilo.

Posle gotovo dvomesečnog boravka u Lici vratili smo se na Baniju i 3. bataljon se razmestio u selu Mlinogi.

U Moslavini i Podravini

U nedelju 13. avgusta 1944. godine, krenuli smo za Moslavinu. Trebalo je preći preko Save, a zatim preko glavne saobraćajnice Zagreb—Beograd, koju je neprijatelj veoma dobro osmatrao i obezbeđivao. Petnaestog avgusta u 21.00 čas 4. brigada je bez gubitaka prešla preko pruge između Kutine i Popovače. Treći bataljon je 16. avgusta stigao i razmestio se u selu Mikleuški, u kojem se odmarao i pripremao za naredne borbe. Od niza borbi koje su vođene u Moslavini izdvajam napad na uporište Voloder i rušenje pruge između Kutine i Popovače. Bataljon je likvidirao uporište Voloder i tom prilikom zaplenio dosta ratne opreme. U ovoj akciji posebno se istakao obaveštajni oficir bataljona Cvijo Zec, koji je sam razoružao oko 8 neprijateljskih vojnika.

U to vreme, zajedno sa 3. i 4. brigadom 7. banjamske divizije, slavonski i moslavački partizani oslobođili su Pitomaču, Kloštar, Đurđevac, Virje i Novigrad. U tim borbama 3. i 4. brigada su ubile i ranile više od 150 neprijateljskih vojnika i oficira i 20 zarobile. Zaplenjena su 4 tenka, 12 kamiona, 3 automobila, 60 motocikla i trokolica, 3 protivtenkovska topa 45 mm sa 300 granata, 4 teška minobacača sa 500 mina, 20 mitraljeza i mnogo druge ratne opreme. Naši gubici: 3 mrtva i 8 ranjenih.³

³ Zbornik, tom V, knj. 34, str. 173. U izveštaju za septembar 1944. godine 4. korpus je izvestio Glavni štab Hrvatske da je poziv maršala Tita imao vrlo jak odjek u čitavoj zemlji, pa i u Slavoniji, tako da je za nepunih 15 dana na našu stranu prešlo 5.567 domobrana.

Poneseni velikim uspesima, sa nestrpljenjem smo očekivali naređenje za napad na Koprivnicu. I ono je došlo. Pored naoružanja i municije bataljon je popunjen sa 80 domobrana koji su se na poziv maršala Tita dobrovoljno predali i izjavili da žele da se bore u sastavu naših jedinica.

Stab 4. brigade primio je 13. oktobra 1944. godine zadatak da brigada napadne Koprivnicu sa severoistočne strane, između sela Herešina i potoka Koprivnice.

Treći bataljon imao je zadatak da napadne neprijatelja između komunikacije Bregi Koprivnički — Koprivnica i potok Koprivnica — kanal Draganovac. Desno je napadao 4. a levo 2. bataljon. Prvi je u početku ostao u rezervi.

Bataljon je u 18.00 časova krenuo iz sela Hlebine računajući da na vreme stigne i otpočne napad. Međutim, zbog pomrčine, nepoznavanja terena i nepouzdanih vodiča kasnilo se jedan čas, tako da je napad otpočeo u 23.00 sata. Zbog nedostajanja vremena nismo stigli da još na polaznom položaju za napad preciznije odredimo zadatke jedinica već u napad krenuli onako iz pokreta, bez dovoljno priprema.

Bataljon je već u prvom naletu naišao na vrlo jak i organizovan otpor neprijatelja. Naišao je na minska polja, bunkere i žičane prepreke, tako da je u prvom jurišu nekoliko najboljih boraca ostalo na žičanim preprekama. Vatreni sistem bio je tako dobro organizovan da nam je svaki pokušaj da ranjene i mrtve drugove izvučemo donosio još veće gubitke. Dalje se nije moglo zbog jakog otpora protivnika i velikih gubitaka. Posle dogovora s komandantom Bakračem izvestio sam štab brigade da je situacija vrlo kritična, da dalji napad nije moguć i da je ostalo nekoliko najboljih boraca na žičanim preprekama. Komandant brigade naredio je da se napad ponovi i da se svi ranjeni i mrtvi moraju izvući. Kada sam ga zapitao kako i na koji način, kratko je odgovorio da je sve naredio i spustio je slušalicu.

Posle kraće konsultacije s komandantom bataljona Bakračem odlučili smo da ponovo krenemo na juriš pa makar svi izginuli. Organizovali smo podršku minobacača i neposredno gađanje iz topova po bunkerima koji su se nalazili ispred nas. Komandant bataljona je krenuo na čelu čete koja je bila na glavnom pravcu napada (pravo na žarište otpora), a ja sam otišao u 2. četu. U ponovljenom jurišu uspeli smo delimično da se uklinimo u raspored neprijatelja i, što je najvažnije, da izvučemo drugove koji su ostali na žici za vreme prvog juriša. Međutim, neprijatelj je imao vrlo jake rezerve i organizovanim protivnapadom odbacio je bataljon na prvobitne položaje. Tako zamoren osvanuli smo na polaznom položaju. Nismo se na

ovim uspeli ni koliko-toliko srediti, a neprijatelj je uz podršku tenkova krenuo u protivnapad želeći da nas potisne jošだlje od ovih položaja. U toku izvlačenja bataljon se uspeo srediti i uz podršku artiljerije zadržao je protivnapad neprijatelja, potisnuo ga nazad i izbio pred žičane prepreke i minska polja. Ustaški avioni nadletali su Koprivnicu, ali nam od njih nije pretila opasnost, jer smo bili u neposrednoj blizini neprijatelja — na 100—200 metara. Avioni su bacali municiju snaga u Koprivnici. Pošto nisu tačno znali liniju razgraničenja, nekoliko sanduka municije palo je među naše borce.

Ta iscrpljujuća borba trajala je sve do 17.00 časova 14. oktobra, kada su brigadu smenile snage 12. divizije. Smenio nas je bataljon Rusa, koji se po Slavoniji pročuo svojim junaštvom i borbenošću. To nas je posebno zainteresovalo, pa je štab bataljona odlučio da ostane i prati rad ovog bataljona u borbi da bi došao do određenih iskustava.

Pri polasku u napad njihov komandant reče: »Sada će oni videti šta je vojska«. I zaista, po goloj ravnici, na udaljenosti 250—400 m od bunkera i žičanih prepreka, čitav bataljon je prešao gotovo neprimetno u napad. Uskakali su u rovove i ubrzalo su se otuda začuli krizi i nastao je pravi krkljanac i pokolj, ali, na žalost, pored svega toga bataljon je bio izbačen iz rovova i morao se ponovo povući na polazni položaj uz velike gubitke. Posebno je bilo poučno gledati kako se bataljon prebacuje i prilagođava zemljinišnim uslovima.

Iako je Koprivnicu napadalo 6 naših brigada, uz podršku artiljerije, nismo je oslobođili.

Uzroci neuspeha su brojni. Nismo poznavali grad i njegove karakteristike. Mesto se nalazi u ravnici, ispresecano je ulicama, ima mnogo crkvenih, vatrogasnih i fabričkih tornjeva i znatan broj kuća i vrlo je pogodno za odbranu. Pogrešno je procenjena situacija, a posebno jačina neprijateljevih snaga. Slaba je bila i organizacija sadejstva brigada koje su učestvovali u napadu. Isto tako nismo bili upoznati sa sistemom odbrane, što smo borbom otkrivali, ali uz velike gubitke. Nismo znali gde se nalaze minska polja, žičane prepreke, bunkeri, fortifikacijski objekti, način organizacije odbrane unutar naseљenog mesta i sl. Neprijatelj je za spoljni pojas odbrane koristio nasipe, železničku prugu, kanale, potok Koprivnicu i druge pogodne zidane objekte i otporne tačke. Izradio je betonske bunkere oko celog mesta, iskopao rovove ispred kojih je postavio žičane prepreke i minska polja. Cak je na pojedinim osetljivim pravcima kroz žičane prepreke sproveo i električnu struju. U centru grada najjače objekte je pretvorio u jezgra odbrane, a imao je i vrlo jake rezerve koje su pri svakom na-

šem ukljinjavanju brzo intervenisale i uspešno nas odbacivale. Za čitavo vreme napada svirala je vojna muzika da bi tako održavala moral neprijateljevih jedinica. Za Koprivnicu bio je lično zainteresovan Pavelić, pa je odbranu grada poverio po zlu poznatom Bobanu. Znao je da se padom Koprivnice otvaraju vrata prema Zagrebu. Naši štabovi su tako nešto morali očekivati i stoga su bolje trebali organizovati napad na Koprivnicu, a ne pokrenuti brojne jedinice u napad bez dovoljne pripreme, tako reći iz pokreta. Starešine i borci mislili su da je reč o običnom napadu kao i na svako drugo mesto koje smo do tada napadali u Moslavini i Podravini. To nas je dobro opeklo i upozorilo da svako naseljeno mesto ima svoje specifičnosti. Iz borbi za Koprivnicu videlo se koliko je važno imati tačne podatke o jačini neprijatelja i njegovom sistemu odbrane. Uverili smo se da se bez solidne procene neprijateljskih snaga i dobrih priprema za napad ne može računati na uspeh. Pretpostavljene komande su uvidele da potčinjenima moraju davati realne i precizne zadatke. Zato u izveštaju štaba 7. divizije štabu 4. korpusa stoji: »Postavljeni zadatak nije izvršen. Zarobljeno i zaplenjeno nije ništa. Gubici neprijatelja nisu pozнати, ali ih je bilo. Naši gubici: 54 mrtva, među kojima 1 komandant bataljona, 3 komandira čete, 4 komesara čete, 1 vodnik i 1 delegat, ostalo borci. Ranjenih 111 drugova. Nekoliko mrtvih drugova ostalo je neizvučeno kod žice«.

Ovi gubici se odnose na 3. i 4. brigadu 7. divizije. U izveštaju se kaže da pravci napada brigada nisu bili podesni, teren ravan i jako otkriven, što je onemogućivalo nastupanje jedinica, tim pre što se znalo na kakvog se neprijatelja napada. No i pored toga borci i rukovodioci su ispoljili puno zalaganje i borbenost u težnji da izvrše dobiveni zadatak, »ali to sa ovakvom pripremom i bez dovoljne količine i koncentracije materijala nije bilo moguće«, kaže se dalje u izveštaju.

Sve su jedinice pretrpele velike gubitke, a 3. bataljon nikad ranije, pa mislim ni do svršetka rata, nije imao toliko mrtvih i ranjenih boraca. Trebalo je dosta vremena da se bataljon sredi i popuni i dovede u prvobitnu borbenu gotovost.

Nakon borbi za Koprivnicu brigada se prebacila u selo Kovačevac, gde se počela pripremati za pokret u Moslavini i povratak u Baniju.

Ponovo na Baniji

Posle kraćeg odmora brigada se prebacila preko komunikacije Križevci—Bjelovar u Moslavinu, razmestila se u selu Srpskoj Kapeli, u kojem je dobila naređenje za povratak na

Baniju. Pri ovom prelasku naša i 3. brigada odbacile su neprijatelja prema Bjelovaru i Križevcima. Konačno, 30. oktobra, brigada prelazi preko saobraćajnice Zagreb—Beograd, odbija napad iz Kutine i 31. oktobra u zoru prelazi preko reke Lonje a 1. novembra stiže na Baniju u selo Krčeve i Mečenčane. Narod Banije, kao uvek, radosno je dočekao svoje borce.

Nakon nekoliko dana 3. bataljon se priprema za napad na selo Majur. Ono se nalazi između Kostajnice i Sunje, dosta je dugačko i u njemu ima jakih zidanih kuća pogodnih za odbranu. Neprijateljsku posadu u Majuru sačinjavale su oko dve čete Nemaca prikupljenih iz raznih jedinica. Ova posada je služila kao predstraža za neposredno obezbeđenje Kostajnice i za osiguranje saobraćajnice Sunja — Kostajnica.

Osnovni nosilac dejstva u napadu na selo Majur bila je 2. brigada; 4. brigada delom je bila na obezbeđenju a delom je sadejstvovala 2. brigadi. Napad je otpočeo u 23,00 časa 4. novembra 1944. godine i trajao je sve do 04,00 časa 5. novembra.

Naše jedinice pri napadu na pravcu k. 234 naišle su na neprijateljeve pešadijske nagazne mine, tako da su imale gubitke, radi čega je dalji napad obustavljen. Posle sređivanja naše snage su ponovo prešle u napad i neprijatelj se počeo povlačiti prema Kostajnici. Četvrta brigada, koja se nalazila na obezbeđenju prema Donjem Hrastovcu, sprečila je da neprijatelj prodre od Sunje.

Zatim su gotovo sve snage 7. divizije napadale saobraćajnice: Kostajnica—Dvor na Uni; Kostajnica—Sisak i Kostajnica—Dubica, jer se tu odvijao vrlo živ saobraćaj. Tom prilikom teško su oštećene železničke pruge Sunja—Kostajnica i Sunja—Dubica. Četvrta brigada napadala je na komunikaciju Kostajnica—Sunja.

Da bi bolje obezbedio saobraćajnicu Sunja—Kostajnica, neprijatelj je doveo tri puka 1. kozačke divizije (divizija je imala 6 pukova)⁴. U periodu septembar—decembar 1944. godine ova divizija je obezbeđivala komunikacije Zagreb—Sisak—Kostajnica i Zagreb—Dugo Selo—Slavonski Brod.

U decembru 1944. godine 1. kozačka konjička divizija bila je ovako raspoređena: 1. donski puk u rejonu sela Grede, Gradske, Lukavca; 4. kubanski puk u Donjem i Gornjem Hrastovcu a 2. sibirski puk s jednim divizionom u Stublinama.

Da bi odbacili naše snage od komunikacije Sunja—Kostajnica i pljačkali stanovništvo po selima, 1. donski i 4. kubanski puk napadali su slobodnu teritoriju s tri pravca: Majur—Kukuruzari; Graboštani—Krčeve i Sunja—Paukovo. Glavne snage napadale su prema selu Krčevu. Napad je počeo 12. novembra

⁴ Zbornik, tom V, knj. 35, str. 584.

1944. godine u 07.00 časova. Treći bataljon zatvarao je pravac koji vodi od sela Krčeva. Borbe su bile vrlo žestoke i do 13.00 časova naše jedinice izvodile su odbrambena dejstva. Posle toga 4. brigada, u sadejstvu sa 2. brigadom, prelazi u protivnappad i uspeva da izbaci neprijatelja, najpre iz sela Kukuruzara, a zatim i iz Krčeva, i da ga potisne prema Kostajnici. Borba je trajala 9 časova. Neprijateljski gubici: 78 vojnika i 15 ko-nja.⁵

Posle borbi na kostajničkom kotaru, 4. brigada se preba-cuje na dvorski. U to vreme na komunikaciji Kostajnica—Dvor na Uni neprijatelj je bio ovako raspoređen: u Dvoru ojačana bojna, U Zamlači satnija, u Struzi i Unčanima po dve satnije, u Golubovcu satnija, u Divuši satnija i oko 60 domaćih us-taša, i u rejonu Kozibroda, Kuljana i Dobrljina jedna bojna.

Četvrta i 3. brigada dobile su zadatak da likvidiraju nepri-jatelja u Unčanima i Golubovcu.⁶

Napad je počeo u 22.30 časova 17. novembra 1944. godine. Jedinice su neopaženo zauzele polazne položaje za napad. Ne-prijatelj to nije očekivao. Iznenadnim i energičnim napadom već u prvom naletu neprijatelj je razbijen. Iz sela Golubovca u panici je pobegao za Divušu, dok je u selu Unčanima deo snaga povukao u crkvu i školu i nastavio da pruža otpor. Vo-dena je borba za svaku zidanu kuću iz koje je neprijatelj pru-žao otpor. Protivtenkovskim topovima i minobacačima tukli smo po školi i crkvi, ali neprijatelj se uspeo održati do 04.00 časova, kada smo dobili naređenje za povlačenje. Četvrta bri-gada se povukla u selo Javoranj.

U ovoj borbi ubijeno je 69 neprijateljevih vojnika i zap-lenjeno: »šarac«, 2 puškomitrailjeza, 30 karabina, 8000 metaka, 4 para konja, telefon, pisača mašina i druga sitna oprema. Na-ši gubici: 4 mrtva i 14 ranjenih.⁷

Četvrta brigada je 22/23. novembra 1944. godine izvela na-pad na selo Zamlaču na komunikaciji Dvor—Kostajnica. Selo se nalazi u ravnici, i dok se prema zapadu zemljište jako uz-diže, prema reci Uni je potpuno ravno. Neprijatelj je branio uzvišenje zapadno od sela, jer je na taj način mogao uspešnije odolevati napadu. Satnija 7. lovačke pukovnije iz Zamlače bila je isturena kao predstraža Dvoru i ujedno služila kao obez-beđenje za nesmetan saobraćaj između Dvora i Kostajnice.

Treći bataljon dobio je zadatak da napadne Zamlaču prav-cem selo Hrtić—tt. 225—Zamlača i da u sadejstvu s 2. bataljo-nom razbije i uništi neprijatelja u selu.

⁵ Zbornik, tom V, knj. 35, str. 207.

⁶ Zbornik, tom V, knj. 35, dok. br. 53 (zapovest štaba 7. divizije).

⁷ Zbornik, tom V, knj. 35, str. 530.

Prvi bataljon bio je na obezbeđenju prema Dvoru, 4. prema selu Strugi.

Bila je pomrčina i bataljon se neopaženo privukao sve do jurišnog položaja. Napad je otpočeo iznenada u 23.00 časa. Uspeli smo upasti u rovove koji su bili više sela. Nastalo je pravo gušanje. U situaciji kada smo se izmešali sa protivnikom, više su dolazila do izražaja fizička kondicija i snaga nego lično naoružanje. Niz strme padine, na ledima neprijatelja, upali smo u selo. Neprijatelj je panično bežao prema Dvoru i ka reci Uni. Tako smo oslobodili selo Zamlaču.

U ovoj borbi zarobljeno je 5, ubijeno 25 i ranjeno 10 neprijateljevih vojnika. Zaplenili smo 1 puškomitrailjer, 13 karabina, 5400 metaka, 3 šmajsera, 2 dvogleda, 2 telefona, 2 konja, bicikl, 13 pari cipela i čizama, 7 pari odela i druga ratna oprema.

Naši gubici: 2 mrtva i 8 ranjenih.⁸

Nakon ove akcije 4. brigada se ponovo vratila na petrinjski kotar. U to vreme izvođene su pripreme za napad na selo Mošćenicu, koje se nalazi jugozapadno od Siska, na komunikaciji Sisak—Petrinja. U selu su bile dve satnije ustaša iz 2. bojne 14. pješačkog zdruga.

Mošćenicu je napadala 2. brigada, a na obezbeđenju su bile: 4. brigada prema Sisku, 1. brigada prema Petrinji i 3. brigada prema Sunji. Iz zapovesti štaba 7. divizije za napad na Mošćenicu vidi se da je najjači garnizon u Sisku u kome je bilo oko 3000 vojnika. Neprijatelj je u Mošćenici pružao vrlo jak otpor a za to vreme intervenisao je brojnim snagama od Siska i Petrinje. Brigada je jedva odolevala tome pritisku. Borba je vođena celu noć. Ujutro u 05.00 časova naređeno je da se 4. brigada povuče u Staro Selo, selo Trnjane i na Čakalsku kosu. U takvoj situaciji neprijatelj je krenuo na oslobođenu teritoriju u namjeri da odbaci naše snage dalje od Petrinje i Siska. Brigada poseda i brani položaje: selo Trnjani—Čakalska kosa—Staro Selo i ima zadatku da neprijatelju spreči upad na slobodnu teritoriju.

Neprijatelj je 9. decembra 1944. godine krenuo iz Komareva preko sela Mađara u pravcu sela Blinje; iz Blinjskog Kuta produžio je pravcem Trnjani—Staro Selo, a iz Petrinje, slabijim snagama, prema selu Budičinima. Levo od 4. brigade nalazila se 1. brigada. Posle oštih borbi 4. brigada je uspela da osujeti prodor neprijatelja u Trnjane. U 15.00 časova 3. bataljon, u sastavu brigade, prelazi u protivnapad i uspeva odbaciti neprijatelju nazad prema Blinjskom Kutu.

⁸ Zbornik, tom V, knj. 35, str. 584.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 55 mrtvih i veći broj ranjenih.⁹

Na komunikaciji Dvor — Kostajnica 3. bataljon je 21. decembra, zajedno s dva bataljona naše brigade, postavio zasedu kod Kuljana i Kozibroda, na cesti između Kostajnice i Dvora. Naišla je neprijateljska kolona sa 30 kamiona i 6 oklopnih automobila. Tom prilikom je ubijeno 18 neprijateljskih vojnika, a znatno veći broj je bio ranjen. Zaplenjeno je dosta raznog materijala i opreme. Naši gubici: 1 ranjen.

Takvih zaseda do kraja 1944. godine bilo je dosta — kako na komunikaciji Kostajnica — Dvor, tako i na komunikaciji Kostajnica — Sunja. Time se završava 1944. godina. Početkom januara 1945. godine otišao sam iz 3. bataljona, na novu dužnost.

Za 3. bataljon vežu me drage uspomene. Bio je to divan i hrabar kolektiv u kojem je vladalo pravo drgarstvo. Postigao je velike uspehe u mnogim borbama koje je vodio. Za takve rezultate treba zahvaliti čitavom boračkom i starešinskom savastvu. Teško je izdvojiti pojedince, ali moram spomenuti konjovca Milana Borojevića, puškomitralsca Roksandića, zamenike komesara čete Stevu Marčetića, Petra Đermana, komesare čete Jovu Sudaca i Koju Šestu, komandire čete Đuru Culibrka i Milana Miljkovića, obaveštajnog oficira Cviju Zeca, zamenika komesara bataljona Milana Vujičića, zamenika komandanta bataljona Zivka Arambašića i Simu Kalambura i komandanta bataljona Dušana Bakrača. Svi su oni kao sinovi Banije, sa ostalim borcima i starešinama 4. brigade i 7. divizije, časno ispunili svoj dug prema oslobođilačkoj borbi naroda Jugoslavije i njenu istoriju obogatili novom stranicom.

Milan KOVACEVIC

⁴ Zbornik, tom V, knj. 35, str. 584.

NA PRIJEBOJU KOD PLITVIČKIH JEZERA

Ustaše i Nijemci drže selo Prijeko, važnu raskrsnicu puteva koji vode u Liku i prema Bihaću. Time presijecaju cestu koju koriste naše jedinice i kojom se narod Like nastoji vratiti s Korduna i Banije svojim kućama, poslije bjelestva ispred neprijatelja u protekloj ofanzivi. Dugačka kolona naroda u regionu Plitvičkih jezera sa kolima žita iz Slavonije već nekoliko dana stoji i ne može dalje, a hrana za Liku i Dalmaciju prijevo je potrebna.

Četvrtu brigadu dobila je zadatak da očisti ovaj put od neprijatelja i omogući koloni slobodan prolaz za Liku. Naš 4. bataljon, ojačan vodom inžinjerije brigade, noću 17. jula 1944. godine napada neprijatelja u selu Prijekoju sa pravca Ličkog Petrovog Sela. Druge jedinice brigade napadaju iz drugih pravaca.

Za izvršenje ovog zadatka bataljon zauzima slijedeći raspored: sa 2. i 3. četom napada Prijekoju, a sa 1. četom, kojoj pridodaje vod inžinjerije, osigurava leđa 2. i 3. čete ako bi neprijatelj pokušao da se probije od Bihaća preko Ličkog Petrovog Sela. Cilj napada bataljona bio je da spriječi neprijatelja da pobegne u pravcu Bihaća, da energično upadne u njegov borbeni raspored, zaplijeni mu topove, razbije raspored njegovih jedinica i olakša uništenje razbijenih dijelova. Napad je počeo u 24,00 sata.

Prva četa postavila je osiguranje prema Ličkom Petrovom Selu, a 2. i 3. četa, pod zaštitom mraka, neprimijećeno su se privukle u blizinu neprijateljevih rovova i uz žestoku vatru svog naoružanja izvršile su juriš na neprijatelja i zauzele prve rovove.

Poslije zauzimanja prve linije protivnikove odbrane bataljon je izvršio pripremu i nastavio borbu za drugu liniju, te-

žeći da ostvari postavljeni cilj — da zaplijeni neprijateljeve topove i da protivniku koji se povukao iz prve linije rovova ne dozvoli da se sredi i organizuje za odbranu druge linije.

U toku borbe za prvu liniju, protivnikova artiljerija nije nam nanosila gubitke jer smo uspeli da se približimo njegovim jedinicama na veoma blisko odstojanje, pa ako bi gađao nas, jednovremeno bi tukao i svoje jedinice.

Protivnikova artiljerija mogla je u ovom momentu imati uspjeha samo u psihološkom pogledu, podižući moral svojih jedinica, tukući iznad naših glava brda oko Prijekoja. Međutim, među našim jedinicama postigao je suprotan efekat jer su naši borci vidjeli da ih neprijatelj ne može gađati artiljerijom ukoliko su mu blizu. Znali smo da su topovi blizu i zato smo usmjerili tok napada prema njima.

Zadovoljni uspjehom pri zauzimanju prve linije rovova, borci bataljona su nesmanjenim tempom nastavili borbu. Koristili smo povoljne uslove što nam ih pruža noć. Privukli smo se drugoj liniji odbrane. Vatrom iz svoga naoružanja izvršili smo drugu pripremu juriša. Zatim smo u jurišu uspjeli da izbacimo neprijatelja i iz ove linije rovova. I drugi bataljoni brigade uspijevaju da potisnu neprijatelja prema centru. Neprijatelj izvlači mrtve i ranjene. Skraćuje front i time stvara žešću vatru, što nam otežava kretanje prema topovima. Trpimo veće **gubitke**. Ranjen je pomoćnik komesara 2. čete **Surbek**. Znali smo da ćemo u dubini neprijateljske odbrane naići na jači otpor. Topovi su blizu, oni su nam cilj. Još jedan napor, odnosno juriš i bićemo kod topova.

Ostali bataljoni brigade snažno napadaju od Plitvičkih jezera. Obruč oko neprijatelja u Prijekoju sve se više steže.

Pripremamo treći juriš. Prebacujemo mitraljeze bliže neprijatelju i on više nema kud, zbijen je na malom prostoru, artiljeriju ne može upotrijebiti i zato nastoji da ono malo sredstava što bolje iskoristi. S obzirom da smo u borbi za prve dvije linije imali gubitaka, morali smo streljački stroj uskladiti sa daljem zadatkom. Nakon sređivanja i vatrene pripreme prelazimo na treći juriš. Jurišamo na neprijatelja koji se grupisao oko topova i utvrdio u obližnjem kamenjaru i ruševinama kuća. On nema kuda da odstupa te dolazi do borbe prsa u prsa. Noževi sijevaju, hvata se za vratove, nastaje pravi krkljanac, čuju se jauci i zapomaganje ranjenih.

Neprijatelj, kojeg su u ovom jurišu prikliještile na uskom prostoru jedinice brigade, nije imao drugog izlaza nego da se preda ili probija u pravcu Ličkog Petrovog Sela i Bihaća. Znači, preko borbenog poretka 4. bataljona. S obzirom da su ovo selo branili ustaše i Nijemci, oni su znali, šta ih čeka pa su

prešli u probaj u pravcu Bihaća. Sada su imali više sreće i uspjeli su da se probiju duž ceste Prijedor — Ličko Petrovo Selo — Bihać.

Tako se neprijatelj, po cijenu velikih žrtava, tučen vatrom naših jedinica, u toku probaja izvlačio ispred našeg udara. Mi smo tokom borbe došli do neprijateljevih topova, ali ih zbog gubitaka nije imao ko odvući. Bili smo na cilju ali ga nismo u potpunosti ostvarili jer nismo mogli topove odvući.

U borbi za topove poginuo je hrabri vodič odbornik, *iz* sela Jezerca, kod Plitvičkih jezera, ranije borac 1. ličkog udarnog bataljona.

Budući da se neprijatelj uspio probiti i pobjeći u pravcu Bihaća, borba se pred zoru stišala. Kad je svanulo, bataljon se prikupio. Istog jutra stigla nam je u pomoć 1. brigada 35. ličke divizije, ali neprijatelja nije više bilo u Prijedoru. Cesta je otvorena za Liku, a narodu koji je čekao na cesti kod Plitvičkih jezera omogućeno je da se sa Banije i Korduna vrati na svoja ognjišta.

Istog jutra kad smo se vraćali na zasluženi odmor na Plitvička jezera, gdje nije bilo niti jedne kuće, sretali smo kolone naroda — uglavnom starce, djecu i žene koji su čekali ishod borbe i strepeli da li će se moći vratiti u svoj rodni kraj. Pri susretu sa nama ljudi su nam suznih očiju zahvaljivali što smo neprijatelja iz Prijedora istjerali i, ne štedeći sebe, omogućili slobodan prolaz.

U ovoj borbi poginuli su: Slavko Čačić, obavještajni oficir bataljona, rodom iz Ravnog Rašča kod Gline; Božo Ivković, pomoćnik komesara čete, rodom iz sela Skele kod Gline. Ranjeni su: Pero Nikoliš, **Surbek** (imena se ne sjećam), pomoćnik komesara čete rodom iz Zagreba; Stjepan Kapac, borac, ostao bez noge ispod koljena, rodom iz sela Ilovačaka, općina Gline. Drugim mrvima i ranjenima imena se ne sjećam.

Neprijatelj je u ovom okršaju imao 60 mrtvih i oko 100 ranjenih. Naša brigada imala je 4 mrtva i 31 ranjenog borca.

Treba da istaknem vrijednu, požrtvovanu omladinu sela Jezerca kod Plitvičkih jezera, koja je zajedno sa našim borcima išla u borbu pomažući nam da iz streljačkog stroja iznosimo mrtve i ranjene drugove i na taj način omogućila nam da što više naših boraca ostane u streljačkom stroju, u borbi sa neprijateljem.

Stevo VUJIĆ

SEDAM MRTVIH JUNAKA

Stab 7. divizije povjerio je našoj brigadi zadatak da napadne voz između Siska i Sunje, na pruzi kojom najviše prolaze vojni vozovi, koju osigurava čitav niz neprijateljevih utvrđenja, između kojih stalno patroliraju brojne patrole.

Bio je vedar ljetni dan. Dvadesetog avgusta 1944. godine, u podne, stiže naređenje za pokret. Prateća četa brzo se postrojava i odmah kreće prema pruzi Sisak — Sunja. Iza čete kreću se naši bataljoni. Idu borci u koloni bez uobičajene pjesme. Svi su dobro naoružani, nasmijani i veseli. Čini mi se u 2. (dvorskom) bataljonu posebno. Vjerovatno su saznali da je upravo njima povjeren glavni zadatak u napadu. Takvi su uvijek kad im se povjeri najteži zadatak. Ponosni i prkosni. Pitam komandanta Maljkovića, mogu li i danas s njima u borbu, ali on to odbi rekavši mi da će ići s minerima. Ne bi mi pravo, ali komandantovo naređenje se mora izvršiti.

Na otprilike kilometar daleko od pruge, u pravcu Krajkih Brđana, oko 14,30 časova u šumarku nađoh na minere. Malo zatim pristiže i komandant Maljković, s komandantom 2. bataljona Stevom Begovićem i nekoliko štapskih kurira. Komandanti i vođa minerske grupe još jednom utvrdiše detalje oko miniranja pruge i početka napada. Na kraju dogovora Begović me pozva da podem s njim u bataljon, što komandant Maljković ne odobri, već reče vođi minera da će s njima na izvršenje zadatka. Budući da nikad dotad nisam s minerima bio na zadatku, zamolio sam vođu grupe, mislim Milana Čučkovića, da mi dade zadatak. On mi reče kroz smijeh: »Na prugu nećeš prvi, ali ni zadnji«. Time povrijedi moju sujeti, pa mu odmah odgovorih da ćemo onda zajedno. To se za kratko vrijeme i ostvari. Maskirani granama drveća oprezno pužemo prema pruzi. Obojica, jedan pored drugoga, negdje u sredini minerske

grupe. Do pruge i njenih tračnica treba prepuzati još najmanje tridesetak metara. Dižem glavu povrh visoke trave da bolje vidim pužu li naprijed »pravi« mineri. Odlično! Pužu! Jedva primjetno. Pužu zapravo samo lisnate grane kojima su maskirani. Da ne znam za njih, ni maske im ne bih primijetio. Prije bih zaključio da vjetar njiše nisko grmlje nego da se pod njim kriju naoružani ljudi. Kad sam drugi put podigao »okićenu« glavu iznad visoke trave, radosno i uzbudeno primjetih dva minera koji su dopuzali do tračnica pa razgrču kamenje ispod pragova, da bi postavili eksploziv. Rekoh to njihovom vodi grupu a on odgovori: »Već su odavno gore«, i potom nastavi još brže puzati. Jedva ga sustižem, više da ne stekne dojam da sam od njega manje hrabar nego što je moje prisustvo potrebno. Jer, zaista nemam pojma kako se minira pruga.

Priubljen uz zemlju posmatram čas lijevo čas desno prugu i minere kako složno, brzo i oprezno postavljaju eksploziv pod tračnice. Dosta daleko prema Sunji vidim i grupu neprijateljevih vojnika koja vjerljivo razgovara s posadom bunkera kod propusta. Bojim se da i oni nas ne primijete, pa upozoravam vođu grupe. Ali, na moje upozorenje on i ne haje, nego požuruje svoje minere i provjerava što su i kako uradili. S uhom naslonjenim na tračnicu, neki miner iznenada obavještava vođu grupe da voz dolazi. Brzo se povlačimo s pruge. Mine su bile postavljene, povezane i maskirane tako dobro da ih ni oni koji su ih postavili ne bi lako otkrili. Nakon povratka na polazne položaje raspoređujemo se u streljački stroj 2. bataljona, koji je ovamo stigao. Dok to neopaženo činimo, vođa grupe izvještava telefonom komandanta brigade Maljkovića »da je sve u redu«. Zatim i komandanta 2. bataljona Begovića.

Neizvjesnost dostiže vrhunac kada čusmo da voz nailazi. Ali voz kako nađe tako i prođe. Nitko ne zna zbog čega, osim komandanta Maljkovića i njegovih najbližih saradnika, koji su sigurno na telefonsku obavijest komandira i komesara čete za vezu da »vlak nije vojni, nego obični, teretni«, odlučili da ga propuste. Poslije njegovog prolaska za Sunju, nađe od pravca Sunje neprijateljeva patrola. Tromo i bezbrižno koračaju vojnici s obje strane pruge. Uz put časkaju i grohotom se smiju. Po uniformama mora da su takozvani posadni domobrani. Ništa im ne smijemo zbog toga da se ne bismo otkrili. Sve jasnije čujemo dolazak novog voza. Neizvjesnost je u tome — hoće li voz, koji se sve bolje čuje, naići, ili će negdje uz put zastati, da li će biti vojni ili teretni, hoćemo li ga propustiti kao prvi ili ćemo ga napasti? Hoćemo li, nećemo li?, pitaju se svi borci 2. bataljona. U takvoj neizvjesnosti i drugi voz kako nađe, tako i prođe.

»Pa, dokle ćemo ih propuštati?«, zapita više šapatom nego glasno komandant Begović.

»Dok Maljković ne naredi: Dolazi pravi, diži ga!«, odgovori takođe šapatom vođa minerske grupe, koji stalno pažljivo motri svoga izviđača koji osmatra miniranu prugu i drži slušalicu telefona na uhu.

Malo-pomalo, ovo se šaputanje poče pretvarati u dosta glasan razgovor. Kao da nismo neprijatelju pred nosom, nego u našoj Moštanici, odakle smo pošli u ovaj napad. Sve tako dok iznenada negdje ne zapišta lokomotiva.

»Ovaj valjda nećemo nekažnjeno propustiti?«, reče komandant Begović, čim je čuo pisak, pa odmah nastavi: »Moja pokojna baba uvijek je govorila da bog treći put sigurno pomaže.« Pošto se na to od srca nasmijasmo, ubrzo posve umukosmo, da bismo bolje čuli dolazi li treći voz. Odlično, dolazi! Već se dobro čuje kloparanje kotača vagona po spojevima tračnica. Samo da ovaj voz bude »pravi«.

I dok tako s pojačanim nestrpljenjem čekamo nailazak trećeg voza na naše mine, u povećoj šumi, malo dalje udesno, kroz koju smo prošli prije nepuna dva sata, oglasi se iznenada kukavica.

»Kukaj ti koliko hoćeš! Ako Maljković naredi, oni će u vazduh«, reče jedan od četiri kurira i kao po dogovoru svi se nasmijaše. Čim komandant Begović naredi »tišina«, oni umukoše.

Opet se začu pisak lokomotive tako glasno kao da voz prolazi kroz željezničku stanicu Blinski Kut, ili iz nje izlazi Krajiškim Brđanima, našoj zasjedi. Treće iščekivanje nailaska voza na naše mine u našim se mislima već pretvori u eksploziju, u juriš na vagone i neprijatelja. U takvoj neizvjesnosti i napetosti, ne iz straha, nego zbog predugog čekanja da nađe »pravi« voz, svi koji smo se zatekli kod telefona dobro čujemo i bez telefonskih slušalica kako komandant Maljković naređuje vođi minera: »Dolazi pravi, diži ga!«.

»Već je i vrijeme!«, reče kratko komandant Begović.

Čim primi naređenje, vođa minerske grupe uze i okrenu ključ dinamo-mašine. Najprije sijevnu plamen na više mjesta ispod cijele kompozicije, pa se tek onda prolomi snažna eksplozija. Nju u tili čas još više pojača plotunska paljba više od 250 boraca i rukovodilaca 2. bataljona, iz oko 20 mitraljeza »brnaca«, »šaraca« i »breda« i najmanje dvaput toliko drugog automatskog oružja, uglavnom »šmajsera«, te oko 200 pušaka. Nastade pakao! Sištanje vodene pare iz prevrnute lokomotive,

stravična lomljava vagona, željezničkih tračnica i kamenja po vazduhu. Svuda krici i jauci ranjenih u oštećenim i uništenim vagonima oko njih.

Poslije plotuna iz našeg oružja, čitav bataljon krenu u juriš. Međutim, poslije pretrčanih stotinu metara, moradosmo zastati i poleći zbog ubitačne vatre Nijemaca i ustaša. U zanosu našeg napada nismo primijetili oklopne vagone na čelu i začelju voza, iz kojih je neprijatelj pružao žestok otpor. Da bi ga u tim vagonima što prije likvidirali, komandant Begović naredi komandirima četa da koncentričnom vatrom omoguće nišandžija »džon-bula« i bombašima da gađaju oklopne vagone. Mitraljesci i ostali borci osuše po drugi put vatru po vagonima, a nišandžije »džon-bula« i bombaši, nakon što su se privukli vagonima, ubaciše u njih nekoliko bombi, te ih onesposobiše za daljnju odbranu. Videći razorno dejstvo granata naših »džon-bula«, krenusmo u juriš i slomismo otpor neprijatelja. Nekoliko Nijemaca i ustaša još je pružalo otpor. Poneki uspijevaju kao čudom umaći s druge strane pruge u šipražje. Odatle ometaju izvlačenje plijena, oružja i municije. Da bismo i s njima završili, na njih podje najprije Jovo Rudić, vodnik 1. voda 1. čete. Poslije pedesetak metara pogodi ga zrno i on pade mrtav. Ubio ga je Nijemac, ili ustaša iz nekog žbuna. Kad je to video politički delegat njegovog voda Antonije Meničanin, krenu da kazni ubicu svog najboljeg ratnog druga i izvuče njegovo mrtvo tijelo. No, nadomak mrvom drugu i svome vodniku, pogibe i on, najvjerovalnije od istog ubice. Tada na neprijatelja podje desetar Ilija Vranešević, ali i njega pokosi metak. Za 1. vod nastadoše teški trenuci. Iznenada mu poginuše tri hrabra druga — rukovodioca. Zbilo se to tako munjevito da komandir čete Dragan Borković, kad je za to saznao, iskoči iz oklopnog vagona kao razjareni lav iz kaveza i kao strijela dotrča među ostale borce voda, koji su, ne znajući što se oko njih događa, kao i on maločas, dovršavali borbu s prikrivenim ustašama i Nijemicima u oštećenim vagonima. Čim dotrča među njih, glasno počne dozivati: «Savane, Pero, Karane, Mirko, Đuro, Mile, Slavko . . . žive ih pohvatajte!». Naredi da borbu privedu kraju, da kazne ubice svojih hrabrih boraca, drugova i rukovodilaca.

Međutim, neprijatelj se nije dao živ uhvatiti, nego za treoka pokosi i desetara Savana Durmana, Đuru Bogdanovića, Slavka Todića, Karana i Glušca, čijih se imena ne sjećam. Znam da je Karan rodom iz nekog sela iz Ćorkovače, »naš« banjiski Bosanac, a Glušac iz nekog sela iz glinskog kotara. Pokosi ih upravo u posljednjim trenucima borbe.

»Sta? Zar toliki poginuli? Gdje? Pa to je nemoguće!« . . . viče izvan sebe komandant Begović na kurira koji mu je saop-

čio dotad najveću tragediju 1. čete. Ponavljaajući ove riječi stiže s kurirom među nas koji smo iznosili svoje mrtve drugove i jednog ranjenog Nijemca. Njih osam! Ne zna se koji je od kojeg hrabriji, mlađi, ljepši. Ali zna se da je od njih osam, sedam dalo svoj život za druga Rudića.

»Dragane! Dragane! Čuješ li, Dragane! Gdje su ubice naših drugova? Kako toliki izginuše? Ovo je tragedija, drugovi, tragedija...« viče razjareni komandant Begović.

»Pobjegle prema Savi — tako kažu drugovi«, tužno odgovara komandir Borković.

»Ma, kako pobjegle, Dragane? Kako su mogli pobjeći«, nastavlja Begović.

»Ja to ne znam i nisam vido, s druga dva voda vodio sam borbu s neprijateljem u vagonima i oko njih. Tako kažu drugovi iz 1. voda. Kad sam među njih došao, a došao sam čim sam za nesreću čuo, već su bili poginuli Rudić, Meničanin, Vranešević. Odmah sam s ostalima jurnuo na neprijatelja. Tada su jedan za drugim pokošeni Savan, Đuro, Slavko, Karan i Glušac. Vjerovatno ih je ubio ovaj ranjeni Nijemac kod kojeg smo našli »šmajser« s usijanom cijevi i dvije torbice praznih okvira. Jer, osim kratkih šmajferskih rafala, drugo oružje niko od nas nije čuo. On mora platiti svojom glavom!«, odgovara Begoviću usplahireni Borković.

Većina nas i dalje ostaje na pruzi sa zadatkom da kupi ispravno neprijateljsko oružje, municiju, ratnu i drugu opremu. Obavljamo to oprezno i sporo. Najviše zbog opasnosti da ne eksplodiraju velike količine razne municije, zbog krša vagona koji u sebi kriju oružje, municiju i drugu opremu. Kako što uspijemo izvući, odmah seljačkim kolima otpremamo u unutrašnjost Banije.

Najveće teškoće čini nam demontiranje ispravnih neprijateljevih mitraljeza u oklopnim vagonima. Nemamo potreban alat, a i ne znamo kako se oni najlakše demontiraju. Uz to, ovdje nas neprijatelj može svaki čas iznenaditi. Ipak, unatoč svim opasnostima, nastavljamo izvlačenje plijena.

»Mineri, brzo minirajte »flakove« i vagone!

»Komandiri četa, odmah povlačite svoje čete!« naredi iznenađujući komandant Begović vodi minerske grupe i komandirima 1., 2. i 3. čete.

Kakve li štete! Jer, »flakovi«, municija, čitav arsenal raznog oružja dobro bi došli u narednim borbama. A sad, sve to mora odletjeti u vazduh. Međutim, što je, tu je. Naređenje se mora izvršiti. Bolje je da sve to uništimo, nego da nas sutra s tim oružjem ponovno neprijatelj tuče. Od najvrednijeg plijena nosimo četiri »šarca« i dosta municije. Dok većina boraca

odmiče od vagona, mineri kao i prije napada postavljaju mine tamo gdje im je to naredio komandant Begović i njihov vođa grupe Cučković. Prvi su došli na prugu, a posljednji s nje odlaze.

»Pero, gotovo! Nikola, gotovo! Marko, gotovo! Ilija, gotovo! Stevo, Janko, Duro. gotovo!«, izvještavaju mineri jedan drugog.

»Povlačenje za 2. bataljonom! Prenesi dalje!«, naredi svojim minerima vođa Cučković. Svi se brzo povlačimo. Svi, osim Cučkovića. On će po drugi put pritisnuti prstom u neku čudnu napravu, što će biti dovoljno da se zauvijek onesposobe neprijateljevi »flakovi«, čitav arsenal drugog oružja i velike količine razne municije. Kad smo daleko odmakli, okrenuh se da još jednom vidim kada će Cučković obaviti posljednji čin. Malo zastadoh i drugi put danas vidjeh isti prizor. Najprije bljesak na nekoliko mjesta, pa odmah zatim strašnu eksploziju. Ovaj put u vazduh je letjelo sve što je preostalo. Kad se sve stiša, a Cučković pristiže, krenusmo za minerima, koje nedaleko nađosmo polegле po zemlji. Zatim zajedno nastavismo put za 2. bataljonom, u unutrašnjost partizanske Banije.

Pošto bataljon sustigosmo, daljnji put zajedno prođosmo. Gotovo bez ijedne riječi, što je i razumljivo s obzirom na osam izgubljenih drugova. Iako smo živote naših drugova naplatili desetostruko — ubili smo i zarobili 37 Nijemaca i ustaša, zaplijenili i uništili velike količine razne ratne opreme — nismo bili zadovoljni. Međutim, pokazali smo neprijatelju da ćemo ga odsad tući danonoćno svuda, u naseljima i izvan njih, na prugama, cestama i rijekama. Gdje god sa svojim kukastim krtom, slovom »U« i koljačkom kamom samo i na čas bude zastao.

Milan JOKA BUDO